KONSTANTİN FEDİN



OLAĞANDIŞI BİR YAZ

1

ROMAN

EVRENSEL BASIM YAYIN

KONSTANTİN FEDİN • OLAĞANDIŞI BİR YAZ - 1



EVRENSEL
BASIM YAYIN

Olağandışı Bir Yaz

I. Cilt

Konstantin Fedin

Çeviren
Nice Damar

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi

Galipdede Caddesi

Şahkulu Sokak

Şahin İş Merkezi

No: 10 Kat: 2

Tünel / İstanbul

Tel: 0212 293 63 45-47

Faks: 0212 293 63 31

Evrensel Basım Yayın-148

Olağandışı Bir Yaz

I. Cilt

Konstantin Fedin

Çeviren

Nice Damar

Kapak Tasarım

Savaş Çekiç

Birinci Basım

Kasım 2000

ISBN 975-6865-51-2

Baskı

Kayhan Matbaası

OLAĞANDIŞI BİR YAZ

I. CİLT

BİR

Büyük tarihsel olaylar, insan ruhunda sadece hüzün ve coşku gibi sıradan duygular uyandırmaz, acıyı ve kötülüğü yenme gücü vererek insanı sıradanlıktan uzaklaştırır. Olayların, tarihin doğal hareketinin bir ürünü olduğunu kabullenen biri bu acılara katlanırken, insan etkinliğinin olaylar üzerindeki belirleyiciliğini anlayan kişi çelişkilerin nedenlerini bildiğinden acı çekmez. Tarihi yönlendiren kişiler sadece olayları yorumlamakla kalmaz geçmişi ve geleceği de daha iyi anlarlar. Çünkü akışı kabullenenler acı çekmeye mahkumdur; diğerleri ise acıları kabullenmez, yaşamın mücadeleyle değiştirileceğine inanırlar.

Bir zamanlar çarlık ordusunda teğmen olan Vasili Daniloviç Dibiç, Almanlara esir düştükten sonra küçük bir Volga kenti olan memleketi Hvalinsk'e dönmek için sürekli mücadele etti. Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki esir değiştokuşu uzun süre önce başlamıştı. Ama Dibiç bu kapsamda değildi. Ne yaparsa yapsın evine dönmeyi bir türlü başaramamıştı. İkinci kaçma girişiminden sonra, dik kafalı müttefik subaylar ve kaçak mahkumlar için cezaevine dönüştürülen Koenigstein'daki Sakson kalesine konmuştu.

Yıllar önce 1849 ayaklanmasına öncülük eden Rus anarşisti Mikhail Bakunin de Koenigstein'a kapatılmıştı. Burada, Fransız mahkumlarla yaptıkları tartışmalarda Ruslar, Alman istilacılarının zulmüne karşı direnişin örneği olarak hep Bakunin'i gösterirlerdi. Dibiç ancak 1919 yılının baharında değiştokuş listesine girebildi ama tam da bu sırada dizanteriye yakalandı. Bir ay yatmak zorunda kalınca da tüm planları bozuldu.

Sonra eve dönen bir grup hasta mahkumun arasında, Polonya'dan geçecek olan bir Kızılhaç trenine bindirildi. Yol boyunca tavana asılı bir yatakta yattı. Baranovichi'de karantinadan geçtikten sonra ayaklarının üzerinde güçlükle durarak Smolensk'e ulaştı. Bir hafta hastanede yattıktan sonra taburcu oldu.

Kendini, çılgın gibi koşuşturarak tren istasyonuna yığılan pılı

pırtıların oluşturduğu tepeciklerin ardına gizlenmeye çalışan kalabalığın ortasında buldu ve dört yıl önce yirmi üç yaşında onu sıradan bir asker olarak tezahüratlarla kucaklayarak cepheye uğurlayan üniversite arkadaşlarını anımsayarak gülümsedi.

Şöyle bağırıyorlardı: "Tekrar görüşünceye dek hoşça kal! Ayrılık uzun sürmeyecek! Zafere kadar bekle!" Ve artık, yeniden karşılaşma zamanı gelmişti. Bir kez daha, savaşa gittiği istasyona benzeyen bir Rus istasyonunda bekliyordu. Sırtında buruşuk, yeşil bir Alman sırt çantası, apoletleri sökük, solgun, lekeli, buruşuk üniformasıyla kendini kalabalığın arasında bulunca acı acı gülümsedi. Yanakları çökük, hüzünlü, yabancı, nerdeyse ölü gibi tek başına, Rusya'yla karşı karşıya kaldığı şu anda arpacıklı gözkapakları alev alev yanıyordu. Yanından geçen bir asker, ona tahta bir kutuyla çarptı ve bu darbe midesindeki açlığını hatırlattı. Değişmeyen, nerdeyse alıştığı bir açlık duygusu vücudunu bir yay gibi geriyor ve dizlerini titretiyordu. Duvara doğru yürüdü, sırt çantasını çıkardı, hastanede verdikleri kara ekmek parçasını eline aldı. Ekmeğin kabuğunu ayırarak çiğnemeye başladı. Dişine yapışan yumuşak küt leyi ağzını sonuna kadar açarak çıkarmaya çalıştı.

O günden sonra Dibiç, bir üniversite öğrencisiyken Moskova'ya yaptığı gezilerden aşina olduğu kara topraklara, Rusya'nın içlerine ulaşmak için, güneydoğuya doğru yol alıyordu. İlerleyişi sıkıcı ve ağırdı, insanlarla dolup taşan yolcu vagonlarıyla ya da bomboş yük vagonlarıyla bir makastan ötekine doğru gidiyordu. Mühendis hiç yakıt kalmadığını bildirdiğinde trenler birdenbire durur ve geceler boyunca bekler, sonra yine birdenbire anlaşılmaz bir biçimde yollarına devam ederlerdi. Böyle durumlarda, yolcular söylene söylene iner, ağaç kesmek için en yakın koruluğa giderlerdi.

Dibiç, mavi renkli Avusturya çoraplarının sardığı ince ayaklarını sallayarak, vagonun açık kapısına oturdu. Demiryolu dolguları boyunca sıralanan telgraf direklerinde serçeler ötüşüyordu. Karanlık köylerin, sürülmüş tarlaların yavaşça akan manzarasını seyretti. Bu yirmi sekizinci baharı ona heyecan getirmişti. Bu manzara ona o kadar dokundu ki boğazından bir şeylerin düğümlendiğini hissetti. Bu sırada, tren bir tepenin etrafını dönerken yüksek ve kalın bir ağacın kalın dallarıyla burun buruna geldi. Bu pırıl pırıl, coşkulu,

yepyeni renkleri açgözlülükle yuttu ve "İki küçük kuş kaçtı, kimse onları tutamazdı," diye bir şarkı mırıldandı. Hiç bıkmadan çevresine bakınıp durdu. Ormandaki ağaçlardan ve açıkta duran kütüklerden fışkıran filizler henüz tam olarak açmayan yapraklarla bezenmişti. Otlaklarda tek bir çiçek olmasa da köylülerin genç, kısırlaştırılmış kocaman karınlı sığırları otluyordu. Babalarının cepheden getirdiği büyük paltoları giymiş küçük çocuklar, güneşte oturup kırbaçlarını şaplatarak ve tüylü şapkaların altındaki başlarını çevirerek geçen trenleri izliyorlardı. Her adım atışında yığılıverecekmiş gibi görünen kısa bacaklı bir kısrağa ara sıra sopasını savuran, saban demirinin açtığı oyukları izlerken dizginlere hırsla asılan bir kadın görüyordu. Bütün bu ayrıntılar ona tanıdık ve yakın gelse de, onu olağandışı, yeni bulduğu, ilk defa gördüğü şeylermiş gibi şaşırtıyordu. Savaş öncesi anılarıyla karşılaştırdığında ona önemsiz, değersiz ve sıradanmış gibi görünen şeyler yine de onu yüreğinden vuruyor, şimdiye kadar olduklarından daha kutsalmış gibi geliyordu.

Ama tanıdık görünüşlerine rağmen istasyonlarda gördüğü insanların tanınmaz bir biçime girmiş olmaları ona tatsız geliyor, canını sıkıyordu. İnsanlar vagonlardan fırlıyor, askerler ve kentliler için hâlâ sıradanlığını koruyan kibritlerin, parçalanmış tütün paketlerinin, cepte durmaktan kirlenen şeker parçalarının ve tuzla takas etmek için yiyecek getiren çiftçilerin çevresinde toplanıyorlardı. Bu alışverişte malın değeriyle ederi arasındaki büyük çelişki Dibiç'i çok şaşırtmıştı. Fiyatları savaş öncesinin kopekiyle tahmin etme alışkanlığını henüz yitirmediğinden bütün bir kızarmış pilicin bir avuç tuz karşılığında verilmesini aklı almıyordu. Allah kahretsin bu saçma hesapları! Korkunç olan bu yeni aldatmaca ve vurgunculuk değil. Korkunç olan, pazarlardaki yiyeceklerin acı çektiren kokusu ve bunlar evlere ulaşırken birisinin bir pilicin kanadını kıvırmasını, birilerinin dişlerinin beyaz ete gömülmesini, çenesinin beyaz eti öğütmesini, herhangi bir Adem elmasının bir aşağı bir yukarı mekik dokumasını seyretmektir.

Dibiç kalabalıktan kurtulup gri üniformalıların işgal ettiği ordu deposuna daldı hızla. Terazinin pirinç kefelerinin üzerindeki ağırlıkların tıngırdadığı küçük pencereye doğru ilerlemeye çalıştı. Evraklarını diğerlerinin başlarının üstünden uzatarak bağırdı: "Yol

açın hasta adama, kardeşler! Hastaya, kardeşler!"

Onu bir kenara ittiler:

"Biz de hastayız."

Israrla pencereye ulaştı yeniden. Acıklı bir ses tonuyla yalvararak kağıtlarını, oradaki adamın burnuna uzattı.

"Üç gündür tayınım yok. Kendinizi benim yerime koyun yoldaşlar!"

Oradakiler evraklarına düşmanca bir kuşkuyla baktılar.

"Ne zırvalıyorsun? Dün ekmeğini almadın mı?"

Kağıtlarını geri verdiler. Kara ekmek yemekten uzamış yüzündeki seyrek seğirmeler, umutsuz bir iniltiyle gösterdiği ısrar, kasılmaktan şişmiş gözlerindeki yorgun bakışlarla talep ettiği bir dilim ekmek hakkı onları kağıtlarına yeniden bakmak zorunda bıraktı.

"Evraklarımı geri vermek için acele etmeyin! Bir bakın! Ben savaş esiriyim. Almanya'dan geliyorum –okuyun orada yazılanları!"

Bir saniye sakinleştiler. Dikkatli gözler kağıtları bir kere daha inceledi. Sonra, birisinin iğneleyici sözlerini duydu:

"Teğmen! Biraz beklemelisiniz efendim! Sizi iyi tanıyoruz, sizin gibi değerli ve güçlü subayları!.."

Bir kere daha onu kovdular. Hakkını savunmak için dirseklerinde derman kalmamıştı. Böyle anlarda Dibiç, yolculuğuna ara vermeyi, durum düzelinceye, sağlığını tekrar kazanıncaya kadar bir köyde kalarak kvas içip, patates yiyebilmek için ırgatlık yapmayı tercih ederdi. Esirlik günlerinde annesine, kardeşine, sevgili Hvalinsk'ine kavuşma arzusu onu yürütmüş, yürütmüştü. Gerekirse elleri üzerinde sürünerek ulaşacaktı. Geceleri, soğuktan korunmak için yük vagonunun kapısı kapatıldığında yolcular kendi aralarında konuşmaya başlardı. Koyu karanlıkta Dibiç, konuşanları seslerinden tanımaya çalışırdı. Anlatılanlardan, durmadan hareket eden cephelerin parçalayıp sarstığı ülkesinin yeni coğrafyasına yavaş yavaş alışıyordu. Koenigstein'dayken, iki farklı Rusya'ya dair söylentiler duymuş ve "iç savaş" sözcüğü, mahkumları, 1917 yılındaki "devrim" sözcüğünden daha çok şaşırtmıştı.

Doğduğu yere dönerken Dibiç, güneydeki bütün Beyaz Ordu muhafız alaylarının General Denikin'i komutan olarak tanıdıklarını, kendini Rusya'nın hakimi olarak ilan eden Amiral Kolçak'ın Si-

birya'yı ele geçirdiğini öğrenmişti. Güneydeki ve doğudaki kuvvetler de (bunlara bütün Kazaklar ve eski Rus ordusunun subayları da dahildi) Moskova'nın çevresinde bir çember oluşturarak Sovyetler'i korumak isteyen Kızıl Ordu'yu etkisiz hale getirmeye çalışıyordu. O zamana dek Dibiç ne Denikin'i ne de Kolçak'ı duymuştu. Ama zaten devrim olana kadar da, kızıl bayraklara işlenen isimlerin hiçbirini duymamıştı. Bilgisizliğinden utanıyor ve sorumluluğu, savaş esiri olarak geçirdiği zamana yükleyerek cehaletini saklamaya çalışıyordu. İç savaşta, Rusya'nın güneyinde ve doğusunda olduğu kadar, batısında ve kuzeyinde de çarpışıldığını, Beyaz Ordular'ın da daha önce adlarını hiç duymadığı generallerin komutasında savaştığını ve bu Beyaz orduların, işçilerden, denizcilerden ve eski askerlerden oluşan Sovyet Ordusu'yla her yerde karşı karşıya kaldığını şaşkınlıkla öğreniyordu. Şimdi, Koenigstein'daki Fransız esirlerin Rusları niye inançsızlıkla suçladığını anlıyordu: Bundan böyle müttefiklerinin Rusya'yı terk ettiğini, Fransızlar'ın, İngilizler'in, Japonlar'ın ve Amerikalılar'ın savaşın sürdüğü her yerde, kuzeyde ve güneyde, doğuda ve batıda, Rusya'nın işlerine karıştıklarını anladı. Olaylardan bir anlam çıkaramamasına üzülüyordu. Oysa Dibiç hapisteyken, olaylara isteyerek ya da istemeyerek katılmış, tanıklık etmiş trenlerdeki ve istasyonlardaki insanları dinledikçe onların da kendisinden fazla bir şey bilmediğini fark etmişti.

Gelişen olaylar insanı taraf tutmak zorunda bırakıyor, ama o buna hazır olmadığını hissediyordu. Beyaz Muhafızlar haklıysa onlara yardım eden Fransızlar'ın da haklı olması gerekiyordu; bunu söyleyemiyordu, çünkü o zaman Koenigstein'da ona saldıran Fransızlar'ı haklı bulması gerekecekti ki, Dibiç Rusya hakkında çirkin sözler söyleyen bu adamlardan nefret ediyordu. Her şey ona tam bir karmaşa halinde görünüyordu. Kapıları kapalı, karanlık vagonda söylenenleri dinlerken geldiği dünyanın şimdi içinde bulunduğu karmakarışık dünyadan daha berrak ve iyi olduğunu düşünüyordu. Eskiden herkes, hepsinin tanıdığı tek bir düşmana karşı hep beraber dövüşüyordu. Şimdi herkes kendine göre bir savaş veriyor: Kardeş kardeşle dövüşüyor, kardeşin biri arkadaşın olurken, öteki kardeş düşmanın oluyor; bu keşmekeşten bir anlam çıkaramıyordu. Trenin sallantısı, tekerleklerin tıkırtısı eşliğinde kafası karışık bir halde

uyuyakaldı. Bir sabah uyandığında, baş döndürücü bir açlık nöbetine tutuldu. Tren, savaştan önce sık sık geldiği Rtişçevo kentindeki bir makasta durmuştu. Eskiden, trenin kalkmasını beklerken, masalara beyaz örtülerin örtüldüğü, her yerinde gümüşlerin parıldadığı, dumanı tüten borç çorbalarının getirildiği istasyon lokantasına uğramayı alışkanlık haline getirmişti. Restoran, çevredeki köylerden gelen küçük Tatar çocuklarının, garsonluğu öğrendiği bir okul işletiyordu. Her şey, özellikle çekici, iştah açıcı ve kaliteliydi. İstasyonun ismi, uzaklaşan borç tabaklarını saran dumanın, çorbanın üzerindeki sarı yağ lekelerinin görüntüsü Dibiç'in aklını çelmek için yeterliydi. Her tabağın önünde, kıvamı tutturulmuş bir pirozki yığını yükselir, bu arada, vazoların arkasından, bembeyaz, gözenekli ekmekler parlardı. Bezlerini omuzlarına atmış Tatar çocuklar ağır sandalyeleri, incelikle müşterilerin altına itiyor, sabırsız müşteriler de yerlerini almak için acele ediyorlardı. Dibiç'in bütün vücudunu, doyumsuz bir hasret sarmıştı. Vagonun dışına bir göz attı. Az ötede, seyyar satıcıların çevresine toplanan insan kalabalığını gördü. Çekingenliğini yenerek vagondan atladı ve karmaşaya katıldı. Ona çoktandır cazip gelen bir fikri uygulamaya karar verdi: Biraz yiyeceğe karşılık Alman malı sırt çantasını verecekti. Çantasını sırtından çıkarıp, içindeki havluyu, süveteri, su şişesini ceplerine koydu. Çantayı salladı, düzeltti ve en yakındaki kalabalığa daldı.

Esmer, trahomdan bozulmuş gözleri oynak, yaşlı bir Tatar kadını yarısına kadar bezle örtülü bir sepetin önünde çömelmişti. Sepetin açık kısmından bir kavanoz kesilmiş süt ve birkaç kızarmış tavuk gözüküyordu. Dibiç, çevresinde duyduğu çığlıkların coşkusuna kapılarak "Bu çantayı birkaç tavuğa karşılık verebilirim," diye bağırdı. Tatar kadın, elindeki mendilin kenarıyla gözlerini sildi ve sessizce oturmasını sürdürdü. Dibiç, sesinde bir kararsızlıkla, "Şimdi, buna ne dersin bayan? Bak, nasıl kârlı bir pazarlık," dedi.

Yaşlı kadın sırt çantasını aldı, buruşuk parmaklarıyla çevirdi ve bir şey söylemeden geri verdi.

"Ne oldu, Rusça bilmiyor musun?"

Tatar, beklenmedik bir şekilde, "Bilmiyorsun demekle ne demek istiyorsun? Rus malı değil bu," dedi.

"Haklısın, Rus malı değil o, yurtdışında yapılmış, bizimkilerden

daha iyi. Bak, astarı Amerikan bezinden. Su geçirmez. Ona birkaç piliç karşılığında sahip olabilirsin."

Yaşlı kadın istifini bozmadan

"Kayışı bozulmuş," diye karşı çıktı.

"Bozulmamış, bir yerinden biraz aşınmış. Tamir edebilirsin onu."

Bir kere daha sırt çantasını aldı.

Kadın, kafasını sallayarak, "Burası delik," dedi.

Dibiç, torbayı dizlerine geçirdi "Dikebilirsin orayı," diye yanıtladı.

Kadın acele etmeden çantayı tersyüz etti, astarına dokundu, köşelerini inceledi ve yine geri verdi.

"Buna karşılık ne vereceksin," diye bağırdı Dibiç, çantayı eski konumuna getirirken.

Tatar sepetten bir tavuk çıkararak, "İşte, bu piliç senin, güzel ve taze," dedi.

"Bu bir piliç değil, kanarya, seni yaşlı cimri!"

Kadın tınmadı, şişman, sarı pilici geri alarak "Ben değilim, sensin cimri!" diye yanıtladı.

Dibiç, gidecekmiş gibi çantasını katlayarak sabırsızca, "Peki öyleyse," dedi, ama ne uzaklaşabildi, ne de gözlerini piliçten ayırabildi. "Tavuğunu alayım ama iyi niyetini göstermek için süt kavanozunu da ver. Pazarlık böyle olur."

Tatar kadın, "Niye kavanoz olsun? Kavanoz çok büyük. İşte bir kap süt!" dedi.

Dibiç pilici aldı ve zayıf bir sesle, "Oldu, bir kap sütü ver ve cehenneme git!" dedi.

Kadın öfkeli öfkeli "Niye cehenneme? Niye cehenneme?" diye bağırdı, çantayı mallarının üzerinden aldı ve anlaşılmaz bir dille mırıldanarak, gözlerini silmeye başladı. Pişman bir edayla çantayı tavuklardan uzaklaştırarak, aceleyle "Oldu, oldu, bırakacağız cehennemi," dedi Dibiç. Yaşlı kadın bir karış suratla çantayı aldı, üstüne oturdu ve sütü doldurmaya başladı. Dibiç pembe, kesilmiş sütün ve lezzetli kaymak parçalarının kaba dolmasını sabırsızlıkla izledi. Bu alışverişe tanık olan askerlerin süte aç gözlerle bakabilecekleri düşüncesinden rahatsız olarak sırtını döndü ve soğuk, kaygan sıvıyı boğazına akıttı. Çocukluğunu anımsatan hoş tadı hissederek bıyıklarını yaladı. Sonra alnını kaplayan belli belirsiz teri si-

lerek istasyon alanını dolandı. Yolda, çok imrenerek izlediği bir hareketi taklit ederek pilicin bacaklarından birini kopardı. Parçayı tam ağzına götürecekken coşkulu bir ses duydu:

"Hey, arkadaşlar! Penza'ya giden bir tren var! Acele edin!" Telaşla, uzaklara giden öteki insanların arasına katıldı. Görünüşe göre, yeni yapılmış yolcu treni temiz ve boştu. Vagonlar gürültü patırtıyla hemen doldu. Dibiç en üstteki yatağı seçti, yukarı tırmanıp yatağı açtı, paltosunu dirseğinin altına yerleştirdi ve tavuğu yemeye başladı. Doğrudan Penza'ya giden bir trenin yolcu vagonunda, ayaklarını uzatarak rahat bir yolculuk yapmayı düşleyemezdi bile! Buradan kolaylıkla Kuznetski'ye varabilir, sonra da, doğduğu yere bir taş atımı uzaklıktaki Sizran'a ulaşabilirdi. Tavuğu parçalarına ayırdı, üstlerine tuz döktü ve etleri yumuşak, çıtırtılı kemiklerle birlikte çiğnedi. Çarklarını Volga'nın parıldayan sularına vurarak giden, büyük, beyaz bir buharlı geminin hayalini kurdu. Suyun iki yanında kurdele gibi kıvrımlı, yemyeşil kıyılar uzanıyor, ayakta duran yolcular mutluluk ve sessiz bir hayranlıkla manzarayı seyrediyordu. Geminin derinliklerinden motorun aralıksız homurtusu geliyordu. Dibiç, tavuğun iliğini emerken gözlerini kapadı. Uzaktaki bir dönemeçten sonra tepeleri ve vadileri baharda çiçeklenen, ışıltılı ve dingin, doğduğu kent Hvalinsk görünecekti. Birden çevresinde bir karışıklık oldu. Hava küfürler, feryatlar ve kadın çığlıklarıyla doldu taştı. Biri öfkeyle bağırıyordu:

"Çıkın vagondan, size söylüyorum! Hepiniz çıkın! Defolun buradan!"

Kondüktör, koridordaki kalabalığın arasından, kolunda kırmızı bir şerit olan tüfekli bir korumayla zorlukla ilerliyordu. Yürürken, öfkeli öfkeli haykırıyordu:

"Hangi allahın cezası size bu trenin Penza'ya gittiğini söyledi? Bu özel bir tren. Lakırdı etmeden dışarı çıkın!"

Yolcular küfredip homurdandılar ve trende eşyalarını toplarken birbirlerini ittiler. Dibiç tavuğundan artakalanları dikkatle bir havluya sarıp yatağından indi, vagondan atladı ve kubbeli istasyona giden hatların arasındaki kum yolda, kalabalığı ağır ağır izledi.

İKİ

Dibiç, sonsuz insan selinin ortasında yarı açık kapıdan bekleme salonuna zorlukla girdi. Birden kafasının dumanlandığını hissetti. Bütün döşeme insanlarla doluydu. Yoğun tütün dumanı yüzünden her şey örümcek ağlarının arasına gizlenmiş gibi görünüyordu. Karşıdaki duvarda gereğinden uzun yaşamış, artık hiç kimsenin işine yaramayan, tozdan solmuş, büyük bir büfe uykulu bir yaratık gibi duruyordu. Çocuklar, büfeye yakın bir bankın üzerinde yatıyor ya da oynuyorlardı. Dibiç, denklerin, sepetlerin arasından zorlukla yürüyerek büfeye doğru ilerledi.

Tam önünde, pencerenin yanında oradakilere benzemeyen bir aile gördü. O kadar sıradışıydılar ki, gözlerini onlardan alamadı. Aile, bir karı kocadan, görkemli güzelliğini annesinden alan yedi yaşında bir oğlandan ve modası geçmiş fakat albenili elbiseler giyen, küçük bukleleri şakaklarına dökülen beyaz saçlı bir kadından oluşuyordu. Tipik bir Rus olmayan bu kadının çocuğun dadısı olduğunu tahmin etti Dibiç. Kadın, kendini tamamen çocuğa bakma işine vermiş; ona mavi emaye bir kaptan su içiriyor, sağa sola dağılmış küçük kara ekmek parçalarını bir şeye bandırıp yediriyordu. Çocuk bir parçayı yutar yutmaz dizindeki ekmek kırıntılarını temizleyip elindeki kabı düzelterek kaptan bir yudum su içiriyor sonra yeni bir lokma daha veriyordu. Karı koca birbirine çok yakışıyordu. Erkeğin kırkına gelmesine çok vardı, eşi de çok gençti; en alımlı çağındaydı. Tavırlarının ne kadarının doğal olduğunu, ne kadarının görgüsünden geldiğini anlamak olanaksızdı. Ne olursa olsun ilk dikkati çeken, zerafetiydi. Geçmişteki yaşantısına tamamen ters bir durumda, kendine, hoş bir sadelikle hakim oluyordu. Bir başka açıdan bakılırsa, davranışlarında açık bir yapmacıklık olduğu görülebilirdi: örneğin, basit bir teneke kaseyi tutarken küçük parmağını uzatıyor, ipeksi yumuşaklıktaki parmaklarıyla biraz gösteriş yapıyordu. Belki de en kaba durumlarda bile kibarlıktan vazgeçemeyeceğini göstermek için inceliği, bile bile aşırıya vardırı-

yor ya da zarafetle uyuşmayan böyle çevrelerde kocasıyla birlikte durumdan zevk almayı tercih ediyordu. İkisinin de, bu görgüsüz kalabalığın ortasında, onları bavullarının üzerine oturmaya ve teneke bir kaptan kaynamış, berbat bir su içmeye zorlayan durumu çekilir kılmak için şakacı bir tavır aldıkları kesindi. Her seferinde, masa gibi kullandıkları, bezle kaplı bavullarının birinden bir şey alıp birbirlerine verdiklerinde gülüyorlardı. Ama oğullarına bakışlarından, aslında kaygılı ve biraz korkmuş oldukları anlaşılabilirdi. Bu belirsiz tedirginliğe karşın, tam anlamıyla mutlu oldukları ve mutluluğun onları güzelleştirdiği izlenimi verebiliyorlardı. Dibiç, istemeden aralarındaki kısa konuşmalara kulak misafiri oldu. Kalabalığın uğultusuna rağmen ne konuştuklarını yavaş yavaş anlamaya başlamıştı.

Uzun zamandır, böyle mutlu ve uyumlu bir aile görmemişti. Görmüş geçirmiş bir asker olduğu halde, mutluluğunu hiçbir kasırganın yıkamayacağını düşündüğü için bu aileyi garip ve hüzünlü bir duyguyla izledi. Adam birden, yüksek sesle:

"Asya, Olga Adamovna broşunu çıkarsa daha iyi olmaz mı?" dedi.

Karısı, yanıtının garip karşılanacağını bilen biri gibi, hayret ve merakla:

"Broşunu mu?" diye sordu.

Kocası, boğazına takılı ucuz plastik bir papatyanın süslediği uğurböceğine elini uzatan dadıya çekinerek göz kırptı.

"Evet broşunu," dedi, "senin gösteriş düşkünlüğün yüzünden bizi burjuva olmakla itham edecekler, Olga Adamovna."

Karısı, yaşlı kadını cesaretle koruyarak, "Saşa, sence Olga Adamovna ile böyle alay etmek hoş bir şey mi?" dedi.

Ama gülümsemesi, Olga Adamovna ile alay etmenin eğlendirici olduğu izlenimini veriyor, sözleriyle çelişiyordu.

"Olga Adamovna yüzünden başımızın belaya gireceğinden eminim. Aşırı aristokrat bir edası var. Bak nasıl kibirli kibirli bakıyor askerlere!"

Olga Adamovna, birden parlayarak, "Tamamen haksızsınız Aleksandr Vladimiroviç!" diye karşı çıktı. "Askerlere bakmadım bile, yalnızca Alyoşa'ma baktım," dedi. Aleksandr Vladimiroviç,

hafifçe gülerek alay etti, "Kesinlikle öyle."

"Ne biçim söz bu, 'kesinlikle öyle'? Hiç duymadım bunu! 'Kesinlikle öyle'nin artık kullanılmadığını bilmiyor musunuz? 'Kesinlikle öyle' sözcüğü artık yok madam!"

Dadı yavaşça, "Korumayın beni Anastasia Germanovna" dedi, "Alyoşa'nın üzgün olması beni de etkiler."

Anastasia Germanovna, tatlı tatlı, "Biliyorsunuz şaka yapıyorum," diye yanıtladı. Aleksandr Vladimiroviç, "Ah, madam, sinirlerimizi korumalıyız," diyerek içini çekti. "Kendimizi daha kötü bir halde bulabiliriz. Sinirlenmeyin." İlgisizce arkasını döndü ve can sıkıntısıyla bakındı. Dibiç, onun, üst dudağının alevli burun deliklerine kibirli bir edayla yapışarak kıvrıldığı yüzüne şimdi daha dikkatle baktı. Sinekkaydı traş olmuştu, çok şaşırtıcıydı. Yüzüne, bu pislikte ve bu kadar sıkıntı içindeyken nerede ve ne zaman özen gösterebilmişti. Adam birden doğruldu ve başını büfeye doğru çevirdi. Sonra ayağa kalktı, bekleme salonu sanki hiç kalabalık değilmiş gibi şişmanlığına karşın sessiz adımlarla ve bir zarafetle Dibiç'in yanından geçti.

Başında eski bir şapka olan karışık sakallı istasyon şefi büfeye yaklaştı. Bir muhafıza dalgın bir ifadeyle insanları ve bohçalarını dağıtarak koridoru nasıl açabileceğini gösteriyordu. Çoğu asker olan bir dizi yolcu da onu izliyor, yıpranmış evraklarını göstererek, umutsuz ve tehditkâr, "Yoldaş şef! Yoldaş şef!" diye bağırışıyorlardı. Dibiç, tren ıslıklarına alıştığı gibi bu bağrışmalara da alışmıştı; öyle ki aldırıp dönmüyordu bile. Aleksandr Vladimiroviç tam önünde durarak yolunu kapattı ve kibarca konuştu:

"Balaşov'a olan yolculuğumuzu ayarlayacağınıza söz vermiştiniz."

İstasyon şefi hemen, "Balaşov'a tren yok," diye yanıtladı.

"Sizinle konuştuklarımı anımsıyor musunuz? Adım Pastuhov."

İstasyon şefi, bu sıradışı yolcunun geniş, kısa paltosundaki deri düğmelere umursamadan bakarak, "Anımsadım," diye yanıtladı. "Yalnızca askeri trenler Balaşov'a gidiyor," dedi.

Pastuhov merak ve tahmin içeren bir ifadeyle "Belki de, askeri bir trenle giderim," dedi.

"Askeri bir trenle mi? Bu, tren komutanın sorumluluğundadır.

Ben bir şey yapamam. Niçin Saratov'a gitmiyorsunuz?"

"Çünkü ben Balaşov'a gidiyorum!"

İstasyon şefi umursamadan "Saratov ya da Penza olur," dedi, Pastuhov'a, kenara çekilip kendisine yol vermesi için, elini kaldırdı.

Pastuhov, yol vermeden, "Ama ben Penza'dan yeni geldim!" dedi ve karşı çıktı. "Niçin geri döneyim? Böyle bir öneride bulunurken ciddi olamazsınız. Balaşov'a gitmeliyim. Ailem yanımda. Bütün bir gün ve gece, bize kaynamış su bile vermediğiniz istasyonunuzda duruyoruz."

İstasyon şefi, "Bu konuda bir şey yapamam. Sizi Saratov'a göndermek için bir şeyler yapayım isterseniz," diye tekrarladı ve Pastuhov'un yolunu açmak için kenara çekildi. Onların konuşmalarını gıpta ederek dinleyen askerler, yeniden bağrışmaya başladılar. "Şef yoldaş! Şef yoldaş!"

Pastuhov yolundan ayrılmaya yine yanaşmadı ve bunaldığını saklamaya çalışarak, kafa tuttu: "Bütün bunlardan sonra, sözünüzü tutmayacak mısınız? Benim ve ailemin Balaşov'a gitmesini sağlayacağınıza dair iki kez söz vermiştiniz. Sizden çıktı bu söz." İstasyon şefi, yorgun ve umursamaz bir halde, "Ne yapayım verdiysem? Yolda askeri trenler var, anlıyor musunuz? Yoksa, anlayacak durumda değil misiniz?" diye gürledi. Pastuhov'un yüzü seğirmeye başlamıştı. "Sesinizi yükseltmeyin, saygılı olun," dedi yavaşça. İstasyon şefi yine yüksek sesle, "Bırak geçeyim," diye yineledi. Pastuhov yerinden kıpırdamadan, "Size bağırmamanızı hatırlatırım," dedi.

"Size bağıran yok. Bırakın geçeyim."

"Lütfen, askeri trenin komutanı ile konuşmama yardımcı olun. Bu size bağlı. İzin verin..."

"Yeter, kısa kes!" diye, birden birinin kaba sesi duyuldu. "Çok öfkelisin! Kendini ne sanıyorsun?"

Kocaman çantası elinde, paltosunu omuzlarına atmış genç bir asker kalabalıktan çıkıp Pastuhov'a doğru yürüdü. Biraz şişkince ela gözleri, neşeli bir gözüpeklikle ışıldıyordu. Yassı şapkasını taşıdığı biçimli kafasını arkaya atmıştı, yaşına göre gür sarı kaşları, ürkütücü bir güvenle inip kalkıyordu. Pastuhov askerden kurtulmaya çalıştı, ama asker gözlerini istasyon şefinden kalabalığa, sonrada Pastuhov'a çevirerek ileri atıldı. "Bana bak 'Adım Pastuhov!'

diyorsun. Sensiz bunca zaman nasıl yaşadık! Şimdi, sence ben kimim, birisinin kızıl saçlı üvey çocuğu mu? Ben yaralı bir askerim, İpat İpatiev'den başkası değilim. Ama bunun için hır çıkarmıyorum. Bana beklememi söylerlerse, beklerim. Ama sen bekler misin? 'Adım Pastuhov, Balaşov'a gideyim!' diyorsun."

Yaşlı bir asker, genç olanın dirseğine yatıştırıcı bir hareketle dokunarak, yumuşak ve aydınlık bir gülümsemeyle, "Kapat bu konuyu," dedi.

"Hayır, kapatmam! Bir gözüm var, ama onun Balaşov'a niye gitmek istediğini anlamam için yeterli. Bu alçak, bir Beyaz Ordu generalinin kanatları altına sığınmak için güneye gitmek istiyor! Beni aldatamaz!"

Pastuhov, bir çocukla konuşan yaşlı bir insan gibi, etkileyici bir edayla ağır ağır "Ben alçak değilim ve benimle bu şekilde konuşmaya hakkın yok," dedi. "Nereye gidersem gideyim, bu sorunu sizin yardımınız olmadan çözeceğim."

Asker, kaba bir üslup ve açık bir tedirginlikle, "Kendini çok mu akıllı sanıyorsun?" diye bağırdı. "Bugünlerde, bizim yardımımız olmadan hiçbir şey yapamayacağını anlasan iyi olur."

Dibiç ayağa kalktı ve kalabalıkla birlikte kavga edenlerin yanına gitti. Pastuhov'un, ağırbaşlılığını korumak için nasıl çaba harcadığını, çabasının kalabalığın merakını ve şüphesini uyandırarak bu edasını nasıl boş bir gurura dönüştürdüğünü gördü. Herkes boşuna tren beklemekten yorulmuş, can sıkıntısı ve öfke duymaya başlamıştı. Bu olay havayı birden değiştirdi. Bir muhafız tüfeğini sallayarak, yorgun argın, istasyon şefine yol açtı. Birden kalabalıktan davudi bir ses duyuldu. "Evraklarına bakın. Kim olduğunu anlayalım."

Asker yeni bir gayretle "Tamam!" diye bağırdı.

"Balaşov'a neden gittiğini anlayacağız!"

Dibiç, "Sana ne?" diye araya girdi. "Bu adam ailesi ile seyahat ediyor. Gördüğüm kadarıyla da, kimseye bir zararı yok."

"Yok ya! Sen kimsin? Onun arkadaşı mı?"

Dibiç, "Benimle böyle laubali konuşmaya nasıl cesaret edebilirsin?" diye bağırdı. Asker ona kötü kötü baktı, sonra yine kaba bir edayla, ama daha temkinli olarak konuştu: "Subaysın galiba, eskiden mutlaka çok alıngandın."

"Subayım ya da değilim. Kabalık yapmaya hakkın yok."

"Ne hakla bana akıl öğretiyorsun?"

Dibiç, beklenmedik, ince bir sesle, "Bir yıl cephede kaldım. Bu da bana hak verir!" diye bağırdı. "Savaş esirlerinin konduğu cezaevinden iki kere kaçma girişiminde bulundum. Hakkımı Almanlar'ın toplama kamplarında, bir Alman kalesinde kazandım!"

Morarmış gözkapakları yanıyordu. Ellerini oğuşturup yumruklarını sıktı. Önce soldakini, şimdi de sağdakini... artık hiçbir şey onu kavgadan alıkoyamazdı. Asker de bağırdı, patlak gözleri fırıl fırıl dönüyordu.

"Ne bağırıyorsun be? Kendini ne sanıyorsun, ne bağırıyorsun!"

Yaşlı asker, kolundan çekerek, "Yık onu İpatka, devir onu!" dedi.

İpat, "Beni yalnız bırakın!" diye bağırdı, "Al, tut şunu!" Çantasını yaşlı askerin eline tutuşturdu ve muhafızın dirseğini yakaladı. "Bizi şefe götür yoldaş. Hepimizi. Orada, neyin ne olduğunu anlayacağız."

"İkisinin de evraklarını inceleyin!" diyen davudi ses yine duyuldu.

Kalabalık öfkeli öfkeli uğulduyor, herkes çorbaya payına düşen tuzu atıyordu. Tartışmanın dostane geçmesini arzulayan muhafız onları uzaklaştırdı. Ama genç asker terslenmeye devam ediyor, kalabalığın gürültüsü sürüyordu.

Birden, gür bir kadın sesi duyuldu: "Bir dakika Saşa. Ben de seninle geliyorum. Bensiz gitme!"

Pastuhov'a ulaşmaya çalışan Anastasia Germanovna, zorlayarak kalabalığa dalmıştı. Pastuhov onu kafaların üzerinden gördü. Sözler, üşümekten sertleşip beyazlaşmış dudaklarından döküldü, "Her şey yolunda. Küçük bir olaydı! Alyoşa'nın yanına git." Sonra muhafıza dönerek "Haydi," dedi ve öne çıkıp kalabalığı yol açmaya zorlayarak kararlı adımlarla yürüdü.

İstasyon düzlüğünün göründüğü, cam kapıların yanındaki dar, boş bir odada, sürücü giysileri içinde oturan bir adam kitap okuyordu.

İçeri girdiklerinde onlara baktı. Sayfaların arasına yanmış bir kibrit koyup ayağa kalktı, ayakları oldukça aralıktı.

Muhafız sakin bir tonla "Kim bunlar?" diye sordu.

"Kavga ediyorlar."

İpat başparmağını Pastuhov'a çevirerek "Balaşov'u şereflendirecek," dedi neşeyle. Sonra Dibiç'e döndü: "Ve Almanya'da esir kampında kaldığını söyleyen bu adam da onu savunuyor. İnsanlar kuşkuya düştüler."

"Sen kim oluyorsun? Bu adamlar kim?" diye sordu şef.

Asker ciddiyetini takındı, "Evet," dedi, "İpat İpatiev, eskiden, Tomsk Alayı, Üçüncü Bölük, On İkinci Takım'da onbaşıydım. Kızıl Ordu'da gönüllüydüm. Savaşa katıldım. Yaralı olarak ayrıldım."

"Nerenden yaralandın?"

İpat kafasını kaldırıp gözbebeklerini oynatarak, Pastuhov'u işaret ettiği zaman yaptığı gibi, başparmağıyla sol gözünü gösterdi.

"Bir kıymık tam gözbebeğime geldi. Artık onunla göremiyorum. İşte burada, küçük bir parça."

Şef, "Oldu, çık dışarı. Sana ihtiyacım olursa çağırırım," dedi.

Köşeleri parçalanmış, leke ve çizikle dolu bir gazete serili sıraya gitti. Pantalonunun cebinden, büyükçe bir ipek tütün kesesi çıkarıp açtı, gazetenin köşesini koparıp sigara sarmaya başladı. "Ateşin var mı?"

"Sonuncuyu da kullandım."

Pastuhov bir kibrit çaktı. Kibritin alevinde, kaşlarının altından şefin sarı gözleri bir an belirip kayboldu.

"Evraklarınız lütfen?"

Pastuhov çantasını açtı. Şef, kağıdı dikkatle okurken, ince bir duman üfledi: Halk Eğitim Komiseri, tanınmış oyun yazarı Pastuhov'un, ailesiyle birlikte karısının memleketi Balaşov'a gitmesini onaylıyor ve bütün kurumlarla yerel idarelere, yol boyunca her türlü yardımı yapmalarını rica ediyordu.

Muhafız, "Bir arkadaşın kafasını ütülemesine ne demeli?" dedi.

Şef, gözlerini kağıtlardan ayırmadan, tütün kesesini itti, "Sorun ne?" diye sordu. "İstasyon şefinden yer bulmasını istiyor, o da o tarafa tren yok diyor."

Şef sakince kağıtları katladı, Pastuhov'a baktı. "İstasyon şefi Tanrı değil," dedi. Pastuhov hafifçe gülümseyerek, "Kim Tanrı ki?" diye sordu.

Piposu için büyükçe bir öbek tütün alırken, muhafız halinden

hoşnut, "Tanrı'nın işi bitik," dedi.

"Niye Balaşov'a gitmek istiyorsun?"

"Yiyecek için. Petrograd'da kıtlık var."

Muhafız, şefin sigarasından, kıvılcımlar saçarak ateş almaya çalışırken, şef düşünüyor ve kulağını kaşıyordu. Bir dakika kadar sessizlik oldu. Pastuhov ve Dibiç boyunları bükük beklediler. Sonunda, baca gibi tüten muhafız konuştu:

"Buğday tarlalarına yakın olmak, çiftçileri yok etmek istiyorlar, yapacakları işte bu. Ayıp, ayıp! Biri eldivenlerle, öteki şemsiyesinin altında, ama sabanı çiftçiler kullanıyor."

Şef, Dibiç'e döndü, "Sen de Balaşov'a mı gidiyorsun?" diye sordu.

"Hayır. Hvalinsk'e gideceğim."

"Peki, onlara yardım etmeye niye bu kadar isteklisin?"

"Çünkü, hoşuma gittiler. Cezaevinden çıkalı yakında bir ay olacak ve ben hâlâ evime varamadım. Askerleri istasyonlarda ağaç etmenin kimseye bir yararı yok."

Damga ve pullardan boş yer kalmayan evrağını uzattı. Şef, evrağı evirip çevirerek hiyeroglif gibi kargacık burgacık yazıları çözmeye çalıştı, sonra umursamadan geri verdi ve "Benden ne yapmamı istiyorsunuz?" dedi Pastuhov'a. Pastuhov umutsuzca bağırdı, "Beni bir askeri trene bindirin, allah kahretsin!"

İstediğini söylemenin tam sırasıydı, "Oğluma bakan kadınla birlikte ailem üç kişi. Bir vagonun döşemesi bile olsa, bizi bir yerlere sıkıştırın."

Şef, hafifçe gülümsedi, "Elimden geleni yapacağım," dedi. Kesesini ve kitapçığını dikkatle pantalonunun büyük cebine koyarak kapıya doğru ilerledi. Pastuhov onu istasyon platformuna kadar izledi. Kuvvetli step rüzgârı şapkasını kavradı. Şefin arkasında, onun sallanan kaba etlerine bakarak, rüzgâra doğru eğildi. İyi huylu olduğu açıktı. Bir keresinde, astları düşüncesizce tütününü bitirmişler ve o hiç sesini çıkarmamıştı. Pastuhov, hoş bir şey söylemenin akıllıca olacağını düşündü. Dost kazanmak için komik bir yorum yapmaktan daha etkili bir şeyin olmadığını geçirdi aklından. Ama aklına ilginç bir şey gelmiyordu. Kitap okumayı seven şef, hayatında ilk defa hem de Petrograd'dan gelen bir yazarla karşılaşıyor fakat ne yazık ki ondan akıllıca bir tek sözcük duyamıyordu. Uzak-

taki bir hatta, vagonları erzak ve makineli tüfekle yüklü bir nakliye treni duruyordu. Nöbetçiler mühimmat sandıklarının üzerinde uyuklarken, emirerleri, içindeki atların taze dışkılarından keskin kokuların geldiği trenleri süpürüyorlardı.

Şef, Pastuhov'dan kendisini beklemesini rica ettikten sonra, subayların bindiği, kapısı dumandan kararmış vagona çıktı. Pastuhov tarlalara baktı. Ufka kadar kimi yerlerde yeşil, saban izlerinin düzenli sıralar oluşturduğu yerlerde de koyu renkte uzanan ama çoğunlukla kış uykusundan uyanmamış, sonsuz bir stepti bu. Doğudan esen rüzgâr uzaktaki derelerin serinliğini, geçen yıldan kalma otların kekremsi kokusunu taşıyordu.

Coşkulu bir tarlakuşu önce gök kubbeye yükseldi, sonra bir taş gibi dalışa geçti. Gökyüzü de, toprak da devinimsizdi. Sadece, kuru ot yığınları, zaman zaman rüzgâra saman parçaları salarak kımıldıyordu. Pastuhov, bakışlarını güçlükle görünen ufka dikerek, belleğinin derinliklerinden yavaşça yükselen, on dokuzuncu yüzyıl şiirinin son dehası saydığı şairin dizelerini yüksek sesle okumaya başladı.

"Yollarımız steplere götürür bizi; sonsuz hüzünlere götürür bizi yollarımız... Senin hüznüne Rusya!.."

Kulağına birtakım sesler gelince geriye döndü. Kızıl Ordu askerleri vagonun açık kapısında şarkı söylüyordu. Bazıları, arkadaşlarının omuzuna dayanmış ayakta duruyor; diğerleri de vagondan sarkıttıları ayaklarını, rayların yanına çömelip avadanlıklarını parlatan yoldaşlarını itekleyecek şekilde sallıyorlardı.

"Birlikte çalışan yoldaşlar" diye alçaktan başlayan sesler "Uma-a-rsızca uyurdu meşelerin altında!" bölümündeki gümüş tınıya ulaşana dek bir merdiveni tırmanır gibi yavaş yavaş yükseliyordu. Baslar bir kez daha yalpalıyor, yükseliyor, titrek bir tenor ses, daha yüksek bir notaya sıçrıyordu: "Uum-a-a-rsızca..."

İnsanın içine işleyen "a-a" bölümüne gelindiğinde, Kızıl Ordu askerleri rayların önündeki arkadaşlarını ayaklarıyla itekliyor, onlar da tangır tungur düşen avandanlıklarının ardından aşağıya yuvarlanıyordu. Adamlar şarkı söylemeyi kestiklerinde gülmekten kırılıyorlardı. Sonra birden, kemersiz tuniklerini rüzgârda dalgalandırarak genç ve mutlu, vagondan atladılar.

Tenörün "um-a-a-rsızca" deyişi Pastuhov'un kulaklarında çın-

ladı. Bu ince, tiz "a-a"yı dinlerken, düşüncelere dalmıştı: "Umarsızca –demek her şey– bu tarlakuşunun şarkısı kadar umarsızcaydı ve her şeyin sırrı buydu."

Birden, kendisine yersiz gelse de üniversitedeyken derslerine katıldığı Profesör Şilyapkin'i anımsadı. Irgat kökenli Profesör, çabalayarak toplumda saygın bir yer edinmeyi hatta biraz para biriktirmeyi başarmıştı. Bir keresinde, kendini güvencede hissettiği Finlandiya'daki yazlığının bahçesine II. Aleksandr'ın küçük bir büstünü yaptırmış, altına da "Kurtarıcı Çar'a –şükran dolu Şilyapkin'den" diye yazdırmıştı. Bunun şefin hoşuna gideceğini ve onu güldüreceğini düşündü.

Neşeli ve hallerinden hoşnut askerler gülerken yolun altından pamuklu kumaşlara sarılı, küçük, şişman bir Tatar çıkageldi. O da dünyaya Profesör Şilyapkin gibi bakıyordu. Yazıda bir yanlışlık olmalıydı: "Kurtarıcı Çar'a Kurtarılanın minnetleriyle" diye yazılmalıydı. Gülmeye devam ederek "Şükranla dolup taşan Şilyapkin'den" demenin daha komik olacağına karar verdi.

O sırada, biri ona bağırdı. Aydınlık yüzlü, kızıl sakallı, silahı omuzundan sarkan, kemersiz bir komutan, onu subayların vagonuna çağırdı. "Ailesiyle Balaşov'a gitmek isteyen siz misiniz?"

"Evet. Askeri trenle gitmemize izin vereceğinizi umuyorum."

"Niye böyle bir sorumluluğu alayım? Orada çarpışmalar devam ediyor."

Komutana alçakgönüllülükle, "Buna çarpışma diyemezsiniz. Bu, yalnızca bir karışıklık," diye cevap verdi, Pastuhov.

"Hayır, üzgünüm, başka bir yolu denemelisiniz."

"Yani red mi ediyorsunuz?"

"Doğru."

Pastuhov gücendi, ama aslında rahatlamıştı. "İyi öyleyse, hoşça kalın," dedi. İstasyona çok neşeli döndü. O yakışıksız cümle kafasında dolanıp duruyordu: "Şükranla dolup taşan Şilyapkin."

Ailesine gülerek yaklaştı. Üçü de ona, sessiz fakat tedirgin baktı. Oğlan, ürkekçe sokularak, "Babacığım, seni vurmayacaklar değil mi?" dedi.

Yüzünü hemen ellerinin arasına alan Olga Adamovna'nın bukleleri titremeye başlamıştı.

Aleksandr Vladimiroviç, ciddi ama biraz buruk bir sesle, "Niçin?" diye sordu. "Tavşanları vururlar. Ayıları ve keklikleri de."

"Ama savaş varsa?"

"Savaş varsa... Gerçi buna savaş denilemez, bu sadece bir karışıklık!"

Adam karısına baktı. Kadın, tedirgin de olsa dimdik oturuyordu, sevimliydi. Gözleri yaşlarla dolmuştu. Bavulun üstüne, karısının yanına çöktü, onun yumuşak parmaklarıyla oynayarak konuştu: "Asya, Saratov'a gitmeliyiz."

Sonra kafasını kaldırıp paslı pencereden hüzünle dışarı baktı.

ÜÇ

Pastuhov'a göre, çalışmak sigara içmek gibiydi. Eğer günde üç saat kağıdıyla, kalemiyle baş başa kalamazsa, kendini kötü hissederdi. Asya onun burukluğunu anlayıp, elini omzuna attığında, tedirgin bir sesle "Hasat zamanı orağı elinden alınmış çiftçi gibiyim," dedi. Bir valizi dizlerinin üzerine ters çevirip kalemle bir şeyler karalamaya çalıştı. Ama, onun yanındaki bavulun çevresine toplanmış bir grup yolcu gürültüyle kağıt oynuyor, Tatyana'nın kâbusundaki canavarlar gibi gürlüyor, anlaşılmaz şeyler mırıldanıyor, küfürler savuruyordu.

Önce sararıp sonra kızaran Olga Adamovna elleriyle Alyoşa'nın kulaklarını kapattı, Aleksandr Vladimiroviç'e yalvararak baktı. Ama o omuzlarını silkti "Alışmalısınız buna madam!" dedi

"Ben çoktandır alışmaya çalışıyorum ama zavallı, küçük oğlan ne yapsın?"

Vagon, tenceredeki dilimlenmiş patatesler gibi insanla doluydu. Yer seçme şansı yoktu, insan nereye itilirse oraya oturuyordu. Her yeni istasyonda, hastalık izni verilen Kızıl Ordu askerlerinden, çevre köylerdeki Müjiklerden, Ukraynalı mültecilerden, çeşitli görevlere yollanan Muskovitler'den, kentlerdeki kıtlıktan kaçanlardan, hatta Avusturyalı savaş esirlerinden oluşan yolcuların sayısı artıyordu. Yataklardan üç sıra çıplak ayak sarkıyor ve koltuklarda horlayanlar büzüşüyordu. Her şey sıcak lapa gibi kabarmış, bir de sinek sürüsü üşüşmüştü. Yine de, kimse öfkeli değildi; dahası, kendi arzularıyla seyahat ediyormuş gibi, koşulları daha iyi olan bir yere gittikleri için mutluydular. Dostça bir havada sohbet ediyorlardı. Tren Atkarski'de durduğunda, Pastuhov biraz sıcak su almak için dışarı çıktı. Suyu üzerine döküp ince elbisesini bozmaktan çekindiği için kalaylı kabı bir kol mesafesinde tutarak yürürken herkes ona bakıyordu. Sıcak su için beklediği kuyrukta Dibiç'le karşılaştı ve onu kendileriyle çay içmeye çağırdı. Geçici olarak yerleştikleri yerlerinden, Anastasia Germanovna'nın kaşıkla şeker dağıttığı, küçük bir

bıçakla ekmek kestiği güzel ellerini saygıyla izlediler.

Anastasia Germanovna'nın sakin, aydınlık gülümsemesi, bu berbat kokan, sineklerle ve tıkış tıkış kağıt oynayan insanlarla dolu trende, sizi neyin beklediğini bilmeden asla gitmek istemeyeceğiniz bir kente doğru yol alırken kendinizi tarlakuşu gibi hissetmenizi sağlıyordu. Eğer görgü kurallarını da biliyor, çay içerken onun yaptığı gibi serçe parmağınızı uzatıyorsanız tam bir tarlakuşuydunuz.

Aleksandr Vladimiroviç, "Hvalinsk'den mi geliyorsunuz?" diye sordu, "Ben de Hvalinsk'denim. Pastuhov ailesindenim, hiç duydunuz mu? Tabii, rahmetli babam oradan yıllar önce ayrıldı, ben de çocukluğumdan beri uğramadım. Bizi tanımazlar kasabada. Bir zamanlar orada malikanemiz vardı ama, insanlar günümüzde böyle şeylerden pek konuşmuyorlar."

Dibiç'e şaşı numarası yaptı. Kavanozun kapağını açarken Petrograd'daki evde konukların ilgisini nasıl akçaağaç bibloya çektiğini anımsadı: "Hvalinsk'ten bir anı. Dedemden kalma. Babam malikaneyi hiç etti. Bundan başka bir şey kalmadı." Şimdi, akçaağaç biblo da dahil bütün ev Petrograd'da kalmıştı. Pastuhov, bu tatsız durumu anımsadığı için buruktu. Bu tür tatsızlıklara dayanamayan bir yaradılışı vardı. Dibiç'in çayını tazelerken gizemli bir edayla, "Bu sihirli şişede bir cadının kanı var," dedi. "Yan taraftaki şişelerin içinde ne kaldıysa; konyak, rom, votka, likör, ne varsa bu şişeye boşalttım. İster inan ister inanma, çalkaladığımda, cızırdamaya başladılar. Bundan bir kaşık alsan, şeytan, kanında dolaşır." Dibiç çaydan bir yudum alarak olacakları bekledi. Kaşlarını şaşkınlıkla kaldırdı. Uzun zamandır, damarlarında böyle harika bir sıcaklığın dolaştığını hissetmediğinden emindi.

Pastuhov coşkuyla güldü, eski bir arkadaşıyla konuşur gibi içtenlikle, "Sanırım, Almanlar'la çok şey yaşadın, değil mi? Hepsini anımsamak sana acı vermiyorsa, birazını bana anlatsana. En azından önemli olanları," dedi. Dibiç ciddiyetle, "En önemlisini mi?" diye karşılık verdi. Aradan on yıl geçince neye 'en önemli' diyeceğimi şaşırdım. O kadar uzun yaşadım mı ve konu hâlâ önemli mi? Belki artık Almanlar'ı severiz. Ya da unuturum her şeyi. Şimdi, içimde yaşayan sadece iki duygu var: Yeme isteği ve kaçma arzusu.

"En önemliler bence bunlar."

"Sıla özlemi yok mu?"

"Tabii ki sıla özlemi de çektim... Ama yani, tam olarak değil. Geriye dönmeyi istiyorsun. Doğduğun yerin değerini, uzağa düştüğünde anlıyorsun. Ama, en önemlisi, her şeyin tam olarak bitmesini istiyorsun. Hem de tamamen."

"Nelerin bitmesini?"

"Savaşın. Her şeyin boşuna olduğunu anladığımız zaman, kendimizi ne kadar kötü hissettiğimizi tahmin edebiliyor musun?"

"Boşuna mı?"

"Aynen öyle. Bütün bu yıkımlar bir hiç için olabilir. Bu duygu bende cephedeyken başladı. Çok acı çekti insanlar. Hepsini gözlerimle gördüm. İnsanları kıyma gibi yaptılar. Bazen nesneleri birbirinden ayırmanız imkansızdı. Çamuru kandan, sopaları kemiklerden ayıramazdınız. Birbirine karışmıştı her şey. Uzun süre onların işini bitireceğimizden emindim. Ama bunu kendim, kendi ellerimle yapmak istiyordum." Dibiç kemikli yumruğunu sıktı ve umutsuzca dizine vurdu. Katladığı paltosunun üstüne bağdaş kurmuştu, dizleri de göğsüne kadar geliyordu. Heyecanlandığı zaman, yanmış yüzündeki sakalı kabarıyordu. "Ellerine düşer düşmez, kaçacağıma and içtim. Bizi aç bıraktılar. Gerektiği için değil, hayvanlıklarından. Hak ettiğimizin onda birini, örneğin patates verebilirlerdi. Ama bize sadece pancar verdiler. Cephedeki insan kıyımından bir farkı yoktu. Mezarlığın bir bölümünü bize verdiler yani. Ben, çok büyük olmayan bir kampa, üç bin tutsağın olduğu Gross-Poritsch'e gönderildim. Her sabah gömülecek cesetleri sürüklüyorduk. İnsanların bir kısmı pancara dayanamadı ve mide rahatsızlığından öldü. Bazıları da aşağılanmaya katlanamadıkları için canlarına kıydı. Nerdeyse her gece, tuvalette intihar edenlerin kendilerini astığı kemerleri keserdik. Sizi sıktıysam özür dilerim," dedi ve Anastasia Germanovna'ya bakarak, sürdürdü: "O zamanlar, bütün bunlardan dolayı, Alman şeytanlarıyla mücadeleyi bırakmadım ve kaçtım. Genç bir subay da benimle birlikte geldi." Aleksandr Vladimiroviç oturduğu yere rahatça yerleşerek, "Bana her şeyi anlat," dedi. "Şu çok basit bir gerçek: Bir Rus tutsak, boynunda bir ilmik varmış gibi davranır. Ama Fransızlar bizden farklıdır. Subay barakalarında onlarla yarı yarıyaydık. Bir Fransız gelir gel-

mez, şapkasını asacağı bir çivi çakar, üniformasını koyacağı bir askı takarak, orayı evine benzetir; Barakaları düzenli bir Paris salonuna döndürürdü: Duvarda kız resimleri, ayaklarının altında kumlar, Kızılhaç paketleri, mal alım satımı... Fransızlar durmadan güler, Latince ya da Fransızca marşlar, coşkulu şarkılar söylerlerdi. Hiçbir zaman boş durmaz, eşyalarını yamar, parlatırlardı. Ama Ruslar gözlerini bir buluta dikip saatlerce oturur, arada bir şarkı söylediklerinde de kalbinizi burkacak kadar hüzünlü olurdu bu. Emin olun, birden coşup döşemeyi titreterek dans etmeye başlar, ama sonra yeniden oturmaya ve gökyüzüne bakmaya devam ederlerdi. Bu bir hafta kadar sürerdi. Ben yeteri kadar oturup baktım ve bu gidişe bir son vermeye karar verdim. Tarlada buğdaylar boy atıncaya, başaklar olgunlaşıncaya kadar beklemek zorunda olduğum açıktı. Subayların böyle bir zorunluluğu olmamasına karşın, tarlada çalışmaya gönüllü oldum. Bir ağ alıp arkadaşlarımla tarlaya çıktım, pancar çapalayanlara yardım ettim. Orada çevremi dikkatle gözlüyordum. Tarlanın sonunda, Almanlar'ın elinin değdiği her şey gibi düzenli küçük bir koru vardı. Ağaçlar fazla sık olmadığından sonu görünüyordu. Korunun arkasındaki buğday tarlalarının ortasından dar bir demiryolu hattı geçiyordu. Güya öndekilere yetişemiyormuş gibi, bilerek arkada kalmaya başlamıştım. Subay barakalarından gelen ve benden de geride kalmayı beceren bir subayı fark ettim. Hemen anlaştık, ikimiz için de işleri bozmamak için, şansımızı beraber denemeyi kararlaştırdık. Önce bizi çok sıkı gözlüyorlardı ama sonra kendi halimize bıraktılar. Gardiyanlar bize gülüyor, subayların ırgat işi yapamayacağını söylüyorlardı. Onların fikrine katıldık ve sırtımızın eğilmeye alışık olmadığını söyledik. Bir gece paydostan önce kaçtık. Korudan geçmenin, demiryolunu aşmanın ve mümkün olduğu kadar, buğdayların içine gömülmenin on beş dakikadan uzun sürmeyeceğini kestirmiştik. İçtimada yokluğumuz fark edilince gardiyanlar ilk olarak mahkumları kampa götürür; bu arada bizi bulmak için bir av partisi düzenlerler, o sırada ortalık kararır, biz de fazla uzaklaşmadan geceyi geçirmek için gizleneceğimiz bir yer buluruz diye düşünüyorduk. Kaçaklar, genellikle olabildiğince fazla mesafe katetmeye çalışır, ben de tam tersine, başlangıçta yakınlarda kalarak bizi arayanların

uzaklara gitmesini sağlamanın, onlar bizi ilerlerinde sanırken gerilerinde kalarak kandırmamız gerektiğinin daha iyi olacağını arkadaşıma anlatmıştım. Her şey planladığımız gibi gitti. Alarm verildikten sonra çok seyrek olan buğdayların arasında gizlenme gereği duyduk. Gardiyanlar havaya ateş açtılar ve bizim, bahçelerde kuşları korkutmak için kullandığımız çıngırakları çaldılar. Ama şanslıydık, o sırada düdüğünü çala çala bir yük treni geldi. Buhar bir kez boşaldı mı düdük sesinden, gürültünün ardı arkası kesilmiyordu. Bu yüzden köylüler alarmla ilgilenemediler. Ama biz her şeyi tamamen duyduk. Kulaklarımız çok iyi çalışıyordu.

Gece sessiz geçti. Tarladaki bir oyukta yattık, şafak vakti, çevremizdeki olgun buğdaylardan yedik. Ceplerimizi buğdayla doldurduk. Tarladan geçen hatlar bizi ele verebilirdi, ama yine de şans bizimleydi. Gün doğarken çıkan rüzgâr yassılmış buğdayları doğrulttu. Bütün gün rahatça saklanabildik. Tek derdimiz susuzluktu. Fransızlar'dan bize armağan bir kolonya şişesinin içinde azıcık su getirmiştik.

Geceleyin oradan ayrıldık ve rüya gibi bir yer olan Avusturya sınırını, dağları yürüyerek geçtik. Sabah kendimizi bir vadide bulduk. Yine bir buğday tarlasında gizlendik. Şimdi Bohemya'daydık. Çekler'in yanında ne kadar özgür olacağımızı düşünüyor ve belki de bizi kabul edebileceklerini umuyorduk. Ama yine de kendimizi göstermekten korkuyorduk. Gündüzleri tarlalarda gizlenerek geceleri ilerlemeyi sürdürdük. Bir yerde konaklamaktan kaçınıyorduk. Işık gördüğümüzde yolumuzu değiştiriyorduk. Kaçışımızın beşinci gününde iyice zayıf düştüğümüzü fark ettik. Bir lokma ekmek bile bulamıyor, karnımızı sadece olgunlaşmamış buğdaylarla doyuruyorduk. Yine de sağlıklı, gürbüzdüm. Ama subay arkadaşım, ya yakalanacağımızı ya da tarlalarda öleceğimizi söylüyor, teslim olmanın en iyi düşünce olduğunu savunuyordu. Gece yola çıkma zamanı geldiğinde, taş gibi kalıyor, ayağa kalkamıyordu. Sabaha kadar oldukça iyi dayanır, sonra çöker, uyurdu. Bir gece, yola çıktığımızdan bir hafta sonra, ineklerin otladığı bir çalılığın kenarında yatıyorduk. Hayvanlardan biri yanımıza geldi. Kova gibi memelerinin uçlarından süt damlayan, kocaman, şişman bir yaratıktı. İneğin gözünün içine baktım ve "Bizi ele vermeyeceksin, değil mi tat-

lım?" dedim. Gözlerinde yaşlar, sevecen bir ifadeyle baktı. "Hiç durma davran. Seni çok iyi anlıyorum," der gibiydi. Çalıları yemek için döndü. Altına süründüm, meme ucuna ağzımı dayadım ve içmeye başladım. Başım döndü. Gömleğime ve üstüme de dökülen sıcak sütü yudumluyordum. Parmaklarıma kramplar girdi ama devam ettim. Subay arkadaşım, "Kenara kay, biraz da ben içeyim," diye fısıldadı. Ben, "Öbür tarafa yat." dedim. O bu tarafa süründü, ama kafası açıkta kaldığı için arkadaşım içemedi. Ben doyduğumda, onu yerime geçirdim ve kovaya sağar gibi, iki meme ucundan içmeye başladı. Ama birden ayak sesleri duydum. "Bırak onu, kaç," deyip bir oyuğa girdim.

Ama o bir şey duymamış gibi memelerle oynamaya devam etti. Tam yanındaki çalıların arasından bir hışırtı geldi. Birden, sivri şapkalı bir genç gördüm, mutlaka o sürünün çobanıydı. Çalılara bakıyordu; ineği sağan birini görünce taş gibi donup kaldı. Onunla konuşmanın mı, yoksa saklanmaya devam ederek tepkisinin ne olacağını beklemenin mi doğru olacağına daha karar vermeden fırladı ve koşmaya başladı. Bu da yolculuğumuzun sonu oldu. Çalılıkta yatmaya devam ettik, ama bize gittikçe yaklaşan sesleri duyuyorduk. Kaçacak hiçbir yer yoktu, bizi buldular. Kendi kendime, "Çek köylülerinin bulması iyi oldu, en azından bizi dövmezler," diye düşündüm. Onlarla Rusça konuştum, ama yalnızca kafalarını salladılar ve "İyi hoş ama yine de kodese gireceksiniz," dediler. Bizi bir süre iş olsun diye tutup, daha sonra bırakacaklarını düşündüm.

Ama kalabalık bir grup halinde köye yaklaşırken, bisikletli bir jandarma gördüm. Bir Avusturyalı'ydı. Bunun, durumu nasıl kötüleştireceği belliydi. Kafama en çok takılan, bisikletlinin bir Avusturyalı oluşuydu. 1916'daki saldırımızda, ben bu kürdan bacaklı yaratıkları, ağla balık tutar gibi yakalamıştım. Benim taburum, onların binini Rusya'ya yollamıştı. Ve şimdi ellerindeydim, vaziyeti anlıyorsun değil mi? Bizi hemen Gross-Poritsch'e geri gönderdiler, bizi öteki mahkumlardan ayrı olarak hücreye kilitlediler. Benden silahımı aldılar..."

Pastuhov, "Silahımı demekle neyi kastediyorsun?" diye kesti. Dibiç durdu, biraz düşündü ve göğüs cebinden kırmızı bir kurdele çıkardı. Pastuhov onu alıp biraz inceledikten sonra eşine uzattı,

"Anımsadın mı Asya, St. Anna nişanının kurdelesi. Kılıcına takılıydı mutlaka."

Anastasia Germanovna kurdeleyi saygıyla alıp, ona uzanan Alyoşa'nın dokunmasına izin verdi.

Alyoşa, "Bazılarının ucunda beyaz bir püskül vardır," dedi. Dibiç, püskülü çıkardığını söyledi.

Alyoşa, "Hoşlanmadın mı ondan?" diye sorunca herkes güldü. Pastuhov, "Demek ki, tören giysilerini giymiştin?" dedi.

"Evet, esir düşmeden kısa bir süre önce. Bana bir kızılcık vermişlerdi. Bu kurdeleye biz kızılcık deriz. Bir tepeyi alırken esir düşmüştüm. Almanlar onu benden almak için çok uğraştılar. Bizim taburu dağıttılar, ama ne ben yaralandım, ne de ötekiler sarıldılar. Almanlar kılıcımı almadılar. Ama kamptaki komutan korkaktı ve subaylardan kılıçlarının bile alınmasını emretti. Sadece kurdeleler kaldı geriye. Komutan, kurdelelerin alındı kağıdı yerine geçtiğini söyledi. Savaş bitince, onları göstererek kılıçlarımızı geri alabilirmişiz. Kaçmadan önce, kurdeleyi gömleğimin koluna diktim, ama püskül çok kalındı, ben de onu çıkarıp attım. İşte buraya dikmiştim. Almanlar'ın esirlere neler yaptığını biliyor musunuz? Gömlek kollarını pazu kısmından kesip, yerine kırmızı band takarlar. Bu bandları çıkarmak yasaktır. Ben de kurdeleyi oraya saklamanın iyi olacağını düşündüm. Fransızlar'dan biri bana bir iğne verdi. Onlar'ın bıçakları bile vardı, ama bir Rus esirinin elinde diş fırçası bile tehlikeliydi. Beni yakaladıklarında, komutan kaçma girişiminde bulunduğumdan silahımın alınacağını söyledi. kurdeleyi istedi. Onu kaybettiğimi söyledim. Bana üç gün içecek bir şey vermediler. Giysilerimin astarlarını söktüler. Ama kurdele burda işte!" diye çocuksu bir gururla bağırdı Dibiç.

Pastuhov şaşkınlık içindeydi, ona hayran kalmıştı, güldü ve "Bir Rus böyle yapar!" diye bağırdı. "Bir diş fırçasının böyle ellerde nasıl tehlikeli olabileceğini bilirim. İyi yapmışsın. Biz de hep kaçıyoruz! Doğamızda var bu. Herkes kaçıyor. Muhalifler, evlenecek kızlar, öğrenciler, suçlular, Tolstoylar! Bunu hiç düşündün mü? Daha iyi bir hayat için! Mutluluk, özgürlük, düşler ve şöhret için. Köylüsü için de, kentlisi için de durum bir! Herkes bir garip!" diye tamamladı ve merakla, trendeki kalabalığa baktı. Asya utangaç bir te-

bessümle, "Biz de uzaklara kaçıyoruz," dedi. Pastuhov, "Doğru, ama niye?" diye girdi araya. Asya, "Ne demek niye? Tabii ki, domatesçi ve patatesçilerin peşindeyiz," diye hemen yanıtladı. Bir köylü kızı gibiydi ve zarif tebessümünü yitirmemişti.

Pastuhov "Peki sonra ne oldu? Bir daha kaçmayı denedin mi? Kimse seni durduramadı galiba," dedi. Dibiç'in yüzü sarardı, kaşlarının üzerindeki terler parladı. Önündeki ekmeğe bakarken, yıpranmış vücudu bir ileri bir geri sarsıldı. Dudaklarını büzerek mırıldandı. "Her şeyi anlatmak imkansız. İkinci kez kaçtığımda yalnızdım. Eğer arkadaşım olmasaydı, ilk denememde başarılı olurdum. Ama bir sonraki yaz da şansım yaver gitmedi. Boden Gölü'ne kadar ulaşabildim. Epey yol aldım sayılır. İsviçre'ye varmak istiyordum. Beni bir kayıkta yakaladılar. Üzerime projektör ışığı tuttular, sonra hepsetmek için bir kaleye gönderdiler. Dibiç sustu ve titreyen eliyle kaşını düzeltti. Kalabalığa hüzünle bakarak, "Bu uzun sürecek mi sence?" diye sordu. "Bilmiyorum, ama bence hemen bitmeyecek."

"Bütün bunların anlamını açıklayabilir misin? Neler oluyor? Anlaşılmaz sözcüklerle açıklama. Böyle çok sözcük var. Anlaşılsın ne dediğin!"

Pastuhov, bir pencereden bakıyormuş gibi gözlerini kıstı. Çalılar ve direkler, ne ışıldadı ne de yerlerinde döndü. Ama oldukları yerde kalmaya ya da pencerelerle birlikte gitmeye karar veremiyormuş gibi, umarsızca bir ileri bir geri giderek titreştiler. Vagonları inleyen bir tren güçlükle rampayı çıktı.

Pastuhov yavaş yavaş, "Bazen her şeyi anladığımı sanıyorum," dedi, "başka bir zaman da en anlaşılır şeyleri anlayamıyorum. Belki de kesin olan bir tek şey var; bütün bir halk, yalnızca muhalifler ya da Tolstoylar değil, herkes şaha kalkmış kaçıyor. Daha iyi bir yaşam için koşuyor, mucize bekliyorlar."

Asya, bu kez bezgin bir gülümsemeyle, "Patatesçilerin iyiliği için," diyerek araya girdi...

"Rus tarihinin sürmesi ve büyük olasılıkla.." dedi Pastuhov ve bir süre sustu, sonra "Yalnızca Rus tarihinde değil, bütün insanlığın tarihinde de durum böyle," diye açıkladı.

Asya yine "Acı dolu bir tarih," dedi keyifsizce. Pastuhov, "Karakterimdeki tuhaflıklar yüzünden, olanları anlamak benim için

çok zor. Beynim olmadığı için değil. Çok duyarlı olduğum için. Bu da bir dram. Bir sanatçının dramı. Evet, sanatçı olduğumu hatırlatmalıyım. Sanatçı olmak için çok duyarlı olmak zorundasın, yoksa dünyayı algılayamazsın. Ama bir kişi ne kadar duyarlıysa, o kadar çok acı çeker. Çünkü bir sanatçı dünyayı farklı bir mantıkla algılar ve bu mantığın dışına çıkamaz. Anlaşılmaz gördüğü, toplumun acıları değildir sadece, bireyin acılarıyla da ilgilenir. Beni anlıyorsun değil mi? Şimdi seni görüyorum. Herhangi bir bireyi değil, özellikle seni. Anlattığın kaçış öykünle, üniformanın içindeyken nasıl olduğunla, koluna diktiğin kurdeleyle ilgileniyorum. Ve şu anda, bütün dünyaya bakarken, görüş alanımda yalnız sen varsın. Anlıyorsun değil mi? Şu anda, senden başka bir şey göremiyorum. Benim bütün dünyam sensin. Ve anlaşılmaz kavramların dünyasına giremiyorum, genellemeler yapamıyorum. Sana büyük olasılıkla neler olacağını söyleyemem. Sadece başına ne geleceğini söyleyebilirim. Canın sıkılacak. Bana çok canın sıkılacakmış gibi geliyor," dedi.

Dibiç biraz geriledi, bir eliyle yüzünü kapadı. Dirseği dizlerinin yanında titriyordu. Asya, "Ah Saşa, ne can sıkıcı bir yalvaçsın sen!" diye bağırdı, "Lütfen inanmayın ona. Size yalvarıyorum. Hiçbir şeyi doğru bilemez."

Dibiç ağlayacak gibiydi, titriyordu. Elini yüzünden uzaklaştırmaya çalışıyor, ama beceremiyordu. Sonunda, elini vücudundan ayırıp dizlerinin arasına, öteki elinin yanına bıraktı. Terledi ve rengi soldu. Alelacele, utanarak konuştu: "Bana bir parça ekmek daha verir misiniz?.. O çaydan sonra... Kendimi çok kötü hissediyorum..." Gergin ve sessiz bir saniye geçti. Sonra Pastuhov ekmeği alıp bir parça koparak Dibiç'e verdi. Şaşkınlık içinde, şişeden bir bardak daha doldururken, "Her neyse, bu şeytan şerbetinden bir yudum daha al," dedi.

Asya gözlerini yere dikmiş, yanakları, alnı ve şakakları kızarmıştı. Her zamankinden daha canlı ve hoştu.

Dibiç, onların karşısında çıplak ve kıllarla kaplı duruyormuş gibi alelacele çiğniyordu, oburluğunda bir yabanilik, uygunsuzluk vardı.

Olga Adamovna ürkmüştü, onunla Alyoşa arasında kalmaktan çekiniyordu.

DÖRT

Kalabalık biraz dağıldıktan sonra, Pastuhovlar bavullarını istasyonun önündeki alana taşıdılar. Aleksandr Vladimiroviç paltosunu çıkardı, kaşlarını düzeltti, kirli ellerine iğrenerek baktı ve aklına gelen düşünceye şaşırarak güldü.

"Eve hoş geldik, allah kahretsin!" dedi karısına, "Burada evimdeyim."

Uzun, düz yolun çevresinde, eski tuğlalardan yapılı bir dizi baraka sıralanmıştı. Aşağıda, yolun ortasında, sırtlarında çantalarıyla bir grup insan vardı. Ölümsüz serçeler kaldırımlarda mermiler gibi ışıldıyordu. Kapalı dükkanların solmuş sarı levhaları yine gösterişliydi. Çay, kahve, şeker. Kaldırım taşlarının üstünde duran torbaların ve bohçaların üstünde, Olga Adamovna'nın renkli el işi sepetiyle Alyoşa'nın oyuncaklarının durduğu çuval vardı. Bu çuvalda oyuncak bir bisiklet, renkli bir top, bir uçak ve bir resim kitabı bulunuyordu.

Pastuhov, "Bütün dostlarımın izini kaybetmem ne büyük aptallık," dedi. "Buraya en son dokuz yıl önce uğradım ve tek bir dostum yok şimdi."

Asya, sakin ve kendine güvenli bir edayla "Sana anlattım Saşa. En yüksek makama başvurmalısın. Her zaman en iyi yol budur," diye öğüt verdi.

"Saçmalama! Yüksek makamlar benim bavullarımla niçin ilgilensin?"

"Bavullarınla değil, seninle ilgilenecekler! Kim olduğunu söyle onlara. Evrakını göster ve..."

"Evrakımı mı göstereyim? Beni ne sanıyorsun? Devrimci Askeri Konsey üyesi mi? Gıda Komiseri mi? Halk Ekonomi Konseyi'nin temsilcisi mi?" Burnundan soluyarak istasyon girişini geçti.

Yan tarafında, taranmamış saçları sakalı gibi beyaz, paltosu parıldayan şapkasının rengi atmış bir adam gördü. Kötü görünüşüne karşın, enerji saçıyordu. Bilim adamına ya da arşiv memuruna ben-

ziyordu. Mendeleyev ve arşivci bir vücutta buluşmuştu. Yaşlı adamın bakışlarında görgü ve muziplik iç içeydi. Alyoşa'ya, onunla arkadaş olmaya karar vermiş, fakat sonucunun ne olacağını bilmeyen küçük bir çocuk gibi bakıyordu. Birden yanına sokuldu ve kaşlarını kaldırdı.

"Seninle bir tur atalım mı?"

Olga Adamovna hemen Alyoşa'nın kolunu tutup kendine çekerken çocuk hiç duraksamadan yanıtladı:

"Biz daha yeni geldik. Ama babam nerede kalacağımıza daha karar vermedi."

Pastuhov, "Aynen öyle," diye bağırdı.

"Çocukla konuştuğum için beni bağışlayın," dedi yaşlı adam, şapkasını kaldırdı, yüzü kızarmıştı. İyi terbiye almış bir insan gibi sesini alçaltarak konuştu: "Çok güzel bir çocuk," dedi.

"Size katılmıyorum," dedi annesi, onun da yüzü kızarmıştı.

Yabancı memnuniyetini görmesin diye eliyle yüzünü kapadı. Yaşlı adam bir kere daha Alyoşa'yla konuşarak, "Demek Saratov'da yaşamak istiyorsun ha?" dedi.

Alyoşa "Biz Petrograd'da yaşıyoruz," diye çıkıştı.

Aleksandr Vladimiroviç kahkaha attı. "Bir anlamda başkentten kaçıyoruz. Kendimizden de uzaklaşıyoruz. Burada doğmama karşın, her şey bana garip geliyor. Benim adım Pastuhov. Daha önce duydunuz mu?"

Yaşlı adam, "Pastuhov mu? Sen o musun? Deme yahu! Mutlaka o'sun. Şimdi anlıyorum. Bir düşünelim. Bir düşünelim," diye, kendi kendine sorup yanıtlayarak konuştu. "Şimdi tanıdım seni. Ne kadar güzel bir tesadüf! Gerçekten çok sevindim. İzin verin de kendimi tanıtayım. Arseni Romanoviç Dorogomilov. Görünüşe göre buranın valisiyim."

Hemen herkesin elini sıktı. Tavırları şaşırtıcıydı. Coşkuyla konuşurken kekelemeye başlıyor, sözcükleri karıştırıyordu, ama aynı zamanda sade ve hoş bir görüntüsü vardı.

"Şöhret her zaman işe yarar," dedi Asya, alaylı bir ses tonuyla.

"Belki siz bize şimdilik nerede barınabileceğimizi söyleyebilirsiniz," dedi, Pastuhov.

Dorogomilov, "Çok basit. Şimdilik, örneğin, benim evimde ka-

labilirsiniz," diye yanıtladı. "Benim dairemde. Tabii sizce uygunsa. Bir haftadır istasyona gelip eski arkadaşlarıma bakıyorum, ama bir türlü gelmiyorlar. İki hafta önce, bulundukları yerden ayrıldıklarını bildiren bir telgraf aldım. Moskova'dan geliyorlar. Düşünsenize hükümet bir sürü odası olan ev vermiş ama ben tek başımayım."

"Nasıl yani, hükümetin verdiği ev demekle ne kastediyorsunuz?" diye sordu.

Yaşlı adam, "Ah, beni bağışlayın," dedi ve güldü. "Bana evi hükümet verir, kentin hükümeti. Ev kentin malıdır. Şehir idaresinin emrinde otuz beş yıl muhasebecilik yaptım. İnanın. Şimdi de aynı yerdeyim. Ama artık adı Komün Yönetim Bölümü oldu."

"Benim odam olacak mı?" diye sordu Alyoşa.

Babası bağırarak, "Havuzlu ve arabalı bir villan olacak," dedi.

Yaşlı adam Alyoşa'ya eğilip ilgilendi, "Onun da odası olacak," dedi. "Annen ve baban büyük odayı kullanacaklar. Onların bitişiğinde küçük bir oda var. Sen de orada yaşayacaksın." Sonra Olga Adamovna'ya doğru hafifçe eğildi: "Siz uygun görürseniz."

"Daire komünün mü?" diye sordu Asya çekingenmeden.

"Hayır. Ev komünün, yani kent yönetiminin malı. Eskiden beri bu dairede yalnız yaşıyorum. Şimdilik bir değişiklik yok."

Gözleri yaşaran Asya, dudağını ısırdı, "Size yük olacağız." Duygulanmıştı, şükran doluydu.

"Aman Tanrım! Neden ben?.."

"Çok mutlu olacağıma emin olabilirsiniz. İki odam daha var. Bütün kat benim. Kent yönetimi bana eskiden beri bir daire temin eder. Burada ne kadar zamandır kaldığımı bile anımsamıyorum."

Pastuhov, "Harika!" dedi.

"Kaderin bir cilvesi mi bu?" diye sordu Asya gülerek.

Kocası kafasını sallayarak onayladı.

Dorogomilov coşkuyla onlara dönerek, "Demek kabul ediyorsunuz?" dedi ve uzun zamandır karaya çıkmayı özleyen bir denizci gibi şapkasını kaptı.

Alyoşa da yazlık kepiyle hemen aynı hareketi yaptı.

"Annem kabul etti, annem kabul etti!" diye bağırdı.

Babası sinirlenmeden, "Ne bağırıyorsun?" diye sordu.

Dorogomilov elini Alyoşa'ya uzatarak.

"Şimdi bavullarınızı taşıyalım. Gidip bir araba bulalım," dedi.

Olga Adamovna birden araya girip çocuğun deri taklidi, tozlu paltosunu kendine çekti.

"Olmaz! Alyoşa sizi tanımıyor!"

"Hemen tanışırız, korkmayın! Bir dakika, şimdi dönerim."

Dorogomilov, diğer yolcuların eşyalarıyla oyalandığı istasyonun sonuna doğru koştu. Küçük adımlarla ve yaylanarak yürüyor, dalgalanan kalın paltosunun ve şişkin pantolonunun altında bacakları sosis gibi görünüyordu. Şapkasından saçları fışkırıyor, bir omzu ilerde, havayı yarar gibi gidiyordu. Alyoşa bu görüntüye gülerek tek ayağı üstünde zıplamaya başladı.

"Bilerek böyle yürüyor, değil mi anne? Noel ağacı gibi o."

Pastuhov, Asya'ya muzipçe göz kırparak, "O bir Tanrı," dedi ve kahkahalara boğuldu.

"Şu işe bak! Böyle bir şeyle daha önce hiç karşılaşmamıştım."

Asya inançlı ve ışıltılı bir bakışla:

"İnan bana Saşa, yolculuğumuzda bizi koruyan bir meleğin olduğunu söylediğimde yanılmadım," dedi. "Melek," sözcüğünü söylerken, sesinde bir sıcaklık vardı.

"Ya da bir deliyle karşılaştık," dedi Pastuhov.

Bir buçuk saat sonra küçük grup Dorogomilov'un evine yaklaşmıştı. Olga Adamovna, herkesten daha coşkulu, çocuğun yanında oturuyordu. Yaşlı adam Alyoşa'nın elini tuttu. Pastuhovlar arkadan, kaldırımdan gelirken, iki işçi arabayla bavulları getiriyordu.

Dorogomilov'un yaşadığı ev, Volga'dan Lipki denen caddeye inen sokaklardan birindeydi. Temelleri eski, iki katlı bir binaydı. Pembe cephesinde, koyu renkli, güzel görünümlü çizgiler vardı. Ev, kaldırıma kadar uzanan girişteki sundurmasıyla hemen dikkati çekiyordu. Mahalle çocuklarının kırmadığı, görkemli kapının renkli camları ve çerçevesi parıldıyordu. Bina, yüz elli yıl önceki kent ve kasaba evleriyle aynı mimari özelliklere sahipti. İkinci kattaki Venedik stili pencerelerin oval çerçeveleri, ön kapıyla uygunluk içindeydi. Yerden tavana uzanan çok geniş sütunlar boyanmış gibi duruyordu. Soldaki çıkıntıya ya da sağ kapıya dikkatle baktığınızda evi diğer evlerden ayıran şeyin, yapraklara boğulmuş akasyalar olduğunu anlardınız.

Arseni Romanoviç ana kapıya varıldığında ortadan kayboldu, bir dakika sonra da soluk soluğa ön kapıyı açtı. İşçiler bavulları içeriye taşıyordu. Alyoşa adımlarıyla tahta döşemelerde hoş sesler çıkararak yukarı çıktı, koridordaki pencereye oturdu. Beklediğinden fazlasını bulmuştu. Fazla abartmaya gerek kalmadan, yeni evinin Alyoşa'ya sağladığı olanaklar, istasyondan buraya gelirken Arseni Romanoviç'in anlattıklarıyla şimdi onu kuşatan dünyanın görkemi kıyaslandığında daha iyi anlaşılmaktaydı.

Eğimli bahçe, bazıları çoktan yapraklarla donanmış kimilerinden de tomurcuklar fışkırmış ağaçlardan, kırmızı tırtıllar gibi sarkan çiçeklerle bezenmişti. Bahçede çiçekler çok erken açmıştı. Günışığı dar patikalarda minik civcivler gibi titreşiyordu. Kepçe kulaklı ısırganlarla yan yana bulunan çimenler makasla kesilmiş gibi, birer küçük bıçak biçiminde boy atmıştı. Alyoşa'nın yanında kırık tekerlekli eski bir el arabası duruyordu. Bahçede gözlerini gezdirirken, "Bu tekerleği onarabiliriz," diye geçirdi aklından. Çevresine bakındı, tepesinde çan kulesi olan beyaz bir kilise gördü. Kilisenin ve çan kulesinin arkasında, ne olduğunu anlayamadığı, ışıltılı, kocaman bir şey vardı. Sanki cennetteki tarlalar salınıyordu. Birden bunların tarla değil su olduğunu fark etti. Bu, Volga'ydı.

"Bu, Volga!" diye bağırdı. "Anneciğim, bu, Volga!"

Herkes bavul taşımakla meşgul olduğundan ona kimse bakmadı. Halbuki yanılıp yanılmadığını anlamak istiyordu. Volga, mutlaka Neva'ya benziyor olmalıydı, ama herhalde daha büyüktü. Ama Alyoşa Volga'ya baktığında bir benzerlik görememişti. Nehir çok büyüktü. Çevresindeki topraklar da, tıpkı su gibi dümdüz, göz alabildiğine uzanıyordu. Suyun farklı bir rengi olduğundan emindi. Bu renk, canlı ve pırıltılıydı. Suyun içinde gördüğü evler ve ağaçlar sanki nehirden fışkırmış gibi duruyordu. Dahası, Alyoşa Volga'da büyük gemilerin bulunduğunu duymuştu. Ama, ne kadar bakarsa baksın sudan başka bir şey göremiyordu. Emin olmak için yaklaştığında sudaki çatıların üzerinden geçen iki kayık gördü. Ama kayıklar başka nehirlerde de olurdu.

Nehrin Volga olup olmadığına henüz karar vermeden "Bu, Volga!" diye bağırmasını kimsenin duymadığına sevindi. Kilisenin tepesinden aşağı kayan bir kütle gördü. Kütle suyun içinde gittikçe bü-

yüdü. Kiliseden aşağı bir kutunun kapağı gibi kayıyordu. Sonra bir kareye dönüştü, bu kareden başka kareler çıktı. Daha sonra hepsi birden kilisenin arkasından belirmişti. Alttaki kare, üstündekini taşıyordu. Üçüncü kare de tıpkı ikinci karenin, birincinin üstünden çıkması gibi, ikincinin üstünden çıkıverdi. Güneşte ışıldayarak ince birer çizgi halinde uzadılar. Alyoşa gittikçe, kilisenin pencerelerinden daha fazla pencere görmeye başladı. Sonunda bütün bunların bir gemiye ait olduğunu anladı. Kıyının çok yakınlarında bir gemi seyrediyor, giderek daha çok parçası görünerek ortaya çıkıyordu. Kara dumanlar, üst güvertede bir kayık, kaptan köşkü ve başka bir kayık görüyordu. Pervanenin altındaki köpükler, yumurtanın beyazı gibi çırpılıyor, ışıltılı dalgalar uzaklara savruluyordu. Güvertede başka bir kayık daha vardı. Sonra pencerenin üst kenarı ardından da alt kenarı kırıldı. Daha sonra da arka güverte bir direğin ucuna takılı kaldı. Bir kayık güverteden sarkıyor, bir bayrak da tilki kuyruğu gibi direkte dalgalanıyordu. Alyoşa parmaklarının üstünde dikilmiş, pencereye yapışmış nefes nefese bu üç güverteli gemiyi yüzdürüyordu. Hiçbir kuşkusu kalmasın diye, gemi öfkeyle beyaz bir duman püskürttü. Sonra da, sert bir düdük pencereye çarptı.

Alyoşa neşeyle, "Volga'da bir gemi," diye bağırdı.

Arseni Romanoviç, merdivenin son basamağına bir bavulu bırakarak, "Yaşasın!" diye bağırdı. Anlaşmış gibi hepsi birden pencereye koşup yan yana durarak nehre baktılar.

Alyoşa'nın babası bir anlık sessizlikten sonra, "Tabii ki bir gemi, Tanrı sizinle olsun!" diye söylendi. "Her şeye rağmen, Saratov'da olmamız iyi, değil mi Asya?"

Alyoşa'nın annesi, sakin bir neşeyle gülümseyerek "Evet Saşa," diye yanıtladı.

Arseni Romanoviç, Alyoşa'nın göğsünü hafifçe dürterek, "Çok, çok iyi oldu," diye onları onayladı. "Değil mi Alyoşa?"

Alyoşa, "Bundan daha büyük gemiler var mı?" diye sordu.

Arseni Romanoviç de "Hayır, hiç sanmam. Bundan daha büyük bir gemi olamaz," dedi, kendinden emin bir tavırla.

"Gemiye binecek miyiz baba?"

Babası sırtını pencereye dönerek ciddi bir yüzle "Belki motora bile bineriz," diye cevap verdi.

Yeni gelenler aceleyle evlerine yerleşmeye başladılar. İşe gitmesi gerektiğini söyleyen Dorogomilov, Pastuhov'a kendi evindeymiş gibi hareket etmesini, Alyoşa'ya da bahçedeki sundurmada bir marangoz kutusu olduğunu, orada oynayabileceğini, istediği odaya da girebileceğini söyledi.

Bu yapı, sahibinin içinde yaşamak için yaptırdığı bir daireye benzemiyordu. Kiracılar için yapılmış gibiydi. Kalın duvarları, atların ağırlığından etkilenmeyecek döşemeleri ve üzerinde üç kuşak tepinse de eskimeyecek eşikleri ile eski zevke göre inşa edilmişti. Şimdi beklenmeyen konukların oturduğu ön odanın ortasında, büyük bir Rus sobası duruyordu. Bu oda yine eski zevke göre, hem mutfak hem de oturma odası olarak düşünülmüştü. Ama sobanın iki yanındaki bölmeler odada, içine küçük bir yatağın konulabileceği bir bölüm oluşturmuştu.

Alyoşa hemen bu yatağa oturdu, yattı, ayağa kalktı, tavana ne kadar yaklaşabileceğini ölçmek için zıpladı, sonra sevmediği oyuncaklarını yatakta bırakarak koridordaki pencereye koştu. Olga Adamovna olmadan bahçeye çıkması yasaklanmıştı. Bahçeye çıkamadığına göre bir kez daha Volga'ya bakarak daireyi gezmeye devam etti.

Volga'yı yukarıdan gören tek pencere koridordakiydi. Koridorun diğer ucu karanlıktı, Alyoşa duvarın önüne yığılmış kutuları ve eşyaları zorlukla seçiyordu. Dikkatli küçük adımlarla gezinirken gözleri yavaş yavaş karanlığa alıştı. Birbirinin üstüne yığılmış sepetler, bir yığın odun, kaplaması kapıyla uyumlu bir gardrop, çelik bir lavabo, büyük bir papağan kafesi, katlanmış bir yatağın altında kalmış koltuk değnekleri, toplanmış bir halının arasına sıkışmış kitaplar ve cennetten sarkıtılmış gibi kitapları aydınlatan bir lamba gördü. Alyoşa bütün bu eşyalara çekinerek dokundu. Özellikle musluğu her yana çevrilen lavaboyu ve kafesi sevdi. Onlara dokunduğunda yumuşayan parmaklarını kokladı. Kaldırımların yazın koktuğu gibi kokuyordu.

Alyoşa karşılıklı iki kapının bulunduğu koridorun sonuna kadar gitti. Solda bulunan kapıdaki küçük çatlaktan odaya gün ışığı sızıyordu. İçeri baktı. Köşede bir soba vardı. Pencere ise bahçeye farklı bir açıdan bakıyor, komşunun dar avlusunu ve kilisenin çan kulesini gözler önüne seriyordu. Kilise buradan, koridordakinden

çok farklı görünüyordu.

Sobanın üstünde, çevresindeki ipi eprimiş kırmızı beyaz bir can simidi duruyordu. Alyoşa onu kaldırdı, ama çok ağırdı. Böyle bir nesnenin suda batmadan durabilmesi, ayrıca insanı boğulmaktan kurtarabilmesi çok ilginçti.

Alyoşa, Petrograd'da, yazlık bahçenin yanındaki köprüye asılı mantar can simitlerinin üzerindeki "Boğulana Fırlatın" yazısını anımsadı. Sobadan simidi alıp yerde çember gibi yuvarlarken kendi kendine, "Boğulana fırlatın," diye bağırıyor ve atabileceği bir yer aranıyordu.

Koridorda gördüğü başka bir merdiven avluya çıkıyordu. Güneş ışığı alttaki ahşap girişi parlak çizgilerle kaplamıştı, avlunun kapısı hafifçe aralıktı. Eğer aşağıda boğulan biri varsa can simidi merdivenlerden yuvarlanmalıydı. Bu durumda Alyoşa onun ardından gidip avluya göz atmalıydı. Simidi merdivenden yuvarlayarak "Fırlatın," komutu için nefesini topladı. O sırada saçları uçuşarak aniden Olga Adamovna geldi, gördüğü manzaradan dehşete düşmüş, gözlerini kısmıştı. Alyoşa'ya atıldı ve yüzünü ekşiterek can simidini aldı. Çocuğun ceketini, dizlerini ve avuçlarını temizledi. Bu temizlik sırasında kadın sessizdi, sonra çocuğa sertçe sordu:

"Nereden buldun bunu?"

Alyoşa, "Sobanın üstünden," diye yanıtladı.

Kadın can simidini homurdanarak sobanın üstüne koydu.

"Sevgili Alyoşa, şimdi seninle zaman öldüremem. Annene, bavulları açarken yardım etmeliyim. Ama, söz ver bana. Merdivenden aşağı inmeyeceksin."

Olga Adamovna, ilahi bir güce yalvarıyormuş gibi gözlerini yukarı dikti.

Alyoşa, Fransızca dersinde yaptığı gibi, "Merdivenden aşağı inmeyeceğim," diye yineledi. Sonra gözlerini kaldırarak, haylazca tavana baktı.

Olga Adamovna çıktığında kederle odayı süzdü. Can simidinden daha ilginç bir şey göremiyor, sobanın niye orada olması gerektiğini de anlayamıyordu. Belki de burası yazlık mutfaktı.

Aklına diğer kapı geldi ve yanına gitti. Kapı kapalıydı, ama dokununca hemen açıldı. Koridordaki gibi, burada da çok eşya var-

dı. Yalnız, burası sokağa bakan iki pencereden ışık alıyordu. Belli ki Arseni Romanoviç'in odasıydı. Her şey; eski bir örtüyle örtülmüş yatak, bir marangozun veya tamircinin tezgahına benzeyen masa, bir sürü sararmış kitap, bir tarafı olmayan eski, kadife koltuk, parlak renkli tabaklarla dolu porselen lavabo çok renkli, hareketli bir yaşamı gözler önüne seriyordu.

Yarı açık kapıdan, Alyoşa'nın ilk önce burnu girdi. Sonra kafası, omuzları ve ayakları onu izledi. Sonunda bütün vücudu odanın içindeydi.

Birden, iki öfkeli çığlıkla sessizlik bozuldu. Bir şeyler düştü, yuvarlandı, başka şeylere çarptı. Çığlıklar hırıltılara ve bağırtılara dönüştü. En sonunda açıkça anlaşılan tehditler ve beddualar duyuldu. Alyoşa ne oluyor demeye kalmadan gürültüyle açılan soldaki kapıdan yumrukları sıkılı iki çocuk odaya daldı. Alyoşa biraz geri çekildi, bu sırada da arkasındaki kapı kapandı. Birbirlerini acımasızca döven gözü kara iki kavgacıyla baş başa kalmıştı. Ellerine geçirdikleri eski kitapları birbirlerinin suratına fırlatıyorlardı. Kavga ederken, boşta kalan elleriyle, sırtlarına, kafalarına, yanlarına, omuzlarına, nereye denk gelirse oraya vuruyorlar, savrulan yumrukları mutlaka bir yerlerine rastlıyordu. Yırtılan kitaplardan uçuşan sayfalar gittikçe çoğalıyor, güvercinler gibi yere konuyordu. Yumrukların gücü bir pistonunki gibi zamanla artıyor, Alyoşa hangi çocuğun kazandığını, hangisinin kaybettiğini anlayamıyordu. Korkunç kavgacılar birbirlerini öldüreceğe benziyordu. Yer değiştiriyor, birbirlerini sıkıştırıyor, zıplıyor ve yere düşüyorlardı. Bütün bu karmaşada, parçalanan kağıtlar kar gibi yağarken, çocuklardan birinin kızıl, ötekinin de gür saçlı olduğunu fark etti. Alyoşa'nınkiler de gürdü. Çocukların ikisi de ondan büyüktü. Alyoşa'nın avuçları terden soğumuş, yapış yapış olmuştu. Kaçması gerektiğini anlıyor ama kımıldayacak gücü bulamıyordu, gerçekte ise bu vahşi görüntü hoşuna gidiyor, izlemekten kendini alamıyordu. Çocukların ağzından çıkan ve tıpkı bir kitabın parçalanırken çıkardığı sese benzeyen berbat sözcükleri anlayamıyordu. Ama korkmuştu, soluk soluğa beklerken farkında olmadan mırıldanmaya, saçmalamaya başladı.

Yumrukların, gürültünün, bağırtıların arasında, "Al sana!" di-

ye haykırdı. "Bu da sana!.. Hoşuna gitti mi?.. Al sana... Ah... Yandım!"

Kısa sürede, kitabın sadece kapağı kaldı. Kızıl kafalı olanı onu kaptığı gibi gerilip gür saçlıya atarken bağırdı:

"Conan Doyle'unun haline bak! Al da zıkkımlan onu!" Gür saçlısı da bağırarak kızıl saçlının üzerine atıldı:

"Sana kim olduğumu göstereceğim!"

Genç boğaların eğilmiş kafalarına dört yumruk indi. Ama durum uzun sürmedi. Birkaç ıskalamadan sonra soluk soluğa, hırıldayarak ayrıldılar, önce ellerini gömleklerine silip kemerlerini gevşettiler, sonra pantolonlarını yukarı çekip gömleklerini düzelttikten sonra kemerlerini yeniden sıktılar. Çizik çizik olmuş kıpkırmızı yüzlerini silerken bu kez gömleklerinin yerine ellerini kullandılar. Kan bulaşıp bulaşmadığına baktılar. Yüzleri kitap kadar hasar görmemişti.

Kızıl kafalı olan "Bu sefer sana haddini bildirdim," dedi.

Gür saçlısı da "Bu seferki, bir dahaki sefere senin başına geleceklere göre hiçbir şey değil," diye yanıtladı.

Sessizce elbiselerini düzeltip savaş alanına baktılar. İlk önce gür saçlı olanı davranarak dağılmış sayfaların birkaçını alıp dikkatle baktı.

"Bunu, bir daha Arseni Romanoviç'ten alamayacaksın."

"Onu isteyecek olan sensin. Niye parçaladın kitabı?"

"Ya sen, niye kitaplıktan aldın?"

"Sen niye sakladın? Hep sakladın, sonra da bulamadım diye yalan söyledin."

"Ben buldum onu. Bu yüzden önce ben okumalıyım. Sana sonra veririm nasıl olsa."

"Niye gidip yalan söyledin? Arseni Romanoviç'e yağcılık yaptığında burnunu gördüm yalan söylediğini anladım."

"Ben yağcı değilim. Yağcılık yapan sensin."

"Sana göre öyle. Senin, 'Arseni Romanoviç, kitabı bulursak Conan Doyle'u okuyabilir miyiz?' diye sorduğunu duydum. Bu arada da, sen o kitabı bir coğrafya kitabının arkasına sakladın."

"Niye coğrafya kitabının çevresinde arandın? Burnunu her şeye sokuyorsun?"

"Burnumu nereye sokacağını bilirim ben. Benim burnum uzundur."

"Evet, uzun! Fazla uzamasın, yoksa onu kırarım."

Kızıl kafalı olan, "İstersen dene!" diye cevap verdi ve kollarını sıvamaya başladı.

Ama gerginlik geçmişti. Birkaç zor saniyeden sonra eğilip sayfalardan birini aldı.

Gür saçlı olanı, "Şimdi, sende hangi sayfa var Paşka?" diye sordu.

"Yetmiş beşinci sayfa. Ya sende?"

"On birden, on altıya kadar."

"Haydi, yatağın üstünde sıraya dizip bir araya getirelim."

"Yapıştırabiriz. Dedemin biraz tutkalı var."

Yere oturup, yatağın altına, masaya ve koltuğa saçılmış sayfaları bir araya getirdiler. Kavga sırasında kendilerinden geçmişlerdi ve başka bir şeyi fark etmeleri çok zordu. Sırtları da kapıya dönük olduğu için, o ana dek Alyoşa'yı görmemişlerdi.

Ama şimdi, toplamaya başladıkları sayfalardan bazıları Alyoşa'nın ayaklarının önüne düştüğüne göre nasıl olsa onu görürlerdi. Alyoşa da onlara yardım etmeye çok hevesliydi. Korkusu geçmişti ve böyle zorlu bir kavganın, kazasız belasız bittiğine çok memnundu. Kendini fark ettirmek için öksürmeyi denedi. O anda, kızıl kafalı olanı, odaya göz gezdirmek için doğrulduğunda korkusuz, kara gözleri Alyoşa'ya takıldı.

"Bu da ne?" diye sordu. "Kimsin sen? Bak Vitya!"

Gür saçlı olanı, korkunç cüretkar bakışlarla Alyoşa'nın üzerine yürümek üzereydi,

"Arseni Romanoviç'le yaşamaya gelen, Petrograd'lı arkadaş olmalı," diye açıkladı.

Paşka, "Sen Petrograd'dan mı geldin?" diye sordu.

Alyoşa, sümüğünü silerek kısaca yanıtladı "Evet."

Paşka, hayretle, "Arseni Romanoviç ne buldu sizde?" diye sordu yeniden.

"Olanları gördün mü?" dedi Vitya.

"Evet, gördüm. Kusura bakmayın" dedi Alyoşa, gözlerini yere indirerek.

Paşka, "Önemli değil. Biz korkmuyoruz" diye konuştu güven-

le. "İsmin ne senin?"

"Alyoşa."

"Kaç yaşındasın?"

Alyoşa, önemsiz bir şey söylüyormuş gibi, "Yedi bitti. Sekize giriyorum," diye cevap verdi.

"Vitya ve ben, Saratov'dan geliyoruz. İkimiz de on sekiz yaşındayız. Sen Petrograd'dan geliyorsun ve henüz yedi yaşındasın."

Alyoşa, hiç çekinmeden, "Kendinizi çok mu akıllı sanıyorsunuz? Yaşlarınızı birbirine eklediniz" dedi.

Paşka, meydan okudu: "Hoşuna gitmedi mi? Korktun, çünkü biz büyüğüz. Buraya bak kendini beğenmiş yaratık, biraz boks yapmaya ne dersin? Ben sadece sol elimi kullanacağım, tamam mı?"

Alyoşa, kısık bir sesle, "Hayır," dedi. "Olga Adamovna kavga etmeme izin vermiyor."

"O da kim?"

"Dadım."

Paşka, "Dinleme o pabucumun dadısını," dedi, "eğer onları dinlersen, hiçbir şey yapamazsın."

Vitya, "Gel, sayfaları toplamamıza yardım et," diye emretti.

Alyoşa, korkusunun geçmesinden duyduğu coşkuyla dizlerinin üzerine çöküp yerde sürünmeye başladı. İki ya da üç sayfa topladığında, havalara zıpladı. Onları oğlanlara verip sonra yine dizlerinin üzerine çöktü, yine zıpladı. Sonunda çocuklara rastladığı odaya ulaştı. Orada, düzensiz, kitaplarla dolu, uzun ve yüksek raflar gördü. Her şey yan yanaydı, fazla tozlu değildi.

Topuklarının üzerine çökmüş otururken "Bir kitaplık," dedi.

Paşka, alayla sordu "Yok ya, nasıl anladın?"

"Babamın da bir kitaplığı var."

Vitya kestirip attı, "Kimsenin kitaplığı, Arseni Romanoviç'inki gibi olamaz."

Paşka, "Yakında, onu bütün kızlar ve oğlanlar yararlanabilsin diye şehir kitaplığı haline getireceğiz," dedi.

Vitya, "Arseni Romanoviç size izin vermez," diye karşı çıktı.

"İstersek, her şeyi götürebiliriz," diye böbürlendi Paşka.

"Yeni yasaya göre, isteyen, istediğini alıp götürebiliyor."

Vitya, "Delirmişsin sen," dedi.

"Asıl deli olan sensin. Her şeyi alıp götürmek serbest, ha. Ne iş, be!"

Kapağın içine sayfaları yerleştirirken suratları asıktı. Kitap kısa zamanda toplandı ve Paşka, Vitya'ya: "Deden eve dönmeni söylüyor," dedi.

"Eve, ha? O beni boya satmam için pazara göndermişti."

"Ne boyası?"

"Paskalya yumurtalarını boyadıklarından. Onları satabileceğimi ya da yumurtalarla değiştirebileceğimi söyledi."

Vitya cebinden paketleri çıkardı. Üçü birden, asıllarından daha büyük olan, tavşan ve horozların resimlerine, mavi, kırmızı, mor yumurtalara baktılar.

Paşka, kibirle söylendi, "Senin boyalarını ne yapsınlarki, Paskalya bitti."

Vitya, "Köylüler her şeyi alıp götürecek," dedi. "Her şeyimizi istiyorlar. Hani, plastik şeritler satıyordum ya, şu küçük yuvarlak olanlardan, köylüler hepsini aldılar."

Paşka, "Paskalya'yı evde mi kutladın?" diye sordu.

"Ya sen?"

"Nasıl evde kutlayayım, aptal? Bilmiyor musun, annem ölmek üzere?" diye cevap verdi Paşka, uzaklaşırken.

Vitya, topladıkları kitabı Alyoşa'nın burnuna vurup "Arseni Romanoviç'e, bununla ilgili hiçbir şey söylemek yok. Duydun mu?" dedi korkutarak. Alyoşa kafasını sallayarak ellerini arkasında birleştirdi. Çocuklar üstüne yürümek üzereyken kapı açıldı. Gösterişli peluş paltosu ve güzel şapkasıyla Olga Adamovna içeri girdi. Elini kalbine götürdü, çenesi titriyordu.

"Alyoşa, nasıl girdin buraya? Bu çocuklarla ne yapıyorsun? Çocuklar, siz kimsiniz? Burada mı yaşıyorsunuz?"

Vitya, Olga Adamovna'yı sanki işe alacakmış gibi, tepeden tırnağa süzerek, "Arseni Romanoviç'i görmeğe geldik," dedi.

"Demin anlattığın bu muydu?" diye sordu soğuk bir edayla Paşka, Alyoşa'ya.

Alyoşa, Olga Adamovna'yı rahatlatmak için, "Onlarla önceden tanışıyoruz," dedi. "Büyüklerin seni tanıştırıncaya kadar bekleme-

liydin," dedi öteki de, "Dizlerine ne oldu Alyoşa? Gel, seni temizleyelim, yıkayalım. Sonra da biraz yürürüz. Hoşça kalın çocuklar."

Alyoşa'nın elini tuttu. Paşka, onlar çıkarken kafasını salladı. "Hadi pazara gidelim!" dedi Vitya'ya göz kırparak. Olga Adamovna koridorda Anastasia Germanovna'ya rastladı.

Dirseğini tutarken fısıldadı: "Bu eve, bazı korkunç çocuklar dadanmış. Allah korusun, berbat bir yere geldik."

Anastasia Germanovna, kibarca, "Üzülme sevgili Olga Adamovna," dedi "burası berbat bir yer değil, tersine çok eğlenceli. Evde fazla mobilya yok, ama bir yığın serseri var. Bir ev dolusu serseri!"

Yumuşak ve sessizce güldü. Sonra, ani bir dürtüyle, Alyoşa'nın başını göğsüne yasladı.

BEŞ

Merküri Avdeyeviç Meşkov, sabah erkenden kalktı. Hiçbir zaman tembellik yapmaz, daha gün ağarırken uyanırdı, bu yüzden bütün yıl uykusuzluk çekmişti. Ama ancak bu saatlerde bir manastırdaymış gibi yalnız kalabiliyordu. Yandaki odadan, kızının sessiz solukları gelir, torunu Viktor, dirseğini ya da dizini arada bir karşıki duvara çarpardı. Bu küçük kavgacı horoz, düşlerinde bile savaşıyordu. Babasına, Viktor Semyonoviç'e mi benzemişti ne? Bu güne kadar, kanatları ve kuyruğu yolunmuş gibi hep öfkeli öfkeli dolanmıştı. Göğsünde bir tek tüy kalmamıştı. Eğlenerek rahatlıyordu. Babası da öyleydi ama kendisi farklıydı.

Bir şeylere kafayı takar, "Biraz bekle baba. Biraz bekle," derdi.

"Niye bekleyeyim?" diye sorardı Merküri Avdeyeviç, "Bir buçuk yıldır, berbat bir halde bekliyorum. Gittikçe mezara yaklaşıyoruz. Benim Valeria İvanovna'ma bak. Bekleyemedi, sonsuzlukta dinleniyor."

"Şansın yaver gitmiş ya da gitmemiş fark etmez. Her gün mezara biraz daha yaklaşıyoruz. Gerçek bu. Her şey tabiat anaya bağlı ama bazı şeyler de bize bağlı. Her değerli adamın beyni vardır. Yani, yaşamına istediğin gibi yön verebilirsin," demişti Viktor Semyonoviç.

Merküri Avdeyeviç, "Bak sen, beynin ne harikalar da yaratırmış," diye takıldı.

Viktor Semyonoviç, "Benim beynim değil," diye karşı çıktı. "Onlarınkiler yaptı. Onların sıradan beyinleri. Her şeyi kaba kuvvetle çözebileceklerini düşünüyorlar. Ama, yirminci yüzyılda, insan eğitilmemişse, kuvvet zarar verir. Örneğin, beni al Baba. Onlara göre ben iyi bir emekçiyim. Gülme sakın! Örneğin bana İcra Komitesi'nden adamlar geldi. Niçin? Çünkü, bu şehirde, benim gibi bir otomobil ustası yok. Bir aptal bile, bir arabayı çalıştırabilir. Ama, özel bir eğitimi yoksa, onaramaz. Bizsiz her şeyi yakıp yıkabilirler, ama onarma sırası geldiğinde bize koşacaklar. Uzun vadede, eğitimsizlik onları bitirecek çünkü. Bekle Baba."

Merküri Avdeyeviç, "Benim durumuma göre, bekleyecek bir şey yok," dedi, "bana niye sürekli baba diyorsun? Üç yıldır çocuğuna bakıyorum ama Lisa, ismini söylememe izin vermiyor. İşler böyle gidiyor işte. Sen de bana sürekli baba diyorsun."

Viktor Semyonoviç, "Ne diye yaygara ediyorsun? Oğlumun dedesi, karımın babası değil misin?" diye ısrar etti. "Yakında her şey eskisi gibi olacak. Yasalar karımı ve oğlumu bana verecek. Sen de böylece hem geçmişimin hem de geleceğimin babası olacaksın. Ölene kadar kaçamazsın."

"Hayır," diye karşı çıktı Merküri Avdeyeviç, "Lisa hiç dönmeyecek sana. Kendini aldatma. Lisa özgürlük duygusuna sahip biri, seviyor o duyguyu üstelik."

Viktor Semyonoviç, "Nedir özgürlük?" dedi umursamadan. "Bol bol ekmek bulduğunda, kim takar özgürlüğü? Göreceksin ekmek, Lisa'ya geldiğinden, erken gelecek bana. Özgürlük! Ben de özgürlük için bir ekmek yapmak isterdim, ama buna zamanım yok. Ne yapayım? Tanrı'nın elçilerinin, bana verdiği Mercedes'te yuvarlanıp gidiyorum."

Merküri Avdeyeviç, öfkelendi, "Tanrı'nın elçisi mi?" dedi. "Bunu söylemeye utanmıyor musun?"

"Niçin utanayım?" dedi Vicyor Semyonoviç şaşırarak, "Onların utanması yoksa, benim niye olsun? Yoksa onların ağzından nasıl konuşurum?"

Merküri Avdeyeviç öfkeden köpürerek bağırdı: "Niye onlara yardım edesin?" Sonra ukalaca bir edayla, yanlışlıklara işaret ederek kehanette bulunan Aziz Daniel gibi konuştu:

"Kötüler hep kötü davranacak ve bunu kimse fark etmeyecek, ama akıllılar anlayacak."

Meşkov, torununun bir başka darbesiyle, düşlerinden uyanıp düşünmeye başladı. Çok benzediği annesi gibi davranmıyordu. Hayatın tüm badirelerinden geçmiş, unutulmaz Valeria İvanovna'nın ruhunu taşıyordu. Yalnız, çok dikbaşlıydı. Bu özelliğini nereden almıştı? Tabii ki, benden değil.

Dikbaşlılığının üstesinden geleceğini anlamıştı. Özellikle, Tanrı'nın yargısının doğruluğunu, kehanetlerin gerçekleşeceğini ve her şeyin önceden kararlaştırıldığı gibi olacağını kabul ederek, dünyadan gitmeyi kararlaştırdığı an, bunu anladı. Olaylara, kendi arzu-

suyla katıldığına emindi. Ama zaten karşı çıkmanın olanaksız olduğunu görüyordu. Eğer mallarını vermezsen, el konacaktı. Eğer saklamaya kalkarsan, bulacaklardı. Eğer boynunu eğmezsen, şapkanı devirecekler, belki de kafanı koparacaklardı. Ama bunları hoşgörüyle, kurtuluşun için kabul ettiğine kendini inandırırsan, huzurlu olursun. En azından, bu sabahki gibi, inanç dolu olduğun, ender anlarda. Bu saat, iyi insanların ortalara dökülmesi için çok erken, kötü insanların ortaya çıkması içinse çok geçti.

Esinti, opal renkli yapraklarına yavaşça dokunurken ön avludaki söğüdün dalları nazlı nazlı sallandı. Ağacı Merküri Avdeyeviç dikmiş, Valeria İvanovna ile birlikte bakmışlardı. Nasıl da büyümüş, zaman nasıl da geçivermişti, hesabını tutamamışlardı. Gerçeği söylemek gerekirse, Merküri Avdeyeviç için her şey bitmişti. Boş bir kabuktan başka bir şey değildi artık. Adam nereye baksa Valeria İvanovna'yı görüyordu. Kadın, Meşkov'un eski hayatında, önemli bir yer işgal etmemişti ama gidince de her şeyi beraberinde götürmüştü sanki. Hayır, ölmemişti. Merküri Avdeyeviç bir yanlış anlama olduğunu, onun ölümünün, bu dünyadan elini ayağını çekmek anlamına geldiğini düşünüyordu. Ruhu, sabah meltemi gibi yumuşacık doğacaktı yine. Ölürken bile kocasına zorluk çıkarmamıştı. Zaten yaşarken de kimseye yük olmamıştı. Bir gece uyumuş, bir daha uyanmamıştı.

Sabah, Merküri Avdeyeviç onun yatağına gitmiş, eğilip baktıktan sonra soğuk, kaskatı yüzünün üzerine kapaklanmıştı.

Bu olayın üstünden bir yıl geçti. Kocası olarak suçlanabileceği herhangi bir olayın yaşanıp yaşanmadığını düşünüyordu. Karısının son zamanları dışında, böyle bir şey olmamıştı. O zamanlar, çılgın ısrarlarıyla kadına işkence etmişti. Evlerindeki, prestij göstergesi olan güzel ve gösterişli her şeyi atmak istiyordu. Nerden çıkmıştı bu?

Duvarda, çiviye asılmış bir resim vardı.

Merküri Avdeyeviç, parmak uçlarında yaylanarak bir ileri bir geri yürürken tam önünde durup resme kötü kötü bakmış, sonra onu duvardan çıkarmıştı. Çıkarıp gelişigüzel astığı resmin çerçevesi de tavanarasını boylamıştı.

"Ama, niye?" diye karşı çıkmıştı Valeria İvanovna, "Bu resim, bunca yıl bize hoş gelmişti. Şimdi niye rahatsız ediyor seni?"

Merküri Avdeyeviç, "Üzülme anacığım, ne kadar kötü olursak,

bizden o kadar memnun kalırlar," diye yanıtlamıştı onu.

"Ama, onlar bunu göremezler," demişti kadın.

Adam, "Geldiklerinde, durumu anlarlar," diye kestirip atmıştı.

Karyolanın nikel topuzlarını söküyor, eski bir kutuya atıyordu ya da büfenin yüzünü duvara çeviriyor, kullanmayı olanaksız hale getiriyordu. Karısına örümcek ağlarını temizlememesini söylüyor, sık sık aynı lafları tekrarlıyordu: "Bizden çirkin olmamızı istiyorlar. Bırak içlerinin çirkinliği yüzlerine vursun."

Çiçekleri kuruttu, saksıları da attı. Valeria İvanovna'dan, masaya keten örtü yerine muşamba örtmesini istedi. Evlerine gelip, bayağılıklarını görecek birini, sabırsızca bekliyor; yaşadığı evin, gelen konuğunki kadar iğrenç olduğunu göstermek istiyordu. Dönem bunları gerektiriyordu ama evlerine kimse gelmedi. Kocasının çılgınlıkları Valeria İvanovna'yı ağlatıyordu. Ama adam şimdi her şeyi daha iyi değerlendiriyordu. Haklı olduğunu düşünüyor, karısını hatırladığında, vicdan azabı çekmiyordu. Çünkü, karısının ölümünün ardından evi ve avluyu incelemeye gelmişler sonra da, bütün ev kentin malı haline getirilmişti. Yalnızca, torun, Lisa ve kendisi için iki oda bıraktılar. Şimdi, eskiden sahip olduğu evde kalan iki odada yaşamlarını kiracıdan beter sürdürüyorlardı. Üç tıp öğrencisi ve yaşlı bir işçi, diğer üç odada kalıyordu. Artık yabancı bir evde yaşıyordu, ev onlarındı. Onlar dediği, yaşlı işçi ve öğrencilerdi. Evin gerçek sahipleri olmasalar da, sahipleriymiş gibi rahat ve kendilerinden emin davranıyorlardı. Valeria İvanovna keşke bunları görseydi. O zaman, kocasının haklı olup olmadığını anlardı. Eşinin üzerinde can verdiği yatak bile, bir başkasının malıydı şimdi. Yaşlı işçi yatıyordu yatakta. Neyse ki, Merküri Avdeyeviç nikel topuzları sökmüştü, yoksa, işçi orada bir lord gibi yatacaktı.

O erken, ışıltılı saatte, bir zamanlar Merküri Avdeyeviç'in olan ev, içindekilerle birlikte uyuyordu. Kiracı Lisa ve kiracı Lisa'nın oğlu, kiracı işçi ve kiracı öğrenciler, hepsi uyuyordu. Yalnız, kiracı Merküri Avdeyeviç ayaktaydı. Bütün olup bitenleri yüreğini sakinleştirmeye çalışarak düşünürken, raftan bir kitap ve defter aldı. Masaya oturdu, kalemini mürekkebe batırdı ve iç çekerek mırıldandı:

"Bekle, hemen geliyorum."

Kitaplığı bozulmuştu. Hermit Theophanes'le ilgili kitap da dahil, bütün Athos dizisinden çıkan kitapları ya satmış, ya da dağıtmıştı.

En değerli hazineleri olan, *Azizlerin Hayatları* ve *Dua Kitabı* adlı kitaplarını da şimdi son günlerini bir manastırda geçiren papaz arkadaşına vermişti. Ama, birkaç kitabı saklayıp korumuştu. Onları okunmaz hale getirmek için parçalamışlar ve kapaklarını sökmüşlerdi.

Şimdi aklına gelen kitap o zaman yanındaydı. Rus olmayan, Van Beiningen adlı emekli bir albay tarafından yazılmış olması da onu cazip kılıyordu. Pek tanınmayan yazar merak uyandırıyordu. Hollanda ya da flaman asıllı olmalıydı. Yabancı olmasına karşın, Merküri Avdeyeviç onun yetkin bir yazar olduğunu hissediyordu. Çünkü kitap korkunç 1905 yılında bile sansüre takılmıştı. Ki ona göre, sansür kurulu her zaman ne yaptığını bilirdi. Yazarı beğenmesinin bir başka nedeni de, öğretilerinin, Meşkov'un ruhunu daima besleyen Yunan Katolik Kilisesi ile olan yakınlığıydı.

Defterine, Adem ile Havva'nın, yani insanın MÖ 4152'deki yaratılışı ile ilgili notlar aldı. Albayın yazdığı tarihleri, İncil'deki metinlerle karşılaştırdı. Asur ve Babil kralları Tiglathpileser ya da Esarhaddon'a hayran kaldı. Bazı notları, "753; Roma'nın kuruluşu" gibi çok kısaydı. "713; Sennacherib, üç yıl içinde Judaea'daki, surlarla çevrili bütün kentleri istila etti. Hezekiah ona üç yüz gümüş para önerdi" gibi notlar ise çok uzundu. Merküri Avdeyeviç, az kalsın para yerine ruble yazacaktı. Yanlışını anladı ve bu günlerde, üç yüz ruble ile pek bir şey alınamayacağını düşündü. Un bile, üç yüz rubleydi şimdi. Rubleleri çakısıyla kazıyıp yazmaya devam etti. "Barış umuduyla da, otuz altın para önerdi. Ama, Sennacherid Mısır'ı istila etmeyi düşündüğünden, arkasında dağılmamış bir ordu bırakmaktan korkuyordu. Kudüs'ü kuşattı. Hezekiah ve peygamber Isaiah, Tanrı'ya, kendilerini koruması için dua ettiler. Bir gecede 185.000 savaşçı, Asur kampında yok edildi. Sennacherib, Ninova'ya çekildi. Orada, büyük oğulları tarafından öldürüldü. Sonra, küçük oğlu Esarhaddon tahta çıktı." Merküri Avdeyeviç, daha yakın zamanlarda giderek daha uzun notlar almıştı. Asurlar'ın ve Babilliler'in yerini, Persler ve Gotlar alıyordu.

Steplerden gelen, Hunlar'ın kovaladığı, Marcomani ve Alemanni'yi hiç duymamıştı.

Kralları, peygamberliklerini kabul ettiğini göstermek için yedinci emri çıkaran ve adı savaş davulları gibi gürleyen Langobardlarla yeni tanışıyordu. Bu arada emekli albayın yorumlarını okuyordu. Ta-

rih dur durak bilmiyor, konular ilerledikçe korkutucu oluyordu. "Langobard kralları, Alboin ve Kleph'i, Alboin'in karısı Raşamon öldürdü. Raşamon aynı zamanda, istila edilmiş Gepidae'nin, öldürülmüş kralının kızıydı." Gepidae! Tarihte ne isimler var diye düşündü. "Alboin, bir şölende Raşamon'u, babasının kafatasından içki içmeye zorlamıştı. O da intikamını alıyordu. Bu karışıklık dönemi 585'e kadar sürdü." Merküri Avdeyeviç, "karışıklık, karışıklık" diye söylendi. Tarihleri dikkatle not etti. Ama, işte Papa I. Gregory, çoktan üç tane krallık kurmuştu.

Baverya, Avar, Slovenya ya da Çekler; Roma sınırları içinde, çoktan on tane devlet ortaya çıkmıştı. Hikayemiz sürüp gidiyordu. Muhammet, Kureyş'i ele geçiriyor, öne sürdüğü yeni bir inancı zorla kabul ettiriyordu. Aslında, akidelerini Archangel Gabriel'den öğrenmişti. Sonra, Ömer Kudüs'ü işgal etti. Papa Vitalius, İncil'i rahipler dışında kimsenin okumaması için, bir berat çıkardı. Sonra, Huss ve Luther'in reformları geldi. Bunları, Ignatius Loyola ve rahipleri izledi. Sonra, Papa VIII. Gregory'nin takvimi ortaya çıktı. Otuz Yıl Savaşları, Slovenya Savaşı, Hussite Savaşı. Ne yoktu ki tarihte. Kitapta Merküri Avdeyeviç'i en çok şaşırtan şey, emekli albayın bir Alboin'in öldürülüşünü, ayak takımının imparatorları parçalamasını, hatta imparatorlukların çökmesini, papaların düşmesini çok ustaca kaleme almasıydı. Bunlar, onun için bir kütüğü yuvarlamak kadar kolaydı. Olaylar ister antik çağda, Ezra Kralları zamanında ister yakın zamanda geçsin her şey *Kanunlar ve Açıklamalar* adlı kitapta vardı. Merküri Avdeyeviç adım adım 1773 yılına geldi. Bu korkunç yılın anlatıldığı bölümün başlığı, son sözcüğü dışında, büyük harfle yazılmıştı: "Voltaire Edebiyatı'nın Etkisi. Dinin Çöküşü ve Ateizmin Başlangıcı." Ne Suvorov'un Türkler'i yenilgiye uğratması, ne de büyük güçlerin isteği üzerine, Papa XIV. Clement'in Cizvitlik düzenini kaldırması durumun dehşetini değiştirebilirdi. Hayır, dehşet azalmazdı, çünkü 1793 yılı geliyordu. Yine büyük harflerle yazılmıştı: "İlk Fransız Devrimi. Tanrı'nın Ateizmi İlk Cezalandırışı." Napolyon savaşları da ikinci cezalandırışıydı.

Üçüncü cezalandırış 1848 yılına rastladı. Roma'dan Papa IX. Pius geldi ve Avusturyalı askerlerin yardımıyla tahta çıktı. Emekli albay Van Beiningen, Merküri Avdeyeviç'i, kendini tarihin akışına kaptırmış bir peygamber gibi yavaş yavaş 1875 yılına, Gotha kentinde yapılan Sosyal Demokratlar'ın kongresine götürdü. Bu aşama-

da, Merküri Avdeyeviç büyük, gösterişli harflerle şunları yazdı. "Marx, Lassalle ve Tolstoy. Bu öğretinin temsilcileri." Böylece, insanlığın yürüdüğü tarih yolunun acıklı sonu gelmiş; albay için de, kehanete başvurmak ya da geleceğin perdesini kaldırmak dışında, yapacak bir şey kalmamıştı. Önerdiği şeyler vardı. Albay, 1922'de, Papalığın ve taraftarlarının ortadan kaldırılacağını düşünüyor, 1925'te, Siyonistler'in bir Hıristiyan tapınağı inşa edeceklerini önceden görüyordu. Sonrakilerle ilgili olarak, Meşkov'un yapacağı tek şey, 1933 yılını açıklayan cümleyi, defterine değiştirmeden yazmaktı. "Bekleyen kutsaldır ve bin üç yüz otuz beş günde gelmiştir."

Bunun ne anlama geldiği, günlerin niçin bin üç yüz otuz beş olduğu açık değildi, ama her şeyin anlaşılması beklenemezdi. Nasıl olur da, her şey insanların umutlarına ve arzularına göre gelişebilmişti? Adem ile Havva'dan Esarhaddon'a, Esarhaddon'dan Raşamon'a kadar, bu böyleydi. Leo Tolstoy için de aynı şey geçerliydi. Evi, şehir idaresine devredilmişti ve üçüncü sınıf un, üç yüz rubleydi. Biraz ilgilenin lütfen. Emekli albayın kafası bile çok karışık durumları anlayabiliyordu. Durum niye böyleydi? Olayların çekiciliği, gizemindeydi. Her şey, derinlerden yükselen bir pınar gibiydi. Teselliyi bilgiden çok inançta bulabilirdiniz. Bilgi, inancı onaylıyor; inanç onu onaylamadığında, her şey, hoş bir gizemlilik kazanıyordu. "Kutsaldır bekleyen..."

Merküri Avdeyeviç, kitabı ve defterini kapattı. Herkes için, sabah başlamıştı. Tütünden zehirlenmiş işçinin öksürüğünü, öğrencilerin ortalıkta dolanıp botlarını birbirlerine fırlatmalarını duyuyordu. Lisa'nın gaz sobası kokmaya başlamıştı. Vitya, sabah ekmeğini almak için fırına giderken nerdeyse merdivenleri kırıyordu. Sucunun kovası, sokaktan geçen bir arabaya çarptı. Yeni doğan gün, Merküri Avdeyeviç'i zaman ve tanrıyla ilgili düşüncelerinden koparıp gerçek dünyaya döndürmüştü.

Merküri Avdeyeviç, masasının çekmecesini açtı, bugün nelerin pazara gönderileceğini düşündü. Bir an düşündükten sonra seçtiği bir avuç uca, mürekkep kutularına, kerpetenlere, maşalara, iki üç makaraya, bir Noel ağacı yıldızına, Noel yumurtaları için boyalara baktı. Sezon bitmişti, bu eski püskü şeyleri eski takvim sayfaları gibi atabilirdi. Ama Vitya'nın coşkusu durulmamıştı. Yumurta boyaları için belki müşteri bulabilirdi.

Merküri Avdeyeviç kahvaltı etmek için içeri girdi. "Günaydın," dedi ve kızına sevecen bir edayla baktı. Kız çok solgundu, Merküri Avdeyeviç'in önceden ince bulduğu vücudu şimdi ona zayıf geliyordu. Paketleri umursamaz bir tavırla, Vitya'nın önüne attı:

"Benim küçük ortağım, bugün, pazardaki işleri becerebilecek misin?"

Lisa, "Yine mi?" dedi. "Sana söylemiştim baba..."

Vitya, "Endişelenme anne. Bu işler çok kolay. Yaparım," diye araya girdi.

"Pazara gitmek sana bir şey katmaz."

Merküri Avdeyeviç, "Bu günlerde oraya muhtacız," diye bağırdı. "Bu yeni düzeni getiren ben değilim. Fiyatları azdıran da ben değilim. Yanılmıyorsam, evde darıdan başka yenecek bir şey yok. Ama, senin belki biraz paran vardır. İyisi mi..."

"Vitya pazara gitmesin bence."

"Sence ben mi gitmeliyim? Eski bir tüccarın, kalabalığın arasında dikilip, boş yere didinip durması hiç üzücü değil belki. Ben eskiden tüccardım ama, şimdi de bir işverenim. İster hoşlan ister hoşlanma ben bir mağazada görevli müdürüm. Vurgunculuk yapmaktan suçlanmamı mı istiyorsun?"

"Viktor'u pazardan uzak tutmak istiyorum. Sonra kötü şeyler olacak."

Meşkov, "Durumun gidişi kötü. Ama bu herkes için geçerli değil," dedi ve uzlaşmaya hazır olduğunu gösterir bir edayla konuştu: "Okuyan ve kehaneti dinleyen mutlu olur. Orada yazılanlara dikkat edin. Çünkü zaman ellerindedir."

Kısa süren bir sessizlikten sonra Lisa gözlerini kaldırmadan "Kısacası, Vitya'nın gitmesine son defa izin veriyorum," dedi.

Meşkov, "Göreceğiz," dedi.

Lisa, onu onaylıyormuş gibi, sakin sakin yineledi: "Göreceğiz."

Daha fazla didişmeye girmeden, ayağa kalktı, çay bardağını alıp odasına gitti.

Kadın, giderken ona baktı. Sırtı kamburlaşmıştı, omuzlarının arasında sanki bir yastık vardı. Saçları beyazlaşmıştı. Bütün vücudu daracıktı. Onu sekerek yürürken seyretmek, insana acı veriyordu.

Lisa, "Ne çabuk yaşlandı," diye düşündü. Geçen sene, babasına çok acımıştı. Ama, oturduğu yerden kımıldamadı.

ALTI

Lisa bütün gün keyifsizdi. Bir şeylerin olacağından emindi. Bu, birden ortaya çıkan ve hesapta yokken yitiveren, o insanın içine doğan şeylerden değildi. Omuzlarına bir ağırlık gibi abanmıştı. Bütün vücudunu sızlatıyordu. İşe gitmedi. Oğlunun başına bir şey geleceğini hissediyordu.

Oğlan sabah erkenden evden çıkmış, henüz dönmemişti.

Merküri Avdeyeviç, eve, yemeğe giderken Pavlik Parabukin'e rastladı ve ondan, Vitya'nın evde olmadığını öğrendi.

Meşkov, Pavlik'e, torununa rastlarsa, eve göndermesini söyledi. Yaşlı adam kızına, suçlu gibi baktı. Kadın kısaca, Vitya'nın, Arseni Romanoviç'in evinde kitap okuduğunu ve her zamanki gibi, zamanı unuttuğunu söyledi. Kadının, kendini kontrol ederek keyifsizliğini gizlemesi Merküri Avdeyeviç'in kendini daha da suçlu hissetmesine yol açtı. Adam da çok sessizdi.

Meşkov biraz uyudu ve tam evden çıkacakken, Pavlik koşarak geldi. Korkulu gözlerle önce Lisa'ya, sonra da Meşkov'a baktı. Vitya'nın tutuklandığını söyledi. "Tutuklandı mı? Kim tutukladı onu?"

"Pazarı kuşattılar, satış yapan herkesi yakaladılar."

"Ne demek yakaladılar, ne diyorsun sen?" diye sordu Lisa. Sandalyenin arkasını o kadar sıkı kavramıştı ki, tırnakları beyazlaştı.

"Pazardaki herkesi bir avluya topladılar, şimdi onları gruplara ayırıyorlar. Bir kısmı askeri istasyona gidiyor, bir kısmı da başka yerlere."

"Ya Vitya? Vitya nerede?"

"Orada, ötekilerle birlikte."

"Askeri istasyonda mı?"

"Hayır, sana onunla birlikte olanların orada olmadığını söyledim. Onlar avludalar."

"Onunla birlikte miydin?"

"Evet, ama ben kaçtım. O yakalandı."

Lisa parmaklarını açtı, şalını almak için yatağına koştu, sonra şalını attı. Gardrobunu açıp bir şeyler mırıldanarak, elbiselerine göz attı. "Bir dakika, bir dakika, Pavlik, beni ona götür." Merküri Avdeyeviç kolundan yakalayıp onu sandalyeye çekti.

"Bir yere gitmiyorsun. Vitya'yı geri getireceğim," dedi, kadını oturtarak.

Kadın, heyecanla kalktı, ama adam onu yerine itti.

"Otur!" diye bağırdı. "Ondan ben sorumluyum. Yalnız gideceğim."

O kadar hızlı yürüyordu ki, Pavlik ona yetişmek için koşmak zorunda kaldı. Uzun bir yürüyüşe çıkmıştı, ama Merküri Avdeyeviç her taşı tanıyordu. Yakın zamanda, Yukarı Pazar'a, dükkanına gitmişti. Sanki öç almaya gidiyordu; hareketlerinde gizli bir kararlılık vardı. Şimdi düşman gözlerden sakladığı güzel bastonunu sallıyormuş gibi, küçük bir sopayla kaldırıma vuruyordu.

Pavlik, pazarı çevreleyen taş duvarlar arasındaki kalabalığı göstererek, "İşte orada," dedi. "Askerler de orada. Oraya götürdüler onu."

Merküri Avdeyeviç yavaşladı, sopasını sıkıca tuttu. Eskiden sabun ve gaz satılan binanın dışında, birini bekliyormuş gibi biriken kalabalık, menteşeleri paslı kapıdan yavaş yavaş içeri giriyordu. Bir zamanlar pazarın girişi olan kapıları iki asker koruyordu.

Askerlerden genç olanı bıyıksızdı, görevinden memnundu. Diğeri ise, kısa boyluydu, bir kedininki gibi yukarı kıvrılan bıyıkları vardı. İkisi de, gözlerini Merküri Avdeyeviç'e dikmişlerdi.

Meşkov, çekinerek yaklaşırken, şapkasıyla selam verdi ve "Torunum için geldim yoldaşlar. Torunum, sizin baskınınızda yanlışlıkla yakalandı," dedi.

Genç olanı, "Kimse yanlışlıkla yakalanmaz," diye yanıtladı.

"Olur mu öyle şey? O da yakalanmak istemezdi, ama yakalandı. Bir yanlışlık var. Annesini de, beni de çok şaşırttı, görüyorsunuz çok yaşlıyım."

"Kaç yaşında?"

"Efendim?"

"Torununuz kaç yaşında?"

Meşkov, Pavlik'i göstererek, "Bundan bile küçük," dedi, "ağzı süt kokan bir küçük, bir şey satmaktan ne anlar?"

Pavlik dudaklarını oynattı, gücenerek, sırtını döndü.

Merküri Avdeyeviç, dehşet içinde, "Çocuk ve bir şeyler satmak," dedi tam istavroz çıkaracakken, bundan vazgeçti.

"Tam bir rezalet, başka bir şey değil. Onlar çocuk, torunum ve bu küçük arkadaşı. Kuşlar için, bir kafese ve bir kepçeye ihtiyaçları vardı. Pazara bu yüzden gelmişlerdir. Bunları başka nerde bulabilirler? Onlar çocuk. Ne bekliyorsunuz onlardan?"

Kısa boylu asker, kafasını oynatıp favorilerini tutarak, "Peki sen ne bekliyorsun?" diye alay etti.

Meşkov, askerin üniformasındaki kızıl işaretlere kendinden emin ve saygıyla bakarak, "Ne istiyorsunuz?" dedi, "Siz de biliyorsunuz ki durumlar değişti. Eskiden olsa sıkı bir dayak yerdi, ama şimdi kılına bile dokunamazsınız. Çocukları rahat bırakın!"

Pavlik, beklenmedik bir küstahlıkla, "Niye onu dövüyorsunuz?" diye araya girdi. "O ne yaptı ki? Kepçeler, kafesler yüzünden mi?"

Meşkov'a azarlayan bir edayla bakıp askerlere dönerek, solgun bir yüzle konuştu: "Sizler hayatı tanımıyorsunuz."

Meşkov, Pavlik'i kolundan çekti, "Burnunu her şeye sokma," diye bağırdı. "Böyle çocuklarla ne yapılır?"

Asker, Pavlik'e güldü, "Onu devrim okuluna yazdırın," dedi.

"Siz kimsiniz?" diye sordu genç olan asker de.

"Bir Sovyet işvereniyim. Torunumu kurtarmak için, işimi göz ardı ediyorum."

Favorili olanı, "Öteki kapının orada, çocukları gruplara ayırıyorlar," dedi, "gelin, sizi avluya götüreyim."

Genç olanı kapıyı açtı. Pavlik, Merküri Avdeyeviç'in peşine takılmaya çalıştı ama onu yakalayıp geri yolladılar. Hüzünlü bir edayla yürüyor, giderken, terk edilmiş pazar binalarına bakıyordu. Avlu insanla dolmuştu. Müthiş bir kalabalık vardı. İnsan bir baksa, büyük bir felaketin olduğunu anlardı. Dağlar yer değiştirmiş, canlı yaratıklar gibi yürüyordu. Doruklar parçalanmış, kayalıklar, cehenneme saçılmış gibiydi. Sayısız uçan parçacıklardan

biri, havada bir an duraksadıktan sonra Yukarı Pazar'ın terk edilmiş yalağına düştü. Dolandırıcılar, yankesiciler, düşmüş aristokratlar, ticaret yapmaya zorlanmış sefil kalabalığın arasındaydılar. Şimdi, kaderlerine rıza gösterirken kederliydiler.

Çeşit çeşit surat vardı orada. Bazıları, elden ele geçen kadehlere benzeyen mahzun gözlerle gökyüzündeki ölümsüz yüze bakıyor, ötekiler, onlara, komşularının evden atmak istediği birer böcekmişler gibi acıyorlardı.

Bazıları da, kötü kötü bakışlarla, içlerinden geçiriyorlardı: Tanımıyoruz sizi, ama gerekirse, toprağın derinliklerinde açacağız yolumuzu. Kimileri, hâlâ kaşlarının üstünde hissettikleri taçların alındığını hatırlatmak ister gibi çenelerini kaldırıyor birkaçı da, sahibinin onu döveceğini ya da bir kenara fırlatacağını aklına getirmeden yanındakinin omzunun üstünden sinsi, köpeksi bakışlarla bakıyordu. Sigaralarını öfkeyle içlerine çekenler kendi kendilerine şarkı mırıldanıyorlardı: "Bugün, atların toynakları altında olabiliriz, ama yarın, biz süreceğiz atları." En kötü durumda olanlar ise özgür görünme sevdasında olanlardı; diğerlerinden üstünmüş gibi davranıyorlardı. Aslında kalabalık, bir kapana sıkışmıştı, kurtulmak istiyor; ceplerine ve şapkalarına gizledikleri hazineleri korumak için ne gerekirse yapmaya hazır duruyorlardı. Hazineleri, eski iç çamaşırlarından, ninelerinin düğme ve tokalarından, çalıntı Kızıl Ordu malzemelerinden, dantelli perdelerden, botlardan, kilise takvimlerinden, rüya tabiri kitaplarından oluşuyordu.

Merküri Avdeyeviç, ürpererek, "Allah'a şükür, onlar gibi değilim," diye geçirdi içinden. Derin bir soluk alarak pişman bir tövbekâr gibi nedamet getirdi: "Günahlarımı affet Tanrım."

Avlunun bir köşesinde, bir grup genç toplanmıştı ve okuldan sonra eve yollanmamış gibi duran küçük çocuklar vardı. Merküri Avdeyeviç, Vitya'yı aramak istiyordu ama muhafız, onu taş bir binaya götürdü. Orada, büyük bir masada siyah, deri şapkalı, yasaya ve düzene karşı işlenmiş suçların çok önemli olduğunu düşünen bir adam oturuyordu. Önünde duran, kısık gözlü, saçı başı dağınık, Moldavyalı'ya, "Kimsin sen?" diye sordu.

"Kömür satarım. Bir at arabası ile satarım kömürü. Şimdi

atım yok, araba da gitti, kömür de gitti. Yani, her şey gitti. Gel de, ayakkabımın tekini satalım."

"Çarlık zamanından kalma para ile niye vurgunculuk yapıyorsun?"

"Çarlık zamanının parasını ne yapayım?"

"Ben de sana bunu soruyorum. Niçin? Niye ayakkabıların fiyatlarını, çarlık zamanının parasına göre belirliyorsun?"

"İnsanların cebinde hangi paranın olduğunu nerden bilebilirim? Onlara hangi tür parayla ödeme yapacaklarını soruyorum? Fiyatım, çarlık parasıyla on ruble, Kerenski parasıyla yüz ruble, Sovyet parasıyla bin rubledir."

"Senin gibiler yüzünden, Sovyet parası, en değersiz para oldu."

Moldavyalı kendini kaybederek bağırdı: "En değersiz para olur mu? En değersizi çarlık parasıdır bence. Hiçbir işe yaramıyor. Ondan birazcık alıyorum, on ruble kadar. Kerenski parası biraz daha iyi ondan. Ben de biraz daha fazla alıyorum. Yüz ruble istiyorum. En iyisi, Sovyet parası. Daha iyisi yok. En fazla para, Sovyet parasıyla çalıştığımda elime geçiyor. Bin ruble alıyorum."

Sessiz duran adam güldü, Moldavyalı'ya göz kırparak neşeyle konuştu: "Bana aptal olmadığını göstermek istiyorsun. Demek, en çok Sovyet parasını seviyorsun. En çok onu istiyorsun."

Sonra Moldavyalı'yı yan tarafa götürmelerini söyleyerek Meşkov'a döndü. Merküri Avdeyeviç, saygılı bir edayla durumu anlattı.

"Çocuğun ismi ne?"

"Şubnikov."

"Şubnikov mu?" diye sordu adam, duraksadı.

"Pazardaki dükkanlarda levhası şimdi de duran ailenden mi?"

Merküri Avdeyeviç, utanarak, "Uzak bir akraba," diye yanıtladı, "Daria Antonovna'nın büyük yeğeni."

"Ben de bunu söylüyorum. Şubnikovlar'dan biri o. Dükkan sahibinin oğlu."

Meşkov, "Ama babası bırakıp gitti onu. Yıllardır ona babalık

ediyorum," dedi.

"Yanında kimliğin var mı?"

Merküri Avdeyeviç, dikkatle katladığı bir kağıdı çıkardı. Bazı yerlerde, solgun daktilo yazısı, mürekkeple karışmıştı. Adamın okumasına yardımcı olmak için, favorili asker, masaya eğildi.

Favorileriyle oynarken, yüksek sesle okudu: "Meşkov."

"Pazardaki hırdavat dükkanı hâlâ çalışıyor mu?"

Merküri Avdeyeviç, "Hımm," dedi ve düşündü. "Görünüşe bakılırsa, belleğiniz de favorileriniz kadar güçlü."

"Çok zaman oldu," diye iç geçirdi adam.

Asker, "Şimdiki durumumuz daha iyi," dedi.

Meşkov, "Hayır, güzel günlerdi. Ah o alışverişler, kesinlikle çok güzeldi," diye yanıtladı.

Sessiz duran adam, listeleri aceleyle tararken Şubnikov'u buldu. Yanına bir işaret koyarken "İşte burada," dedi, "çocuk, bir paket yumurta boyasıyla birlikte yakalanmış."

Bir dakika duraksadıktan sonra koyduğu işaretin diğer sayfalara çıkan kopyalarına baktı ve yavaş yavaş konuştu: "Siz insanları zehirliyor, onların geri kalmışlıklarından yararlanıyorsunuz. Eski alışkanlıklardan vazgeçmenin zamanıdır. Şimdi torununuzu alabilirsiniz ama gelecek sefere böyle olmaz. Bundan sonra, ticari ilişkilerinizi ve ailenizi izleyeceğiz." Meşkov, şapkasıyla selam vererek sukünetle söylendi: "Çok teşekkür ederim." Şapkasını kafasına yerleştirdi, eğilirken aceleyle, "Size şükran borcum var," dedi.

Askerler, avluda bir kere daha çocukların yanına gidip Şubnikov'u çağırdılar. Vitya dedesini önceden görmüştü, koşarak geldi. Çocuk solgundu, gözlerinin altında halkalar vardı. Ama neşeli, her zamankinden daha canlıydı.

Sokağa çıkmalarına izin verdiler. Kapıdan çıkar çıkmaz, Pavlik, Vitya'nın üzerine atılıp sarıldı. Birlikte yürürken, kulağına bir şeyler fısıldadı. Merküri Avdeyeviç rahat bir soluk almış, onları izliyordu. Yaylanarak attığı adımları hızlanmıştı. Sakalını çekip sopasını gösterişli bir şekilde sallamaya başladı. Tehlike daha yeni geçmişti. Bu olayda sıkıntı çeken oydu, kurtarıcı oydu. Ona kahraman gözüyle bakabilirlerdi.

Oğlunun sesini duyunca, Lisa koştu. Merdivenlerden hemen atladı. Küçük bir kızken yaptığı gibi trabzandan kayarak indi. Vitya'ya sarıldı. Kendini tutamadı, "Seni ne olursa olsun, bir yere bırakmayacağım. Asla, asla."

"Tanrıya şükürler olsun," diye lafa karıştı dedesi.

Vitya, annesinin kendisine uzanan ellerinden kurtularak neler olduğunu anlatmaya başladı. Kaçmayı nasıl başardığını, nasıl muhafızların arkasından gittiğini, nasıl herkesin yazılı olduğu bir listenin avluya asıldığını anlattı. Herkes mallarını saklamıştı. Satışı yasak olduğundan insanlar yiyecekleri elden çıkarıyordu. Birden ortadan kayboldu ve çenesini kaldırarak, masaya yürüdü. Cebinden, bir gazete kağıdına sarılı yağ parçası çıkardı.

Pavlik bu yeni kahramana hayretle bakıyordu.

"Seni küçük maymun, bunu nerden buldun?" dedi dedesi.

Lisa ayağa kalktı, kapıya doğru yürüdü ve yüzünü elleriyle örterek, "Ne önemi var bu yağın?" dedi.

Vitya heyecanlıydı: "Avluda buldum onu," diye yanıtladı, "Bir yere kilitledikleri, öldürülmekten korkan bir hanım vardı. Para eden herhangi bir şeye karşılık, yarım torba yağından biraz veriyordu. Ona yumurta boyası isteyip istemediğini sordum. Yağını nasılsa eninde sonunda elinden alacaklarını söyleyerek kabul etti ve bu parçayı verdi. Oldukça fazla değil mi dede? Ona bütün boyaları verdim. Bana bir paket boya kaldı. Listeyi yapmaya başladıkları zaman, askerlerden biri bana ne sattığımı sordu. Ona bir şey satmadığımı, bende sadece bir paket yumurta boyası olduğunu söyledim. Onu benden alıp uzun uzun baktı, bir şey söylemedi."

Dedesi onu onayladı: "Maymunun tekisin sen."

Sonra adam içeriye gitti. İçinde meyve şekerlemeleri olan bir teneke kutu ve kibirle döndü.

Cömertliğini gizlemeye çalışarak, "İşte. Bunu doğum günün için almıştım, ama şimdiden sahip olabilirsin ona. Hak ettin," dedi.

Armağanı sadece vermekle kalmadı, torununu kucakladı. Sonra yağı alıp yapıştığı gazete parçasından ayırdı. Vitya annesine baktı.

Lisa onun düşüncelerini okumuştu ellerini kaldırarak, "Hayır, hayır," dedi. "Bu yağ parçasını görmek istemiyorum."

Merküri Avdeyeviç gücenmişti "Niçin?" diye sordu. Yağ par-

çasını odasına götürürken, "Onu hep birlikte yiyeceğiz. Hissenizi yemeyeceğim," diye söyleniyordu.

Vitya, yolunu kesti: "Dede, lütfen bana biraz filaster ver. Parçaları yapıştırmak için kullanılanlardan olsun. Bana çok lazım."

Konuşurken, gömleğini ve pantalonunu çıkarmış, ödünç kitabı ortaya koymuştu: "Sayfalarını yapıştırmalıyım."

Merküri Avdeyeviç aynı sevecen hava içinde, "İyi bir öğrencisin sen. Küçük maymun! Dedenin çekmecesinde ne var ne yok biliyorsun?" dedi.

Kendini daha değerli ve önemli hissetmişti. Tabi ki, torununun bütün özellikleri iyi değildi. Örneğin, çocuk büyüklerden fazla korkmuyordu. İlerde, bundan dolayı Tanrı korkusunu yitirebilirdi. Evrenin temelinde de ona göre Tanrı korkusu vardı. Hayatın insandan beklediği, çekingenlikten çok beceriklilikti, böyle bakılırsa, Vitya'da gelecek vardı. Cesaretli ve insiyatif sahibiydi. Bütün engellere karşın kimse fark etmeden iyi şeyler yapacaktı. Bir kimsenin hayattaki başarısını, yani değerini anlamak için Merküri Avdeyeviç'in kullandığı ölçütün, herhangi bir olaya göre farklı sonuç vermesi düşünülemezdi. Dünyanın sonu her an gelebilir, her şey ters yüz olabilirdi. Bu "her an" kendisiyle birlikte peşinden neleri sürüklerdi? Ya, bu "her an", bir nesil kadar uzun sürerse, ne olacaktı? İki nesil sürerse ne olacaktı? Sonrasında ne olacaktı?

Önünde sonunda dünya değişmezdi. Tabi ki, ortalıkta gezinen koyunlar, bu günahkâr gezegenin düzenini bozuyordu. Kuralsızlık kuralsızlıktı tamam ama bu dünyanın bozulmaması gereken bir yasası vardı. Her insan bir iz bırakmalıydı. Bu bağlamda, Vitya'nın becerikliliği ayakta tutuyordu onu. Değerli bir gen olduğu yadsınamazdı. Küçük, okumayı çok sevmese de, akıllıydı.

Günün kalan kısmını, Merküri Avdeyeviç bir doyum duygusu içinde sessiz geçirdi. Ayağı kaymıştı ama olası bir tehlikeden kurtarmıştı kendisini. Fakat gün bir kere kötü başladı mı, kötü biterdi.

Meşkov, karanlıkta döndüğünde, Vitya'yı yalnız buldu. Pencere pervazında oturuyordu. Çerçevenin bir kenarına çıplak ayaklarını diğerine de sırtını dayamış, gözlerini dizlerindeki kitapa dikmişti. Çiçek saksısında duran kavanozda, köknar filizleri

vardı. Bu ince, yeşil yapraklar, odaya baharı getirmişti.

Merküri Avdeyeviç, "Annen nerede?" diye sordu.

"Yürüyüşe çıktı. O adam geldi. Neydi adı? Hani annemin çalıştığı yerde çalışan adam. Annem bana güldü, hasta olduğunu söyledi. Evde oturmaktan sıkılmış, biraz yürümek istiyormuş."

"Yumurta çırpıcısı kavanozda duruyordu. Bir şey mi hazırlayacaktı?"

Kesinlikle bir şeyler olacak gibi görünüyordu.

"O adamın, onun çalışıp çalışmadığını kontrol etmeye geldiğini anlayamadı mı?"

Vitya cevap veremedi, galiba annesi durumu anlayamamıştı.

Merküri Avdeyeviç muzaffer bir edayla, "Demek kimsenin kendisini görebileceğini hesaplamadan yürüyüşe çıktı. Eskiden okulu kırmak diye bir tabir vardı, kimse bundan bir sorun çıkarmazdı. Ama şimdi ne derler bilemem. Mutlaka bir sabotaj hikayesi çıkarırlar. Bir kere sabotaj oldu mu da soruşturma açarlar. Onun kocası kim? Babası kim? Sonra da neler neler olur?" diye sürdürdü.

Vitya bunlara cevap veremedi, ama Lisa'ya, yürüyüşe çıkabilecek durumdayken, neden çalışmadığını soracakları kesindi. "En yakın akrabaların kim?" diye sorarlardı. Meşkov'u sormazlardı, Merküri Avdeyeviç'i sorarlardı. Torununu bir şeyler satması için pazara gönderdiği için gözetleniyordu. Böyle kötü bir durumdan, nasıl çıkılırdı?

Bu endişelere, bir başkası daha eklendi. O gece, Meşkov oturdukları blokta, nöbet tutmak zorundaydı. Bütün sakinler sırayla bu güvenlik önlemini yerine getirirdi. O da, komün apartmanında oturuyordu. Geceyi, korku ve telaşla bekledi. Belki de, bu onun son görevi olacaktı. Belki de öldürülürdü. Korkusunu saklamaya çalıştı. Kanı, damarlarından çekiliyordu. Derin derin nefes almak istiyor fakat çok zor geliyordu.

Eskiden, Valeria İvanovna, onu bu görev için giydirirdi. Eski bir şapkayla, paltoyu üzerine alırdı. Kadın ona, galoş ve kalın bir sopa bulur, öper ve dua ederek istavroz çıkarırdı. Adam gecenin içinde kaybolurdu. Annesinin ölümünden sonra, babasını uğurlama görevini Lisa üstlenmişti.

Bu, babasının, eşiyle vedalaşmadan çıkacağı ilk görevdi. Son ana kadar Lisa'yı bekledi. Sonra, gazı ziyan etmemesini söyleyerek, Vitya'yı yatağına yolladı. Yoksullara konut sağlayan komite başkanı, gitmesi için ıslık çalınca sopasını alıp yola koyuldu. Komite merkezinde, fazla yiyecek olmadığına ve ilerde durumun daha kötü olacağına dair birkaç şey söyledi. "Elveda," dedi ve buzdaki bir deliğe atlar gibi, gecenin içine daldı.

Ortalık sessiz ve katran gibi karaydı. Yolun ortasında durduğunuzda, kaldırımı göremiyordunuz. Evlerin ön avlularına, leylakların ve akasyaların arasına korkutucu bir karanlık gizlenmişti. Toprak, baharın serinliğini yansıtıyordu. Merküri Avdeyeviç, sopayı elinde tartıp ağır olan ucu aşağıda olacak şekilde salladı. Saldırırlarsa, onlara en iyi nasıl vurabileceğini düşündü. Nöbet iznini cebinden çıkardı, buruşukluğunu düzeltmek için eliyle bastırdı. Ama, eğer birisi ona saldırırsa, en iyisi sopayı atmak, şapkayı, her şeyi çıkarmaktı. O zaman şöyle konuşacaktı. "Alın her şeyimi. Tanrı yardımcınız olsun. Yalnız, izin verin de, ruhum huzur içinde olsun."

Meşkov'a göre, bu nöbette canını en çok sıkan şey sopaydı. Yoğun karanlıkta, onu sessizce sallarken, kendini bir gece gözcüsünden çok, yol kesen bir eşkıyaya benzetiyordu.

Meşkovlar'ın eski servetini bu sopa korumamıştı. Meşkovlar'ın dükkan vitrinlerinden hırsızları, gece nöbetinde çaldığı ıslık uzaklaştırmamıştı. Ne taşıdığı sopanın, ne ıslığının, ne şimdiki yasaların ve düzenin, buna bir faydası yoktu.

Merküri Avdeyeviç, eskiden, Paskalya ya da Noel saygılarını göstermek için uğrayan bekçileri anımsadı. Onlara hep birer ruble verirdi. Yoksul ve basit insanlardı. Nefes alırken, göğsünden garip sesler gelen, yaşlı bir gözcüyü anımsadı. Durumu gerçekten ilginçti; yaşlı adam, ömür boyu bir madalya gibi taşıyacağı, az rastlanan, şifa bulmaz bir hastalığa yakalanmıştı. Aldığı parayı, şapkasının astarında saklardı. Güldüğü zaman, hiç dişi kalmadığı için ağzı tıpkı şapkası gibi kapkara açılır, bir delik gibi görünürdü.

Şimdi de, Merküri Avdeyeviç gözcü olmuştu. Bundan daha kötü bir duruma düşemezdi. Üstelik kimse ona bir ruble vermiyordu. Niye versinler ki? Eski gözcüleri yüreklendirmenin bir an-

lamı vardı. Kimi koruduklarını biliyorlardı. Ya Merküri Avdeyeviç kimi koruyordu? Devrimi yapanlar eline bir sopa tutuşturup "Gözünü dört aç, tetikte ol, bizim için düzeni koru," demişlerdi. Yurttaş Meşkov da söylenenlere uyuyordu. "Islık çal, bizi haydutlardan koru!" diye buyurmuşlardı ona.

Oturdukları evin de içinde bulunduğu grubun çevresinde dönerken, aynı şeyleri defalarca düşündü, sonunda kendi evinin önüne geldi. Durup gözlerini saçakların kabartmalarına, çatının eğimine, tavanlara dikti. Neredeyse yıkılmak üzereydi ev. Yapılalı daha iki yıl olmasına karşın ne de çabuk eskimişti.

Bu kadarcık zamanda, insanların hayatında ne kadar büyük değişiklikler olmuştu. Merküri Avdeyeviç, soğumuş elleriyle yüzüne dokundu. Kabarmış kaşları tel gibiydi. Şakak kemikleri çökmüştü. Bakımsız sakalı papazlarınkine benziyordu. Bir erkek de, bir ev kadar çabuk yıpranabiliyordu. Çevresindeki her şey eskimişti. Artık evi yoktu; artık orası devrimi yapanların eviydi. Herkesin malı olmuştu. Eskiden Merküri Avdeyeviç'indi, ama şimdi onun değildi. O evdeki her tahta, alınteriyle kazanılmıştı. Mesela şu kutudaki bir çiviyi satın almak için boğazından kesmişti. Susuz kalmış, yine de öteki malzemeleri almıştı. Bazen uykusuz kalmış, arabayla gezmenin rahatlığından vazgeçinişti. Çayı çörek yemeden içiyor, çiçek tohumu alması için kızına para vermiyordu. Karısına reçel yapmasını yasaklamıştı. Çünkü kendilerine bir ev yapıyorlar, yapı günden güne yükseliyordu. Şimdi ise evleri, devrimi yapanların malıydı. Kent yönetiminin olmuştu, kamu malı sayılıyordu. Kimse o evin sahibi değildi. Topraktan acı bir soğuk yükseldi. Görünürde kimse yoktu. Etraf zifiri karanlıktı.

Birden, Merküri Avdeyeviç birtakım sesler işitti. Önce bir adamın, sonra da bir kadının sesini duydu. Sonra sessizlik çöktü. Kolayca fark edilen iki şeklin gölgesi birbirine yaklaştı, birleşti. Ona doğru geliyorlardı. Ayak seslerini duyabiliyordu. Kadın konuşunca Meşkov kızının sesini tanıdı. Sesin sıcaklığından etkilendi. Ne dediklerini anlayamıyordu ama, Lisa konuşmasını bitirdiğinde tatlı sesi kulaklarında yankılandı.

Sonra adam konuştu. Noterde kızıyla birlikte çalışıyordu, es-

kiden Halk Savcısı'nın yazıhanesinde görevliydi. Kıza çiçek yerine sineklik getiren bu adamdı ve ne kadar tatlı bir sesi vardı. Merküri Avdeyeviç titremeye başladı. Yerler ıslaktı, üşüyordu. Birden nefesini tuttu. Adı Oznobişin olan noterdeki adam, Lisa'ya sevgilim demişti. Demek bu kadar samimiydiler. Lisa, çocuğunu yanına alıp, gerçek kocasını kaderiyle baş başa bırakmış, Tanrı'ya meydan okuyarak, sevgilisiyle sarmaş dolaş, babasının evine dönüyordu.

Bütün hayatın boyunca yaptıkların için, demek böyle ödüllendirildin Merküri. Geceleyin, ıslık çalarak, sokaklarda bir palyaço gibi dolaş, utancını ve küçük düşmemizi temize çıkarmaya çalış. Bak, Lisa sevgilisiyle öpüşürken, kimse onlara karışmıyor. Çünkü herkesi öpüyor onlar. Sabırlıysan, say bakalım. Kaç kere öpüştüler?

Belki de bunlar gerçek değildi. Belki de Merküri Avdeyeviç, karanlıkta hayal görüyordu. Öyle ya gece kara ve ürkütücüydü.

Ama kendini niçin kandırmaya çalışsındı ki. Hepsi gerçekti işte. Lisa sevgilisine, "Elveda," demişti. Kapının zili çınladı. Merküri Avdeyeviç, ağır ağır, sokağın ortasına doğru yürümeye başlayan Oznobişin'in arkasından gitti.

Adımları sessizdi. Yoldaki tozla kaplı tekerlek izlerini görüyordu. Elleri titredi. Sopanın ne tarafını tutması gerektiğini düşündü. Birden ürpererek, adamın kafasına mı, yoksa ayaklarına mı vurmalı diye aklından geçirdi.

Çok yoğun bir korkuyla bir saniye durmak zorunda kalınca Oznobişin karanlıkta kaybolup gitti. Eğer Meşkov sopayı ona fırlatsaydı, sopayı tekrar bulmak çok zor olacaktı. Gece de, sopası olmadan daha ürkütücüydü.

Merküri Avdeyeviç gözlerini kıstı. Üzerinden bir ışıltının geçtiğini hissetti. Yavaşça istavroz çıkardı ve öylece kalakaldı. Gözlerini açmaya korkuyordu. Gerçekten adam öldürebilir miydi? Kızının sevdiği adamı öldürebilir miydi? O adamın kim olduğu, ona göre önemsizdi. Sokakta öldürürdü. Bir hırsız gibi geceleyin hallederdi. Tanrı adamın yardımcısı olsun.

Son bir gayretle gözlerini açtı. Karanlıkta salınan bir ışık demeti gördü. Işık, sarı daireler oluşturarak, daralıp genişleyerek, yolun, çitlerin, evlerin üzerine düşüyordu. Demet, karanlığı daha

da koyulaştırarak, görünür görünmez, ortadan kayboldu. Tatsız, anlaşılmaz sesler geliyordu. Merküri Avdeyeviç, kendi evinin avlusunda saklanmak için, sırtını döndü. Ama tam çite geldiğinde, kendine doğru eğilen bir fenerin, köreltici ışığına yakalandı.

Konuşmaya dalmış birkaç kişi yaklaşarak ona "İyi geceler bekçi," diye seslendi.

Meşkov işçilerin sözcüsünü tanıdı. Omuzlarından tüfekleri sarkıyordu. Bellerinde fişeklikleri vardı. Ama üniformalarını giymemişlerdi.

Meşkov, sessizce yanıtladı, "İyi geceler."

Genç bir ses, "Bu yanıt kurallara uygun değil," dedi.

Meşkov, "Sen bana doğrusunu öğretebilir misin?", diye sordu.

"'Her şey devrim için' diyeceksin," dedi ilk konuşan, "buradan geçen birini gördün mü?"

"Kimseyi görmedim."

"Bu adamı görmediğini mi söylüyorsun?"

Fenerin ışığı Meşkov'un yüzünden uzaklaştı, Oznobişin'in çilli yüzünü aydınlattı. Lisa'nın arkadaşı, gözyaşları kısık gözlerinde birikmiş, hareketsiz duruyordu.

Meşkov, "Hayır görmedim," dedi kısık bir sesle.

"İyisi mi gözlerini aç. Görevde uyuklamak yok. Bu adamın dolaşma izni çoktan bitmiş."

Dönüp uzaklaştılar, fenerin ışığı önlerinden aktı. Yürürlerken, tüfeklerinin kılıfları sallanıyordu.

Giderken gençlerden biri, "Hoşça kal yaşlı adam. Gözlerini dört aç," diye bağırdı.

Merküri Avdeyeviç, "Her şey devrim için," diye yanıtladı. Kalbi küt küt atıyordu. Neyse ki tehlike geçmişti.

Bir kere daha, suskun karanlığın içindeydi. Gözyaşları göz kapaklarını acıtıyordu. Küçük düştüğü ve kırıldığı içindi bu akan yaşlar. Onları eliyle silip evine yürüdü.

Kapının mandalını açarken, Lisa'nın penceresindeki lambanın ışığını hemen fark etti. Vitya sokağa koştu. Ona bakıp bağırdı:

"Büyükbaba!"

"Buradayım. Niye bağırıyorsun? Ne oldu?"

"Hemen gel büyükbaba. Anneme bir şeyler oldu."

"Ne demek istiyorsun?"

"Acele et, acele et. Annem seni çağırıyor."

Merküri Avdeyeviç'i sürüklüyordu. Avluyu, parmakları birbirine kenetli yuvarlanır gibi koşarak geçtiler. Büyükbaba ve torun el eleydiler. Bu büyük ve küçük elin birlikteliğinden, Merküri Avdeyeviç, biraz önce sokakta yaşadıklarından da, gün boyunca yaşadığı tatsızlıklardan da daha fazla tedirginlik hissediyordu. Lisa, kafası arkada yatakta elbiseleriyle yatıyordu. Havlulardan biri kara lekelerle kaplıydı, yataktan yere kan damlıyordu. Ölgün gözleri çok büyük görünüyordu. Gördükleri yüzünden Merküri Avdeyeviç'in bacakları titredi. Ne yaptığını bilmez bir halde, kızının ayak ucuna çöktü. Şapkası ve sopası elinde, sessizce kızına bakıyordu.

Yan odadaki tıp öğrencilerinden biri, bir bardağa bir şeyler koydu. Bir tutam dağınık saç öğrencinin çatık kaşlarının üzerine düştü çocuğun hareketleriyle uyum içinde bir ileri, bir geri gitti. Öğrenci, sessizlik sürdüğünden, kendisine bir soru yöneltildiğini anladı. Eski tıp okulundan edindiği neşeli, yatıştırıcı bir tonla konuşmaya çalıştı.

"İncelediğimiz durum..."

Ama çocuk konuşmasını bu havada sürdüremedi, alelacele:

"Kaygılanmayın. Önemli bir şey yok. Kanı birkaç saniyede durdururuz," diye devam etti.

Merküri Avdeyeviç, en küçük bir temasın kızında büyük acılar doğuracağını düşünerek eline hafifçe dokundu.

"Lisa, tatlım, ne oldu?"

Kızı gözleriyle ona ne yapacağını işaret etti. O da kızına yaklaşıp başının yakınına diz çöktü. Konuşmaları korkutucu duraksamalarla kesiliyordu. Kız fısıldadı: "Vitya... Anatoli Mihayloviç'e gitsin... Köşede oturuyor."

Adam anlayamamıştı, "Doktor çağırmak için mi? Hangi köşede oturuyor?" diye sordu.

"Oznobişin... Vitya... Onu getirsin."

Merküri Avdeyeviç karşı çıkmak istedi, ama yapamadı.

"Köşede... Arseni Romanoviç'in karşısında... oturuyor..."

Merküri Avdeyeviç, Oznobişin'in gözleri küçülmüş yüzünü

aklından uzaklaştırdı, "Ama, Lisa, şekerim. Şimdi gece. Her yer karanlık. Vitya daha bir çocuk. Başına bir şey gelebilir, onu gönderemeyiz."

"Vitya'ya söyle... Sen götür... Şimdi..."

Vitya, fısıldayarak, "Korkmuyorum büyükbaba," dedi.

"Ama, adresi bile bilmiyorsun. Karanlıkta orayı bulamazsın. Sonra, ne bekliyorsun bu Oznobişin'den? Sana gereken doktordur."

Anne yine, "Vitya..." diye fısıldadı.

Merküri Avdeyeviç, "Vitya'nın gece çıkma izni yok. Belki Oznobişin'in de yoktur. Belki, evde bile değildir. Hem bütün bunları bir kenara atalım, şimdi gece."

Lisa birden öksürdü, sivri çenesini yukarı kaldırdı. Donup kalmıştı, yakınındaki kap, taşacak gibiydi. En ufak hareketinde, dökülmesinden korkuyordu. Ağzının köşesinde kara bir nokta belirmiş ağır ağır boynuna yayılmıştı.

Vitya, kendinden beklenmedik bir tavırla, "Anne, onu bulacağım," diye bağırıp odadan fırladı.

Öğrenci sinirliydi, "Bu önemli değil," dedi. Saçlarını geri iterek bardağı, titreyen elleriyle Lisa'nın dudaklarına yapıştırdı. "Kanamayı bir dakikada durduracağız."

Merküri Avdeyeviç yatağa gömülmüştü. Kafasını salladı ve zorlukla, "Siz bir şeyi durduramazsınız," dedi. "Artık hiçbir şey yapılamaz."

YEDİ

Ragozin, penceresi açık uyumuştu. Tam olarak uyanmadan önce, kovaların gürültüsünü, kuyuda toplanan kadınların mırıltısını işitebiliyordu. Gün, olağan bir biçimde başlamıştı. Ellerini kafasına götürdü, yatağın demir kısımlarını kavrayarak gerindi. Gözlerini açmadan, ne yapması gerektiğini hatırlamaya çalıştı. Tutuklananların durumlarını değerlendirmesi için, şehir komisyonuna atanmıştı. Onu cezaevine götürmek için bir araba göndermişlerdi. Yıllardır çeşitli sorumluluklar yüklendiğinden değişik yerlere gitmeye ve yeni sorunlarla uğraşmaya alışmıştı. Devrimden önce, kaba ama sağlam araçlarla, kağıtlarla ve bir baskı makinesiyle çalışmak zorundaydı. Hükümetin devrilmesiyle birlikte, sorumlulukları bir hayli arttı. Bir köstebek deliğine saklanmış dünya, büyük bir patlamayla dışarı fırlamıştı. Hayat herkesin gözünün önünden geçmiyordu, bir bahar kasırgası gibi, insanların, şapkaların, çatıların üzerinden geçiyordu. Her şey bir anda çok önemli olmuştu. Her yerde aynı anda bulunmak zorundaydınız. Bir şeylerin arkasına gizlenemiyordunuz, tersine, herkesin sizi görebileceği bir yerde, ışıkların önündeydiniz. Yani nerede görünürseniz görünün; bir depoda, bir barakada, bir hastanede, bir fabrikada, halk, liderlerinden birinin geldiğini biliyordu. O, yeni ve alışık olmadığı bu yerlerde, kendini rahat ve evinde gibi hissederdi. Sanki kamp yerine giden tecrübeli bir otostopçuydu. Bu durumdan da hoşnuttu.

Ragozin ayağa kalkıp pencerenin yanına gitti. Avludaki ağaçları, tertemiz bir sabah maviliği kuşatmıştı. Ufukta, sisin gri uzantıları yüzüyordu. Güneş, havaya mayhoş bir sıcaklık yayarak toprağa dokunmuştu. Serçeler kendilerini unutarak cıvıldıyorlardı. Tüylerini şişiriyor, kuyunun yanındaki gölcüklerde zıplıyorlardı. Direğe konan öfkeli bir karga bulanık gözlerle serçelere bakıyor, öfkeyle gaklıyordu.

Ragozin sabah manzarasına hayran kalmıştı. Ama elinden bırakamayacağı işleri vardı ve bu yüzden Kiril İzvekov ile buluşup, bir-

kaç saatini onunla geçiremezdi. İzvekov'un şehre henüz geldiğini Ragozin yeni öğrenmişti. Şehir Sovyeti'nde, İzvekov'un Sekreter olarak atandığını söylemişlerdi, şimdi ona kalacak yer bulmak gerekiyordu. Ragozin, Kiril'i dokuz yıldır görmemişti. O zamanlar, yeraltındaki basım birimi ortaya çıkarılmış, ikisi de mahkemeye düşmüştü. Mahkeme sonucuna göre Ragozin cezaevine atılacaktı. Ama kaçtı. Beş yıl boyunca kılık değiştirerek, bir kasabadan ötekine geçti. Volga'nın güneyde ulaştığı yerlere kadar gitti. Astrakan'dan Nizni Novgorod'a kadar dolaştı. Sonra, Oka'ya döndü. Kolomna'da bir fabrikada takma isimle çalıştı. Tecrübeli bir balıkçı olarak nam saldı. Devrimden biraz önce, Petrograd'a gönderildi. İzvekov'a ne olduğu hakkında çok az şey biliyordu. Söylentilere göre, Olonetler Bölgesi'nde sürgünken, ordudaki bolşeviklerle bağlantıya geçmişti. 1917'de, ismi gazetelere Askeri Meclis delegesi olarak geçti. Ragozin Kronstadt'a gönderildiğinde, o da halkın karşısına çıkmıştı. Ragozin Petrograd'a döndüğünde ise, İzvekov çoktan gitmişti.

İki yıl İzvekov'dan hiçbir haber alınamadı. Ne doğduğu kente gönderilmeden önce çalıştığı şehirde, ne de öteki şehirde, kimse İzvekov'u anımsamıyordu. Kimsenin onu anımsaması da beklenemezdi, çünkü çocuk yaşta cezaevine girmişti. Sonra da, kuzeydeki göller bölgesinde, bataklıklar ve ormanlar arasında kaybolmuştu. Ragozin'in düşüncesine göre, İzvekov cezaeviyle ilk görevini yaparken tanışmıştı. Belki de bu, arkadaşlıklarını yenilemeleri için iyi bir başlangıçtı. Böylece İzvekov bir yerde Ragozin başka bir yerde hücrelerine girmişlerdi. Ragozin, hücreye 1905'te kapatılmıştı. İkisinin de anılarında, devrimci mücadele için bilendikleri hapishane önemli bir yer tutuyordu. Ragozin, hapishaneden ve dokuz yıllık ayrılıktan sonra arkadaşını göreceğinden mutluluk duyuyordu.

Gülerek pencereden uzaklaştı, aynanın karşısına geçti. Ellerini kafasına götürüp aynadaki görüntüsüne bakarken, arkadaşlığın çok nankör bir şey olduğunu düşündü. İzvekov, belki de, yüzü kırışmış, sakalı ağarmış, kel kafalı dostundan pek hoşlanmayacaktı. Geceden beri orada kaldığı için kovadaki suyun soğukluğunu yitirdiğini düşündü. Suyu döküp boş kovayı yere koydu. Zevksiz bir kimono giymiş pansiyoncu kadın kıyma makinesine bir şeyler koyu-

yordu. Kadın işini bırakmadan onu selamladı.

Dostane bir havayla "Banyo mu yapacaksınız Piyotr Petroviç?" diye sordu. Merdivenlerden inerken, kovanın sapını takırdattı.

"Kovanın içinde biraz yüzeceğim," diye cevap verdi, Ragozin. Gölcüğe düşmüş bir taştan sıçrayan sular gibi serçeleri dağıttı. Karga korkuyla kanatlarını açıp kapadı. Ama direkten uzaklaşmamakta karar kıldı. Protestosunu, gırtlaktan gelen birkaç gaklama ile sınırlı tutarak gösterdi. Oluktan akan su kovayı dolduruyordu. Suyun sesi yeknesaktı. Ses yükseldikçe yükseldi. Kocaman oluktan akan su, kova taşana kadar tiz sesler çıkararak çevreye ışıltılar saçtı. Piyotr Petroviç sabırsızlıkla, yüzüne bir avuç su çaldı. Sonra aynı şeyi dazlak kafası için de yaptı. O sırada karga öfkeyle gakladı. Piyotr Petroviç kuşa bakıp konuştu. "Yakalandığımı söylüyorsun, değil mi? Tamam doğru, ama bak pantalonum belimde." Güldü. Sonra bir avuç su daha alıp ürkmüş kargaya attı. Sonra musluğu çevirdi, yüzünü silmeden, suyla dolu kovayla merdivenlere koştu.

Küvetin içine çıplak uzanmış uyukluyor, arada bir esniyor, bazen anlamsız sesler çıkarıyordu. O kadar uzun boyluydu ki, hafif bir kamburu olmasına karşın, uzun ve sade havlusuyla sırtını kururken elleri küçük odanın tavanına çarpıyordu. Sabah çayını içerken, kapıda bir arabanın sesini duydu. Ağzındakini aceleyle yutup avluya koştu. İşçi şapkasını, gömleğini, rengi maviden siyaha dönüşen düğmesiz paltosunu giyince, gençleşmiş, kendi halinde biri oluvermişti. İşçi şapkası da devrimden beri, demokrasinin sembolü haline gelmişti. Pas rengi boyası eskimiş arabasının yırtık, deri koltuklarına eğilip baktı. Bir zamanlar, bu arabayı bir tüccar ya da bir avukat kullanmış olmalı diye düşündü. Görünüşe göre, her an arabadan çıkıp, uzun, çarpık bacaklarıyla sokakta yürümeye hazırdı.

Taşların üzerinde hoplayıp zıplarken, bu kadar tecrübe sahibi biri de olsam, böyle karışık ve tatsız bir göreve nasıl yaklaşmalıyım, diye düşündü. Bu görev için atanan komisyon onunla birlikte yedi kişiden oluşuyordu. Kendisi başkandı, komisyonun diğer üyeleri çeşitli kuruluşların temsilcileriydi. Görevleri tutuklananları gözetim altında tutmaktı. Ayrıca, onların kapalı tutulduğu yeri, tutuklanma nedenlerini, yerel otoritelerin aldığı kararların doğruluğunu araştırıyorlardı. Komisyonun, tutukluları serbest bırakma,

bir yerden başka bir yere nakletme ya da bir üst mahkemeye intikal ettirme hakkı vardı. Kısacası, atanırken söylendiği gibi, komisyonun yetkisi savcılıktan fazlaydı. Ancak, mahkemenin yetkisi daha da fazlaydı.

Ragozin, komisyon üyelerinin ayrı ayrı çalışmasını, tutuklularla samimi olmalarını, sorun zor değilse kendi kararlarını kendilerinin vermelerini uygun bulmuştu. Ancak durum çetrefilse, kararı komisyon toplu olarak verecekti. Cezaevinin kapısına vardığında, komisyonun nasıl çalışacağına dair düşünceleri oluşmuştu.

Gelince, hemen açılan küçük pencerenin demirlerine vurdu. Kim olduğunu söyler söylemez, sürgüler ve kilitler hareket etti. Eskiden yeşilken turuncuya boyanmış kapılarda göz gezdirdi. Karakolun iskeletini tanımıştı. Girer girmez, dikkati dağıldı. Önündeki göreve yoğunlaşmak için gösterdiği çaba, anıları yüzünden bölünüyor, ne kadar toplamaya çalışırsa çalışsın düşünceleri hemen dağılıyordu.

Boş avlunun çiğnenmekten ezilmiş toprağına baktı. Üzerinde yürümek zorunda kalan bilir, cezaevi toprağı çıplak, kıraç ve sağlamdır.

Şimdi var olmayan, yıkılan, kötü düzen için kanlarını, özgürlüklerini vermişlerdi. Ömrünün on yılından fazlası, kentlerin ve kasabaların yüzünü çiçek bozuğu gibi çirkinleştiren, bu kıraç toprak öbeklerini unutmaya çalışarak geçmişti. Bu tanıdık avlunun, yeniden çimenlerin yetiştiği verimli bir yer haline gelememesine şaştı. Can sıkıcı, kare şeklindeki pencerelere, beyaza boyalı cezaevi yapılarına baktı. Bu demirlerin arkasında kanını akıtmamış mıydı? Bu demirlerin arkasında küçük Ksana son günlerini geçirmemiş miydi? Bu duvarların arkasında acılı yoldaşlarıyla oturup soylu düşüncelerini tartışmamışlar mıydı? O yoldaşlarını on yıldır hiç görmemişti. Belki de hiç yaşamamışlardı. Kara pencereler ışığı görünce, sanki göz kırpıyor gibi hareketlendiler. Beyaz duvarlar arkalarında hiçbir şey yokmuş, hiçbir nefes yokmuş, hiçbir düşünce yokmuş gibi önlerine baktılar. Ama, dünyadaki hiçbir duvar, insanları bu kadar istekle, bu kadar hasretle bekleyerek, bu kadar çaresiz ve yoğun sevemez. O duvarlar her saat, her dakika ve her saniye, insanları düşünür. Durum böyleyken, insanlar niye duvarların arkasında çürüyor diye düşündü Ragozin.

Halk mı? Belki de onlar halk değillerdi. Gözlerini cezaevinden

ayırarak düşüncelerini şimdiki görevinde yoğunlaştırdı. Kendisine doğru gelen gruba yaklaştı.

Onların elini sıkarken, "Herkes burada mı?" diye sordu. "Bir kişi eksik mi? Başlayacak mıyız, yoksa onu bekleyecek miyiz?"

Cezaevindeki büroya giderken, ikinci bir avludan geçtiler. Şimdi buraya tecrit odası deniyordu. Büroda nasıl çalışacaklarına karar verdiler. Önüne getirilen bir yığın kağıdı ayırdı, komisyon üyelerine dağıttı.

Kendi payına düşenlerin üzerinde çalışmaya başladı. Kağıtlar, kişisel evraktan, başvurulardan, mahkumların tanıklıklarından oluşuyordu. Bazıları, dar görüşlülükten, bayağılıktan, kandırmacadan çıkan önemsiz olaylardı. Tanıkların güvenilmez, ifadelerinin baştan savma olduğu bazı durumlar onu düşündürdü. Ama yine de çok önemliydiler, ciddi kararlar verilmesi gerekiyordu. Kağıtları, edindiği ilk izlenime göre sınıflandırdı, ilk önce önemsiz olanlara bakmalı diye düşündü. Kendi kendine önemsiz şeylerden kurtulacaksın diye söylendi. Bunu, meydanı ciddi konulara bırakmak için yapıyordu. Ama bir kez daha düşününce, ilk düşüncesinin tam tersi bir yol izlemeye karar verdi. "Önemsiz şeyler beklesin," diyerek karışık sorunlar üzerinde çalışmaya başladı.

Kağıtlardan birinin en üstünde, altı kırmızıyla çizili çarlık Emrindeki Kamu (Halk) Savcısı diye bir yazı vardı. Ragozin bu mahkumu çağırıp evrakını okumaya başladı. Okunacak çok az şey vardı. Anatoli Mihayloviç Oznobişin, otuz beş yaşında, üniversite mezunu, noter yardımcısı. İşçi devriyesi tarafından, izni dolduğu halde dolaştığı için tutuklanmıştı. Araştırma sonucu, devrimden önce savcılıkta çalıştığı ve yargıçlığa aday olduğu öğrenilmişti. Araştırmayı yapana göre, çok önemli görevleri yerine getirmiş, hatta savcının görevlerini bile yapmıştı. Bu, kanıtlanması gereken bir durumdu.

On dakika sonra, Oznobişin getirildi. Eğildi, ellerini oğuşturuyormuş gibi yavaşça kavuşturdu. Sandalyeye oturmasını söyleyince Ragozin'e teşekkür etti. Geciktirmeden, acele de etmeden, sıradan sorulara kısa ve açık yanıtlar verdi. Ağırbaşlılığını korudu, ama soru sorana da gerekli saygıyı gösterdi. Sıradan sorular bitince, Ragozin, "Tutuklanmanızın gerçek nedeni neydi?" diye sordu.

"Aslında gece iznimin süresi dolmuştu. Bir gün izinsiz dolaşmıştım."

"İznini yenilemeyi mi unuttun?"

"Hayır, unutmadım. Ama gündelik yaşamın ıvır zıvır işlerinden zamanım olmadı. O gece izine ihtiyacım olmaz, bir sonraki gün de iznimi yenilerim diye düşündüm. Ama, tabii ki benim hatam."

"Ama neden çoğunlukla gece izinine ihtiyacın oluyor?"

"Bütün gün çok yoğun çalışıyoruz. Bizimki yorucu bir iş. Gündüzleri müşterilerle uğraşıyoruz. Geceleri de evrak hazırlıyoruz. Bizim çalışanların çoğu bu izni kullanır."

"Söz konusu gece, iş yüzünden mi geciktin?"

"Hayır, o gece gecikmedim."

"Neredeydin?"

Oznobişin, duraksayarak, "O gece mi? O gece özel bir işim vardı," diye yanıtladı.

"Yürüyüşe mi çıkmıştın?"

"Evet."

"Bir kadınla mı ilgili?"

Oznobişin gözlerini yere indirerek yanıtladı, "Evet."

Ragozin farklı şartlardaki birçok insanı incelemişti. İnsanları sadece söylediklerine göre değerlendirmez, ruh halini de gözlemler, buna da duyguların kimyası adını verirdi. Kişinin duyguları ya birden kristalleşip bir bileşik oluşturur ya da parçalanıp bileşenlerine ayrılırlardı. Bunlardan birinin gerçekleşmesi diğerinin ortaya çıkmasını engellemez, olmayacak gibi görünen şeyler gerçekleşirdi. Ama, Oznobişin'in davranışlarında en ufak bir yapmacık göremedi. Onun samimiyetinin gerçek olup olmadığını, temkinli davranıp davranmadığını öğrenmek istiyordu.

"Sence gece izinsiz dolaştığın için mi burada tutuluyorsun?"

Oznobişin, omuzlarını silkip ellerini hafifçe oynatarak, "Tabii ki hayır," dedi. Bu hareketleri, birincisi, terbiyeli olduğunun göstergesiydi. Yani, yetkilileri bir haksızlık oldu diye suçlamıyordu. İkincisi de gece izniyle ilgili yasaları bildiği belliydi.

"Ama gece izinsiz dolaştığın için tutuklandığını kendin söyledin."

"Bu cevabı, tutuklanmamın nedenini sorduğunuz için verdim.

İzinsiz dolaştığım için tutuklandım. Ama şimdi bana burada izinsiz dolaştığım için mi tutulduğumu sordunuz. Ben de, izinsiz dolaşmakla bir ilgisi olmadığını söyledim."

"Yani, niye burada tutulduğunu biliyorsun."

"Hayır, bilmiyorum. Yalnızca, geçmişte olanlar yüzünden bana güvenmediğinizi düşünüyorum."

"Eskiden neler yapmıştın?"

"Savcılık'ta çalıştım."

"Görevin neydi orada?"

"Yargıç olmaya adaydım."

"Uzun zaman aday mıydın?"

Oznobişin, sıkıntılı olduğunu belli eden hüzünlü bir gülümsemeyle, "Evet. Eskiden olsaydı 'ne yazık ki' derdim," diye yanıtladı, "şimdi, 'iyi ki' öyle oldu diyorum. Üniversiteyi bitirdiğimden beri, nerdeyse yedi yıl aday olarak kaldım. Modası geçmiş bir sözcüğü kullanacak olursak, mesleğim açısından çok şanssızım."

"Niye?"

Oznobişin kaşlarını kaldırarak, "Şöyle ki, ben bir kariyerist değilim. Bana arka çıkacak kimsem de yok. Basit bir aileden geliyorum," dedi.

"Sana arka çıkan birisi olsaydı, bir şey değişir miydi?"

"Bir faydası olacağını sanmıyorum."

Ragozin, "Güçlü de olsa, işe yaramaz bir destek," dedi.

Oznobişin, "Aynen öyle," diyerek katıldı. Ama sonra sessizce, "Bana kimse destek olmazdı," diye ekledi.

"Çok mu şanssızsın?"

"Evet, yalnızca çok şanssızım."

"Yalnızca demekle ne demek istiyorsun?"

"Şansız olmaktan başka seçeneğimin bulunmadığını." Yine gözlerini yere dikti. "Savcılık'ta bana güvenmiyorlardı."

"Güvenmiyorlar mıydı?"

"Hayır. Öteki görevlilere benzemiyordum ve bundan dolayı bana güvenmiyorlardı."

Ragozin birden, iğneleyici bir edayla "Sana güvenmemiş olabilirler, ama sen savcı olmuşsun," dedi.

Oznobişin, vücudu ve yüzüyle bir şeyler söylemek istedi, ama

kasılmış dudaklarından hiçbir şey çıkmadı. Son bir çabayla duygularını bastırdı ve sıkıntıyla konuştu: "Açıklamama izin verecek misiniz?"

"Açıklamalara ihtiyacım yok. Geçmişte olanları hiçbir şey gizlemeden, bana anlatmanı istiyorum."

Oznobişin, her halinden belli olan sıkıntısını yenmeye çalışarak, "Ben bir şey saklamıyorum," dedi. Bungundu ama gülümseyerek sürdürdü:

"Gerçek kimliğimi sakladığımı düşünüyorsunuz ve benden şüpheleniyorsunuz. Ben de bu durumun farkındayım. Düşünceniz yanlış. Ben hiçbir zaman savcı olmadım. Devrimden birkaç gün önce, mahkeme komisyonunun sekreteri olmuştum, ama tayinim onaylanmadı. Benim savcı olduğuma dair bir masalı nasıl uydurmuşlar? Bence, bu durum ancak şöyle açıklanır. Ekim Devrimi'nden iki gün önce, komisyon Petrograd'tan, beni savcı yardımcılığına atayan bir emir aldı. Bu atama ayın yirmi üçünde oldu ve bildiğiniz gibi, hükümet ayın yirmi beşinde devrildi. Tayin için gereken işlemlerin hiçbiri yapılmadı."

"Bunları ilk sorgulamada neden sakladın?"

"Ben bir şey saklamadım. Onlar bana kim olduğumu sordular. Ben de kim olmadığımı onlara açıklamadım."

"Ama sen gerçekten savcıydın, değil mi? Çar zamanında olmasa bile, Kerenski Hükümeti sırasında savcıydın."

"Hayır. Ben hiçbir zaman savcı olmadım. Savcı yardımcısı olduğumu bile söyleyemem. Çünkü, hiç sorumluluk almadım."

"Ama, çar zamanında komisyon sekreteriydin, değil mi?"

Oznobişin açıkca, "Görevlerimi tam olarak yerine getirmedim. Zaten, oraya getirilmem onaylanmadı," dedi.

Ragozin gülerek, "Çok uyanıksın," dedi.

"Uyanıklık bunun neresinde? Bütün söylediklerim, evraklara bakılınca anlaşılabilir. Komisyon arşivleri çok iyi korunuyor. Eğer istersen, sana söylediklerimin doğruluğunu kanıtlamak için, birçok tanık bulabilirim."

"Kerenski seni niye bu kadar sevdi ve savcı yaptı?"

Oznobişin, "Savcı yardımcısı," diye düzeltti, "bunu Kerenski yapmadı. Atama onun hükümeti zamanında oldu, ama Kerenski

beni tanımıyordu. O zamanlar, atamalar toplu halde yapılırdı."

"Ne demek bu? Biraz açıklar mısın?"

"Ordudaki emirle yapılan atamalar gibi, bütün adli bölgelerde insanlar toplu halde atanırdı."

"Bu atamalar ne amaçla yapıldı? Yanılmıyorsam, hükümet kurumlarını Kerenski'ye bağlı kadrolarla doldurmak için yapıldı."

"Anladığım kadarıyla amaç, mahkemelerdeki çar taraftarı görevlileri, daha genç ve liberal fikirli insanlarla değiştirmekti. Çarlık zamanında herhangi bir nedenden ötürü güvenilmeyen ve terfi ettirilmeyen insanlar oralara atanmıştı. Görünüşe göre ben, daha başkalarıyla birlikte bu gruba giriyordum. Uzun yıllar yargıç adayı olmama karşın, yargıç olmamamdan dolayı, benim çarlık rejiminde pek itibar görmeyen bir kişi olduğumu düşünmüşlerdir."

"O devrin yasalarına göre, beğenilecek bir şeyler yapmadığını mı söylemek istiyorsun?"

Oznobişin omuzlarını silkerek, "Bir şeyler yapmadım mı? Tam tersine çok şeyler yaptım," dedi.

"Görünüşe göre, devrimden önce, baştakileri öfkelendirmekten başka bir şey yapmadım. Bu yüzden devrimden sonra beni bu atama ile ödüllendirdiler. Bu atama da, şimdi bana pahalıya patlıyor."

Ragozin, "Görünüşe göre devrim sana yaradı, öyle değil mi?" diye alay etti, "Bak işleri nasıl karıştırdın!"

"Ben işleri karıştırmadım. Size sadece devrimden önce mesleğimde yükselemediğimi, bunun da, güvenilir bir kişi olmamamdan kaynaklandığını söyledim."

Ragozin, canı sıkılarak sordu "Bunun asıl nedeni neydi? Sürekli sana güvenmediklerini söylüyorsun. Niye sana güvenmesinler? Niye böyle davransınlar?"

Oznobişin, yakın bir arkadaşıyla konuşuyormuş gibi güvenle "Tam olarak bilmiyorum. Yalnızca tahmin edebiliyorum," dedi, "bence asıl neden, politik tutuklamaları ve zulmü onaylamamamdı. Aslında duygularımı da tam belli etmemiştim. Eminim, önemli işlerde bana hiç güvenmiyorlardı. Yalnızca delilleri toplayıp dosyalıyordum. Ama yetki alanıma giriyorsa, çarlık yasalarına göre ağır cezalara çarptırılanlara yardımcı oluyordum. Devrimcilere bile yardım ettim."

Ragozin kafasını sallayarak "Demek böyle şeyler oldu," dedi. "Bir örnek verebilir misin?"

Oznobişin, "Örneğin Ragozin olayı;" diye başladı, "o zamanlar çok gürültü koparmıştı."

Ragozin biraz duraksadı, "Ragozin olayında neler olmuştu?"

"Ragozin isminde bir devrimcinin, bir tavan arasında işlettiği basımevi vardı olayın özünde. Dava birçok kişiyi kapsamıştı ve uzun sürmüştü. Ragozin'i yakalayamadılar. Kaçıp gitti."

Ragozin, Oznobişin'i dikkatle süzerek, "Kimdi bu Ragozin?" diye sordu. "Sosyalist, devrimci biri miydi?"

"Ragozin mi? O bir sosyal demokrattı. Demiryolu deposunda işçiydi. Birçok entelektüel ve genç bu olaya karışmıştı."

"Kovuşturmada yer aldın mı?"

"Olayı komisyon ele aldı ve evrakların bir kısmından ben sorumluydum. Yani olaya yakınlığım vardı. Fazla etkili değildim, ama olaylara karışan Pastuhov isminde bir adama da yardımım oldu. Belki de onu duymuşsunuzdur. Bir oyun yazarıdır ve tiyatro dünyasında iyi bir yeri vardır."

"Onun olayla ne ilgisi vardı? O da gizli örgütten miydi?"

"Hayır. O çevresi yüzünden bu olaylara sürüklenmişti. Onun da ötekiler gibi sürgüne gönderilmesi söz konusu oldu. Svetuhin isminde bir taşralı oyuncu da olaya karıştı. O zamanlar, 'hainler' denilen bu insanlara karşı içimde bir sevgi vardı, ama şefim olan savcı yardımcısı benim gibi düşünmüyordu. Meslektaşların da bana kuşkuyla bakıyordu. Bana savcılıkta güvenmiyorlar derken bunları anlatmak istiyordum."

Ragozin, Oznobişin'e sırtını döndü, "Bu olay büyük boyutlardaydı değil mi?" diye sordu.

"Ragozin olayı mı? Çok kapsamlı bir olaydı. İddialar vardı. Gizli bir örgüt, bir basımevi olayının içindeydi. Birçok insan suçlandı. Buralardaki en gürültü koparan davaydı."

"Ne oldu o adama? İsmi Ragozin miydi? Ona bir şey oldu mu?"

"Bu konuda bir şey söyleyemem. Ne yaparlarsa yapsınlar onu yakalayamadılar. Davası da düştü. Belki de ona hiçbir şey olmamıştır. Böyle kaçan çok insan vardı. Eski rejim, tecrübeli devrimci-

lerle başa çıkamıyordu."

Ragozin kendi kendine, "Mutlaka tecrübeli olanlarla başa çıkamıyordu," diye mırıldandı. Sonra kayıtsız görünerek, "Ailesi var mıydı?" diye sordu.

"Ragozin'in mi? Anımsadığım kadarıyla ailesi yoktu. Bir karısı olduğunu biliyorum. Çünkü, kendisi kaçmayı başardı, ama karısı yakalandı. Kadın tutuklandı ve soruşturma sırasında, cezaevinde öldü."

"Karısı hangi nedenle öldü?"

"Cezaevinin şartlarını biliyorsunuzdur. Yanılmıyorsam, doğum yaparken öldü."

Ragozin kağıtlarını topladı. Bir şey düşünüyormuş gibi, kımıldamadan öylece kaldı. Birden canlandı ve bir solukta konuştu, "Peki bebeğe ne oldu? O kurtuldu mu?"

"Bir şey söyleyemem. Herhalde kurtulmuştur."

Ragozin gergindi, "Ben de öyle sanıyorum. Sana bu konuda bilgin var mı diye sordum."

Oznobişin, "Bu konuda bir şey bilmiyorum," dedi ölçülü bir tavırla. Gözleri kısıktı, telaşsız görünüyordu. Ragozin, eski, kendine güvenen haline geri dönmüştü, "Tabii, bilmeyebilirsin," dedi. Görünüşe göre, kabalaşmamaya çalışıyordu. "Sana bu soruyu sordum, çünkü biliyorsun, cezaevinde doğan çocukların sayısı bir hayli fazla."

Oznobişin duraksadı, "Kesinlikle öyle," diye onayladı.

"Bu çocuklarla ilgilenmek de, insanlık görevimizdir."

Oznobişin esneyerek, "Bugünlerde çocuklarla fazlaca ilgilenildiği su götürmez bir gerçek," dedi.

Ragozin sert bir sesle, "Şimdi öyle," diye karşıladı, "bugünlerde, eskisine göre her şey değişti. Eskiden olsa kimse çocuklarla ilgilenir miydi? Ne yaparlardı onlar için? Sana soruyorum."

Oznobişin, "Bir ailenin yanına verirlerdi," diye yanıtladı.

"Bir aileye mi verirlerdi? Ne ailesi?"

"Öksüz çocukları alan aileler var."

"Onları biliyorum. Sana başka bir şey soruyorum. Diyelim ki, önceden anlattığın kadın, hani şu ölmüş olan... bebeğinin yaşadığını düşünsek... Ne yaparlardı o bebeğe... nereye verirlerdi o bebeği?"

Oznobişin, kendinden emin, "Bilmiyorum," diye yanıtladı. "Ama, Ragozin'in karısı sizi ilgilendiriyorsa, durumu aydınlatmak için bir şeyler yapılabilir."

"Bir şeyler yapılabilir mi?"

"Tabii. Ragozin davası ile ilgili kanıtlar bulunabilir."

"Sence onlar iyi saklanmış mıdır?"

"Komisyon arşivinde hiç zarar görmeden korunmuştur. Bunu daha önce de söylemiştim."

Ragozin sabırsızca, "Bu konuyla ilgili bilgi bulabilir misin?" diye sordu.

Oznobişin, biraz düşündükten sonra, ağır ağır, "Büyük bir olasılıkla," diye yanıtladı. "Ama, bu şartlarda bir şey yapamam. Yani cezaevindeyken bir şey yapılamaz."

Uzun uzun, sessizce birbirlerine baktılar. Birbirlerini anlıyorlardı. Ragozin nefes alırken, bıyıkları hışırdıyor, Oznobişin nefes alırken de, ağzı yarısına kadar açılıyordu. Bir an sessizce kalakaldılar. Sonra, Ragozin masasındaki kağıtları aceleyle topladı, onları bir kenara atarak sinirli bir tavırla "Yani sen çarlığın eziyet ettiği insanlara yardım ettiğini mi söylüyorsun? Bunları bir liberal tavrıyla yapıyorsun, öyle değil mi?" dedi.

Oznobişin, "Onlara olan sempatimden dolayı," diye açıkladı.

"Bu anlaşılıyor. Ne zaman güçsüz olsak, bize hiç kimse sempati duymaz."

Oznobişin ağırbaşlılıkla, "Ama bunlar siz güçsüz olduğunuz zaman oldu," diye anımsattı.

Ragozin, "Ama bize olan sempatin çarlık zamanında değil, biz iktidardayken ortaya çıktı," diye karşı çıktı. "Önceki görevinle ilgili olarak, sana tanıklık edecek insanların isimlerini isteyeceğim senden. Sormak istediğin bir şey var mı?"

"Bir sorum var. Serbest bırakılmak için kime başvurabilirim?"

"Böyle bir talep bence gereksiz. Komisyon senin durumunu araştıracak ve karara bağlayacak. Şimdi gidebilirsin."

Oznobişin ayağa kalktı ve odaya girerken yaptığı gibi, saygıyla eğildi. Ragozin onu aniden durdurduğu sırada, kapıya varmıştı. "Bir dakika bekle. Bana anlattığın ilginç olayla ilgili, bizlere yardımcı olacağını söylemiştin. Bunu yaparsın değil mi?"

Oznobişin babacan, koruyucu bir tavırla, "Ragozin olayında mı?" diye sordu. "Yardımcı olurum. Bu konuda benden daha yararlı birini bulamazsınız. Komisyonun arşivlerini çok iyi tanıyorum. Ama, gizli polisin ve cezaevinin de arşivlerini taramak lazım. Bazı deliller insanı yanıltabilir."

Ragozin araya girdi, "Yetimhanelere de bakmak lazım, değil mi?"

Oznobişin, tam anlayamamıştı "Yetimhanelere mi?" diye sordu. Sonra, "Tabii, mutlaka," diyerek, aceleyle düzeltti. "Eski yetimhaneleri aramalı diyorsunuz, değil mi? Çocuğu bulmak için."

Ragozin, sabırsızlıkla, "Şimdi gidebilirsiniz," dedi. Sıkıntı ve öfkesinden kendini bile şaşırtan bir soru sordu. "Benim ismimi biliyor musunuz? Hiç kimse size söyledi mi?"

"Hayır, bilmiyorum. İsminiz ne yoldaş?"

Ragozin, biri kendisine karşı gelmiş gibi, sert bir sesle, "Gidebilirsiniz," dedi.

Oznobişin ve yanındaki muhafız, koridorda gözden kaybolduktan sonra Ragozin havaya sıçradı, bir odadan başka bir odaya hızla daldı. Sonra aynı hızla başka bir odaya geçti. Aynı şeyi kendinden geçmiş bir halde defalarca yineledi. Yüksek sesle bağırdı,

"Ne aptalım, ne aptalım!" Pencereye koştu, yumruğuyla kenarına vurdu. "Kendisine ihtiyacım olduğunu sanacak. Allah kahretsin! Bana her gün böyle şeyler yapıyorlar."

Bir kere daha pencerenin kenarını yumrukladı. Sonra, iterek pencereyi açtı. Demirleri sıkı sıkı tutarken, bir süre hareketsiz kaldı.

Gözleri bir kez daha cezaevinin çorak toprağıyla karşılaştı. Belki de Ksana'sı, hayatında son defa, yorgun ayaklarını bu vurdumduymaz toprakta sürümüştü. Ah Ksana! O yabancının dudaklarından, çok tatlı, unutamadığı, daha önce hiç söylemediği 'eşi' sözcüğü çıktığında, bir anlık da olsa önünde doğrulmuş ve var olmuştu. Ragozin onun ellerini gördü, kadının o sivri dirseklerinin, dizlerinde durmasına ne kadar alıştığını anımsadı. Ksana, geleceğe seve seve taşıyacağı bir hazineyi uzatacakmış gibi ellerini yukarı kaldırırdı. Gelecekleri, şimdi bulundukları yerdeydi, ama Ksana gitmişti. Kocası da yıllardır onun hayaliyle baş başaydı. Tabii ki yalnız değildi, yoldaşları vardı. Onlarla düşüncelerini rahatça ve açıkça pay-

laşabilirdi. Ama onlarla konuşurken, doğru, uygun sözcükleri bulmak zorundaydı. Ksana ise, sessizce kafasını çevirmesinin, aralanmış gözlerinin, iniltilerinin ve öksürüğünün ne anlama geldiğini anlardı. En önemlisi de, gelecek bebeklerini düşündüklerinde, Ksana'ya bakar, ve o, bu anlarda kendini belli eden sessiz, benzersiz mizah duygusunu duyumsardı. Bu bebeği çok istiyorlardı. Ragozin, sekiz yıl önce, karısının doğum yaparken cezaevinde öldüğünü öğrenmişti, bu acı gerçeğe kendini alıştırarak hayatını sürdürüyordu. Doğduğu şehre geri döndüğü zaman, karısının ölümüyle ilgili kanıtlar bulmak istiyordu. Ama Saratov'da gördüğü insanlar, oraya yeni yerleşmişlerdi, hiçbir şey bilmiyorlardı. Doğum yaparken ölen birinin, çocuğunun da ölmüş olabileceğini düşünüyordu. Şu anda, ilk defa, Ksana'nın ona bir çocuk bırakmış olabileceğini düşündü. Büyük bir olasılıkla erkektir dedi. Karısının ölümüyle, her şeyin sona erdiğini kabullenmişti. Ama şimdi, bunun yanlış olduğunu düşünüyordu. Karısı bütünüyle ölmemişti, kendinden, birliktelerinden bir parçayı, geridekilere bırakmıştı. Bu parça da ölmemişti, ölemezdi. Karısı öldüğünde Ragozin sürgündeydi. Karısının ve kendisinin, ilk doğumdan bekledikleri oğulları, mutlaka yaşıyordu. O, benzersiz Ksana'nın çocuğuydu. Bu gerçek, birdenbire Ragozin'in bütün benliğini doldurdu ve bu, karşısında duran çorak toprağa kök salmış cezaevi kadar gerçekti. Bu cezaevinde çocuğu doğmuştu ve çocuğunun yaşıyor olduğu gerçeğini de burada öğrenmişti. Demek ölmemişti.

Soğuk demir çubukları tutan ellerini gevşetti, inançla, "Onu bulacağım," dedi. Pencereden uzaklaştı ve kendini bekleyen işine döndü.

Önceden yapılan bütün araştırmaları anımsadı ve Oznobişin'in savcı olmadığına karar verdi. Eğer savcı olsaydı, aynı şehirde yaşamayı sürdürmezdi; çok akıllı ve dikkatli bir adamdı.

Ragozin kağıda şöyle yazdı. "Yurttaş Oznobişin'in ifadesinin doğruluğunu belirlemek için yeni tanıklar bulun."

Sonra yeni bir davaya geçti. Ama üzerindeki sıkıntıyı atamıyordu. Oğlunu aklından kovmaya çalıştı. Fakat ne kadar uğraşırsa uğraşsın, sürekli, onu bulmak için nasıl bir yol izlemesi gerektiğini, yeni kanıtları nasıl bulacağını kendisine kimin yardımcı olacağını

düşünüyordu. Sonra bir aile olsaydık yaşamımız nasıl geçerdi diye aklından geçirdi. Nasıl olsa oğlu bulunacaktı.

Gün batarken, Ragozin çok yorgundu, evine yürürken zorlanıyordu. Hava almak için yürüyüş yapıyordu. Geldiğini görünce, ev sahibi başıyla selam verdi, "Sizi görmeye bir yoldaş geldi ve bulamadığı için çok üzüldü."

"Kimdi o?"

"Genç bir yoldaştı. Arabayla geldi. Çok gösterişli bir arabası vardı. Sokakta, çocuklar arabanın çevresinde koşuştular."

"İsmini söylemedi mi?"

"Size bir not ve adres bıraktı. Selam söyledi."

Ragozin acele etmeden merdivenleri çıktı, ilgisiz bir tavırla notu masadan aldı. İmzayı görür görmez, kağıdı yırtarcasına zorlayan kalem izlerini bir solukta okudu. "Merhaba eski dostum Piyotr Petroviç, Bir uğrayayım dedim. Ne yazık ki evde yoktun. Ama benden kurtulamazsın. İki gözüm de Saratov'un üzerinde. Sana verdikleri görevi duydum. Seni hiç kıskanmıyorum. Pek hoş bir görev değil. Boş kaldığın bir akşam, gel beni gör. Şimdilik annemle yaşıyorum. Askerlerin oturduğu sitede kalıyoruz. Arabanı kenara çek, okulun yerini sor. Biz ordayız işte. Seni çok özledim. Nasılsın? Sabırsızlıkla seni bekleyen Kiril."

Ragozin notu masaya attıktan sonra ellerini kenetleyip omuzlarını yükseltti, parmaklarını kıtırdattı; "Allah kahretsin! İşte şimdi yandık!" dedi, güldü. Kapıya kadar yürüdü, ev sahibine bağırdı. "Bir çay demlesek nasıl olur?.. Fena fikir sayılmaz... Geçen günkü kutlamadan da biraz votka kaldıysa... Bu da hiç fena olmaz!" Bir kez daha güldü ve "Yandık, Allah kahretsin!" diye mırıldandı.

SEKİZ

Dibiç çok uğraşmış, yine de Hvalinsk'e giden bir gemiye binmeyi başaramamıştı. Karşılaştığı zorluklar arttıkça eve ulaşma azmi de büyüyordu. Bir yolcu gemisine binemediği için küçük bir motorla gitmeye karar verdi. O da olmazsa, bir mavnada miçoluk yapıp yoluna devam ederdi. Ona göre bu yolculuklar birbirinden farksızdı. Liman da, pastanın çevresindeki arılar gibi insanla dolup taşmıştı. Dibiç, oralarda gezindi. İzin ve yol tezkereleri edinmek için limandaki bütün işyerlerine başvuruyor, geceler boyu kuyrukta bekliyordu. Ona edilen tavsiyeleri uygulamak için çok uğraştı. Bazen de, sinirlenip söylenenin tam tersini yapıyordu. Ne yaparsa yapsın, eline bir şey geçmedi.

Sonunda şehirdeki askeri komiserliğe gitti. İlk gittiği gün, komiser kimseyi kabul etmemişti. Ertesi günü de Dibiç ekmek kuyruğunda geçirdi. Üçüncü gün gittiğinde, komiserin bir önceki günkü ziyaretçileri kabul ettiğini söylediler. Dibiç doğru zamanda, doğru yerde olması gerektiğini düşündü. Dördüncü gün, komiser bir iş için kent dışına çıkmıştı. Ancak beşinci gün, Dibiç ismini bekleyenler listesine yazdırabildi. Başka yerlerde olduğu gibi, komiserin bürosu da birbirine benzeyen ama gerçekte farklı insanlarla doluydu.

Bunların bir kısmı, çok önceleri dağılmış olan çarlık ordusundandı, belki kendilerine yardım edilir umuduyla gelmişlerdi. Bir kısmı da, Kızıl Ordu'ya katılmıştı. Bazıları, hastalanıp ordudan ayrılanların yerini doldurmak için oradaydı. Kimisi orduya katılacağı tarihi ertelettirmek istiyor ya da bir mazeret gösterip askerlikten kaçmak umuduyla yaşıyordu. Yaşlılar da gençler de olaylar onları evlerinden, ailelerinden, işlerinden uzaklaştırdığından beri çok şeye tanık olmuşlardı. Hepsi yorgun ve küskündü. Hepsi, evlerinde oturmak ya da orduya katılmanın dışında bir seçeneğin olmadığı bu koşullarda her türlü zorluğa razıydı. Yine de kaderlerini değiştirmek istiyorlardı. Solmuş posterlerin ve ilanların asılı olduğu odalarda, koridorlarda, merdivenlerde, saatlerce umutsuz bekliyorlardı.

Dibiç'e sıra, ancak öğleden sonra geldi. O sırada komiser, aylıkların ödenmemesiyle ilgili yakınmaları, yardım taleplerini dinliyordu. Bu yüzden çok yorgundu. Bu kapalı ve rutubet içindeki odada masasında, kollarının üzerine çökmüştü, sigara dumanından bayılacak haldeydi. O sırada, gösterişli, genç bir asker, komisere başarılarla dolu raporunu okuyordu. Dibiç askerin üniformasını görünce, cephede savaş sürerken, geride, kurmay başkanlığında keyif çatan züppeleri anımsadı. Askerin üniforması fazla afilliydi. Dizlerine kadar gelen paltosuna, posta kutusu büyüklüğünde cepler dikilmişti. Belinde geniş bir kemer vardı. Göndere çekilmiş sancak gibi dalgalanan bir binici pantalonu giymişti. Tozlukları, bacaklarını sarıyordu. Genç asker, "Kültürlü biri böyle davranmaz," diye konuştu. Bunları söylerken, düzgün taranmış saçlarına, elinin ucuyla hafifçe dokundu.

Komiser, "Demek böyle düşünüyorsun," dedi. Kirli tırnaklarıyla, kağıtların üzerinde tempo tutuyordu. "Bir-iki, bir-iki, bir-üç," diyerek masaya vuruyor ve tekerleme söylüyordu. "Küçük fare, küçük fare, evin nerde?"

Komiser Dibiç'e, "Senin işin ne yoldaş?" diye sordu.

Dibiç konuşurken komiser sıkıldığını belli ederek yanıt verdi, "Bunlar bizi ilgilendirmez. Sen, Savaş Esirleri Komitesi'ne başvurmalısın."

"Oraya iki kere gittim."

"Neler dediler?"

Dibiç öfkelendi, "Komite beni ordudan ayrılanların kaydedildiği bölüme gönderdi. Oradan da Sosyal Hizmetler Bölümü'ne gittim. Sosyal Hizmetler Bölümü'nden komutanla konuşmamı söylediler. Komutan da, beni size gönderdi. Her şey tamamlandıysa..."

Genç asker, "Sakin ol," diye sözünü kesti. Sol elinin başparmağını kemerinin üstüne koymuştu. Diğer parmaklarını da sürekli oynatıyordu.

"Günlük tayınını kimden alıyorsun?" diye sordu komiser.

"Askerlerden alıyorum. Artık hastaneden taburcu oldum."

"Bu çok yanlış. Tayınını Savaş Esirleri Komitesi'nden almalısın."

"Benim için fark etmez. Tek arzum, doğduğum yere gitmek."

"Senin için bir şey fark etmese de, bizim için fark eder."

Dibiç öfkeyle konuştu, "Bana ne derseniz deyin. İster eski bir savaş esiri, ister bir hasta ya da eski bir subay; deli demeniz bile önemli değil. Yeter ki benim oraya gitmemi sağlayın. Benden sorumlu olanlar, askeri makamlardır. Siz beni Hvalinsk'e göndermeden, buradan hiçbir yere kımıldamam."

Havalı genç asker yine araya girdi, "Hadi, hadi, kendine gel, Kendini ne sanıyorsun? Komiserimiz senin sivil makamların ve Sovyetlerin sorumluluğunda olduğunu söylüyor. Şimdi anladın mı?"

Komiser, "Şehir Sovyet'ine bir yazı yaz ve seninle onlar ilgilensinler," dedi. Olayı başından savmıştı. Yeniden küçük farenin şarkısını söylemeye başladı. Genç asker, Dibiç'e kapıyı gösterirken, kaşlarını kaldırdı. Sonra topuklarını birbirine vurup Dibiç'ten önce çıktı. Çizmelerinin dışarıya doğru çıkık mahfuzları, küçük güneşler gibi parlıyorlardı. Dışardaki masasına gittiğinde, telefonu çaldı. Ahizeyi kaldırıp biraz dinleyince sinirlendi.

"Zubinski, telefonla ilgili işleri hallediyor... Yineliyorum. Zubinski, telefonla ilgili işleri hallediyor. Eğer bu işlerin ne olduğunu bilmiyorsanız ya asker değilsiniz, ya da mankafasınız."

Telefonu kapayıp Dibiç'in evraklarını eline aldı.

Onlara göz gezdirdikten sonra "Sen kurallara uyan bir subaysın, değil mi?" diye sordu. Biraz sonra, telefon yeniden çaldı.

Zubinski omuzlarını öfkeyle kaldırdı, "Yine mi sen?" dedi, "Bak. Sinirlenecek bir şey yok yaşlı dostum. Ben Zubinski'nin, telefonla ilgili işleri hallettiğini söyledim. Evet, haklısın. Eskiden olsa, 'Muavin Zubinski' derdik. Ama artık her şey değişti. Yeni bir dünyada yaşıyoruz. Şimdi anladın sanırım. Bu iyi..."

Konuşması bittiğinde, Dibiç'e baktı, bir şeyler mırıldandı. Karşısındakinin, kendisinden hoşlanıp hoşlanmadığını anlamaya çalışıyordu.

"Durumu inkar etmenin anlamı yok. Sade ve basit bir biçimde açıklayacağım. Bir muavin, muavindir işte. Sen kurallara uyan bir subaysın, değil mi?" Tekrar evraklara baktı. "Hayır mı?.. Ne zaman teğmen yaptılar seni?.. Bir mangaya komutanlık ettin mi?.. Bir bölüğe komutanlık ettiğini söylüyorsun. Vay be!.. Seni yüzbaşılığa terfi ettirmediler mi?"

Dibiç öfkeyle, "Komiserin söyledikleriyle bunların ne ilgisi

var?" diye sordu.

Zubinski soruya cevap vermedi. Bir dosya kağıdı alıp büyük, kristal taklidi bir mürekkep hokkasına kalemini daldırarak havada, görünmez bir merkezin çevresinde daireler çizmeye başladı. Kendine çok önem veriyor ve imza atmaya ruhen hazırlanıyordu.

"Niye Kızıl Ordu'ya katılmadın? Deneyimli bir askersin. Bu konuda uzmansın. Senin gibilere ihtiyacımız var."

Dibiç sert çıktı, "Ben çok sağlıklı biri değilim."

"İyileşmek için, sağlıklı olmak için, en uygun yer ordudur. Seni tıka basa doyuracağız."

Dibiç, kendini kaybetti, öfkeyle "Ben beslenecek domuz değilim," dedi. "Eğer orduya askerleri, senin gibi adamlar alacaksa, acıyorum orduya."

Zubinski bu sözler karşısında, kılını bile kıpırdatmadı.

"Sakin ol teğmenim, sakin ol," dedi. Bir kere daha kalemini mürekkebe batırarak bütün dikkatini işine verdi.

Dibiç'in öfkesi sürüyordu, "Ben artık bir teğmen değilim. Bunu size söyledim. Siz nasıl yaver değilseniz, ben de artık bir teğmen değilim."

Zubinski sakin bir edayla yazısını yazdı. Sonra yazıyı görkemli bir imzayla süsledi. "Heyecanlanacak bir şey yok yoldaş. Size yardımcı olan insanlara iyi davranmalısınız. Şimdi, alın bu kağıdı ve İcra Komitesi Sekreteri'ne götürün. Eğer size yardımcı olmazsa, yeniden bana gelin. Ben sizin bildiğiniz dar kafalı, kültürsüz insanlardan değilim. Sizin durumunuzu anlıyorum."

Dibiç sinirli sinirli, "Sizi bir daha rahatsız etmeyeceğime emin olabilirsiniz," dedi ve hoşça kalın bile demeden çıktı.

Şimdi, ruhunda kopan fırtınalarla uğraşıyordu. Uzun süren tutsaklığı boyunca hep temkinli davranmak zorunda kalmış, çılgın ve yasak tanımaz bir ruhu olduğunu belli etmemeye çalışmıştı. Şimdi, duygularını zorlukla yatıştırıyordu. Her adımında karşısına çok sayıda ve kendisini hiçe sayan engeller çıkıyordu. Ama, böyle durumlarda hemen kendisini topluyor, onların yapabileceklerini tahmin edebiliyordu. Bu, havadaki sivrisineklere saldırmanın ne kadar saçma olduğunu anlamak gibi bir şeydi.

Odadan çıkınca, kendini daha iyi hissetmişti. Komiserin odası-

na girerken; hava güzel, gökyüzü maviydi, her şey ışığa boğulmuştu. Sıcak bir gün olacağı her halinden belliydi. Ama şimdi, soğuk bir rüzgâr avludaki ağaçları, iki büklüm eğiyordu. Sokaklar gölgelerle kaplıydı. Gökyüzünde bulut dizilerinin biri gidip öteki geliyordu. Bir yerlerde, karla birlikte gelen bir fırtınanın patlayacağı açıktı.

Dibiç, "Bu son ıslanmam olsun," diye söylendi, adımlarını sıklaştırdı, rüzgârdan korunmak için kafasını çevirdi.

Sokağın ilerisinde rüzgâr, kağıtları, samanları ve kuru yaprakları savuruyor hepsi bir burgaç gibi dönerek dans ediyordu. Rüzgâr bu işte tek başına kalmış olmasa, ötekilerle birlikte, hiç kuşku yok ki sokağı yerin dibine gömerdi. Her şey çığlık atıyor, şarkı söylüyordu. Evlerin çelik çatılarını iç çekişler süpürüyor, elektrik tellerinden çığlıklar yükseliyordu. Hızla çarpılan kapılardan, tüfekten çıkan saçmalar gibi kağıtlar dağılıyor, insanlar kaçacak delik arıyordu.

Dibiç, gitmeyi hedeflediği yere varmıştı. Burası, rüzgârda bel veren ağaçlarla ve çalılarla çevrili bir binaydı. Eğimli bir duvardan kurşun rengi sular gürleyerek dökülüyordu. Dibiç bu duvarla karşılaştığında, suların arkadaki köşeden geldiğini sandı. Binanın koridorlarına bir an önce varmak telaşına kapıldığından yanlışlıkla suların içine girince giysileri bir anda ıslanmış, üzerinde büyüdükçe omuzlarından, göğsünden, dizlerinden aşağı seller boşanmasına neden olan kara lekeler oluşmuştu.

Dibiç, vücudunu güçlü bir soğuğun kapladığını hissetti. Koridordaki insanların arasına katıldığında, lök gibi ıslaktı. Biraz sallanınca üzerinden yere düşen iri damlalar, döşemeyi beyaz bir ışıltıya boğdu. Köpürerek akan sular yüzünden girişin iki yanındaki oluklar artık görünmüyordu.

Girişin önünde, yağmurdan ıslanmış bir şoför, uzun, ışıl ışıl bir Mercedes'in motoruyla uğraşıyordu. Adam kaputu açınca, motorun suya boğulduğunu fark etmişti. Radyatör, çamurluklar ve deri döşemeler tamamen ıslanmıştı. Bu haliyle araba, yağmura yenik düşmüş bir canavar gibiydi.

O sırada, kısa boylu, zayıf bir adam aceleyle girişin önüne geldi. Esmer ve burnu çilliydi. Yakası açık, beyaz bir gömlek giymişti. Eliyle şapkasını çıkarırken bir hışırtı duyuldu.

Dibiç, kendinden memnun "Bu yağmur senin içindi," dedi.

Gelen adam, ciddi bir yüz ifadesiyle gökyüzüne baktı. O sırada, rüzgârın sürüklediği bulutlar bir incelip bir kalınlaşıyor, bütün gökyüzünü kaplıyordu. Dibiç adamın iddialı halini hemen sezdi. Bu küçük adam, yağmurun şiddetini arttırabileceğini ya da hemen durdurabileceğini sanıyordu. Dibiç, adamın yüzünü daha önce görmüş gibiydi. Çıkıntılı bir çene, düz bir ağız ve burunda birleşen kaşlar unutulacak gibi değildi. Ama, o an tam olarak anımsayamadı. Belki de adamı iyi görememişti. Çünkü az sonra, bulutlara bir kez daha baktıktan sonra, adam şapkasını takıp arabaya doğru yürümeye başladı. Bir şey söylemeden, eliyle şoföre motorun kapağını kapatmasını işaret etti, sonra öne oturdu, birlikte gittiler. Araba, nehirde suları yararak giden bir motora benziyordu. Birden ortaya çıkan, yırtık giysileri vücutlarına neredeyse yapışmış küçük çocuklar motor çalışır çalışmaz bağırmaya başladılar. Sonra Çinliler'in gölge oyunundaki kuklalar gibi gözden kayboldular.

Dibiç girişteki koridora daldı. İkinci katta, büyük ve hiç umulmayacak kadar güzel büroda, altı kişiyi kabul edilmeyi beklerken gördü. Kızıl saçlı bir sekreter kapının yanında oturuyordu. Kapının tokmağı da, bir gemininkiyle kıyaslanacak kadar parlaktı. Ona, İzvekov'un bir saatten önce orada olamayacağı söylendi. Önünde on kişi sırasının gelmesini bekliyordu. Bu durumda beklemek boşunaydı. Nasıl olsa İzvekov hepsini kabul edemezdi. Ama Dibiç inatçıydı, ismini listeye yazdırıp bekleyenlerin arasına karıştı. Bu odada, sağa sola koşuşturmalarının sona ereceğine inanıyordu. Rahat bir koltukta oturmak ne güzeldi. Duvarlardan yayılan sıcaklığın etkisiyle uykuya daldı. Camlara vuran yağmuru unutturan sessizlik, insana huzur veriyordu. Islak giysileri yüzünden üşüyor, koltuğa gömüldükçe gömülüyordu. Rüyasında kendini bir geminin korkuluğuna yaslanmış yolculuk yaparken gördü. Bir ip yumağını başının üstünden yukarılara atan bir gemiciyi seyrediyordu. Direğe doğru fırlattığında, yumak, havada bir yılan gibi açılıp kaptan köşkünün çatısına çarptı. Kaptan o sırada ağzını önündeki boruya dayayıp bağırdı. "Bütün motorlar stop! Geri geri gideceğiz!" Sonra her şey dumana boğulup göz gözü görmez oldu, birden gemi çarkının gürleyen sesi duyuldu. Bütün gemi sarsıldı, güvertedeki yolcular yere yıkıldı. Tam o anda, kaptan bir kere daha bağırdı. "Bütün mo-

torlar stop." Dibiç sanki o sesi sahiden duymuş gibi birden uyandı.

Önceden gördüğü kısa boylu, esmer adam, elinde şapkasıyla oradan geçince, bekleme salonundakiler oturdukları sandalyeleri devirerek ayağa kalktılar. Adam pirinç tokmaklı kapıyı hızla kapatıp gözden kayboldu. Bu sırada kızıl saçlı sekreter de, onun arkasından odaya girdi ve kapıyı kapattı. Dibiç çok derin bir uykuya dalmış olduğunu anladı. Kapıyı arşınlayanların, içerdeki adamın kim olduğunu kendisine sormalarını çok istiyordu. O sırada kapı açıldı, sekreter kız gözlerinde sevecen bir ifadeyle uzun uzun Dibiç'e baktı.

"Yoldaş Dibiç, lütfen içeri buyrun," dedi.

Dibiç bu daveti beklemiyordu. Şaşkınlıkla oturduğu yerde kıpırdandı, ama sekreter kız kafasını sallayarak aynı daveti yineledi.

"Yoldaş İzvekov sizi görmek istiyor."

Dibiç giysilerine çekidüzen verdi. Kemerinin altındaki şişkinliği düzeltti. Kendisini toparlamaya çalışırken, yorgunluğundan eser kalmadığını fark etti. Odaya girerken gerçek askerî kimliğine kavuşmuştu. Önem verdiği bir Sovyet görevlisiyle ilk kez böyle bir görüşme yapıyordu. Bu adam asker de değildi, Dibiç nasıl davranması gerektiğini bilmiyordu.

İzvekov masasının önünde kıpırdamadan duruyor, yukarı kaldırdığı kaşlarının altından ziyaretçisine bakıyordu.

"İsmin Dibiç, değil mi? Otursana," dedi ve gözlerini ziyaretçiden ayırmadan masasının arkasına geçip oturdu. Bu adamla arasında bir şeyler geçmiş olmalıydı, Dibiç bunu şimdi biraz daha iyi anlıyordu. Ama onu nerede gördüğünü anımsayamadı. Elinde olmadan dikkati, İzvekov'un ela gözlerine kaydı. Esmer bir insanın burnunda çillere pek rastlanmazdı. Birkaç saniye, ikisi de birbirlerini dikkatle inceledi.

Sonra İzvekov, kendinden emin bir edayla sordu, "Sekizinci piyade alayının, ikinci bölüğünün komutanısınız, değil mi?"

"Evet. Sekizinci ihtiyat alayında teğmendim."

"Çok çarpıcı bir isminiz var. Kolay kolay akıldan çıkmaz," dedi İzvekov, biraz serzenişte bulunmak, biraz da sevgisini belirtmek için kafasını salladı.

"Ben de sizi daha önceden görmüştüm. Ama nereden olduğunu çıkaramıyorum. Belki de cephede birlikteydik."

"Lomov'u hatırladın mı? Senin bölüğünde, altıncı mangadaydım."

Dibiç, "Lomov," diye bağırdı, çok şaşırmıştı. "İzci Lomov!"

İzvekov gülümsedi, "Usta bir izciydim ben. Beni iyi bir izci olarak yetiştirmiştin"

Gördüğü hem utangaç hem de alaycı gülüş İzvekov'u anımsamasına yetti. Sonra Lomov ismiyle ilgili ne varsa, kafasında bir araya geldi.

General Brusilov ordusunun mayıs ayındaki ilerleyişi sırasında, Dibiç güneybatı cephesine gönderilmişti. Bu ilerleyiş Avusturya-Macaristan ordusunun moralini bozarken Ruslar'ı coşturmuş, kendi güçlerine olan inançlarını yeniden canlandırmıştı.

Manga komutanı Dibiç, iki yüz kilometre boyunca en önde dövüşmüştü. İlerleyişlerinin sonlarına doğru, bölük komutanı ağır yaralanınca önceden St. Anna nişanı almış olan Dibiç, yerine geçirilmişti. O sıralar, Avusturyalılar yerlerini Almanlar'a bırakıyor, Almanlar kaçan müttefiklerine canla başla yardım ediyorlar fakat Ruslar'ın yerle bir ettiği cephe hattını yeniden kuramıyorlardı. Sadece kötüye gidişi yavaşlatmaya çalışıyorlardı. Cephenin bu hali de, kuzeydeki kanatları ve güneydeki Avusturya Macaristan cephesini tehdit ediyordu.

Alman piyade birlikleri, Fransızlarla birlikte dövüştükleri batı cephesinde yıpranmış ve buradan çekilmişlerdi. Fransızlar şiddetli çarpışmalardan ve uzun yürüyüşlerden sonra, yedekleri olmadığı için sıkıntı çekmişler ve Rusların karşı saldırıları sırasında dağılmışlardı. Yıkılmayacak bir cephe oluşturmak için, Almanlar yeni hatları güçlendirmiş ve inatla korumuşlardı. Yeni stratejik bölgeleri ellerine geçirmek için de durmadan Ruslar'a saldırıyor kendilerini ateşe atıyorlardı.

Dibiç'in bölüğü, düşmandaki değişikliği sabahleyin fark etmişti. Bir önceki gece aldıkları bir tepe, Avusturyalılar'da olmayan bir topun ateşine hedef olmuştu. Dibiç'e Alay Karargahı'nda Almanlar'ın geldiğini söylemişlerdi. Almanlar tam karşılarındaki bölgenin, sağında ve solundaydı. Düşman karşı saldırıya geçebilirdi, tepe, ne pahasına olursa olsun kaybedilmemeliydi.

Almanlar topçu ateşine başlamadan önce, Dibiç adamlarına çu-

kur kazmalarını söyledi. Sonra, ateş devam ederken, bir tepeden ötekine koşarak bölüğünün durumunu kontrol etmeye başladı. Altıncı mangaya zirvedeki ağaçlıkta durmalarını ve bir savunma hattı oluşturmalarını emretti. Ateşe karşılık vermeyecekler ama bir saldırı olursa hücuma geçeceklerdi. Bu arada Dibiç, bin bir güçlükle, düşmanın durumunu ve silah kapasitesini anlamaya çalışıyordu. Sonra Almanlar'ın topçu ateşi birden durdu. Sanki düşman gücünü kanıtlamıştı.

Dibiç tam olarak kazılmamış çukurlarda, manga komutanlarıyla konuştu. Tepeyi korumak için yaptıkları şeyleri anlattıklarında Dibiç onlardan işi hızlandırmalarını istedi. Altındaki subaylara kendisiyle aynı rütbedeki meslekdaşlarına davrandığı gibi davranıyordu. Düşmanın sessizliğini yanlış değerlendirdiklerini düşündüğü subaylar, onun böyle düşünmesine çok üzülüyorlardı. Bu koşullarda, herkes iyi bir keşif yapmak gerektiğini söylüyordu. Dibiç de, karanlık basınca altıncı manga dışında bütün mangaların, düşman hatlarına sızmaları için bir keşif birliği göndermelerini kararlaştırdı. Düşmanın durumunu anlamaya çalışacaklardı. Toplantı bitip karar alındığında, altıncı manganın komutanı Dibiç'e hoş olmayan bir durumu rapor etti. Rapor Dibiç'in satranç arkadaşı, ihtiyat birlikleri komutanı Lomov hakkındaydı. Nijni Novgorod'da eğitim görmüş, orduya katılmadan önce de Sormovo'da bir fabrikada çalışmış mangadaki bu yeni asker, arkadaşlarına zararlı düşünceler aşılıyordu. Ona göre savaşın hiçbir yararı yoktu. Raporu yazan adam iyi eğitim görmüş Lomov'u güvenilmez buluyordu.

Dibiç biraz düşündü, sonra, "Onu keşif birliğine koyun. Belki aklı başına gelir. Onu bu gece tecrübeli bir izcinin yanına vereceğim," dedi.

Gece, sessizlikle birlikte çöken karanlık insanı boğuyor, alçaktan giden bulutlar neredeyse toprağa değiyordu. İzciler, elinizin parmaklarını bile göremeyeceğiniz bir karanlıkta yola çıktılar. Dibiç az sonra sağ taraftan silah sesleri işitti. Sonra da sol taraftan tüfek atışları duyuldu. Sesler, izcilerin gittiği yönden geliyordu. Dibiç sıkıntıdan bir saatte, bir günde içtiği tütünden daha fazlasını içti.

Birden istihbarat biriminden bir adam içeri girdi, konuşturabilecekleri bir düşman askerini yakaladıklarını söyledi. Dibiç küçük

bir çocuk gibi sıçrayıp haberi getiren adama sarıldı.

"Çabuk olun, onu buraya getirin. Düşmanı yakalayan arkadaşa, bir çift yeni bot ya da bir palto verin. Ne yapalım, verecek başka bir şeyimiz yok."

Yakaladıkları Alman'ı sorgulayıp alay karargahına götürdüler. Dibiç o sırada ödül olarak verilen paltoyu kimin kazandığını öğrendi. Altıncı mangadaki izciydi işi başaran. Göreve çıkanlar arasında, canlı bir Alman yakalayan bir tek o vardı. Bu işi çok zor şartlarda başarmıştı.

Söylenen zamanda, Lomov'un da içinde bulunduğu altı kişilik izci grubu çitleri aşıp tepeyi tırmanmıştı. Gözlerinin önünde çimenlik uzanıyor, iki yüz yarda aşağıda çevresinde kiraz ağaçlarının ve akçaağaçların bulunduğu bir dere akıyordu. Derenin arkasında, fazla eğimli olmayan başka bir çimenlik vardı. İzciler fark edilmeden bu yamaca ulaşacaklardı. Burası düşmanın cephe hattını oluşturuyor, arkasında da ne olduğunu kimse bilmiyordu.

Aralarına tecrübesiz bir izci verdikleri için, grubun başındaki çavuşun çok canı sıkılıyordu. Üstelik bu izci başka bir mangadan gelmişti. Çavuş Lomov'a fazla yakınlık göstermedi, sadece yanlarından fazla ayrılmamasını emretti. Yamaca geldiklerinde ikili gruplara ayrıldılar. Lomov çavuşla birlikte ortada ilerliyordu. Sondaki gruplar yavaş yavaş yanlara kayıyor, kolayca fark edilen izler bırakıyorlardı. Gruplar, kuşbakışıyla bir yelpazeyi andırıyordu. Ama gece görülmeleri imkansızdı. Arkadan giden gruplar da uzaklaştılar.

Lomov artık silüetlerini göremiyordu. Bir tek çavuşu görebiliyor; Eski, kuru bir dalın çıtırtısını, onun dizlerinin ve topuklarının yere sürtünürken çıkardığı sesleri, nefes alıp verişini, tüfeğinin sırtına sürtündükçe çıkan sesi, kalbinin hızlı hızlı atışını duyuyordu. Toprak ve çimenlerin yaşam dolu varlığı sessizliğin kuşattığı karanlığı coşkuyla dolup taşırıyordu. Bu yaşama dair mırıltılar, her şeyi kuşatan sessizliği ve kalp atışlarını bir battaniye gibi örtüyordu.

Lomov yerde sürünmeye başlayınca, çiğlerin ıslaklığını fark etti. Sanki suyun içinde ilerliyormuş gibi nem, giysilerinin içine işlemişti. Yüzü, sırtı ve göğsü terden ıslandı. Topraktan yayılan soğuk, göğsünü üşütmüştü ama sırtı terden sırılsıklamdı. Avucunda, düşman hendeklerinin önündeki dikenli telleri kesmek için aldığı birkaç

makas vardı. Makaslar ona sıkıntı veriyor, ne zaman avucunun üstüne eğilecek olsa, elleri acıyordu. Ama aşağı kayıp kaybolur korkusuyla onları kemerine takmak istemiyordu. Çavuşla birlikte, niye ayağa kalkıp yürümediklerini düşünüyordu. Karanlıkta kimse onları göremezdi. Ama sonra bir roketin ya da bir projektörün ışığının kendilerini ortaya çıkarabileceği geldi aklına ve düşüncesinden vazgeçti. Eğer görülürlerse, bu her şeyin sonu olurdu. Böyle şeyler düşünmenin bir faydası olmadığı sonucuna vardı. Bu işi ona verdiklerinde istememişti. Belki de sonunun gelebileceğini düşünmüştü.

Lomov sürünürken, sanki asırlardır bu halde ilerliyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Dereye yaklaşmış olabileceklerini düşündü. Ama o sırada bir bülbül şakıdı. Sesi duyunca, sudan uzakta olduklarını anladı. Bülbülün şakımasından sonra, flüt sesine benzeyen sesler, hışırtılar ve ıslık sesleri duyuldu. Bülbül on kere şakıdı ve o anda çavuş, soluk soluğa fısıldadı, "Duydun mu şu Allah'ın cezasını?" Bunları söyledikten sonra, kuşun şakımasını taklit etti.

Bülbülün sesi Lomov'u gençlik günlerine götürdü. Sürünerek ilerlerken, kendini kavakların arasında, Yeşil Ada'da buldu. Hayallere dalıp gitmişti. O adada, nehirdeki dalgaların sesi, bülbüllerin şarkısına karışırdı. Volga ayışığında pırıl pırıl akar, kırmızı bir şamandıra kanalda köpükler çıkarırdı. Görkemli kuleleri olan bir mavna, sanki Çar Dodon'un krallığındaki bir şatoymuş gibi süzülerek geçerken küçük Kiril İzvekov kumların üzerinde kımıldamadan yatardı. Kollarını dizlerine dolar, gelecekte neler olacağını hayal ederdi. Eskiden Kiril İzvekov olan ismini neden değiştirmişti. Adı niye Lomov olmuştu? Hem düşünde Yeşil Ada vardı, hem de yanında tüfek ve makaslarla terli ve yorgun bir biçimde iki büklüm sürünüyordu. Kirazların kokusunu içine çekiyor, dereye yaklaşırken düşman sınırını oluşturan çalıları görebiliyordu.

Çavuş dereye gelince ayağa kalktı. Lomov da onun arkasından. Biraz öylece durup, dinlendiler. Tüfeklerini omuzlarından indirip koruya girdiler. Gözleri karanlığa hemen alıştı, ağaçların gövdelerini, tepelerini seçebiliyorlardı. Dere çok derin değildi. Çevrelerini kontrol ederek suya girdiler. Yavaş yavaş akışını duyabiliyorlardı. Bülbül de o sırada hâlâ şakıyordu. Yaprakların arasından ışıltısını seçtikleri dere, biraz sonra tümüyle gözler önüne serildi. Genişliği

üç adım kadardı. Derenin kıvrıldığı yerde, sırtlarını büyük kavak ağaçlarına dayadılar.

O sırada uzaktan, önce aralıklarla ateşlenen bir silahın sesi, sonra da bir makineli tüfek sesi duydular. Lomov çavuşa baktı. Adam hiç kıpırdamadan duruyordu. Ateş kesildiğinde adam, "Biraz bekliyeceğiz," dedi. Tüfek atışları yeniden başladı. Bu sefer uzaktaki bir noktadan ateş ediyorlardı. Ardından sessizlik hakim oldu.

Lomov o anda önünde iki gölge fark etti. Kıyıdaki toprağın ve çakılların üzerinde yürününce çıkan sesleri duydu. İki adam dereyi geçmiş, hiç kımıldamadan ayakta durup Lomov'la çavuşu dinliyordu. Siluetleri, suların karanlıktaki parıltısında güçlükle seçiliyordu. Lomov'un aklına iki seçenek geldi. Ya dost, ya da düşmandılar. Bunların keşfe çıkmış düşman askerleri olabileceklerini düşündü Lomov. Koruda kaybolmuş, geriye dönmeye çalışan dostları da olabilirdi. Gece görebilen bir baykuş gibi miğferlerini tanıdı, adamların Alman askerleri olduğunu anladı. O sırada duyduğu canhıraş ses onu şaşırttı, çavuştan geliyordu.

Bir insanın gırtlağından böyle bir sesin çıkabileceğine inanmak çok zordu ama çavuş ona "Sapla süngünü," diye bağırıyor, emir veriyordu.

Bunu söylerken çavuş kendini yere atmış, karanlıkta gözden kaybolmuştu.

Lomov'un elleri terden sırılsıklamdı, sırtı sanki vücudundan uçup gitmiş gibi bir duyguya kapılmıştı. Ne yaptığını bilmeden, elini arkaya götürdü, dikenli telleri kesmek için yanında taşıdığı makası bütün gücüyle makası soldaki gölgeye sapladı. O sırada bir inilti duyuldu. Makası fazla kuvvetli saplamamış olmasına karşın adam hemen yere yıkılmıştı. Yine fazla düşünmeden tüfeğini kavrayıp sağa döndü. O sırada öteki gölgenin, yerde yatan çavuşun işini bitirmek üzere olduğunu farketti. Lomov hemen atıldı ve vücudunu gererek, süngüsünü vargücüyle adamın sırtına sapladı. Süngüyü oradan çıkarmak çok zor oldu. Bunun etkisinden bir türlü kurtulamıyordu.

Sonra çavuşun çığlığını duydu: "Ötekini sıkıca bağla."

Lomov yerinden fırladı. Yüzükoyun yatan Almanın dizlerini omuzlarına getirip kollarını kıvırarak kayışla bağladı.

Çavuş, "Yaşıyor mu?" diye sordu.

"Nefes alıyor," diye yanıtladı Lomov.

"Ağzını tıka."

Lomov adamın toprakla miğfer arasına sıkışıp kalan kafasını çevirip kendi şapkasını çıkarıp ağzına soktu. Sonra ayağa kalktı ve ıslanan yüzünü kuruladı.

Ortam tekrar eski haline dönmüştü. Bülbül tekrar şakımaya, dere mırıldanarak akmaya başladı.

Lomov sanki bir rüyadaymış gibi ikinci Almanın öldüğünü anladı. Hemen çavuşun yanına seğirtti.

Almanlardan birinin omzuna güçlü bir tüfek darbesi gelmişti. Lomov ona, yürürken yardım etmek istediğinde itiraz etti. Çavuşla işbölümü yaptılar. Lomov yaralı askeri, çavuş da ele geçirdikleri tüfekleri taşıyordu. Hendeklere ulaştıklarında yorgunluktan ölüyorlardı.

Çavuş pansuman yaptırdığı için rapor veremediğinden olanları Dibiç'e Lomov anlattı. Bu sırada şafak söküyor, ıslak giysileri içindeki Lomov sabah ayazında donuyordu. Küçücük hendeğin içinde bile çok çelimsiz görünüyordu. Rapor çok garipti. Dibiç daha önce hiç böyle bir rapor dinlememişti. Çok kısa olmasına karşın içinde bir çok ayrıntı yer alıyordu.

Lomov'un gözlerindeki ışıltı lambanın ışığında bir parlayıp bir sönüyordu.

Dibiç, "Tebrik ederim sizi," dedi, "aynı anda iki işi birden başardınız. Hem konuşturabileceğimiz birini buldunuz, hem de onların keşif birimini bozdunuz. Çok iyi bir başlangıç yaptınız."

Lomov bu övgü dolu sözlere karşılık vermedi.

"Üstlerine nasıl cevap vereceğini bilmiyor musun?"

Lomov gözlerini kıstı, "Görevim için canım feda komutanım."

"Altıncı mangayı onurlandırdın."

"Bizim manga çok yamandır. Ben olmasam, bir başkası da başarırdı bunu."

"Sözlerin kulağa çok hoş geliyor. Peki savaş hakkında ne düşünüyorsun? Arkadaşlarının seve seve savaştığını söylüyorsun, ama kendin galiba bu işi fazla sevmiyorsun. Ne dersin?"

Lomov heyecandan yerinde duramıyordu. Dibiç, bakışlarını

genç adamın kararsız gözlerinden bilerek ayırmadı.

"Cevap vermeme izin verecek misiniz komutanım?"

"Tabii. Mangadaki arkadaşlarınla ne konuştuğunu bilmek isterim."

"Bana göre savaş, bir askerin diğeri için yaptığı fedakârlıktır. Herkesin kendine göre bir düşüncesi vardır. Kişiden kişiye değişir. Korkaklar dışında herkes arkadaşlarına yardım etmek ister. Bu konuda bir şüphem yok."

Lomov bunları, düşmanı ele geçirdiğini anlatırken olduğundan daha sakin söylemişti. Belki biraz ukalaca konuşuyor ama daha aklı başında ve kendinden emin görünüyordu. Dibiç, Lomov'un soğukkanlılığını güçlükle koruduğunu anladı. Soğuktan çok, o anki duygularından dolayı ürperiyordu. Bütün vücudu titriyordu. Ama bütün bunlara karşın Lomov soğukkanlılığını koruyordu.

Bir süre sonra kendisi de titremeye başlayan Dibiç ayağa kalktı.

"Şimdi beni dinle. Senin savaşla ilgili düşüncelerin hakkında bir şey diyemem. Ama düşüncelerini kendine saklamalısın. Savaş sürüyor, kimse de bu gerçeği değiştiremez. Senin de bu konuda bir şey söylemeye hakkın yok," dedi.

Dibiç bunları söyledikten sonra sustu. Lomov da sessizce onun konuşmasını dinliyordu, "Lütfen bireylerin korkaklığından yola çıkıp, halkın korkaklığını gündeme getirme. Yani bütün bir ordu, Rus ulusu da korkuyormuş gibi bir hava yaratma."

Hiç yanıt vermeyip sessiz kalarak ona katılmadığını belli eden Lomov'a Dibiç kabalık etmedi.

Sadece, "Asker olduğunu unutma," diye öğütledi.

Lomov bir asker edasıyla, "Haklısınız komutanım," derken çok ciddi değildi, hatta biraz alaycı bir havada konuşmuştu.

"'Haklısınız komutanım," da ne demek oluyor? Aramızda konuşurken böyle bir söz söylemen çok garip doğrusu. Benim düşüncelerime katılmıyor musun? Sence ordumuzun ilerleyişinin, bu uğurda kanımızı dökmemizin bir anlamı yok mu?"

"Açıklamama izin verir misiniz?"

"Tabii, hiç durma devam et."

"Bana göre, korkaklık kötü bir şeydir ama cesaret gösterisi yapmak da yanlıştır. Bu savaş da, bir yanlışlıktan başka bir şey değil-

dir."

Dibiç kendisini toparladı, "Bak! Bir subay ve komutanın olarak seni uyarmak benim görevim. Mangada savaş hakkında ileri geri konuşma. Askeri savcının benim gibi davranmayacağını da unutma. Şimdi gidebilirsin."

Dibiç o andan itibaren ne altıncı mangadaki izciye değindi, ne de bu konuda kendi düşüncelerini belirtti.

Şimdi acil olarak yapılması gereken görevler vardı. Almanlar şafaktan önce saldırıya geçmiş, iki günlük çatışmadan sonra bölüğün alayla bağlantısı kesilmiş, tepe kuşatılmış, topçu ve piyade hücumları Dibiç esir düşene kadar sürmüştü. Bu olaylar sırasında Altıncı Manga çok iyi dövüşmüş ve bulunduğu mevziyi başarıyla savunmuştu.

Şimdi Kiril İzvekov'un bürosunda arkadaşının gözlerinde aynı ifadeyi bir kere daha gördü Dibiç. Mücadeleci olduğu kadar alaycı bir ifadeydi bu. İzvekov ise Dibiç'in gülümsemesinden pek hoşlanmamış, ama hoşlanmadığını saklayamamıştı.

Dibiç, "Demek yazgın seni buralara kadar yükseltti," dedi.

"Yazgıyla bir ilgisi yok. Buraya gelmek için çok çalıştım."

Dibiç biraz kararsız biraz da iğneleyiciydi, "Nereye gelmek için? Yenilmek için mi çok çalıştın?" diye sordu.

"Çarlık ordusunu yenmek için çalıştım. İşçilerin ve köylülerin zaferi için ter döktüm."

Dibiç, İzvekov'un gözlerinde alaydan eser kalmadığını fark etmişti, sırtını dönüp biraz durduktan sonra sürdürdü:

"Altıncı manga çok yiğitçe dövüşüyordu."

İzvekov kafasını sallayarak, "Evet," dedi. "Cesurdular, ama çabaları boşa gitti."

"Aynı şey savaşın bütünü için de söylenebilir."

İzvekov kollarını masaya dayayarak, "Demek böyle düşünüyorsun," dedi, "bu doğru değil. Bu savaş sayesinde insanlar geleceğe giden yolu açtılar. Sence bu, boşuna mı?"

"Ama sen altıncı manganın çabasının bir işe yaramadığını söyledin."

"Evet, savaşı kaybettiğimiz doğru. Ama manganın bir kısmı kurtuldu. Hayatta kalmayı başardı. Sen Almanlar'a esir düştüğün

için bunları bilmiyorsun. Savaşta sağ kalanlar yeni bir ordu kurdular. Bu ordu eskisinden farklıydı. Bir amaç için kurulmuştu. Eski ordunun yapamadıklarını başaracak durumdaydı.

"Bu gerçeği olaylar gelişirken herkes anladı. İnsanlar özgürlükleri için dövüşüyorlardı."

"Anlıyorum," dedi Dibiç, omuzlarını silkerek "Lomovlar savaşı kaybetti, İzvekovlar kazandı."

İzvekov önce gülümsedi, sonra ciddileşti. Söyleyeceğini kafasında toparlayınca, keyifle zıpladı:

"Şimdi açıklayabilirim. Savaşta yaptıklarımızın bir amacı vardı. Ama belki de böyle düşünmek yanlış. Çünkü savaşta dövüşenler, şimdi de burada dövüşüyor. Hayatları biraz değişti, ama savaşımları sürüyor."

Dibiç, "Bütün bunlardan sonra, senin adın Lomov mu, İzvekov mu?" diye sordu merakla. Hiç tereddüt etmeden, espirisini yapmıştı.

"Ne fark eder?" dedi İzvekov gülümseyerek.

Dibiç ıslak elbisesini tutup çekiştirdi. Durmadan titriyordu, "Anlaşılan, üç yıl önce hendeklerde başlayan sohbetimize devam edeceğiz. Ama mekan değiştirdik, öyle değil mi? O zaman sen lök gibi ıslaktın, şimdi de ben."

"Ben şimdi de lök gibiyim. Anlaşılan aynı gemide gidiyoruz. Ama dediğin gibi mekan değiştirdik. Eğer benim gibi düşünüyorsan, sen ya da bir dostun benim yerimi alabilir," dedi İzvekov, omuzlarını kısarak.

Dibiç, "Düşünceler şu anda beni fazla ilgilendirmiyor," diye yanıtladı.

Zubinski'nin verdiği kağıdı çıkarıp masaya koymuştu. İzvekov kağıdı okuduktan sonra, "Akrabaların Hvalinsk'de mi?" diye sordu.

"Annem ve kız kardeşim orada. Beş yıldır onları görmüyorum."

İzvekov biraz düşündü, kendinden emin bir edayla konuştu, "Çok uzun zaman olmuş. En son dokuz yıl önce annemi gördüm. Saratov'da doğdum ben. Durumunu anlıyorum. Sana yardım edeceğim. Gemi bileti alman için bir yazı yazacağım."

Kalemini çıkardı, biraz duraksadıktan sonra yeniden konuşmaya başladığında düşüncelerine bir karşılık arıyordu. "Git akrabalarını gör ve dinlen. İster Hvalinsk'de ol, ister Saratov'da, şunu sor-

mayı sakın unutma, durumumuzda bir değişiklik var mı?"

"On yıldır Rusya'dan uzaklardayım. Benim için her şey yeniden başlıyor. Kendi halkımı bile tanıyamıyorum," dedi Dibiç zorlukla.

"Eskiden orduyu tanırdın. Askerler seni severdi. Kızıl Ordu'daki askerlere bir bak. Öyle yaparsan eğer, her şeyi daha kolay anlayacaksın."

"Kızıl Ordu ve öteki konulardaki düşüncelerin de dahil, her şeyi bir anda sindirmemi istiyorsun."

"Hemencecik mi?" diye sordu İzvekov gülerek, "Hemencecik anlamanı mı istiyorum? Ne kadar zamandır Rusya'dasın? Bir ay mı oldu? Şimdilerde bir gün ya da bir saat bile bir aydan daha uzun sürüyor. Devrim yapıldı yoldaş. Bunu aklından çıkarma."

Dibiç kırık ve bungun bir sesle, "Ortada düşünecek bir şey yok," dedi, "düşünecek bir şey yok. Anlıyor musun? Beyin diye bir şey kalmamış ortada. Hepsini mideye indirdim ben. Anladın mı? Pancar beni doyurmuyordu, ben de beynimi yedim. İki yıldır beynimi pancarlara katık ediyorum. Anlıyor musun? Aynen senin ekmeğini bir tas çorbaya katık etmen gibi. Vücudumu, hücrelerimi beynimle besledim. Ne çıldırdım ne de canavarlaştım. Hücrelerim ve kanım akıp gitti."

Omuzunu çimdikleyip derisini çekiştiriyordu, bakışları bulanıklaşmıştı. İri ve terli kaşları, yemek kasesinden çıkmış bir kemik gibi kıvrılıyordu.

İzvekov sıçradı, masanın öbür ucuna giderek, "Hasta mısın?" diye bağırdı.

Dibiç'in başı dizlerine çarptı, bir bebek gibi yere yığılıp kaldı.

İzvekov onu kolayca kaldırıp divana taşıdı. Ardından koşup dikkatle açtığı kapıdan kızıl saçlı sekretere seslendi: "Bir doktor çağırın. Acele edin. Hemen odama gelsin."

DOKUZ

Kiril Lisa'yı artık hiç özlemiyordu. Onunla görüşmeyeli çok zaman olmuştu. Sürgünlüğünün ilk aylarında, Lisa'yla ilgili düşünceleri benliğini kaplıyor, bulunduğu kasvetli ortamdan böyle çıkıyordu. Lisa'nın sonradan başına gelenler çok ağırına gitmişti. İlk başlarda, olanları tam olarak kavrayamamıştı ama olan biten sonraları ona çok acı vermeye başladı. Lisa'yı tekrar göreceğini umuyor, bu ayrılığın sona ermesini diliyordu. Onunla birlikte bir yaşam sürmeyi düşlüyordu.

Lisa'nın gece gündüz yanında kalmasını istiyor ama onları ayıran mesafeler yüzünden dünyası kararıyordu. İlk evliliğinden sonra, Lisa artık geçmişte kalan bir anı olmuştu. Ama geçmişi, şimdi ona acı veriyordu. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın, Lisa'yı unutamıyordu. Annesine yazdığı mektuplarda, Lisa'dan bahsetmeyi kesmişti. Ne de olsa kızın başına gelenleri, herkes gibi o da biliyordu. Vera Nikandrovna da ondan bahsetmez olmuştu. Kiril, Lisa'nın zorla başka biriyle evlendirildiğini duymuştu. Kocasının kim olduğunu bilmiyor, öğrenmek de istemiyordu. Kiril'e yazdığı uzun mektupta Lisa kendisini suçlamamasını istiyor, bu evliliğin ona acıdan başka bir şey getirmediğini söylüyordu. Mektup uzun ve kasvetli bir kış günü eline geçmişti. Kiril ayrılığın anlamını tam olarak şimdi anlıyordu. Lisa niye evlendiğinden çok, nasıl evlendiğini anlatıyordu. Uzun süre, evliliği ile Svetuhin ismini birbirine yakıştıramadı. Kiril, Lisa'nın bu isme olan ilgisini kıskanıyordu.

Meşkov kızını bir aktöre vermek istemezdi. Lisa'nın Svetuhin ile evleneceğini anladığında, Kiril üzüntüden kahrolmuştu. Şimdi de yine aynı acıyı çekiyordu.

Yıllar geçmesine karşın Kiril Lisa'yı aklından atamamıştı. Düşüncelere her daldığında anılar ortaya çıkıveriyordu. Sürgünden döndüğünde bile aynı şey olmuştu. İsmi Lomov olduktan sonra, serinkanlı, kendine güvenli bir insan olmaya çaba harcamıştı. Bir fabrikada uzun yıllar boyu atılma korkusuyla çalıştı. Çok çalışıyor,

ama çok aranan bir kişi olamıyordu. Geceleri Volga kıyılarında dolaşır, Nijni Novgorod'daki panayırlarda halinden memnun vakit geçirirdi. Sokaklarda Lisa sandığı birilerinin peşine takılıp takip eder, yetiştiğinde yüzlerine bakardı. İzlediği insanın Lisa olduğunu düşünür, adım seslerini duymakla kalmaz, karanlıkta Lisa'nın nefesini, kokusunu duyumsar gibi olurdu. Yanakları alev alev yanan Lisa'yı ilk gördüğünde yüzünün tatlı sıcak beyazlığı Kiril'i çok etkilemişti. Rüyalarında Lisa'nın yanına giderdi. Ama artık rüya da görmüyor, hep geçmişini düşünüyordu.

Vera Nikandrovna'ya göre Kiril, hiç değişmemişti. Tutuklandığı andan itibaren hep aynı insandı. Vera Nikandrovna'dan daha olgun ve canlıydı.

Yaşamının üçte birini Lisa'dan uzakta geçirmiş, bu süre zarfında mektuplarında söz ettiği önemli işleri yapmıştı. Mektuplarında yazdıkları Kiril'e göre hayatında yaptığı en önemli işlerdi. Sürgünde bütün başından geçenleri Nikandrovna'ya yazmış, sürgünlüğü bittiği zaman da, mektup yazmıyor diye endişelenmemesini söylemişti. Bir yıl ya da daha uzun bir süre yazamayacağını önceden haber vermişti.

Devrim olduktan sonra Kiril ona yine mektup yazdı. Nikandrovna uzun yazmamasını yeraltı faaliyetine bağlıyordu. Bu işler çok gizli ve önemliydi. Sonunda Nikandrovna da oğlunun düşüncelerine yakınlık duyarak bu işlere girmişti. Ama öğretmenlik yapmayı da sürdürüyordu. Oğlunun mektupları onu etkiliyor ama onun için üzülüyordu. Kendini yalnızca bir öğretmen olarak görmüyor, daha farklı biri olduğunu düşünüyordu.

Sonunda Kiril eve döndü. Aralarındaki konuşmalar sırasında hep aynı şeylere değiniyor, Vera Nikandrovna da ya oğlunu dinliyor ya da onun sorularını yanıtlıyordu. Annesine göre bu konuşmalar mektuplaşmalarının bir devamıydı. Oğlu ne söyleyeceğini ve ne yapacağını eskisine göre daha iyi biliyordu.

Eğer susuyorsa, Nikandrovna da soru sormazdı. Oğlu'nun Lisa'yı hiç sormamasından geçmişin bir nisyan bulutuyla kaplandığını, güneş karları eritse bile geçmişin hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini hemen anlamıştı.

Bir kerecik de olsa, ışık odanın karanlık köşesini aydınlattı.

Ekim Devrimi'nden sonra, bir gün Vera Nikandrovna şehir meydanına bakan küçük dairesinden çıkıp okuluna yakın bir eve taşındı. Geniş mekanlara alışık bir insan değildi ama yeni evinde iki büyük oda, kocaman bir mutfak ve kaldığı eski evi içine alabilecek kadar geniş bir koridor vardı. Bu ev ona, Kiril tutuklanmadan önce oturdukları bodrum katını anımsatıyordu. Yeniden büyük bir evde yaşamaya başlayınca, çocukların çığlıkları ve tepinmeleri de yaşamının bir parçası oldu; sanki eski günlerine geri dönmüştü. Yine oğluyla birlikte yaşıyordu, yine okuldaydı. Eski hayatlarına dair, bir tek, pencere parmaklıklarının ve durmadan hışırdayan söğüt ağaçlarının yokluğu onu üzüyordu. Kapıcıların güçlükle bakım yaptığı büyük sobaları olan yeni evde Vera Nikandrovna sıkılıyor, içine ağaç dalları attığı eski sobasının yanında oturduğu günleri özlüyordu.

Kiril kendisiyle birlikte yaşamayı çok istediğini söylemesine rağmen oğlu daha eve dönmeden annesi onun orada yaşayamayacağını anladı. Konumu nedeniyle şehir merkezine, devlet kurumlarına yakın bir eve ihtiyacı vardı. Kaldıkları asker lojmanları ise banliyödeydi, yani şehrin dışındaydılar. Bu durumda sürekli taşıta binmek gerekiyordu. Vera Nikandrovna aslında evden ayrılmak, evi değiştirmek istemiyor, kente uzak olması onun için sorun olmuyordu. Dahası, ikide bir okul değiştirmenin bir öğretmeni olumsuz etkileyeceği düşüncesindeydi. Her şeyden önce bir öğretmen velilerin güvenini kazanmalıydı, sürekli yer değiştiren bir öğretmene iyi gözle bakılmazdı. Kendisinin şehir merkezinde Kiril'in de banliyöde oturması olanaksızdı. Yani birlikte yaşayamazlardı. Ama Kiril annesinin evinde yaşamaya, orayı bir karargah olarak görmeye başlamıştı. Bu düşüncesini öğrendikten sonra, annesi de odalardan birinde onun için bir kitaplık yaptırdı.

Uzun zamandır bir kütüphanenin hayaliyle yaşıyor, yan yana duran raflar dolusu kitap istiyordu. Raflar duvardan duvara uzanmalı, birbirleriyle dik açı yapmalıydı. Raflara bakarak yürür, saatlerce kitaplara göz gezdirirdi. Bu sırada, arkasına vuran ışıktan çok hoşlanırdı. Yan yana duran kitaplardan birini merakla alır, adına bakar, sonra da içindekiler bölümünü okurdu. Önceden okumadığı bir sayfayı ya da yeni, ilginç bir fikrin yazıldığı bir satırı arardı.

Bu satır bir sayfada beklenmedik bir biçimde ortaya çıkacak ve onu şaşırtacaktı. Eskiden çok gezip dolaştığı için hiçbir zaman fazla kitabı olamamıştı. Oysa hep bir sürü kitabı olsun isterdi.

İşte şimdi de ayrılık zamanı gelmişti. Kiril, Ordu Lojmanları'nda daha fazla kalamazdı. Bu devrin adamı olduğunu ve insanın, dalından kopan bir yaprak gibi bir yerden bir başka yere sürüklenerek her an yer değiştirebileceğini biliyordu. Bu işin ne kadar süreceğini sadece Allah bilirdi. Ama annesinin evinde bir insanın onsuz yapamayacağı bir şey vardı. Orası evi, güneşi, ruhunun sığınağıydı. Ruhunun gerçek sığınağı da kütüphaneydi.

Annesine, "Şimdilik senin kitapların ve benim üç beş kitabımla idare edeceğiz. Bunları toplasan elli kitap yapar. Ama rafımız yok," demişti.

"Öğretmenler odasındaki rafları alabilirsin. Orada zaten bir işe yaramıyorlardı. Ben elime para geçer geçmez oraya bir dolap alacağım."

Kısa bir süre önce müdür olan Vera Nikandrovna, işini çok seviyordu. Yeni eğitim metodları tartışılırken, "plan", "ders saatleri", "konu", gibi alışılagelmiş sözcükler yerine, "kadro", "takdir", "tahmin", "yakalamak" gibi sözcüklerin kullanılmasını önermişti.

Kiril öğretmenler odasından gelen rafları dar bulmuş, beğenmemişti, hem de üzerlerinde mürekkep ve gaz lekeleri vardı. Onları geri vermeyi düşündü. Ama öğretmenler odasındaki, sobayı tutuşturmak için kullanılması düşünülen defterleri hatırladı. Defterlerin kapakları temizdi. Rafların üzerine bu kapaklar serilebilirdi. Deneyince hoşlarına gitti. Rafları duvara dayamaya karar verdiler. Kiril önce bir kısmını dayadığı rafların tamamı yerleştirildiğinde güzel olacağına kanaat getirdi. Görünürde sorun çözülmüştü.

Vera Nikandrovna bir bıçak alıp defterleri bağlayan telleri açtı, kapaklarını çıkardı, Kiril de onları raflara yerleştirdi.

Kapakların köşelerini parmaklarıyla düzeltirken "Pardon," dedi, "söylemeyi unuttum. Bugün, bana verecekleri daireye baktım."

"Bana niye söylemedin? Nerede bu daire?"

"Çok iyi bir yerde. Yukarı Pazar'a çok yakın. Şubnikovlar'ın eviyle aynı yerde. Nerede olduğunu anladın mı?"

Vera Nikandrovna biraz şaşırmıştı ama belli etmedi. Kiril fazla

üstelemeden, "Ne oldu?" diye sordu.

"Parmağım tellere takıldı."

"Dikkatli ol. Bu teller ve çiviler çok tehlikelidir."

"Sen de kıymıklara dikkat et!"

Vera Nikandrovna sinirli bir edayla, saçlarını kulağının arkasına attı. Kiril konuşmasını sürdürdü. "Böyle bir durum bizim alayda da olmuştu. Polessye Bölgesi'ndeki bir köye girmiştik. Askerler avluda bir semaver gördüler. Uzun zamandır bir semaverle karşılaşmamışlardı. Hemen çay demlemeye karar verdiler. Adamlardan biri odun toplamaya gitti. O sırada eline bir kıymık batmış. İki gün sonra onu hastaneye götürdük. Ne desem bilmem ki? Koca savaştan sapasağlam çıkmış, bunca ateşten geçmiş bir insan, bir zavallı gibi ölüyor."

"Adam öldü mü?"

"Hayır, ölmedi. Ama kolunu kestiler. İyi bir insandı. Şimdi komite üyesi."

Annesi, "Ne demek istiyorsun?" diye sordu.

"Sen ne demek istiyorsun? Elin kanadı, ben de sana bu hikayeyi anlattım."

Annesi "Kalacağın daire büyük mü?" diye sordu, biraz duraksadıktan sonra.

"Çok büyük, tüccarların dairelerine benziyor. İçinde bisikletle dolaşılabilir."

"Niye o kadar büyük bir daire istedin?"

"Belki benimle kalırsın diye."

"Çok isterdim, ama olmaz."

"Biliyorum. Bana sadece iki oda yeter. İki oda, bir de koridor."

Kendi işlerine dalmışlardı ve birbirlerini görmüyorlardı bile. Kiril kağıtları rafların üzerine seriyordu. Kitaplar onların üzerine konacaktı.

"Orada mutlu olup olmayacağını merak ediyorum," dedi Vera Nikandrovna.

"O dairede mi? Niye mutlu olmayayım? Fazla bir şeye ihtiyacım yok."

Kadın oğluna baktı ve "Biliyorum. Ama bu evlerin bir özelliği var," dedi yavaşça.

"Oralarda hayaletler mi var?"

Annesi gülerek, "Belki de," diye yanıtladı.

"Eğer önceden burada oturan tüccarın yazgısı kötüyse, dediğin olabilirdi ama bildiğim kadarıyla evini alıp kendisine başka bir ev vermişler. Hepsi bu. Adamın buralarda bizimle çalıştığını duydum. Durum böyleyken, hayaletler de ne demek oluyor?"

Kiril gülerek annesine baktı ama o gülmemişti. Yüzündeki ifade donuklaşmış, nefes alıp verişleri seyrekleşmiş ve elleri kaskatı kesilmişti. Kafasını kaldırdı, oğlu konuşmasını bekliyordu.

"Şubnikov Lisa'nın kocasıydı,"

Kiril'in esmer yüzü, sanki bir gölge geçmiş gibi daha da kardı. Hiçbir şey yapmadan öylece kalakalmıştı. Vera Nikandrovna oğlunun bağırmasını bekler gibi, "Sormadın, ben de sana yazmadım," dedi.

Kiril olduğu yerde dönüp rafları yumrukladı. Sonra bir süre sessiz ve hareketsiz durdu, "Kağıt bitti. Yenilerini getirmekte gecikiyorsun," dedi.

Annesi ona birkaç tane kağıt uzattı, Kiril onları alttaki rafa serdi. Eğilmiş, yüzünü saklıyordu. Birden, ıslık çalarak doğruldu.

Vera Nikandrovna yaklaştı "Ne oldu? Bir kıymık mı battı? Göster bana."

"Bir şey yok," dedi Kiril, parmağının ucunu tutuyordu. Sonra annesine uzaklaşmasını söyledi.

Kağıt sermeyi bırakmıştı. Gidip pencereyi açtı. Uzaklardan bir araç sesi geliyor, motorun gürültüsü çevreye yayılıyordu. Sesler bir çığlık gibiydi. Motorun sesine bir öküz karşılık verdi, kuzeyden bir sürü belirmişti. Batan güneşin ışığından, evler sanki masallardaki evler gibi ışıl ışıldı. Güneş toz bulutlarını kırmızıya boyamıştı, bulutlar, öküzlerin boynuzlarına abanan canavarlar gibiydi.

"Şubnikov'un Lisa'nın eski kocası olduğunu söyledin," dedi. Annesi cevap vermedi. "Yani artık kocası değil," diye sürdürdü Kiril, bir açıklama beklercesine.

"Lisa savaşta onu bırakıp gitti," dedi Vera Nikandrovna.

Kiril bir kez daha suskunlaştı. Gözlerini uzun uzun güneşin batışına dikti. Önceden güneşin pembeye boyadığı evler şimdi kızıllaşmıştı, ama akşam gölgeleri kırmızılıklarından da eser bırakmı-

yordu gitgide. Ağıllarına dönen öküzler mutlulukla böğürüyordu. Sonra birden her şey sustu.

Kiril kendi suskunluğunu vurgulamak istercesine, "Lisa şimdi nerede?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Babasının yanına gitti."

"Lisa'nın çocuğu oldu mu?"

"Bir oğlu var."

"Kaç yaşında bu çocuk?" diye sordu Kiril, keyifsizce. Sonra pencerenin yanından uzaklaşıp annesine doğru yürüdü. Elini kadının omuzuna attı, birlikte sedire gidip oturdular.

"Görünüşe göre, her şeyi biliyorsun. Nasıl oldu bütün bunlar? İnanamıyorum. Ne gereği vardı? Bunu açıklayabilir misin? Niçin bütün bunlar? Niçin? Niçin?"

Bunlar, her şeyi bir anda öğrenmesini engelleyecek ne varsa, yıkıp atmak ister gibi bir çırpıda dökülmüştü ağzından. Annesi de bu halinden hoşnuttu, bütün sorularını hemen yanıtlıyordu. Kiril'i ilgilendiren, Lisa'ya ve oğluna dair her şeyi anlatıyor, Lisa hakkında duyduklarını ya da tahminlerini bir bir sayıp döküyor, bir kadının bilebileceği bütün ayrıntıları tek tek sıralıyordu. Hiçbir şeyi saklamadan, her konuyu en önemsiz ayrıntılarına dek anlatıyordu.

Kiril diz çöküp elleriyle kafasını kavradı. Annesinin söylediği hiçbir şeyi kaçırmamak istiyordu. Lisa'yı olduğu gibi seviyordu, ama Lisa da bir zamanlar Meşkov'du. Eskiden Meşkovlar kendisi için bir şey ifade etmezdi, yalnızca Lisa için önemliydiler. O eskiden Kiril'di, aynı zamanda İzvekov'un da oğluydu ama babasını hatırlamıyordu. Onu bugünlere getiren öğretmendi babası. Lisa'nın bir Meşkov oluşu, başına gelenleri açıklıyordu. Ama bu açıklama da Kiril için yeterli değildi. Kiril'e göre, Lisa doğasına ters davranmıştı. Niçin böyle yaptığını da anlayamıyordu. Suratı asıldı, öylesine çok şey olmuştu ki, Lisa'nın başına gelenlere dayanamıyor, bunları kaldıramıyordu. Annesi de durmadan anlatıyor, Lisa'yla ilgili fikirlerini ilk ve son kez söylemek istiyordu. Bunu iyice düşündükten sonra açıklamalı diye geçirdi içinden, lafa girdi:

"Bunca olaydan sonra, Lisa hakkında ne düşünüyorsun?"

"Çok iyi bir kız o."

"Zayıf karakterli mi?"

"Hayır. Çok iyi bir insan Lisa. Ona ne yaparlarsa yapsınlar iyi huyluluğunu koruyor. Her zaman, hem özel durumlarda hem de genelde makul davranıyor."

Kiril "Özel durumlarda da mı iyi?" diye sordu annesine itiraz ederek, "Böyle davranmak, zayıf karakterli olmaktan da kötü. Yani, vurdumduymaz olmak gibi bir şey. Bence sen yanılıyorsun. Belki de Lisa çok yumuşak huylu bir insan."

Vera Nikandrovna, "Evet, çok yumuşak huyluydu o," diye karşılık verdi. Oğlunun düşüncelerine katılıyordu.

O sırada, merdivenlerden gelen ayak seslerini işittiler. Görünüşe göre, kapıcı semaverle çay hazırlıyordu.

"Ama sonunda kocasını terk edip çocuğuyla birlikte gitti," dedi Vera Nikandrovna, "zayıf bir insan böyle davranmaz."

"Kadınlar kocalarını ya umutsuzluktan ya da korkudan terk ederler. Belki de kocaları onlara çekilmez geliyordur. Lisa'nın davranışı güçlülükten çok, zayıflık işareti bence. Ayrıca zamanla insanlar değişir. Kocasını bırakıp gitmeden önce, uzun süre birlikte yaşadı. Eşini terk etmesi, önceki davranışlarıyla ters düşüyor."

Kiril ayağa kalkıp gerindi. Artık konuşmak istemediğini anlatmak istiyordu.

"Keşke onu anlayabilseydim. Galiba asla anlayamayacağım. Belki de böylesi daha iyi. Haydi, kağıt sermeye devam edelim," dedi.

Akşamın kızıl rengi, sanki bir sahne ışıklandırmasının etkisindeymiş gibi odanın boyutlarını değiştirmiş, derinlik kazandırmıştı. Ufkun altında batan dünyanın bir parçası gibi görünüyordu oda. Kapı aralıktı, ışık hole sızıyordu.

Merdivenlerden gelen ayak sesleri artık kesilmişti. Holde uzun boylu, omuzları çökmüş bir adam belirmişti. Eşikte biraz bekledi. Bıyıklarına ve yüzüne düşen ışık gözlerini rahatsız ediyordu.

"Yoldaş İzvekov burada yaşıyormuş," dedi, kelimelerini özenle seçerek.

Kiril ona doğru yürüdü, dikkatle baktı. Sonra kollarını açıp kırılacak bir şeyi özenle koruyormuş gibi ellerini kavuşturdu.

"Piyotr Petroviç, sen misin?" dedi yumuşak bir sesle.

Adam onun elini sıkıp ışığın geldiği yöne döndü. Sonra kafasını salladı. "Dinç görünüyorsun. Fazla değişmemişsin."

"Sen de hiç değişmemişsin," dedi Kiril yine yumuşak bir sesle.

Piyotr Petroviç, "Yapma yahu," diyerek şaşırdığını belli etti. Şapkasını çıkarıp elini kafasında gezdirdi, "Saçlarım döküldü."

Kollarını açıp kucaklaştılar. Sonra da birkaç adım gerileyerek birbirlerini dikkatle süzdüler. Katıla katıla gülüyorlardı. Koridordan odaya geçerlerken, hafiften haykırışlar duyuluyordu. Kırmızı ışığın tek vücut haline getirerek, birbirine benzettiği, coşkunun etkisiyle benzerlikleri artan bu iki adamın görünümleri aslında çok farklıydı. Kiril sopa gibi dimdik ve arkadaşından biraz kısaydı. Piyotr Petroviç uzun boylu ve kamburdu. Kolları ve boynu çok sağlam görünüyordu. Arkadaşına sarılan Kiril annesine seslendi:

"Anne, Ragozin geldi."

"İyi görünüyorsun," dedi annesi Ragozin'e.

Kiril, Ragozin'e sanki yüksek bir tepeden bakıyordu. O an yine kendi geçmişini, oğlunu ve hayatındaki her şeyi hatırladı. Sanki bunları daha önce hiç görmemişti.

Ragozin utanarak, "İşte böyle," dedi.

Üçü de birbirlerini görmeye can atıyordu, çok mutluydular. O kadar kendilerinden geçmişlerdi ki, ağızlarını açamıyorlardı. Ama sonra ağızlarından dökülen ilk kelimeler, söylenmesi gerekenler oldu.

"İşte böyle," diye tekrarladı Ragozin, Kiril'e göz kırparak, "yine birlikteyiz."

"Hiç değişmemişsin. Aynı eski günlerdeki gibisin," dedi İzvekov da. Çevresinde dönüyor, kolunu, paltosunu tutuyordu.

Ragozin, "Yaşıyoruz işte. Tam yaşanacak zamandayız," diye yanıtladı onu.

Kiril'in halinden hoşnut olduğu belli oluyordu

"Bıyığını hep kıvırırsın. Anne onun bıyığı hep böyledir," dedi.

Ragozin bıyığını göstererek, "Bıyık dediğin böyle olur," diye karşılık verdi.

"Bize bir şeyler hazırlar mısın, anne?"

Vera Nikandrovna, Ragozin'in üstüne başına bakmayı bırakmıştı, "Tabii. Semaver hemen hazır olur."

"Semaver çok makbule geçer," dedi Ragozin kalın bir sesle.

"Anne, semaverden daha iyi bir şeyin yok mu?"

Vera Nikandrovna şaşırdı, "Ne hazırlayayım peki?"

Coşkulu çığlıkları kesilmişti. Rüzgârın kesilmesinden sonra yüzeyi durulan bir göl gibi ruhları da sakinleşmişti. Ragozin rafları inceledi "Tarih", "Sosyoloji", "Bilim" yazılı mukavva levhalara baktı.

"İyi düşünmüşsün ama, ortada kütüphane yok."

"Yakında gelecek."

"Ne kadar pratiksin."

Birbirlerini dikkatle süzdüler. Kiril sürdürdü, "Sonuçta, hayatımıza raflar yön vermeyecek. Sence de öyle değil mi?"

"Doğru, ama onlarsız da yapamazsın."

"Yüksek matemetik olmazsa bir şeylerin eksik kalması gibi."

"Haklısın."

Ragozin onunla aynı fikirde olduğunu belirterek "Sana karşı olduğumu düşünme. Ama kirpi gibisin. Beni kırmanı istemem. Bildiğim kadarıyla, böyle durumlarda sana kimse engel olamaz," dedi.

"Sana kızmıyorum. Sürgündeyken kitaplarla çok ilgilendim. Ayrıca orada garip bir adamla karşılaştım. Adam St. Petersburg'dan gelmiş. Dizlerine değen bir sakalı var," dedi Kiril utangaç bir çocuk edasıyla.

"Bir Narodnik mi?"

"Herhalde eski bir devrimci olduğunu düşünüyorsun. Ama öyle değil. Kitapların partisi olsa, oraya katılacağını söylüyordu. Eski bir kütüphaneci ve bibliyograftır kendisi. St. Petersburg'tan kovulmadan önce, dostlarımız kendi edebiyatlarını onun kitaplığında koruyorlarmış. Geceleri bize kitapların önemini anlatırdı. Onu dinlemek bir zevkti. Bazı geceler konuşurken gözyaşlarını tutamazdı. Bize Elzevirler'i ve Venetian Aldinler'ini anlatırdı ya da Rusya'daki özgür basına değinirdi. *Çan*, *Kutup Yıldızı* ve öbür dergiler hakkında konuşurduk. Bir keresinde onun yanında bir kitabı kötüledim. Titremeye başladı ve 'Seni aşağılamamı mı istiyorsun?' dedi. Ancak alçaklar ya da aptallar böyle konuşabilir. Bir kitap, şeref, kuvvet, coşku ve mutluluk duygusu doğurur. Derin bir insanlık sevgisini öğretir.' Ona, 'Yani siz benim kitaplar hakkında ağır sözler yazmamı doğru bulmuyorsunuz, öyle mi?' diye sordum. Sapsarı oldu ve 'Bu küçümsediğin kitap için bile kötü bir şey yazmanı

doğru bulmuyorum,' dedi.

Ragozin, "Çok ilginç," diyerek düşüncesini belirtti.

"Bütün kitaplarını, sorulduğunda hemen hatırlardı. Bir keresinde de, kitapları insanlardan daha çok sevdiğini söyledi. Bize sabahları güne Nikolay Novikov adında bir kitap koleksiyoncusunun ruhu için dua ederek başladığını anlattı. Novikov ilk Rus yayıncısı ve Rus edebiyatı eleştirmeniydi. Bize, 'Dinle bir ilgimiz olmaması gerektiğini biliyorum. Biz aydın insanlarız. Ama her aydın kişi, Nikolay Novikov için dua etmelidir,' derdi."

Ragozin kafasını sallayarak, böyle insanları kendisinin de tanıdığını söyledi. "Ben de böyle insanlardan uzak dururum. Ama kitabı da bize kim sevdirecek?"

Kiril, "Doğru," dedi, "sana katılıyorum. Bu adamın ateşi bana geçti. Ben de Tanrı'ya inanmam, ama kitaplara taparım."

Ragozin, "Artık putlarla uğraşmayacaksın," diyerek güldü. Sonra şöyle konuştu. "İkimizin gideceği bir tek yer var. Kitaplardan oluşan dağlar. Bilirsin, bir Eski Mallar Bölümü vardır. Orada bir depo dolusu kitap bulunuyor. Gidip bir göz atalım. Kitap okuyacak zamanım yok, ama biliyorsun o satırlarda çok şey var."

Kiril sevecen bir edayla, "Ben de senin gibiyim. Kafanı takma," dedi.

Kuşkuyla birbirlerini süzdüler. Ragozin arkadaşına, "Kirpi," dedi. "Görünüşe göre, sürgündeyken de durumun çok kötü değilmiş. Güzel anıların var. Kendimce başka şeyler düşündüm. Gençlerin çok güç şartlarda olduklarını, ayılarla boğuştuklarını sanırdım."

"Sen benim için Tanrı kadar değerlisin, ama benim yaptıklarımı anlayamazsın. Ne yaptıysam kendi başıma yaptım. Bazen beynim bulanıyor. Benim hatamdan ötürü yakalandığınızı düşünüyorum. Bildirileri zamanında dağıtsaydım, bunların hiçbiri olmazdı."

"Hayır. Sivil polisler her şeyi biliyorlardı. Herkesi bir arada yakalamak istiyorlardı. İnsanları sağa sola itip, ağa atmaktı niyetleri. Şansım vardı da, ben kurtuldum."

O sırada lamba aydınlandı ve masa ışıdı. Ayrı kaldıkları yılların hesabını verdikten sonra, düşüncelerini meşgul eden ana konuyu, savaşı konuşmaya başladılar. Ama konuşmalarını Vera Ni-

kandrovna kesti. Elleriyle gözlerine gölge yapıyordu ve "Siz misiniz? İçeri gelin," dedi.

İkinci bir sessizlik oldu. İzvekov ve Ragozin neye uğradıklarını anlayamadılar. Konuşmaya daha yeni başlamışlardı ki içeri bir kız girdi ve ikisi de ona baktılar. Birlikte ayağa kalktılar.

Kız, Vera Nikandrovna'nın yanaklarını öptü. Sonra onun da kendisini öpmesini istedi. Çok samimiydi.

Kız, Kiril ve Annesine baktı ve "Bugün Pazar. Evde olacağınızı düşündüm. Yalnızca yarım saat sizinle oturabilirim" dedi.

Yumuşak bir ses tonu vardı, ama sesi aynı zamanda gür ve güçlüydü. Sanki, bir şarkıcı gibi konuşuyordu.

Vera Nikandrovna utanarak, "Kiril'in hiç boş vakti yok," dedi. Sonra bir ana şefkatiyle, "Kiril, bu hanım Anoçka Parabukina," dedi.

Anoçka sessizce hemen Kiril'in yanına gitti. Uzun ve zarif elini ona uzattı. Sonra, "Tanıştığımıza memnun oldum," dedi. Sesi kısık ve titrekti. "Beni unutmanız çok doğal. O zamanlar şu kadarcıktım," diyerek göğsünü şişirdi. "Ama sizi hemen tanıdım."

Piyotr Petroviç'le el sıkıştı, sonra da çevresine baktı. Oturacak bir sandalye bulamadı ve yandaki odaya gitti. Hareketleri zarif ve akıcıydı. Sessiz duruşuna karşın, yürüyüşünde bir gariplik vardı. Zarafeti zayıflığından çok, durgunluğundan kaynaklanıyordu. Omuzları, kolları ince ve çok uzundu. Sanki bazı yerleri gereğinden fazla gelişmişti. İçerden bir sandalye getirdi ve Vera Nikandrovna'nın yanına oturdu. Işık kızın yüzüne vuruyordu ve boynunun incelen yerinde kıvrılan saçları görünüyordu. Alnına ve şakaklarına bukleleri dökülüyor ve yüzü ışıldıyordu. Yüzünün ilginç bir görünümü vardı; zayıf ve yuvarlaktı. Dış hatları, ağzı ve çenesi çatık kaşlarıyla hiç de uyum içinde değildi. Sert bir ifadesi vardı.

Vera Nikandrovna, Kiril'e, "Nereye bakıyorsun?" diye sordu. Kiril durduğu yerden sessizce Anoçka'yı seyrediyordu. "Anoçka bir kız ama, erkeğe benziyor. Öyle değil mi?" Vera Nikandrovna, Anoçka'nın saçlarını okşadı.

Kiril, "Ne kadar önemli olaylar yaşadığımızı düşünüyorum," dedi. Sonra Anoçka'yı daha iyi görebilmek için yerini değiştirdi. Sonra Ragozin'e döndü. Ne olursa olsun, konuşmalarına kaldıkla-

rı yerden devam etmek istiyordu. Sıkılıyordu, ama belli etmedi. Böyle durumlarda söylenen sıradan lafları tekrarladı.

"Sahi nerede kalmıştık?"

Ragozin'e dönerken düşünceleri dağıldı. Sanki onunla konuşmuyordu.

"İnsan kendine bakınca, sanki hiçbir şey olmamış gibi geliyor. Başkalarına baktığım zaman, başka bir dünyadan geldiğimi düşünüyorum. Herkes bütünüyle değişirken, bizde de birtakım değişiklikler oluyor."

Anoçka, "Ben de sizin ilk karşılaştığımız zamanki olgunluğunuza eriştim," dedi, ama sonra yanlışını anladı ve düzeltti.

"Hayatta en önemli şey yaştır."

Hafifçe güldü, dudakları aralandı. Kaşları ve gözleri rahatladı, yüzündeki sert ifade kayboldu. Gözlerinde yalnızca hayret ve tatlılıktan izler vardı. Vera Nikandrovna da ders verir gibi şunları söyledi:

"Eğer dokuz yıl önce bir kızın yaşı, bir oğlanın yaşının yarısı kadarsa ve şimdi aynı kız onun bir buçuk katı yaşlıysa, sonuçta kız kaç yaşındadır?"

Ragozin gözlerini kısarak, "Kızın kaç yaşında olduğunu bilmiyorum ama, hesaplarıma göre oğlan şimdi yirmi yedi yaşında," dedi.

Kiril, "Hesabın kuvvetli," diye onayladı, "şimdi Finans Bölümü'nde olmalıydın."

"Peşimdeydiler, ama onları atlattım."

"Ama artık atlatamazsın."

"Sende de hiç acıma yok."

Kiril'e göre bu şakalarda gerçek payı vardı. Hep yana doğru eğilip Anoçka'ya bakıyordu. Anoçka da semaverin arkasına gizlenmişti. Kiril hep sonsuzlukla ilgili düşüncelere dalmıştı. Ragozin'i tekrar görünce, yaşları dışında aralarında bir fark olmadığını anladı. İlişkileri eskiden nasılsa şimdi de o yönde gelişiyordu. Ama Anoçka'nın görüntüsü onu değiştirmişti. Bu sanki bir anda oluvermişti. Sonsuzluk düşüncesinin kendisini bu küçük kızdan uzaklaştırdığını anladı. Kendisiyle kız arasındaki farklılığı yeni duyumsuyordu. Anoçka ondaki değişikliği fark etti, ama Anoçka'nın kendisi de yeni bir varlıktı. Bu durum Ragozin'in çok farklı şeyler hisset-

mesine neden oluyordu. Anoçka hiç değişmeyecekmiş gibi duruyordu. Kız Lisa'ya hiç benzemiyordu, ama Kiril ona bakınca Lisa'yı görüyordu. Kiril çok değişse de, artık ortak bir yanları kalmasa da, sanki Lisa hiç değişmemişti. Bu da ona çok garip geliyordu. Lisa sanki on sekiz yaşındaydı ve çok sevimliydi. Belki eskisinden daha sevimliydi. Bu ikilem Kiril'e çok garip geldi. Hem bu durumdan hoşlanmadı, hem de canı sıkıldı.

Vera Nikandrovna, "Niye acele ediyorsun?" diye sordu.

"İgor Pavloviç bu akşam bizimle biraz yürüyüşe çıkacak."

"O da kim?" diye sordu Kiril.

"Bizim tiyatro çevrelerinin en önemli kişisidir. İsmi Svetuhin. Kendisi aktördür."

"Svetuhin mi? O yaşıyor mu?"

Anoçka biraz kırıldığını belli ederek, "Niye olmasın? Çok yaşlı değil ki," diye cevap verdi.

Kiril, "Burada olup olmadığını öğrenmek istedim," diye düzeltti.

Eskiden Svetuhin, Lisa'yla aynı yerde çalışıyordu. Zaten başka türlü de olmazdı.

Vera Nikandrovna kendini tutamayarak, biraz gururlu ve utangaç bir sesle, "Anoçka'nın yeni kurulan tiyatroda sahneye çıkacağını söylemeyi unuttum," dedi, "mesleğini çoktan seçti o."

Kiril, "Başka insanların mesleklerini daha seçmediklerini mi söylemek istiyorsun?" dedi.

Annesi ona, "Bu senin düşüncenin tam karşıtıdır," dedi, "bir meslek sahibi olmak için çabalaman gerektiğini kendin de söyledin. Kendini ispatlamalısın. Bir şeyler yapmak zorundasın."

Kiril, "Harika. Harika." diyerek güldü ve elini Ragozin'in omzuna koyarak samimiyetini belli etti. "Hayat boyu hiçbir iş yapmayıp, yalnızca politikayla uğraşmamalısın. Öyle değil mi Piyotr Petroviç? Bir işe yaramalısın. Devamlı politikanın içinde olmak, bana göre boşuna zaman kaybı. Toplum yaratmak, yeni bir dünya kurmak, dünyayı değiştirmek gibi işler bir anlam ifade etmiyor bana. Eğer şiir yazıyorsan, bu bir üstünlük ve ayrıcalıktır. Buna, bir iş yapıyor derim. Ama yine de, ne işe yarar bir şair? Onun dünyaya katkısı nedir?"

Ragozin, "Şairler de bir şeyler yaratıyorlar," dedi.

"Ne yaratıyorlar? Bir soneyle tarlayı süremezsin ya da, bir şiiri

yiyemezsin. Şairliğe meslek denmez."

Anoçka öfkeyle, "Sen sanatçıları çekemiyorsun!" dedi.

Kiril biraz duraksadıktan sonra, "Ben sanatı çok severim," dedi. "Ama sanatı çok ciddiye almak gerekir. Dahası, ben de sanata hizmet etmek isterim. Sanatçıların arasında olmak içimden geçer. İnsanları etkilemek isterim. İnsanları etkileyebilmek önemli bir şey değil mi? Şimdilik ben bir tek konuyla ilgileniyorum. İnsanları yönetiyorum ve yönlendiriyorum. Ama bu iş daha iyi yapılabilir. Sanatın bulunduğu yere, daha yükseklere çıkartılabilir. İnsanları etkileyebilmek için gerekli her şeyi öğrendikten sonra, önce bir usta sonra da bir sanatçı olacağım. Eğer yeni bir topluluk kurarsam, izleyicilerini coşturup ağlatan bir aktör olacağım. Geçmişteki günlerimizle ilgili birkaç küçük ayrıntıyı düşündüğüm zaman nasıl neşeyle dolup taşıyorsam, sanat da beni öyle coşturacaktır. Benim kuracağım bu güçlü ve insancıl düzen, insan ilişkilerini ve günlük yaşamımızı da etkileyecek."

Kiril, "Doğru. Ben sanatı çok severim," diyerek, kendinden emin bir biçimde konuşmasını tamamladı. Sonra Ragozin'in omzuna bir çimdik attı ve annesine dönerek güldü. "Bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Ben ve Piyotr Petroviç, bu işi ya da başka bir işi, ne zaman olsa hallederiz."

Vera Nikandrovna, Ragozin'e döndü, "Doğru mu söylüyor?" diye sordu. Oğlunun haklı olduğunu öğrenmek istiyordu, çünkü o da aynı şeyleri hissediyordu. Ragozin onlarla aynı düşünceyi paylaştığını göstermek için, kafasını salladı. Kiril elini arkadaşının omuzundan çekti ve elini sıktı.

Anoçka bu durumu biraz kıskandı ve "Benim sanatı ciddiye aldığıma niçin inanmıyorsunuz?" dedi.

Kiril, "Ben böyle bir şey söylemedim," dedi. Biraz şaşırmıştı. "Ben sadece sanata dair olumsuz düşüncelerimin olmadığını belirtmek istedim."

"Sizin şiiri küçümseyen tavırlarınızdan ötürü, hakkınızda böyle düşündük."

"Ben şiiri küçük mü gördüm?"

Anoçka kafasını salladı ve "Küçük görmek bile az gelir, siz sanatı hiçe saydınız."

"Hiçe mi saydım? Bu doğru değil. Bu düşünceler şairlerin kafasından çıkıyor. Onlara göre devrim yapmak, şiir yazmak kadar önemli değil. Belki sen de onlar gibi düşünüyorsun."

Anoçka cevap vermedi, ama Vera Nikandrovna'ya yanaşıp şunları söyledi. Yaramazlık yapar gibi bir hali vardı, "'İnsanların Mutluluğu' dersinden yine zayıf aldı."

Kiril, "'İnsanların Mutluluğu' da ne?" diye sordu.

Vera Nikandrovna, "Okuldaki derslerinden biri," diye açıkladı gülümseyerek, "O derse, 'İnsanların Mutluluğu' diyorlar. Hangi derse bu adı taktınız Anoçka?"

Anoçka, "Ben okulumu geçen sene bitirdim. Şimdi okulun da ismi değişti," dedi, "bütün derslere biz ayrı ayrı adlar verdik. Bizim kızlar yaptı bu işi. Örneğin edebiyat dersine, 'Kutsal Düşler' diyoruz. Son senemizde Siyasi Ekonomi ve Anayasa dersleri gördük. Onlara da 'İnsanların Mutluluğu' adını verdik. Ben bu dersten hep kırık not aldım."

Ragozin, "Bakın, insanları mutlu etmek ne kadar da zor," diyerek güldü.

Kiril, Anoçka'ya baktı, hiç beklemeden, "Biz 'Kutsal Düşler' hakkında konuşuyorduk," dedi.

Anoçka, "Sanırım haklısınız," dedi ve bütün dikkatini onlara vererek, "siz 'Kutsal Düşler'e fazla önem vermiyorsunuz. Sizin için 'İnsanların Mutluluğu' önde geliyor. Herkesin de sizin gibi düşünmesini istiyorsunuz. Daha ilk karşılaşmamızda beni sınıfta bıraktınız."

"Sen de biraz saçmalıyorsun," dedi Vera Nikandrovna.

Kiril gülüyor ve bunu belli etmemeye çalışıyordu.

"Ben herkesin benim gibi düşünmesini istemiyorum. Sadece benim düşüncelerimi onların da paylaşmasını istiyorum," dedi sonra.

"Çok şey istemiyorsun. Yine de sana yardımcı olabileceğimi sanmıyorum."

"Fazla bir şey istemiyorsam, niye beni anlamıyorlar?"

"Kafalarımız hiç uyuşmuyor."

"Örneğin?"

"Örneğin Svetuhin'den bahsettiğim zaman, neden bir tuhaf oldun?"

Kiril gözlerini yere dikti, "Onun şimdi neler yaptığını bilmiyo-

rum. Ama eskiden beni rahatsız ederdi. Çok kendini beğenmiş bir insandı. Ona tavuskuşu diye isim takmışlardı," diye konuştu.

Anoçka hemen, "Senin lakabın ne? İsminin Kiril olduğunu biliyorum. Bana lakabını söyleyebilir misin?" dedi.

"Ben yanınızda değilken, bana neler yakıştırıyordunuz?"

"Sen olsan da olmasan da, ben kötü bir şey söylemiyorum."

Vera Nikandrovna gülümsedi ve "Seni küçük tilki," dedi, "Kiril'in lakabı Nikolayeviç'tir."

"Öyleyse Kiril Nikolayeviç, sana bir öğüt vereyim. İnsanların bilmediğin yönleri hakkında hemen düşüncelerini belirtme."

"Doğru," dedi Vera Nikandrovna, "Svetuhin, cesur ve iyi bir insandır."

Anoçka eğildi ve Vera Nikandrovna'yı bir daha öptü. Sonra "Gitmeliyim," dedi. Vera Nikandrovna'nın ellerini tuttu ve sözlerini daha iyi vurgulamak için kafasını sallayarak sürdürdü:

"O iyi ve cesur bir adamdır."

Vera Nikandrovna da onun ellerini tuttu ve gözlerinin içine baktı, "Olga İvanovna nasıl?" dedi.

"Annem çok hasta," dedi Anoçka utanarak. Çok acıklı bir görünüşü vardı ve hiç kimse bu konuyla ilgili bir şey sormadı.

Anoçka ayağa kalktı ve Kiril'in yanına gitti. Ona hoşça kal demek istiyordu.

Kiril, "Oldu," dedi, "senin söylediklerini hiç unutmayacağım. Lütfen bana kızma"

Anoçka hemencecik, "Size kızmış değilim," dedi. Kısa süren bir sessizlik oldu.

Sonra Ragozin iç çekti, "Senin için bir daire tuttuklarını duydum. Oraya taşınacak mısın?"

"Hayır. O daireyi sevmedim."

"Deme yahu. Bu kadar güzel bir eve geçmeyecek misin?"

Kiril, "Evet," dedi. Başka şeyler düşünüyordu. "Beni rahatsız ediyor o daire."

ON

Sonbahardı. Serin bir havada Pastuhov, Dorogomilovlar'ın kapısından dışarı adımını attı. Beyaz iplikle dikilmiş eski bir palto giyiyordu. Başını kaldırarak yukarı baktı. Hangi yöne doğru yürümek daha doğru olur, diye düşünüyordu. Sonra kafasını eğdi ve yerlerin çamurlu olup olmadığına baktı. Kaldırımda oturan üç çocuk gördü. Üçü de aynı yaştaydılar ve sırtlarını arkalarındaki eve dayamışlardı. Bacaklarını sonuna kadar iki yana açmışlardı. Yol çok pisti. Çocuklar Pastuhov'u gördüler ve kendilerine selam verip vermeyeceğini merak ettiler. Pastuhov çocuklardan birinin Alyoşa olduğunu hemen anladı.

Alyoşa'nın yanına gitti ve "Burada ne yapıyorsunuz?" dedi.

Alyoşa da, "Oyun oynuyoruz," diye cevap verdi.

"Hangi oyunu oynuyorsunuz?"

"Bu oyunun ismi yok. Kim daha uzağa tükürürse o kazanıyor."

Pastuhov'un canı sıkıldı. "Hemen eve git ve annene yaramazlık yaptığından ötürü bir daha sokağa çıkmayacağını söyle," dedi zorlanarak.

Sonra aynı oyunu oynayan öteki çocuklara baktı. Onlar nereden gelmişlerdi? Sırtlarını dayadıkları evin görkemi çocukları etkiliyordu. Bir asmanın yanından ayrılmayan arılar gibi, çocuklar da evin çevresinde toplanmışlardı. Alyoşa da bu çocuklardan hoşlanıyordu. Sokakta oynayan bir grup çocuk vardı. Bir grup bahçede, bir başka grup da koridordaydı. Arseni Romanoviç'in odasına bile girmişlerdi. Pastuhov bu durumu olağan buluyordu. Aleksandr Vladimiroviç çocukların saksıdaki çiçekler gibi yetişmesini istemiyor, onların kendi yaşıtları ile birlikte, tarladaki buğday gibi büyümelerini bekliyordu. Ama ortalıkta çok çocuk vardı. Evdeki ıvır zıvır işleri halletmek için kasabaya gittiğinde, Alyoşa'yı oyuncaklarıyla baş başa bırakmak Olga Adamovna'nın hoşuna gitmiyordu. Pazara gitmenin başkasının işi olduğunu söylüyordu. Ama Pastuhov, büyükhanım evde otururken Asya'nın alışveriş yapmasına izin veremezdi. Za-

manla her şey değişmişti. Hiçbir şey eski haline dönemezdi. Şimdi her şey eskisinden farklıydı. Sürekli bir değişimin içindeydiler. İç savaş biter bitmez, Petrograd'a dönüp heykelciğini bulacaktı. O ana kadar, başına gelebilecek her türlü felakete katlanacaktı.

Şimdiki hayatı Pastuhov'a çok acı veriyordu. Eskiden çalışır, sahneye oyunlar koyardı. İnsanlar artık tiyatroda bile işten bahsediyorlardı. Hiçbir yenilik yoktu. Pastuhov'un oyunları sahnelenmiyordu. Tiyatrolarda şimdi, Yunan ve Roma klasikleri, Sofokles, Aristofanes, Shakespeare ve Schiller'in oyunları sahneleniyor, eskinin yüce duygularına yer veriliyordu. Meydanlarda halkın anlayabileceği oyunlar oynanıyor, izleyiciler de bu oyunları beğeniyorlardı. Böyle bir ortamda Pastuhov'un bir yeri yoktu. Oyunları güzeldi ama ne dramları, ne de komedileri ilgi uyandırıyordu. Eskiden olsa, oyunları hem Korş, hem de Nezlobin Tiyatroları'nda sergilenirdi. Ara sıra yolda oyunculara rastladığında, birbirlerinin halini hatırını soruyorlardı. Oyuncular şu anda sahnelenebilecek oyunları yalnızca kendisinin yazabileceğine inanıyorlardı. Pastuhov'un oyunları hem güzel, hem de sanat değeri taşıyan yapıtlardı. Ayrıca Pastuhov bu ortamı fazla içerlemeden sineye çekebiliyordu. Oyuncular ona, "Şimdiki yazarlar da kim oluyor? Senin gibisi yok!" gibi sözcüklerle moral veriyorlardı. Birlikte tiyatro ortamını değerlendirdikten sonra, çevrede Pastuhov'un oyunlarındaki gibi dingin bir rüzgâr esiyordu.

O güzel oyunlarını yazsa bile, artık sahneleyemezdi. Çünkü şimdilerde yazarlardan, yeni düşünceler ve geçmişi karalayan oyunlar isteniyordu. Herkes bir arayış içindeydi ve aslında hiç kimse de ne aradığını bilmiyordu. Yılların birikimi olan yerleşik biçimlere cephe alıyorlardı. Pastuhov'un en önemli özelliğiyse, kendi biçemini bulmuş bir yazar olmasıydı. O gerçek bir ustaydı. Gençler ona, "Pastuhov, sen bir dahisin. Bunu biliyorsun, değil mi? Tabii ki seni anlamayacaklar. Şimdilik durum böyle. Senin değerini daha sonra anlayacaklar. Kim senin gerçek hakkını verebilir, kim?" diyorlardı.

Şimdilik, yazsa da yazmasa da bir şey fark etmiyordu. Pastuhov şu sıra yazamayacağını biliyordu. Hafif bir sarsıntı olmuştu. Olaya böyle bakıyordu. Eskiden, daha kolay yazıyordu. Yazarken sahne-

ler gözünde canlanır, yaşam gözünün önünden geçerdi. Şimdi ise, imgeleminden paslı bir tekerlek gıcırtısı geliyordu. Eskiden olsa, yazmak onun için bir şeyler yemek kadar kolaydı. Şimdiyse çalışmak bir işkenceydi. Çünkü ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Şimdi bir sarsıntı olduğuna göre, oyunlarımı değiştirirler mi diye kendine soruyordu. Bu depremden zarar görmeyen yoktu. İnsanlar sanki eski bir binadan düşen parçaların altında kalmışlardı. Halk, Hıristiyanlığın ilk günlerindeki gibi, ellerini başlarına siper ederek kaçışıyordu. Çevrede korku hüküm sürüyordu. Pastuhov da kaçıyordu.

Görünüşü bir kaçağa benziyordu. Yine de eskisi gibi şık giyiniyordu. İki yıldır kendine yeni bir giysi almamasına rağmen giysileri eski ama alımlıydı. Giyinmesini bilen birinin alacağı giysilerdi bunlar. Eskisinden daha şık olduğu bile söylenebilirdi. Zevk sahibi bir insan, onun Petrograd'da oturduğunu hemen anlardı. Hangi şartlarda olursa olsun, hayatı doğru gözlemlemesi ona üstünlük sağlıyordu. Kibirli de olsa kendini kontrol etmesini bilen bir insandı. Şimdi, bir zamanlar öğrencisi ya da şefi olan insanların arasında dolaşıyor, kendini bazen bir serseri, bazen de büyük bir gücün temsilcisi olarak görüyordu. Yaşamdan büyük bir zevk alıyordu. O hem kibar, hem de saygılı bir insandı. Durumu kötü de olsa, kendini hayattan beklediklerini elde etmiş bir insan olarak görüyordu.

Saratov'a gelir gelmez, Svetuhin'i aramaya koyuldu. Aradığı adam bir aktördü ve Pastuhov doğduğu kente son gidişinde onunla tanışmıştı. Sonra Petrograd'a döndüğünde de Svetuhin hep aklındaydı. O tam olarak dostu değildi ama her zaman aradığı arkadaşlarından biriydi. Okul sıralarında birlikte olan ve sonra yolları ayrılan insanlara benziyorlardı. Aynı kente, son buluşmalarından on yıl önce yine gelmişlerdi. Sonra Pastuhov uzaklara gidince, birbirlerini göremediler. Tabii onları ayıran tek engel bu değildi. Belki de böyle bir engel yoktu. Ya da kentlerin yapısı böyle bir engel oluşturuyordu.

Svetuhin, Pastuhov'u ayrı kaldıkları ve hiç görüşemedikleri için suçladı. Kendisi de çok sık mektup yazmazdı. Ama arada tanıdığı hanımlara mektup yazıyordu. Tanıdığı erkeklere mektup yazmaksa ona çok saçma geliyordu. "Ben simsar değilim. Niye arabuluculuk yapayım?" diyordu. Ona göre bir aktör yalnız borç verdiği in-

sanlara mektup yazmalıydı. Pastuhov'un onu aramamasına bozulmuştu. Ona mektup yazsa, kendisine cevap yazmaz diye korkuyordu. Küçük düşmekten çekiniyordu.

Pastuhov ilk önce belediyedeki tiyatroya gitti. Ünlü aktörü yalnızca orada bulabilirdi. Ama o hiç kimseyi bulamadı. İgor Pavloviç'in artık orada çalışmadığını söylediler. Pavloviç bir kumpanya kurmuş, demiryolu işçileri için temsiller veriyordu. Arada sırada da, garnizonda ya da başka yerlerde sahneye çıkıyorlardı. Tiyatronun önünde Pastuhov'un konuştuğu, traşsız, yaşlı adam kaşlarını çattı ve elini alnına götürerek, şunu söyledi: "O bize darıldı."

"Darıldı demekle ne demek istiyorsun? İgor Pavloviç mi darıldı?"

"Evet. Çok darıldı bize. Kalktı gitti. Bence şimdiki durumumuzu beğenmemesi çok doğal."

"Siz de oyuncu musunuz?"

"Hayır. Ben burada görevliyim. Ama bana güvenebilirsiniz."

Pastuhov onun söylediklerine inandı. O da arkadaşının biraz garip yanları olduğunu biliyordu. Keman çalmasını, deneyler yapmasını, sahnede ilginç tipleri yorumlamasını hatırladı. Pastuhov özellikle bir olayı unutamıyordu. Svetuhin yine yeni tiplemeler için arayış içindeyken, Pastuhov'la ve devrimci yandaşlarıyla birlikte mahkemeye çıkmışlar, neyse ki, bu işten paçayı güç bela sıyırmışlardı. O yüzden, İgor Pavloviç'in çekip gitmesi onu şaşırtmadı. O sıradan bir insan gibi davranamazdı. Pastuhov da zaten böyle bir şeye inanmazdı.

Lipki Parkı'ndan çıktıktan sonra, Aleksandr Vladimiroviç konsevatuvar binasının yanındaki eski otele doğru yürüdü. Svetuhin de bir süre o otelde kalmıştı. Asfalt yolun iki yanındaki çınarların boy atıp yeşillendirdiği avluyu hatırladı. O zamanlar pencerelerden yarım yamalak sesler gelirdi. Bir piyanonun kesik kesik çalınışı, bir flütün çıkardığı tiz sesler ve bir çellonun iniltileri her zaman duyulurdu. Uzun ve kırmızıya boyalı konservatuvar binası, ayaklarının üzerinde dikili olarak, bütün bu seslerle birlikte cennete kabul edilmek üzere bekliyordu. Yanındaki otelin binaları ayaklarına dolanıyordu. Pastuhov, konservatuvar binasının en uç köşesine kadar yürüdü. Oradaki pencereler açıktı ve ana binadan gelen seslere ya-

nıt olarak, köşedeki binadan bir piyanodan gelen güzel melodiler yükseliyordu.

Mantar ve amonyak kokan koridorda gezmesine kimse engel olamazdı ve kapısı açık odalardan, üstüne battaniyelerin örtülü olduğu yataklar görünüyordu. Hole geldiğinde, garip bir makineyle karşılaştı. Bir odanın girişinde durdu ve makineden çıkan bu akıcı sesi dinlemeye koyuldu. Kısa ve dar bir etek giymiş, şık pabuçları olan bir genç kız tuşların üzerinde ellerini gezdirerek, "Bakirenin Şarkısı"nı çalıyordu. Bu şarkı çağlar boyunca umudun sembolü olmuştu ve geçmiş günlere olan özlemi ifade ediyordu. Genç kız piyano çalarken, serçe parmağı kalkıktı.

Pastuhov öksürdü ve o an genç kız parmaklarını tuşlardan kaldırmadan ona döndü. Piyano susmuştu. Genç kız, "Benimle konuşmak mı istiyorsunuz?" diye sordu.

"Kestiğim için özür dilerim."

"Niye?"

"Sizi rahatsız ediyorum, ama aktör Svetuhin'in burada olup olmadığını söyleyebilir misiniz?"

Genç kız ayağını piyanonun pedalından çekti, o sırada alet garip bir ses çıkardı. Sonra da, "Svetuhin aktör mü, yoksa delege mi?" diye sordu.

Pastuhov, "Bilmiyorum, belki siz daha iyi biliyorsunuzdur," diye cevap verdi.

"Buradaki insanların çoğu delegedir."

"Ne delegesi oluyorlar? Belki Svetuhin de delegedir."

Genç kız da, "Belki de," diye ona katıldı. Bacak bacak üstüne attı. "Konferanslara katılan delegeler ve diğer gerekli şeyler burada toplanıyor. Burası yatakhane gibidir. Konservatuvar öğrencileri sondaki iki odada kalıyorlar. Ama onların birlikte kaldıkları bir aktör yok."

Pastuhov, kıza alayla karışık saygılı bir üslüpla, "Bilmiyorum ama, siz de yatakhanede kalıyorsunuz galiba," dedi.

"Beni piyano çalarken görünce, böyle düşündünüz herhalde. Ben zevk için çalıyorum. Size aktörlerin yatakhanede kaldığını kim söyledi?"

"Gerçekten de orada yaşıyordu o."

"Çok eskiden mi?"

"Oldukça eskiden. Yedi, sekiz yıl önce."

Genç kız ağzını sonuna kadar açarak, uzun uzun güldü. Elleri dizlerinin üzerindeydi. "Dokuz yıl önce mi? Yani geçen yüzyılda olmuş bütün bunlar. Şaka yapıyorsunuz herhalde. Eğer bu konuda ciddiyseniz, aktör arkadaşınızı dedeme sormalısınız. Siz de aktörsünüz sanırım."

Kız Pastuhov'un şapkasına, elbisesine ve ayakkabılarına imrenerek baktı. Yüzünü pek beğenmedi. Yine de onunla konuşmaya can atıyordu.

Pastuhov gülümsedi, "Siz burada mı çalışıyor sunuz?"

"Hayır. Ben 'Hayatın Aynası' kısmında görevliyim."

"Yani siz hayatın aynasının içindesiniz. Bu ne anlama geliyor peki?"

"Biraz ilerde sinemamız var. Belki duymuşsunuzdur. Ben yer göstericiyim. Maşa Teyze buraya gelip piyano çalınama izin veriyor."

"Maşa Teyze mi?"

"O burada başhizmetkardır. Sinemada da bir piyano var ama, müdür çalınama izin vermiyor. Maşa Teyze'yle çok iyi arkadaşız ve birlikte yaşıyoruz. Kaldığımız yer buraya çok yakın. Yemek yemeye gitti ve kendisi yokken burada durmamı söyledi."

Pastuhov, "Çok ilginç," dedi, "anlattığınız için teşekkür ederim."

Kız kaşlarına düşen saçları düzeltirken, "Siz gerçek bir aktör müsünüz?" diye sordu.

"Size anlatamam."

"Ben anlarım. Aktörler çok şakacı insanlardır. Arkadaşınızın eskiden burada yaşadığını söyleyerek şaka yapacağınız yerde, en öndeki binaya gidip komutana bunu sorabilirdiniz. Belki o biliyordur."

Pastuhov ona bir kez daha teşekkür etti. Bakışlarından fışkıran dişilik hoşuna gitti. Kıza gülümseyerek, onu ödüllendirmek istedi. Sonra da çıktı gitti. Avluya çıkınca yine piyanonun melodisini duydu. Ama piyano şimdi hızlı hızlı çalınıyordu. Pastuhov güldü ve tuşlara dokunan parmakları düşündü. Amatör bir müzisyende gördüğü bu coşku ve meslek aşkı onu çok şaşırtmıştı. Ama kendi dü-

şünceleri geçen yüzyılda çakılı kalmıştı. Geçen yüzyıl ne kadar güzeldi! Sonra düşündüklerinin çok eskide kaldığı sonucuna vardı ve şimdiki zamana dönmeye karar verdi. Evet, giden gitmişti ve geriye dönmek olanaksızdı.

Kendisi de geçen yüzyılın bir parçası değil miydi? Yıkılan bir anıtın kırık bir parçası, unutulmuş bir şarkının nakaratıydı. "Bakirenin Şarkısı"ndan bir dize gibi ortada kalmıştı işte.

"Her şey ne kadar saçma!" diye düşündü sabırsızlık ve telaşla.

Ama bu saçmalığı kendisi de tam olarak kabullenememişti. Geçmişin parçası saydığı şeyler bile, kendisine çok ters geliyordu. Artık her şey değişmişti. Aslında değişmemesine karşın şehrin planı bile kendisine çok farklı görünüyordu. Evler her zamanki yerlerindeydi, biçimleri, boyaları bile eskisi gibiydi; ama her şeyin yeni bir anlamı vardı. Bunun dışında her şey değişmişti. O da şimdi kendisine aykırı gelen şehrin sokaklarında, kendi yüzyılını, geçmişini arayarak dolaşıyordu. Önceden geçmediği bir sokakta çevresine ilgisiz bakışlar atarak dolaşırken,

"Yaşlandım artık, Bunu da bir tek ben biliyorum," diye geçiriyordu içinden. Kendi düşüncesine inancını güçlendirmek için yaşlılığının kanıtlarına dair ipuçları arıyordu.

Yanında birdenbire ilginç biri beliriverdi. Yaşı ilerlemiş, şakaklarında kalan saçları beyazlaşmış kel bir adamdı bu. Yuvarlak bir sakalı, beyaz kaşları vardı. Kaşları, bıyıkları kadar büyüktü, bu haliyle bir ikona benziyor, bir gaziyi ya da bir intikam savaşçısını andırıyordu. Elinde koyu renkli bir şapka, üstünde dizlerine kadar uzanan ceplerine kağıt parçalarıyla paketler tıkıştırdığı modası geçmiş bir palto vardı. Pastuhov'un yanına gelince suratı birden değişmiş, yanaklarındaki çizgiler belirginleşmişti. Gülünce, şamfıstığı gibi sarı dişleri ortaya çıktı. Adam kollarını açarak bağırdı,

"Doğduğun yere ne zaman döndün Aleksandr Vladimiroviç. Evine hoş geldin. Beni tanıdın mı?"

Pastuhov şaşırmıştı, "Özür dilerim. Sizi tanıyamadım."

"Tabii ki tanıyamazsın. Gençler yaşlanıyor. Yaşlılar da daha yaşlı oluyorlar. Yeraltı örgütündeki çalışmaların yüzünden jandarmalar seni götürürlerken, seni ben kurtarmıştım."

Pastuhov hafızasını zorladı, "Ha, bir dakika, bir dakika," dedi

ama yine de hatırlayamadı.

Yaşlı adam, "Hadi bir daha dene," diye ısrar etti.

"Evet. Galiba böyle bir şey oldu."

"Tabii ki oldu. İyi düşün. Sivil polisler senin şehri terk etmeni önlemek için sana bir kağıt imzalatmışlardı."

Pastuhov "Evet doğru," dedi şaşırarak.

"Sen de Astapova'ya gitmeyi düşünüyordun. Lev Tolstoy'un yattığı yere."

"Evet. Şimdi hatırlamaya başladım."

"Hadi. Biraz daha düşün."

"Neden bilmem, sizi bir türlü çıkaramıyorum."

"Yazıklar olsun Aleksandr Vladimiroviç! Savcının karşısındayken sana kim destek oldu? Seni ve sanatını kim korudu? İyi düşün."

Pastuhov "Biliyorum. Bunlar o zaman oldu," dedi güçlükle.

Yaşlı adam ismini söylerse durumun açıklığa kavuşacağını düşündü, "Mertsalov, Mertsalov! Hatırladın mı?" diye bağırdı.

Pastuhov da "Mertsalov," diye tekrarladı şaşkınlıkla.

"Tabii ya. Eskiden çıkardığımız gazetenin, *Listok*'un editörüydüm ben."

Pastuhov, "Evet. Gerçekten de öyle. Nasılsınız, nasılsınız?" dedi kaşlarını eliyle düzeltirken.

El sıkışıp birbirlerine sarıldılar. Yaşlı adamın tıka basa dolu cepleri dizlerine çarpıyordu. Pastuhov ona bakarken yaşlı adam şapkasını takıp çıkardı. Pastuhov genç olmanın, böyle paltolar giymemenin, ceplere gazete tıkıştırmamanın ve güzel, sağlam dişlere sahip olmanın çok büyük şans olduğunu düşündü. Kendisine gıpta etti, halinden çok memnundu.

Yaşlı adamı omuzundan tutup kendine doğru çekti, "Sizi tekrar görmek ne güzel. İşleriniz iyi mi?" dedi.

"İşlerim nasıl olabilir ki? Çalışıyoruz ve güzel günleri bekliyoruz."

Pastuhov "*Listok* yüzünden umarım size bir şey yapmamışlardır," dedi kaygıyla.

"Niye yapsınlar? Ben sizler gibi liberal değildim ki. Sakalım çıkmaya başladığı andan itibaren devrimi düşlüyordum. Herkes bunu

bilir. En kötü günlerimde bile yeraltı faaliyeti yürüttüm. Senin gibi kaç tane adamı kurtardım."

"Gerçekten mi?"

"Tabii ki. Senin devrim için mücadele ettiğini yoksa nasıl bilebilirdim?"

Pastuhov hafifçe gülümsedi, "Gerçekten öyle ha?"

"Tabii ki. Biz birbirimizi iyi tanıyoruz. Sen ününü ve geleceğini düşünüyorsun. Bense hayatımı tehlikeye atıyorum. Hep böyle durumlarla karşılaşıyorum. Her şeyin farkındayım. Sen böyle işlere göre değilsin. Yemin ederim, sen böyle işlere girmezsin."

Mertsalov kafasını salladı. Kızması gerekirken sevecen bir tavır içindeydi. Pastuhov ona dikkatle baktı. "Bana yardım ettiğinizi bilmiyordum," dedi aceleyle, "lütfen teşekkürlerimi kabul edin. Biraz geç kaldım, kusura bakmayın."

Elini yaşlı adama uzatmıştı.

"Büyütmeyin canım. Bu bir şeref meselesidir, kutsal bir görevdir. Bir insan yaptığı bütün güzel şeyleri hatırlayamaz. Svetuhin de bir aferini hak etti. Ama o da günahkar. Biliyorsun ya."

"Ondan bahsetmen iyi oldu. Nerede o şimdi? Onu bulamıyorum."

"Svetuhin mi? Buralarda. Halkın arasına girip yetenekli insanları topluyor. Gezgin bir kumpanya kuracak. İlginç bir insandır. Herkesle kavga eder. Asabidir. Dağları yerinden oynatabileceğini düşler."

"Deme yahu. Bu da onun şanına yakışır yani. Onu nerede bulabilirim?"

"Çok kolay. Tiyatro çevreleriyle iç içeyim. Tiyatro yazıları yazıyorum. Bunlara gazetelerde fazla yer vermiyorlar. Benim özgün düşüncelerim var. Gerçeği söylemek gerekirse, toplumcu bir insanım. Biraz saygı gösteriyorlar, bunu inkar edemem. Bana sanat sayfasında yer veriyorlar. Orada yazıyorum. Fazla bir ağırlığım yok, ama ilerde olacak."

Pastuhov lafı çevirdi, "Svetuhin'i nasıl bulabilirim?"

Yaşlı adamın, konuştuğu herkesin bilmesi gerekliymiş gibi, aynı şeyleri tekrarladığını fark etti.

"İgor Pavloviç'in şimdi nerede olduğunu araştırıp size söyleye-

ceğim. Sizi mutlaka bulacaktır. Çok sevinecek, çok. Bizim kasabadan olanları büyük bir binaya yerleştiriyorum. Siz nerede kalıyorsunuz?"

"Buraya yakın bir yerde, bir tanıdığımızda kalıyorum. Ev sahibimizin adı Dorogomilov. Tanıyor musunuz?"

"Dorogomilov'da mı kalıyorsunuz?"

Yaşlı adam çok şaşırmıştı, düşmemek için Pastuhov'a tutundu. Kalın kaşlarını kaldırdı. Başından aşağı terler boşandı. Bu durum Aleksandr Vladimiroviç'i çok şaşırtmıştı.

"Yeni tanıştık kendisiyle. Nasıl bir insandır?"

"Herkes onu tanır. Çok uzun zamandır burada oturuyor. Garip bir adamdır. Bu günlere gelene kadar çok değişmiştir."

Pastuhov kendini tutamadı, "Dindar mıdır?" diye sordu.

"Sanmıyorum. Bir hayalperest, bir ütopya düşkünü ve gizemli biridir."

"Kitapları da çok sever, değil mi?"

Mertsalov, "Garip ama öyle. Çok uzun zamandır İşletme'nin hesaplarını tutuyor. Ama gerçeği söylemek gerekirse, iki ayrı dünyada yaşıyor. Dindar değil ama, gizemi seviyor," dedi vurgulayarak.

"Sen onu önceden hiç görmemiş miydin? Mutlaka görmüşsündür. Çevresinde bir sürü çocuk vardır."

"Evet, doğru. Buna ne demeli."

"Çocuklar da onun zayıf noktası. Dorogomilov'u gözlerinde çok büyütüyorlar. Aslında bu uzun bir hikaye. Onunla ilgili bazı bölümler unutuldu, ama bütünü güzel bir görüntü oluşturuyor."

Lipki'ye girdiler. Pastuhov, Mertsalov'un önerisine uyup oturdu. Mertsalov, Arseni Romanoviç hakkında bildiklerini anlattı. Mertsalov boş bir insan değildi, hikayeyi çok güzel anlatıyordu.

Dorogomilov'un öyküsü, Arseni Romanoviç'in Kazan Üniversitesi'nde öğrenci olduğu günlere uzanıyordu. Bir yaz Hvalinsk'e ördek avlamaya gitmiş, orada bir grup avcıyla tanışmıştı. Hep birlikte bu sessiz, sıradan kasabada bir panayıra katılmış ve orada iyice samimi olmuşlardı. Daha sonra gittikleri Baron Medem'in malikanesinde önemli bir görüşme gerçekleştirdiler. Medemler'in çok tatlı, akıllı, şehrin çirkinliklerinden haberi olmayan bir kızı vardı. Dorogomilov o güzel ağustos gecelerinde parklarda, bahçelerde dola-

maya, hayaller kurmaya başladı. Kız kendisini kabul edince de, iyice hayal alemine daldı. Ama Medemler kızları için farklı bir gelecek düşünüyorlardı. Sonunda onu Moskovalı bir askere verdiler. Adam onların fakir bir akrabasıydı. Dorogomilov kalbinden vurulmuştu, üniversiteyi bıraktı, rahatsızlandı.

O zamanlar, Kama'da gemileri olan babalığının yanındaydı. Volga ve kollarında gemilerden çok büyük paralar kazanılıyor, kimileri zenginleşirken kimileri de iflas ediyordu. Dorogomilov'un vasisi de her şeyini kaybetmişti. Genç adam ise bunalımdan daha çıkmadan Saratov'daki akrabalarının yanına gitti. Onlar da çok yoksuldu.

Neye el atsa bozuluyordu. Daha önceleri evliliği hiç düşünmemişti. Asla evlenmeyeceğim diye ant içmişti ve verdiği sözü tutanlardandı. İki yıl sonra askerin karısını terk ettiğini duydu. O sırada kadın da ölmek üzereydi. Umutsuzca Moskova'ya giden Dorogomilov sevgilisini ölüm döşeğinde buldu. Evliliklerinden bir çocukları olmuştu. Dorogomilov çocuğa bakacağına dair kadına söz verdi ve yanında götürdü. Artık yalnız değildi, bu yüzden Belediye İdaresi'nden gelen çalışma teklifini kabul etti. Sayıları alt alta yazarak hesaplamakla uğraşacağını daha önceden hiç düşünmemişti, ama çocuğa bakmak için başka çaresi yoktu. Bakıcı kadına da ücret veriyordu.

Dorogomilov o kadar başarılıydı ki, oradaki en önemli kişi oldu. Arseni Romanoviç işini korumak için canla başla çalışıyor, bir yandan da tüm sevgisini çocuğa veriyordu. Ona yürekten bağlanmış, benimsemişti, eğitimini tamamlamasını en önemli görevi olarak görüyordu. Yaptıklarından mutluluk duyuyordu, çocukları mutlu etmek hayattaki en büyük ülküsüydü. Ama ne yaparlarsa yapsınlar, kötü kaderlerini değiştiremezlerdi.

Güzel bir gündü. İzvekov adında, öğretmen bir arkadaşıyla Volga'da kürek çekiyorlardı. Nehrin tam ortasında fırtınaya yakalandılar. Ne kıyıya, ne de adalara yanaşabiliyorlardı. Bir süre sonra suyla dolan kayık devriliverdi. İzvekov tam o anda çocuğun yanına gelmişti ama onu arkasından yakalayamadı. Paniğe kapılan çocuk boynuna sarılınca ikisi de dibi boyladı. Daha öncekiler gibi, bu da Dorogomilov'un gözleri önünde oldu. Ters dönmüş kayığa tutun-

du. Bir hafta sonra İzvekov'u buldular ama çocuktan bir iz yoktu.

Bu olaydan fena sarsılan Dorogomilov bir psikiyatri kliniğinde yattı. O zamanlar bütün hastanelerde uygulanan tedaviler ona da uygulandı. Banyolara gitti, sinirlerini gevşetmek için başka tedaviler gördü. Ama hiçbiri fayda etmemiş, melankolik bir halde oradan ayrılmıştı. Birden aklına ilginç bir fikir geldi. Giden çocuk çok tatlıydı, ama yaşıtları vardı. Arseni Romanoviç onlarla çok mutlu olacaktı. Çocuklar onu ziyarete geliyor, bütün zamanlarını onunla geçiriyorlardı. Çocukların sevgisini kazanınca önceki hüzün, yerini sevince bıraktı. İlk iş olarak, arkadaşlarını Volga'dan uzaklaştırdı. Kendisi de nehrin kıyısına gitmekten korkuyor, bakışlarını güneşte pırıl pırıl parlayan Volga'dan çeviriyordu. Ama Arseni Romanoviç'in dostluklarını yitirmek istemediği çocuklar nehri çok seviyorlardı. Onları tepelere, ormana, çevredeki köylere götürüyor, Uvek'teki eski Tatar yerleşim bölgesini, tütün fabrikasını ya da Çirikina'daki demir dökümhanesini gezdiriyor, bu yerler ne kadar ilginç olursa olsun, çocuklar yine de nehri seviyorlardı. Dorogomilov ya çocukların sevgisini kaybedecek ya da suya duyduğu korkuyu yenecekti. Zaman geçtikçe o da değişti. Vapur gezileri yapmaya başladılar. Balıkçıların çiftliklerini gezdiler. Ya kıyıda ya da adada bulunan bu çiftliklerde sazan, alabalık ve çipura üretiliyordu. Oltalarını yanlarından ayırmayan bir sürü çocuk Arseni Romanoviç'le birlikte kıyıda koşuşturuyor, balık tuttuklarında, hemen bir ateş yakıyor ve o yöreye ait bir çorba hazırlıyorlardı. Havalar soğuyunca, balık tutmaya ara verip zamanlarını Dorogomilov'un kitaplığında geçiriyorlardı. O da okusunlar diye çocuklara kitap topluyor, onlara kitapları ve kendini sevdirmeye çalışıyordu. O bir öğretmendi, ama çocuklarla olan ilişkisini yalnızca yaşamdan öğrendikleriyle sürdürebiliyordu. Bu durum çevredeki birçok insana garip geldi. Davranışlarına alışıncaya kadar ona köyün delisi gözüyle baktılar. Dostluğunu kazanamayan çocuklar ise Dorogomilov'a, yaşlanıp tuhaflaştığı için "Hırpani" adını taktılar. Ama çocuklar kendi aralarında yarışmalar düzenliyor, kazananlar birer eski çağ şövalyesi gibi, Dorogomilov'la alay edip gururunu incitenlere karşı bu yaşlı adamı savunuyorlardı. Çocukların dünyasında hayaller, romantizm, cesaret, merak ve temiz bir bağlılık vardı. Böyle bir

bağlılık, ancak avcıdan korkmayan sadık bir hayvanda bulunabilirdi. Dünyaya bir alkol bağımlısı gibi bakan Dorogomilov'un da onlarla bağları giderek güçlenmişti. Çocuklar büyüyünce uzaklara gidiyor, gidenlerin yerini yenileri alıyordu. Dorogomilov geleneğini böylece kuşaktan kuşağa sürdürdü. Bir kerede dört çocuktan fazlasını kabul etmiyordu. Öğrencileriyle arasındaki samimi ilişki büyüklerin dünyasındaki gibi özgür ve sıcaktı. Çocuklar Arseni Romanoviç'e zamanlarını daha eğlenceli geçirmek için gidiyor ayrıca okulda öğrendiklerinden daha fazlasını öğreniyorlardı.

Ama Dorogomilov Hvalinsk'te başından geçen kötü olayı ve kurtaramadığı oğlunu hiç unutmadı. Bu olayları kimseye anlatmamış, arkadaşı İzvekov'un ölümünü de saklı tutmuştu. Kendini tamamen işine vermiş gibi görünüyor, bütün gün bir işten bir işe koşuşturuyordu. Hırpani paltosu artık Saratov'da hiç yadırganmıyordu. Halk ona alışmıştı. Suratında ve tavırlarında bir gariplik vardı, sıradan bir adam değildi. Genellikle akıl hastanesinde yatanların böyle bir görünümü olurdu.

Pastuhov, "İlginç bir öykü," dedi Mertsalov susunca, "peki İzvekov kim? İsmi hiç yabancı gelmiyor."

Mertsalov biraz sarsıldı, "Sanırım bu isim senin için çok şey ifade ediyor Aleksandr Vladimiroviç." Bunu söylerken yüzündeki kırışıklıklar belirginleşmişti. "Sanırım, daha bir delikanlıyken ikiniz bir olayda birlikteydiniz. Hatırladınız mı?"

Pastuhov, "Gerçekten mi?" diye sordu.

"O davadaki yoldaş, boğulan İzvekov'un oğludur. Şimdi bir Sovyet sekreteri."

Pastuhov, "Deme yahu!" dedi. Sanki Mertsalov'u dinlemiyor da başka bir şey düşünüyordu. "Ne garip. Karım Dorogomilov'u görünce koruyucu meleğimiz geldi sanmıştı. Buna ne dersiniz?"

Mertsalov "Şehri koruyan yedi melekten biri mi?" diye sordu gülerek, "Belki de, ama artık şehri melekler de koruyamaz. Gezegenimizdeki değişimi önleyemezler."

Pastuhov "Evet," dedi onaylayarak.

Birbirlerine bakıp gülümsediler, ayrılmaya hazırlanır gibi bir halleri vardı. Pastuhov, Mertsalov'a Svetuhin'i aradığını söyledi. Mertsalov da yardımcı olacağına söz verdi.

Pastuhov evine giderken, Mertsalov'un anlattıklarını düşünüyordu. Dorogomilov kafasında büyümüş, öyküyü anlatan da onu çok etkilemişti. Eve geldiğinde hol kapısını açık buldu. Etrafta kimse yoktu, oyun oynayan çocuklar da gitmişti.

Merdivenleri çıktı. Açık daire kapısından öfkeli sesler geliyordu.

Dorogomilov yükses sesle, "Bunu yapmamalıydın. Özür dilemek de bir işe yaramıyor," diyordu.

Pastuhov kendi odasına yöneldi, Asya oradaydı. Bakışları bulanıktı, incinmişti ama her şeyi kabullendiği anlaşılan gözlerinde ne hüzün, ne de öfke vardı. Koridordaki ses sadece Dorogomilov'u değil, kendisini de ilgilendiriyordu.

İçeri girerken kafası karışıktı, isteksiz konuştu "Ne oldu Alyoşa'ya?"

Asya doğum yaptığı için kendisiyle fazlasıyla ilgilenilen bir eş gibi kafasını salladı. Pastuhov onun yumuşak ellerini öptü bu arada çocuğu fark etti.

Çocuk sobanın yanında kollarını kavuşturmuş oturuyor, babasını ilgiyle izliyordu. Olga Adamovna küçük bir odanın girişinde durmuş, odanın pervazını bir tüfek gibi kavramıştı. Yerini bırakırsa sanki taşa dönüşecekmiş gibiydi.

"İyi ki geldin," dedi Asya, "ne oldu?"

Kocasının ellerini okşamasından çok hoşlanmıştı. Ağırbaşlı bir edayla "Bizi kovuyorlar," dedi. Halinden yine de hoşnuttu, kocasının varlığı bu tatsız durumu unutturuyordu.

"Yalnız bizi mi çıkarıyorlar?"

"Hayır. Bizi, patronu ve çevremizdekileri. Başka türlü ifade edecek olursak, iskele alabanda." Kahkahayı basmıştı. Sonra sesini alçaltarak şunları söyledi: "Oraya git ve ağırlığını koy. Arseni Romanoviç çok öfkeli, işleri de karıştırıyor. Sevimli, genç bir asker geldi. Durduğu yerde duramıyor. Git, onu yatıştır. Savaş çanları çalıyor, duymuyor musun?"

Aleksandr Vladimiroviç hızla koridora daldı. Ne sütunların, ne de mobilyaların ağır havası insanları yatıştırıyordu. Herkes aynı anda konuşuyor, kargaşalık hüküm sürüyordu. Havada tehditler, hakaretler, suçlamalar ve atışmalar uçuşuyordu.

"Onuncu keredir söylüyorum. Konut İdaresi'yle buranın bir il-

gisi kalmadı. Bu ev Askeriye'nin malı. Buraya artık askerler bakacak."

Dorogomilov, "Bu ev Askeriye'ye geçemez," dedi. Sesi çatlak çatlaktı. "Konut İdaresi'nin izni olmadan, bu iş gerçekleşemez. Bunu aklınıza koyun."

"Eğer askerlerin ihtiyacı varsa el koyarlar. Farkında değilsiniz ama, ortada bir savaş var. Artık bunu anlayın."

"Hayır, olmaz. Siz Askeriye'yi istilacı gibi gösteremezsiniz. Aşağılayamazsınız."

"Ben kimseye bir şey demiyorum. Görevimi yapmaya çalışıyorum. En iyisi, istilacı gibi suçlayıcı sözcükler kullanmayalım. Ayrıca, bu ev için gerekli bütün evraklar hazır."

"Evraklar Konut İdaresi'nden gelmeli."

"Bu evraklar da yasaldır."

"Konut İdaresi'nden gelmeyen bir evrak yasal değildir."

"Boşuna endişeleniyorsunuz."

"Buna ne demeli? Kafamızın üzerinden çatımızı alıyorlar, yine de endişelenmeyecekmişiz. Eğer uygun bir yer bulamazsam, oturur kitaplarımı ve eşyalarımı yerim. Durum böyle işte. Bilmem anlatabildim mi?"

Pastuhov pencerenin yanındaydı ve nasıl bakarsa baksın, kimin arşınladığını, kimin ayakta dikildiğini, arkasını dönerken Arseni Romanoviç'in suçlamalarını kime yönelttiğini anlayamıyordu.

Seyrettiği iki kişi bir an ışığa gömüldü. Biri üniforması çok şık olan bir askerdi. Üzerinde bir yıldız bulunan şapkasını alnına kadar gömmüştü, şapkanın siperliği de bir kitap kadar büyüktü. Yanındaki hiç konuşmayan, yarı sivil yarı askeri giysili adamın boyu askerin omzuna kadar geliyordu. Adam, askeri bir pantalon giymişti, şeritli bir paltosu, Volga denizcilerinin giydiklerinden bir şapkası vardı. Pastuhov kapının girişinde durduğundan asker duraksamak zorunda kaldı. Topuklarını birbirine vurup karşısındakine kenara çekilmesini işaret etti.

O sırada Dorogomilov ileri fırlamış, ellerini kaldırarak bağırmıştı "Aleksandr Vladimiroviç!"

Eski gömleğinin üzerine, sökük kenarları omzuna sürtündüğünde hışırtı çıkaran bir yelek giymişti. Şakaklarına dökülen saçı saka-

lına karışmıştı. Sakalının altındaki bağlanmamış, puanlı kravatı dışarı doğru çıkıntı yapıyordu.

"Aleksandr Vladimiroviç! Senden binlerce kez özür dilerim. Bir dinlesen ne olur. Bu yoldaş gelip daireme bir göz attı. Sonra buraya Askeriye'nin el koyduğunu söylediler. Askeriye'nin mekana ihtiyacı varmış, iyi güzel de peki siz ve aileniz ne olacak? Sovyet Konut İdaresi'ne göre bu ev kimin malı? Bunun cevabını askerler hiç merak etmiyor. Sadece savaşla ilgileniyorlar."

Yalnızca savaşla ilgilendiği söylenen adam, "Özür dilerim," dedi. Parmaklarını kemerine sıkıştırmıştı, sabrı taşmak üzereydi. Kısık gözlerle bakarak insanları makul olmaya çağırıyordu. Aleksandr Vladimiroviç bir anlık duraklamadan faydalanıp başını sallayarak gösterişli bir ifadeyle ismini söyledi. Bazı durumlarda, böyle konuşup insanı etkilerdi. Asker topuklarını bir kez daha birbirine vurdu, tahta gibi sert elini kaldırıp şakağına dokunarak selam verdi. Elini geri çektiğinde şakaklarındaki saçlar açıldı. Kavga ederken sert çıkan sesi şimdi yumuşamıştı. "Zubinski görevini yapmaya çalışıyor," dedi tatlılıkla, "bırakın da anlatayım. Askeri bürolardan biri bu evin üst katına taşınmak istiyor. Yoldaş Dorogomilov'un bu kadar şaşırmasına gerek yok."

Arseni Romanoviç öfkelendi, "Demek başka bir sebep yok."

"Tabii ki yok. Yasaya göre, bu evin alt katında ona da bir oda verilecektir."

"Bir oda ha. Teşekkürler. Ya kitaplığım ne olacak?" dedi Dorogomilov. Sonra bağırdı, "Onun değerini kim anlayacak? Sen mi?"

"Eğer bir değeri varsa, kamuya açılacaktır. Ama eğer hiçbir değeri yoksa, o zaman..." dedi Zubinski, kendine has bir üslupla.

Arseni Romanoviç, "Hiçbir değeri yok mu?" diyerek şaşkınlığını belirtti.

"Eğer hiçbir değeri yoksa, eski sahibine geri verilir."

"Kitaplığım ne olacak? Ona hiç ihtiyacım olmayacak mı?" dedi evin eski sahibi.

"Eğer onlara bir yer bulamazsak, Kullanılmış Mallar Bölümü'ne devrederiz."

Dorogomilov düşmemek için duvara yaslandı, güçlükle konuşa-

biliyordu, "Duyuyor musun Aleksandr Vladimiroviç? Duyuyor musun?"

Pastuhov güldü, "Evet," dedi, "korkarım biraz aşırıya kaçtınız."

"Sorularınızı yanıtlıyorum. Bu yalnızca benim görüşüm."

"Sizce benim ve ailemin durumu ne olacak?"

"Yoldaş Dorogomilov, Konut İdaresi'nden bir evrak almamızı söylüyor. Peki yurttaş Pastuhov sizden bir evrak almadan, sizin evinizde nasıl kalıyor?"

Hiç kimse karşılık vermedi. Zubinski konuşmasının etkileyip etkilemediğini anlamaya çalışırken Aleksandr Vladimiroviç sıkıntılı sıkıntılı oturuyordu. Dorogomilov kıvrılmış saçlarını yatırmaya çalışıyor, ağzını hiç açmayan adam ise sessizce ayakta duruyordu. Zubinski sonunda odadakileri sessizce izleyen Anastasia Germanovna'ya döndü.

Kadın kibarca, "Yani siz yurttaş Pastuhov ve ailesini sokağa atmaya niyetlisiniz," dedi. Bunları söylerken gülmüştü. Gülerken yüzünde güzel ve çetin bir ifade vardı. Zubinski biraz duraksadı, "Sizin gibi ünlü bir aile sokağa atılmaz," dedi çekinerek.

Asya gülümsedi, "Tam şövalyelere yakışan bir tavır bu," dedi, "ama bizim için kahramanlık yapacağınız yerde, otelde bir oda tutsanız daha makbule geçer. Değil mi Saşa?"

Pastuhov keyifsizce yanıt verdi, "Yalnız bırakılmayı tercih ederim."

Zubinski omuzlarını silkti. Durumunun çok tatsız olduğunun farkındaydı ama işini de yapmak zorundaydı. Yanındaki adama, "Sanırım siz de yurttaş Pastuhov'a yardım edersiniz," dedi.

Adamın başı çok kötü ağrıyordu, güçlükle konuştu: "Bir şeyler yaparız."

"Özür dilerim. Siz kimsiniz?" diye sordu Asya tatlılıkla.

Sessiz duran adam, sevimsiz bir edayla, "Konut İdaresi'nin bir temsilcisiyim," dedi.

Arseni Romanoviç öfkelenmişti, "Demek öyle," dedi. "Demek ki bize Konut İdaresi bakıyor ve bizim için hiçbir şey yapmıyor. Şimdi gidip resmi bir şikayet dilekçesi yazacağım."

Konut İdaresi'nden gelen temsilci, kimseye kafasını çevirip bak-

madan merdivenin yanına gitti. Zubinski, Anastasia Germanovna'ya görkemli bir selam çaktı. Pastuhov'a verdiği selamdan ise ona fazla önem vermediği belli oluyordu. Dorogomilov'a daha da kötü bir selam çakıp uzaklaştı. Adımları merdivende bir şarkı gibi yankılanmıştı. Arseni Romanoviç omuzlarını tutarak elbisesini gizledi ve Anastasia Germanovna'ya eğilerek selam verdi.

"Görüntüm ve sesim yüzünden beni bağışlayın. Çok kötü oldum gerçekten. Bir balıkçı gibiyim."

Arkasını dönüp karanlık koridorda gözden kayboldu.

Karısıyla yalnız kaldığında Pastuhov pencerenin yanına gidip cama hafif hafif vurdu. Yatakhanedeki amatör müzisyeni hatırlayarak güldü.

"Niye gülüyorsun?" diye sordu Asya.

"Kendileriyle barışık öyle insanlar vardır ki, onlara piyano çalar mısın diye sorduğunda, hiç duraksamadan, hiç denemedim ama sanırım becerebilirim, derler. "

"Zubinski böyle biri mi?"

"Evet."

"Demek ki bizde bir gariplik var," dedi Pastuhov'un eşi.

Sonra hepsi, kötü hiçbir şey olmamış da gelecek güzel günleri bekliyorlarmış gibi gülmeye başladılar.

Alyoşa köşesinden çıkıp onlara katıldı. Olga Adamovna da, içi rahat onu seyrediyordu.

"Baba, bizi sokağa atarlarsa, biz de bahçede yaşarız. Arseni Romanoviç de bize katılır. Ne iyi değil mi?"

Aleksandr Vladimiroviç gülmeyi kesti, düşünceli bir biçimde gözlerini kıstı.

"Evet, öyle yaparız. Sen ve ben bahçede çok rahat ederiz. Annen ve Olga Adamovna birlikte oyun oynarlar. Uzağa tükürme oyununa da orada devam ederiz," dedi oğlunu da düşünerek.

ON BİR

Ertesi gün, Pastuhov ve karısı eski adı "Papaz'ın Sokağı" olan yerden geçerken, tuğla bir duvara yapıştırılmış, bir gazeteyi görünce durup bir süre okudular. Yapışkanın kurumadığı köşelerde sinekler uçuşuyordu. Cepheden gelen ürkütücü haberlere göre çarpışmalar yoğunlaşmıştı, savaş güneye ve doğuya doğru yayılıyordu. Beyaz Ordu generalleri, Aşağı ve Orta Volga'yı ele geçirmek istiyor, Don steplerinden başlayan Denikin'in sağ kanadı cephe hattını yarmaya çalışıyordu. Volga'nın üstlerinden başlayan Kolçak'ın merkezdeki kuvvetleri de onlara yardımcı oluyordu. Bu kuvvetlerin birleşmesiyle devrim karşıtı güçler toplanmış oluyordu. Şu anda çok güçlü bir darbe indirmek üzereydiler. Ural ve Orenburg steplerinin Kazaklar'ı, Sovyet cumhuriyetlerini kuşatan ölüm zincirinin uçlarını bir araya getiriyordu. Bu büyük stratejik savaşta, Saratov güneye, Volga'ya doğru uzanan kılıcın kabzasını oluşturuyordu. Kılıcın bir tarafı batıya, Denikin'in ordusuna öteki tarafı da Kazaklar'a doğru çevriliydi. Beyazlar'ın birinci amacı, devrimin isyancı elini kırmak, Bolşevikler'in eski, sağlam kılıcını parçalamaktı. Bunun için her çareye başvuracaklardı.

Yaz gelince, Saratov üç yönden esen kavurucu yellerin ortasında kaldı. Herkes, çarlık taraftarlarının geçen sene olduğu gibi bu yıl da oluşturduğu Volga'nın aşağı kesimlerinden geçen hattı konuşuyordu. Bu hat, büyük bir tümör gibi Don'un çevresindeki buğday tarlalarında yayılıyordu. Volga'nın uzaklarında, steplerdeki Kazaklar, en büyük kent Uralsk'ı kuşatmıştı. Bu kent devrimcilerin elindeydi.

Rahat nefes almayı engelleyen rüzgârlar yüzünden yaz zorlu geçecek gibi görünüyordu. Herkes, uzak ve yakın geleceğin bu iç savaşın akışına bağlı olduğunu biliyordu.

İnsanlar, bu durumu göz önünde bulundurarak savaş şartlarına boyun eğiyor ya da karşı çıkıyor; hayatlarına yön veriyorlardı. Ayrıca toplumsal yaşamlarını sürdürürken bireysel yaşamlarına da devam ediyorlardı. Bütün bunlar alacalı bir kumaşın farklı renklerini

oluşturuyordu. Fakat kimse şöyle bir bakıp da geleceğin nasıl olduğunu söyleyemezdi.

Kıyafetleri kirli işçiler pano ve hedef tahtalarını yüklenmiş yürüyor, sedyeleri taşıyan kamyonlar bir hastaneden diğerine koşuyordu. Mobilyalar da aynı biçimde taşınıyordu.

Meslek liselerindeki öğrenciler, kilden atlar ve horozlar yapıyor, sergiler açıyorlar, fabrikalar ve atölyeler de el bombaları ve patlayıcılar üretiyorlardı. Müzik tutkunları ise, alacakaranlıkta, Lipki Parkı'nın at nalını andıran oturma yerlerinde senfoni orkestrasını dinliyorlardı. Her iş gibi, böyle etkinlikler de savaşta kolay izlenemiyordu. Dinleyiciler zayıfca bir insan olan şefin hareketlerine dikkatle bakıyorlardı. Adamın Liszt'inki gibi kirpi kafası, Paganini kadar hüzünlü bir havası vardı. Zaman zaman Yukarı Pazar, Kızıl Ordu askerleri tarafından kuşatılıp serseriler dışarı atılıyordu.

Gazeteler Saratov'a, Petrograd'lı bir kumpanya tarafından getirilen *Faust ve Kent* adlı bir gösteriden söz ediyordu. Yerel Sovyetlerin ve yoksul köylülerin katıldığı konferanslar düzenleniyor, Lev Tolstoy'un *Baba Sergius*'u sahneleniyordu. Fırınların önünde uzun kuyruklar oluşuyordu. Şehir Sovyeti bütün binalardan ticari etiketlerin sökületeceğini duyurmuştu. Kilise çanları herkesi akşam duasına çağırıyordu. Eski belediye binasının uzağına, devrim adına, ne olduğu anlaşılınayan bir heykel dikilmişti.

Asya ve Aleksandr Vladimiroviç haberleri okurken anlamlı anlamlı bakıştılar. Tekrar gazeteye baktıklarında Asya bir çığlık attı.

"Bak!"

Sayfaya iyice yaklaştılar. Neredeyse kafalarını duvara çarpacaklardı.

"A. Pastuhov kentimize geldi. Oyun yazarı Aleksandr Pastuhov'un oyunları tiyatroseverlerin çok beğenisini kazanmıştır. Kendisi kısa süre önce Saratov'a gelmiştir. İsmi sadece tiyatroseverler arasında değil, devrimci çevrelerce de bilinir. Eskiden, A. Pastuhov şehrimizde de bildiri dağıtma çalışmalarına katılmıştır. Sonra da Çar'ın sivil polisleri tarafından kovuşturmaya alınmıştır. O zamanlar yerel basındaki ilerici kalemler destek çıkmışlar, ama bu bir işe yaramamıştı. Geçmişte zor günler yaşamış olan yazar, popüler olsa da bağışlanmamıştı. Ezilen kitlelere olan sevgisi, devrim için yaptı-

ğı fedakarlıklar herkes tarafından bilinmektedir. Çalışan kesimler, halkımız artık ürünler vermektedir. Kentimizden olan A. Pastuhov da, kendisinden beklenen çağdaş yapıtları bize sunacaktır. Tiyatroseverler onun böyle çalışmalarının başarılı olacağına şimdiden inanmaktadırlar. U. M."

Pastuhovlar yazıdan uzaklaştılar. Asya, kocasının omzunu tuttu, ona bakmadan eşinin yüzünü düşündü. Pastuhov kafasını, paltosunun yakasının içine sokmuş böyle yapınca da sanki iki çeneli bir insan olmuştu. Somurtuyordu, yüzünün alt yarısı şişmişti. Dudakları bezelye kabuğu gibiydi. Aralık gözkapaklarının ardından durgun durgun uzaklara bakıyor, gözlerini, içlerine bir şey kaçmış gibi kırpıştırıyordu.

Bishop Kilisesi'nden birden çan sesleri duyuldu. Bunlara yeni katedraldeki çanlar cevap verdi. Rahip efendi güzel bir çift atın çektiği bir arabayla kilisenin kapısından girdi. Pastuhovlar yol açmak için kenara çekildiler. Araba yanlarından geçerken de içeri şöyle bir göz attılar. Kara cüppesinin içindeki rahip, kafasını biraz arkaya doğru atmıştı. İpek eldivenlerinin içinde sanki istavroz çıkarmaya hazırlanan elleri sıcak pideler gibi yumuk yumuktu.

Asya da sessizce istavroz çıkardı.

"Vay be! Yanımızdan bir rahip geçti," diye söylendi Pastuhov. Böylelikle Tanrı katında temiz olduğunu belirtmek istiyordu.

"O bir rahip değil Saşa. O bir keşiş."

"Bir keşiş şans getirebilir mi?"

"Şüphesiz getirir."

Pastuhov, "Ama arada bir fark var," dedi gülerek, "U. M. Mertsalov, o benim için iyi şeyler yaptı."

Asya içini çekti, "Bana bunlardan hiç bahsetmemiştin. Bildiriler, devrim, yeraltı faaliyetleri. Nedir bütün bunlar?"

"Bunların hepsi saçmalık. Benim şehri terk etmemem için bir kağıt imzalattıklarını unuttun mu? O zamanlar beni tuttukları ve bir şeylerden dolayı suçladıkları doğru. Ama hepsi de saçma ve hayal ürünüydü."

Pastuhov rahat değildi ve paltosunun düğmelerini açarak, yakasını kaldırdı.

"Bence yazdıkları çok abartılı. Bu eskimiş devrimci lider eve gi-

dip yemek yapmaya kalkarsa yerel dedikodulardan berbat bir çorba hazırlayabilir."

"Peki gerçekten bir şeyler oldu mu?"

"Ne olabilir ki? Önemsiz birkaç şey."

Pastuhov omuzlarını kaldırarak ıslık çalmaya başladı. Asya, kocasının eski güzel günlerden hangisini anlatacağına karar veremediğini anladı, tatlılıkla konuştu:

"Haklısın. Önemsiz şeylerse anlatma," dedi, "bizim gibi yoksul insanların, yolumuza çıkan önemsiz şeylerle uğraşması yanlış olur. Bu bizim kusurumuz değil ki."

Pastuhov omuz silkti. Asya yumuşak, tatlı kahkalarından birini koyverdi.

Pastuhov, "Böyle şeylerin yaşamıma girmesine izin veremem," dedi sert bir edayla, "yaradılışıma aykırı."

Asya, kocasının omuzlarına abandı, o da suratını asmıştı. Eve kadar ağzını hiç açmadı.

Pastuhovlar taşındıklarında, Arseni Romanoviç, Aleksandr Vladimiroviç'e, çalışırken kütüphaneyi istediği gibi kullanabileceğini söylemişti. Pastuhov'un ailesiyle oturduğu odada çalışmasının ne kadar güç olduğunu anlamıştı.

Pastuhov bu teklifi kabul etti, onun masasına oturur oturmaz yaşlı bir bekarın ilkelerine ters düştüğünü fark etmesine karşın ilk iş olarak çevresini temizledi. Ama toz içindeki garip eşyalarla birlikte yaşamak çok zordu. Eski yazı masasını sevgiyle andı. Kristal lambasının solgun ışığını, kristal yazı takımını, Çin ejdarha motifleriyle süslü sivri uçlu kalemlerini anımsadı. Pastuhov kalemlerini kırdığında bunlarla Asya ilgilenir, uçlarını açardı, ayrıca mürekkep hokkasının yanında, her zaman, mevsimine göre değişen bir çiçeğin bulunması gerektiğini bilirdi. Baharda laleler ya da nergisler, kışın alev alev açelyalar, yazın ise kır çiçeklerinden bir demet masaya konurdu. Çiçeklerin birbirinden ayrı kokuları Aleksandr Vladimiroviç'in çalışmasını etkiler, kokulardaki gizemi çözmeye çalışırdı. Kokuları anlama çabası, karısını hep şaşırtırdı.

Bir keresinde, "Asya!" diye bağırdı, sesi bütün dairede çınlamıştı. "Buraya gel. Gözlerini kapa ve havayı kokla. Bu leylakların kutsanmış saflığının altına gizlenmiş mantarları görebiliyor musun?"

Asya, "Sahi mi?" diye çığlık attı. Mutlu ve şaşkındı. "Dediğin çok doğru. Bir de leylakların kokusu olmaz derler. Nasıl oldu da ben bunu daha önce anlayamadım? Tanrım, mantarlara bak. Mantar kızartması ne güzel olur."

"Mantar kızartması değil aptal. Çayırdan yeni koparılmış taze mantarlar var orada. Kenarları koyu renkte pembe mantarlar. İnce sapları üzerinde kümeleşirler. Şimdi burayı terk et. Bir şeyden anladığın yok. Nezle olmuşsun, burnunu kurula ve çalışırken beni bir daha rahatsız etme."

Dorogomilov gündüz vakti kitapları kemiren fareler gibi çalışıyordu. Fareler duvarlarla rafların arasında koşuşturup duruyor, kitaplar kitap gibi kokuyordu. Bu kokuyu herkes tanırdı. Özellikle on sekizinci yüzyıla ait gri renkli olanlar böyle kokardı. Işığa tuttuğunuzda basıldıkları yayınevinin adını güçlükle okuyabilirdiniz. *Yeni Hükümdarlar*, *Batıl İnançlar Ansiklopedisi* ve *Gülen Democritos* bu türden kitaplardı. Taşradan kente göç eden soylular ya da babalarının köydeki evlerinden şehire kaçan rahiplerin oğulları onları beraberlerinde taşırlardı. Daha sonraki yıllarda basılan kitaplar kitapçılara ya da koleksiyonculara ulaşmıştı. Bu kitapların üzerlerinde, şarap fıçılarının ya da soyulmuş söğüt dallarının üstündekilere benzeyen kocaman küfler olur, kokuları kağıtlara karışırdı. Eski cins kağıtlar; terzi dükkanları ya da havalandırılmış, duvarları ketenle kaplı odalar gibi kokardı. Ama bu sadece bir teşbihtir, çünkü bir kitap kitap gibi, şarap şarap gibi, kömür de kömür gibi kokar. Kitabınsa nesneler içinde özel bir yeri vardır. Saftır, katışıksızdır.

Pastuhov saatini mürekkep hokkasının yanına koydu. Genellikle çalışırken saatini de yanından ayırmazdı. Bazen tek bir konu üzerine yoğunlaşamadığını duyumsuyordu. Dorogomilov'un odasında çalışırken düşünceleri rüzgâra kapılmış bir filiz gibi salınıyordu. Ayağa kalkıp kitaplığın yanına gitti. Bir şapkanın içinden şans dağıtan bir papağan gibi eline gelen ilk kitabı çekti.

Genelde tarih kitaplarını tercih ediyordu. Eskiden yalnızca üniversitelerle, oradaki yaşamla, akademisyenlerle ilgilenir, kartotekslerle, kitaplardaki sıkıcı gerçeklerle vakit öldürürdü. İki yıldır oradan oraya sürüklenen bir mülteci olduğu için ilgisini hâlâ bu türden kitaplar çekebiliyordu. Geçmişi, tuttuğu günlüklerle birlikte kay-

bolduğu için bu unutulmuş sayfalardaki olaylar onda yankı buluyordu. Günlükler insanın damarlarındaki eski ateşleri yeniden körükleyebilir, içindeki intikam ve özlem duygusu eskisinden daha güçlü bir ateş gibi yanardı.

Pastuhov, Pugaçev'in önderliğindeki halkın özgürlük savaşını okuyordu. Pugaçev, Saratov'u kuşatan tepelerden bir hayalet gibi yükselmişti. Kel kafalıydı; yumruklarını beline dayayıp aşağıdaki sakin kentleri seyrederken kafasının kenarlarındaki birkaç tutam siyah saç ağustos serinliğinde uçuşurdu. Kentliler nefeslerini tutmuş; kara bir atın üzerindeki, at kadar kara ve sanki kanatlanmış gibi duran büyük komutana kentin anahtarlarını sunuyorlardı. Boğazına kadar ilikli kızıl gömleğiyle bir kuzguna benziyor, Kolçak kılıcı yanında sallanıyordu. Çarlık yandaşlarının tuttuğu kapıdan geçerken kentliler şapkalarını havaya fırlatarak arkasından koşmuşlardı. Düşmanlarına karşı yardım istiyorlardı.

Gün batarken çanlar çalmaya başlamıştı. Zenginlerden zorla alınan Pers halılarıyla kaplı tahtına oturup kentlilerin bağlılık yeminini kabul ederken cesur yandaşları, duydukları öfkeyi dile getiriyordu. Step rüzgârı kent meydanındaki darağacına çekilmiş soyluların, çar taraftarlarının ve tüccarların cesetlerini sallayıp, sonra Volga'ya yönelirken atların kokusu havayı çekilmez bir hale sokmuştu. Pastuhov bu rüzgârla Pugaçev'den daha uzaklara; sarı tepelerin ve Volga'nın üzerinden uzaklara, yüz elli yıl öteye, günümüze sürüklendi.

Beyaz atların toynaklarını, burunlarından gelen soluğu duyuyordu. Atına abanmış bıyıklı bir atlı gördü. Kürklü şapkasını arkasına atmış, gözlerini kısmıştı. Arkasından, steplerdeki çimenler gibi dalga dalga süvari alayları geliyordu. En öndeki bu süvari, eskiden Balakov'da marangozdu. Yeni asker olmuştu. Şimdi Volga'nın gerisindeki geniş düzlüklerdeki piyade ve süvari bölüklerine komuta ediyordu. Amacı devrimi Ural Kazakları'ndan korumaktı. Kızıl komutan Vasili Çapayev, Bolşevik bayrağı altında düşmanla savaşıyor, halkın desteğiyle yakıp yıkıyordu. İsminin heceleri Urallar'da, rüzgârın önünde sürüklenerek Volga'yı baştan sona dolaşmış, bu adın türevleri geçtiği yerlere takılmıştı. Bu adam sanki doğuştan hükümdardı. Stepleri, kentleri, kasabaları fethetti. Bir Tanrı gibiydi. Sonra Uzen Nehri'nden Urallar'a, İrgiz'den Belaya'ya kadar uzanan top-

raklarda at sürerken mağrur bir edası vardı.

Ağustos sıcağında, doğduğu Nikolayevsk'i geri aldı. Nikolayevsk'i koruyan Çek topçusuna saldırı düzenlerken kentin eski adını iptal ederek kendi alayının adını uygun gördü: Pugaçev. Böylece yeni işçi köylü hükümetini yetkili kılmış oluyordu. Daha sonra hücuma geçen süvariler şöyle bağırıyordu. "Saldır! Saldır! Pugaçev!"

Bu savaş, bahardan dokuz ay önce olmuştu. Pastuhov, şimdi Pugaçev'le Çapayev'i düşünüyor; Pugaçev'in özgür Kazakları'yla, Çapayev'in kızıl bayraklı savaşçılarını karşılaştırıyordu. O sıralar Çapayev, Pugaçev'i geride bırakmış, onu geçmişti, Kappel'in önderliğindeki subayları dağıtıyor ya da esir takası yapıyordu. Bazı kasabalar süvarileri için savaş meydanı olmuştu. Volga'daki kasabaların isimleri söylenirken davul sesini andırıyordu. Buzuluk, Buguruslan, Bugulma, Belebei.

Ama bir süre sonra müzik değişti, olaylar hızlanmıştı. Pastuhov, güneydoğudaki kasabalardan yayılan güzel kokuyu hissetti. Bu dayanılmaz güzellikteki koku onları birleştiriyor, moral veriyordu. Pastuhov gelen kokudan ülkenin güneydoğusunda olduklarını anladı. Halkların yazgısının yüzyıllar önce orada çizildiğini biliyordu. Rus mızrağının ne kadar dayanıklı olduğunu anlamış, Rus kılıcının sağlamlığını ölçmüştü. Mermi vızıltılarına Kazaklar ıslık çalarak yanıt veriyordu. Kulikovo Savaşı'ndan Stephan Razin'e dek, ya da Pugaçev'in ortaya çıkışından Volga çevresini inleten kazaklara kadar halkın yüceliği, hüznü ve öfkesi steplerde güvenilir ellerde ses buluyordu. Aşağı Volga'da nehrin irili ufaklı kollarının birleştiği yerde kentler daha birkaç ay öncesine dek hâlâ çarlık zamanından kalma isimleri taşıyorlardı. Buralarda ekmek ve özgürlük adına büyük savaşlar verilmiş, bu savaşlardan Sovyetler galip çıkmıştı. Şimdi, bahar vaktiydi; bulutlar alçalıyor, erkek kardeş, elini kız kardeşe uzatıyordu. Kazaklara ait olduğu söylenen Don, kınından kılıcını çıkarıyordu. Ana Volga tepelere toplarını diziyordu.

Pastuhov bunları düşünürken, kapıya vuruldu. Gelen, Arseniç Romanoviç'ti. Çalışmasını böldüğü için özür diledi, zaten birkaç saniye için gelmişti, fazla kalamayacaktı, yemek yapmaya gitmesi gerekiyordu. Hakkında konuşmak istediği birkaç haber vardı, ama sonra da gelebilirdi.

"Gel. Gel. Hadi. Burası senin evin, asıl ben seni rahatsız ettiğimi düşünüyorum. Şu anda bir şey yapmıyordum. Oturmuş Solovyov'u okuyordum. Haberler bizim kovulmamızla mı ilgili?"

Haberler atılmalarıyla ilgili değildi. Arseni Romanoviç'in itirazı henüz işleme konmamıştı. Ama askeri makamlar da henüz bir şey söylememişlerdi.

Dorogomilov "Şimdilik her şey yolunda," dedi neşe içinde, "ama size göstermek istediğim bir şey var."

Yan cebinden bir gazete çıkarıp açtı. Yazıyı beğendiğini hissettirerek "Sizden bahsediyor," dedi.

Pastuhov, "Okudum, biliyorum," dedi.

"Okudunuz mu? Ben de okudum ve çok memnun oldum."

"Memnun oldunuz ha?"

"Çok alçakgönüllüsünüz; bize Melpomene kadar faydalı olmanıza karşın, bunu söylemiyorsunuz."

Pastuhov karşı çıktı, "İşte gördüğünüz gibi," dedi, saygınlığının azalacağını bile bile.

"Ne zaman onlarla görüşmeye başladınız bilmiyorum, ama tarihe bakacak olursak, Ragozin davasıyla sizin de ilginiz var. Yanılıyor muyum?"

Pastuhov bir an kendini kaybetti, "Doğru söylüyorsunuz. Olaya böyle bakarsak, dediklerinizde gerçek payı var," dedi ve pencerenin yanına gitti, "unutalım artık onu."

Arseni Romanoviç, "Anlıyorum, anlıyorum," dedi, coşkuyla öne doğru bir adım atmıştı; ama adımını utanarak geri çekti.

"Yazı sizin alçakgönüllüğünüzü belli edecek biçimde yazılmış. Özür dileyerek belirtiyorum ama, bence de bir insan bütün yaptıklarını açıkça göstermemeli. Böyle yapanları da hoş karşılamamalı. Ona tarihe geçmiş biri olarak bakmalı. Böyle bir tavır alınmalı. Ben de geçmişte devrim için bir şeyler yapmıştım, ama bunu özellikle vurgulamak istemem."

Pastuhov "Eğer özellikle bir şey yaptıysanız, niye saklıyorsunuz?" dedi, onu şaşırtmak için.

Arseni Romanoviç çığlık atar gibi konuştu: "Hayır! Bir düşünün!" dedi, korkmuştu. "Şaşkınlığım şundan, bırakın da açıklayayım. Bu yazıyı okur okumaz, senin de Ragozin olayına karıştığını

anladım. Kendimi senin yerine koyup düşünüyorum, o zaman olanlar sana da ilginç gelecektir mutlaka."

"O zaman olanlar mı?"

"Tabii. Senin olayla ilgin vardır ve bence en küçük ayrıntısına kadar her şeyi biliyordun."

"Her şeyi demekle neyi kastediyorsun?" Dorogomilov ellerini, parmaklarını kıtırdattı, sonra onları göğsüne yasladı. Favorilerinin yanı başındaki yanakları birden kızarmıştı. Sonra bir şeyi daha iyi görmek ister gibi ayak parmaklarının üzerinde dikildi. Pastuhov onda anlayamadığı şeyleri bilmeye can atan insanların halini gördü.

"Sen bu olaya karıştın. Senin bir arkadaşın olarak ben de sana bilmen gerekenleri söylemeliyim."

"Tabii. Lütfen bana anlatın."

"Ama benim anlattıklarımdan, sizin belli bir biçimde davranmanız gerekiyormuş gibi bir hava çıksın istemem. Ya da ben devrimciyim ve sizin de benim gibi olmanız gerekli diye düşünmenizi istemem. Böyle bir durumu benimsemem."

"Arseni Romanoviç, lütfen."

"Oldu. Tamam."

Dorogomilov parmaklarını gevşetip gazeteyi masaya yaydı. Tırnağını gazetenin kat yerinde bir baştan bir başa gezdirdi. Sonra ciddiyetini takınarak ağır ağır konuşmaya başladı:

"Piyotr Petroviç Ragozin'in, 1910'da sivil polis onu ararken, Saratov'u terk etmediğini bilmek mutlaka ilginizi çekecektir. O zamanlar hep buralardaydı kendisi."

Arseni Romanoviç derin bir nefes alıp titreyen parmağıyla kapıyı gösterdi.

"Oradaydı, değil mi?"

"Buradaydı. Sizin dairenizde kalıyordu."

"Bu kitaplığı kullanıyordu."

Pastuhov, "Yani o," diye sürdürdü ama Dorogomilov konuşmasına izin vermedi.

"Lütfen beni yanlış anlamayın. Kendimle ilgili bir şeyler söylemek istemiyorum. Yalnızca Piyotr Petroviç'e değineceğim. Benim evimde saklandığı için olayla bir ilgim var, demiyorum. Siz de evimde kaldınız. Benim olayla hiçbir ilgim yok. İllegal Parti Komitesi

toplu tutuklamalar olacağını öğrendi. O sırada tanıdığım biri bir komite üyesini saklamamız gerektiğini söyledi. Benim dairem de bu iş için çok uygundu. Çünkü hiç kimse benden şüphelenmezdi." Arseni Romanoviç sinsi sinsi güldü, sonra iç çekerek açıklamalarını sürdürdü: "Kimse benden şüphelenmezdi. Kasabanın esnafındandım. Tabii bunu açıkça belirtmediler, ama ben anladım, kabullendim. İnkar etmek bir işe yaramazdı, çünkü durum böyleydi. Tam o anda iyi yürekli bir adam ortaya çıktı, ben de onu sakladım."

Dorogomilov kitaplığın durduğu küçük odaya girdi. Raflardaki kitapları dökmeye başladı, ama kaplanmış eski divan devriliverdi. Arkasını iki eliyle kavrayarak divanın düzgün durmasını sağladı.

"Piyotr Petroviç bu divanda yatardı. Rafların arkasında."

Arseni Romanoviç saçlarını geriye itti. Pastuhov'un tepkisini beklerken kibirli kibirli paltosunu düzeltiyordu.

Aleksandr Vladimiroviç kitaplığa gidip rafların önünde biraz durdu. Sonra divana gidip oturdu. Divanın arka yüzünü elleriyle okşadı, tütün paketini çıkardı, parmaklarıyla bir sigara sardı. Tüttürmeye hazırlanırken "Burada çok kaldı mı?" diye sordu.

Dorogomilov hemen yanıtladı "Yirmi yedi gün kaldı."

"Hiç dışarı çıkmadı, ha?"

"Evet. Hiç dışarı çıkmadı."

"Ama nasıl olur?"

"Bütün ihtiyaçlarını ben sağlıyordum."

"Ama nasıl dayandı bir ay?"

"Kitap okuyordu."

"Kitap mı okuyordu?"

"Evet. Özür dilerim. Okuduğunuz kitap neydi? Solovyov mu? O da okurdu. Kazaklar'a not düşmüştü."

Dorogomilov masadan bir kitap alarak sayfalarına baktı.

"Burası örneğin."

Pastuhov, bastıra bastıra yazılmış okunaksız birkaç satırı hemen okudu. Pugaçev, bir fermanla arkadaşlarına sesleniyordu: "... topraklar ve tarlalar, nehirler ve ormanlar, paralar ve mallar, kurşun ve barut ve sınırsız bir özgürlük..."

"Bunun ne olduğunu anlıyor musunuz?"

Dorogomilov, "Evet," dedi ve okudu. "Demek ki ilerde böyle şeyler olacak."

"Ragozin mi yazdı bunu?"

"Evet, Piyotr Petroviç'in eliyle yazıldı."

Pastuhov çevresini saran sigara dumanının arasında birden ayağa kalktı. Arseni Romanoviç onu hayran hayran seyrederken, dimdik ayakta duruyordu. "Görünüşe göre, onun yeri boş kalmayacak."

Dorogomilov ne söylediğini anlayamamıştı, "Ne gibi?" diye sordu.

"Siz içeri girmeden önce Pugaçev'i okuyordum ve bugün Volga'nın, Don'un yukarı kısımlarında, Rusya'nın bütününde neler oluyor diye düşünüyordum. Önceden ateşlenen barut, şimdi patlıyor. Bugün steplerde hakimiyet kuranlar eski Kazaklar'ın torunları değil mi?"

Dorogomilov sözünü kesmek üzereyken durakladı, "Hem evet, hem de hayır," dedi, "güç kullanarak bastırılan insanların öç alması doğru. Şimdilik bastırılanlar bekliyor, her şey askıda. Ama onların tek amacı da öç almak değil, değil mi? Tek amaçları yeni bir toplum yaratmak."

"Ama Pugaçev'in yaptıklarını Ragozin'in onayladığını gördün. Buna ne demeli?"

"Pugaçev'in düşlerini ve soylu arzularını destekliyorum. Ama Kazaklar'ı desteklemesini doğru bulmuyorum. Geçmişe değil ama, yapacağım dedikleri ile geleceğe imza attı."

"Ama sevgili Arseni Romanoviç, sen de benim gibi düşünmüyor musun? Öç alırken ortaya çıkan vahşi istekleriyle insanlar yalnızca geçmişlerini temize çıkarmak istiyorlardı. Ama asıl yaptıkları geçmişlerini kirletmek oldu."

"Hiç de değil, Aleksandr Vladimiroviç, hiç de değil. Geçmişe bir şey olmadı, geleceği de koruyorlar."

"Ben de sizinle aynı düşüncede olmak isterdim. Genç ve ince filizler şimdi girdapta kayboluyor. Onlarla bir daha karşılaşmak çok zor."

"İnce mi? Sizce onlar ince mi? Karışıklığı bu gençler çıkarmadı mı? Bir ülkeyi bütün insanlar oluşturur. Ve sen bunlara ince, genç filizler diyorsun."

"Süvarilerin toynaklarından çıkan ses ile sürücünün ağzından çıkan çığlık birbirine çok uzak. Arada kalanları hesaba katıyor musun?"

"Aradakiler ancak çok güçlü bir kulak varsa duyulabilir. Ayrıca

toynakların sesi ile çığlıklar iki uç noktada duruyor. Ben başka bir şeyin sesini duyuyorum; orada sonsuza dek sürecek olan bir söz söylendi. Emeğin gücü. Bu söz bütün bölgeleri birleştirecektir. En uzakta olanlar bile bütüne katılacak; büyük bir bütün oluşacaktır."

"Bölünmez bir bütün mü?"

"Benim bundan hiçbir şüphem yok."

"Aynı şeyleri Don bölgesi için de söylüyorlar, Arseni Romanoviç."

Düşündüklerini açıkça belli etmesi, onu biraz uğraştırmak isteyen Pastuhov'u memnun etmişti. Dağınık saçları ağarmış bu yaşlı adamın kaynayan kanındaki ateşi hissetti Pastuhov. Bir yazar olarak soruna birçok açıdan bakmaktan hoşlanır, farklı yönlere sürüklenirdi.

Bu sorun onu sarıvermişti, günler geçtikçe olaylar gözünde farklı görünümlere bürünüyordu.

Dorogomilov, "Don'dan bahsetmeyin," diye telaşla karşı çıktı. Böyle bir kıyaslamayı aklı almıyordu. "Rusya'nın geçmişi bir bütündür. Ama şimdi insanlar geçmişlerini toptan yadsıyorlar."

Dorogomilov, Pastuhov'un yakasını kavradı, onu göklere çıkarmaya yeltendi. Sonra her kelimeyi vurgulayarak konuştu.

"İnsanlar kendi geleceklerini kendileri kurar. Ulusal marşı söyler gibi kolayca, daha güzel bir dünya yaratabilirler. İnanıyorum ki çok büyük başarılar elde edeceklerdir." Kendini kaybettiğini fark edince Dorogomilov utandı, "Büyük" sözcüğü ağzından çıkarken, geriye doğru bir adım atmıştı. Yaşlı adamın düşünceleri Pastuhov'u şaşırttı. O, "Başarılar" sözcüğünü söylerken, kendisi de durumun kaçınılmazlığının çok önceden belli olduğunu anlamıştı. Bu gerçeği hiçbir kuvvet değiştiremezdi. Hiçbir kuvvet bu gerçeği önleyemezdi. Bunları söyleyen kişi, yaşlı bir adamsa gelecekten hiç korkmadığının, halka güven duyduğunun işareti oluyordu. Pastuhov, onun kendini genç bir adam gibi hissettiğini anladı. Bu yüzden o sözcükleri üzerine basarak vurgulamıştı.

Aslında yeniliğe açık bir insan değildi. İstediklerinin saçmalığını hemen anlıyordu. Yanlışlıkla çarptığı bir kuşa sen peygambersin derse küçük düşerdi. Gerçekte ise bu kuş Pastuhov'u peygamber yapmak istiyordu. Bir şeyler söylemek için, kendi duygularıyla Ar-

seni Romanoviç'in duygularının kaynaşmasını bekledi. O da bir şeyler söylemeye hazırlanıyordu,

"Arzularımız olayları yönlendirmeden, mantığımızın arzularımızı yönlendirmesi gerektiğine inanıyorsunuz, değil mi?"

"Mantığımızın arzularımıza gem vurmak gibi bir niyeti olamaz. Bu çok zararlı olur. Mantığımız yalnızca yol gösterir."

"Ragozinler'in pusulasına göre mi yapar bunu?"

"Ona güveniyorsanız sizin de pusulanız sayılır. Hem siz, hem Ragozin birlikte tutarsanız, düşürmezsiniz onu."

Dorogomilov'un coşkusu dinmişti, ama yine de soğuk, sert bir bakışla Pastuhov'a baktı. Sanki karşısındakinin dayanma gücünü ölçüyordu. Sesinde saygısızlık havası hiç yoktu. Hiçbir şeyden korkmuyordu, ama Pastuhov'un gurûrunu da biraz kırmak istiyordu. Şimdi her şeyi anlamaya çalışıyordu. Kırıcı bir yanıt vermekten çekinerek mantık yürüttü:

"Ama son yıllarda Ragozin'in görüşlerine ters düştünüz Aleksandr Vladimiroviç? Şimdi başka bir partiye mi üyesiniz?"

Partilerden söz etmek ona bayağı gelse de, soru, Pastuhov'a garip geldi. Biraz rahatsız olmuş, hatta kırılmıştı. Dorogomilov'un onu içine çektiği otoriter havadan fazlaca sıkıldı. Pastuhov araştırmacı değil, üzerinde araştırma yapılan kişi durumuna düşmüştü. Kendisinin bir önemi kalmadığını düşünüyordu, ama savunmaya geçmek de korkaklık olurdu. Böyle durumlarda her zaman yaptığı gibi, eliyle yüzünü sildi. Gözlerini kırpıştırıp gülümsedi.

"Sevgili Arseni Romanoviç, hayatım boyunca hiçbir partiye üye olmadım. Şimdi de böyle bir niyetim yok. Bir gün sana Ragozin olayında olanları anlatacağım. Ama sen de bana, Ragozin'i evinde nasıl sakladığını anlatmalısın."

Dorogomilov hemen, "Evet," dedi, eski canlılığını kazanmıştı. "İşin en garibi de, o zaman kimi sakladığını bilmemem di."

"Deme yahu."

"Kim olduğunu sorsam bana cevap vermez diye düşündüm. Ya da takma adını söylerdi. Bu yüzden sormayı hiç düşünmedim. Bir yıl sonra bende kalanın kim olduğunu öğrendiğimde aradan o kadar zaman geçmesine karşın haberlerin beni ne kadar korkuttuğunu bilemezsiniz."

Arseni Romanoviç mutluydu, gülümsüyordu.

Pastuhov, "Bir yıl geçmesine karşın korkuyordun ha!" dedi.

"Koskoca bir yıl geçti. İsmi şehirde çok gürültü koparmıştı. Hatırlıyor musun?"

"Sonunda ne oldu?"

"Hiçbir şey. Benim evimde geçirdiği yirmi yedinci günün gecesinde, nehrin kıyısında, önceden hazırlattığımız motorumuza gittik. Nehrin doğduğu bölgeye doğru, köyüne, Ribuşki'ye gitmek istediğini söyledi. Oradan gemiye binecekmiş. Sanırım hepsi bu kadar. Ona güneye mi yoksa kuzeye mi gidecek bir gemiye bineceğini sormadım. Ama motoru bir yere bırakacağı kesindi. Devrim olana kadar onu bir daha hiç görmedim. Buraya döndüğü zaman da, bir toplantıda dinledim."

Pastuhov coşkuyla, "Şimdi burada mı?" diye sordu. Dorogomilov da heyecanlanmıştı, "Bilmiyor musun yoksa? Onunla konuşamadın demek?"

"Evet, konuşamadım."

Aleksandr Vladimiroviç kollarını açıp "Beni biraz dinler misin?" dedi.

"Niye bu kadar dertlenip endişeye kapıldın? Konut İdaresi'ne gidip kendi evinden atılmanı önlemeye çalıştın? Ragozin'e gidip söyleseydin, sana muhteşem bir saray sağlardı."

Dorogomilov kafasını salladı, "Niye böyle bir şey yapayım?" diye sordu.

"Benimle niye böyle konuşuyorsun, onun hayatını kurtarmadın mı?"

Ani bir rüzgâr esmiş gibi, Dorogomilov üstünü başını toplarken incinmiş gibiydi. "Böyle bir şey yaparsam, utancımdan ölürüm," diye yanıtladı.

O sırada koridorda bir kadın sesi çınladı, ardından da güçlü bir erkek sesi duyuldu. Sesler gittikçe yaklaşıyordu. Arseni Romanoviç'in kırgınlığı Pastuhov'un canını sıktığı için bu beklenmedik durum onu sevindirdi. Bir kez daha kulak verince sesi gelen adamı tanıdı.

Kapıya koşarken "Svetuhin bu! Svetuhin gelmiş!" diye bağırıyordu.

ON İKİ

İgor Pavloviç sakalını kesince, burnunun hafifçe kalkık ve alt dudağının biraz dışarı doğru çıkık olduğu ortaya çıktı. Böylece, konuşurken yüzüyle söyledikleri arasında bir uyum oluyordu. Şimdi sakalını zamanın izlerini belli etmemek için kesmişti.

Garip dudağına ve kırışıklıklarına karşın, Pastuhov bir zamanların ilahiyat öğrencisi olan Svetuhin'i hemen tanımıştı. Hayali şatolar çizen bu adamı halk çok sever, o da esmer güzelliğiyle gurur duyardı. Pastuhov duygulandı, kucaklaşırlarken, gençliklerinde onları birbirlerine yakınlaştıran dalganın etkisini yine hissetmişlerdi.

İgor Pavloviç, farklı yaradılışta iki insanın, eğer bunlar neşeli ve alaycıysalar, biri diğerine üstünlük kurmak istese bile, birlikteliklerini sürdürebileceğini söyledi. Bu, "şehir kuşları"nı kasaba seçkinlerinden ayıran bir sınırdı. Seçkinler, gururlarını inciteceğinden "kuşlar"ın üstünlüğünü, kabullenemiyorlardı.

Bu ilk karşılaşmaları, ikisi de yalnızken gerçekleşseydi, herhalde her şey çok daha farklı olurdu.

Svetuhin, hem Anastasia Germanovna'yı, hem de Dorogomilov'u dikkatle süzdü. Anastasia Germanovna biraz yapmacık bir samimiyetle karşılaşmıştı. Dorogomilov ise onun en beğendiği sanatçılardan biriydi, bu yüzden de çok heyecanlanmıştı. Pastuhov ise ortama güzellik katan, daha başından her şeyi değiştiren hoş bir etkenden dolayı biraz oyunculuk yapmak zorunda kaldı.

Svetuhin yanında bir kız çocuğu getirmişti, "Anoçka, benim öğrencilerimden biri," diye tanıttı onu. Hiç kimsenin bilmediği bir yerde yapayalnız kalmış gibi utangaç kız, Dorogomilov'u tanıyordu. Kitaplığın raflarından birinin gölgesine sığınmış tatlı tatlı onlara bakıyor, kendisi bulunduğu yerden herkesi inceleyip izlediği halde onu unutmalarını istiyordu. Ama Pastuhov'u daha dikkatle izliyordu.

Svetuhin selamlaşma faslı bittikten sonra, "Eski devrimci nasıl?" diye sordu, "Buraya dövüşmeye mi geldin?"

Sonra halinden hoşnut, ellerini oğuşturdu "Seni geçtiğime sevi-

niyorum."

Pastuhov hafifçe güldü "Kavgayı sürdüren sensin," dedi, "şimdi de tiyatroyu havaya uçuracaksın."

"Sahne kostümlerini diken terzinin başına gelenler gibi her şey tersine döndü. Çuvaldan işlemeli kumaş yapıyoruz. Ama sen nerdeyse cennete ulaştın. Sana yetişemeyiz. Devrimi tek başına gerçekleştirecek olan sensin. Çarlık polisi ve ötekiler yine peşinde."

Svetuhin gözünü serseriler gibi kısmıştı. Sanki göz kırpıyordu.

Pastuhov, "Bunun konuyla ne ilgisi var?" dedi.

Tavrında bir çelişki vardı, "Her şeyi Mertsalov yaptı."

"Bizim Mertsalov mu? Senin Mertsalov'un mu? Ya da başka bir Mertsalov mu? Bütün şehir Aleksandr Pastuhov'un devrimci eylemlerini biliyor."

Anastasia Germanovna tatlılıkla, "Bunda bir gariplik mi var?" diye sordu.

Svetuhin sesini inceltmiş, parmağını dudaklarına götürmüştü, "Tabii ki yok!" dedi. "Çok güzel bir durum. Harika! Ve aramızda kalsın, zamanlaması çok yerinde."

Güldü ve bir kere daha gözlerini kıstı.

Pastuhov, "Gözün mü seğiriyor?" diye sordu.

Svetuhin yüzünü tuttu. Çok endişeli bir hali vardı.

"Seğirme mi? Ne seğirmesi? Bir şey mi fark ettin? Korkunç bir şey bu. Anoçka benim gözüm seğiriyor mu?"

Pastuhov yineledi "Bir gözün seğiriyor."

Svetuhin, "Ah, gözüm!" dedi gülerek, "Gözüm savaş yorgunu devrimciyi gördüğü için kamaştı."

"Tamam, tamam! Kutsal yolda birlikte yürüdük, öyle değil mi?"

Svetuhin sessiz ve ciddi bir edayla, "Eminsin, değil mi?" diye sordu.

"Aklına jandarmalar gelince titremeye başlamandan bu kadar emin değilim."

Svetuhin'in gözü uzaklara daldı. Kısa bir suskunluktan sonra sessizce:

"Bundan emin olmaman çok iyi," dedi. "Bir eyleme katıldığını belli etmemek için mi böyle yapıyorsun?"

"Bir eyleme katıldığını belli etmemek için mi titriyorsun?"

"Tabii. Yalnızca bunun için."

"Bunu kimden saklayacaksın?"

"Senden."

Sessizce birbirlerine baktılar. Pastuhov'un gözü belli belirsiz seğiriyordu. Svetuhin ise gizemli birine benziyordu. Birden İgor Pavloviç gülmeye başladı. Pastuhov'un yanına gelip onu kucaklayarak öptü. "Her şey tamam. Endişelenmeyin!" dedi, sırtına vurup gülerek.

Herkes kendini şimdi daha iyi hissediyordu. Pastuhov arkadaşının kollarından kurtulup bir şeyler mırıldandı.

"Canın cehenneme! Seni rezil komedyen seni!"

"Biraz bekle. Senin biyografine döneceğiz yeniden. Ama şimdilik iki sorum var. İlk olarak, sen sık sık kafayı çeker misin?"

Pastuhov ona güvenmediğini belli ederek, "Sende bir şeyler var galiba," dedi. Svetuhin paltosunun kenarını kıvırarak, cebindeki şişkinliği gösterdi.

"O nedir?" diye sordu Pastuhov.

Svetuhin koyu renk sıvıyla dolu bir şişeyi ışığa tutunca da Pastuhov pek anlayamadı, bir kere daha "O nedir?" diye sordu.

Svetuhin'in gözleri bir ikon arıyordu. Bulamayınca da pencereye dönüp istavroz çıkardı.

"Beni inandıramazsın," dedi Pastuhov, "o şişedeki ne? Yoksa zehir mi?"

Svetuhin suratını asıp kafasını salladı. "Komik herif! Onun ne olduğunu ben sana soruyorum."

Sonra titrek bir sesle fısıldadı, "Ev yapımıdır." Kaşlarını kaldırdı.

Aleksandr Vladimiroviç şaşırmış gibiydi "Bu imkansız. İnanılmaz bir şey. Hiç kimse inanmaz. Mantığa sığmaz. İgor, eğer yalan söylüyorsan seni öldürürüm."

Svetuhin "İddialarımı doğrula Anoçka," diye rica etti.

Aleksandr Vladimiroviç, "Bu delinin söylediklerinde en ufak bir gerçeklik payı var mı?" diye sordu Anoçka'ya dönerek öfkeyle. "Bu zavallı şişede çok az da olsa zehir var mı?"

Anoçka köşesinden gülümsedi "Maalesef var" dedi.

Pastuhov şişeyi İgor Pavloviç'ten alıp ışığa tuttu. Bulutsu sarı

renkli sıvıya bakıp bağırdı, "Asya, jöleli etin servisini yap!"

"Tanrım bu ne gürültü," diye seslendi Anoçka'ya ürkekçe gülümseyerek. Anoçka'yı müttefiki olarak görüyordu.

Dorogomilov'un sesi birden yükseldi, "Çiroz var burada," diye bağırıyordu. "Astrakan'dan geldi bunlar."

Konuklar geldiğinden beri ilk defa konuşuyordu. Çünkü başlangıçta arkadaşları kavga mı ediyor yoksa şakalaşıyorlar mı anlayamamış, sadece seyretmekle yetinmişti. Sonra Svetuhin'in temposuna ve heyecanına hayran olmuştu. İgor Pavloviç duygularını çok güzel ifade ediyordu. Geçmişte olsa, onu oyuncu saymazlardı. Svetuhin oynamış, Dorogomilov da seyretmişti. Ama şimdi aralarında, ona göre bir fark yoktu. Oyun Dorogomilov'un evine girmiş, onun izleyiciliğine son vermişti. O da artık oynuyordu. Ne kadar ilginç bir durumdu bu. Sanki Arseni Romanoviç sahneye çıkmış ve Svetuhin'le birlikte rolünü oynamıştı.

Pastuhov bir şey söylemedi. Sanatla ilgili tartışmalar onu yormuştu. Bu konuyu herkesten iyi bildiğini düşündü. Devrimle ilgili tartışmalar ona eskileri hatırlatıyordu. Eskiden, açık hava gösterilerinin önemi üzerine tartışılırdı. Okulların değerlendirilmesi, sanattaki farklı yönsemeler gibi konular onu sıkardı. Diğer sanatsal yönsemelerle de sanat değeri olan bir eserin yaratılabileceğine inanırdı. Ama diğerleri için bir akımın destekleyicisi olduğunuzu söylemeniz, gerçekten öyle olmasanız da çok önemliydi. Tıpkı politik partilerde olduğu gibi sanattaki okulların da taraftarları vardı. Aslında bu durumdan hiç hoşlanmazdı ama, aşırı eleştirel de olmak istemiyordu. Bu konudaki tavrı böyleydi. Eğer bir tartışmaya girecek olursa, gerçek duygu ve düşüncelerini yaşayan, coşkulu, sevecen insanların yanında olduğunu söylüyordu. Bu yüzden de kendini, gerçek bir realist olarak görüyordu. Oyunlarının çoğu sahnelendiğine göre, bu konuda haklıydı. Yüreği, şimdi ve her zaman, yanlış değerlendirmeler yapıldığını söylüyordu. Mantık, doğası gereği, geçerli bir sebebi olan, dans gibi sanatlarda gerekliydi. Kendi beğeni ve görüşlerimizin hiç değişmeyeceğini düşünüyor, bu da ona mağrur bir hava veriyordu. Ayrıca bundan çok hoşnuttu.

Svetuhin söylediklerinin, Petrograd'da her yerde duyulabileceğini söyledi. Yine de kimsenin anlayamayacağı yaratılar bekleni-

yordu. Pastuhov, Svetuhin'in naif düşünden pek hoşlanmamıştı. Bu duyarlılığın ancak kentlere uygun düşeceğini düşünüyordu. Svetuhin'in derdini anlamıştı. Bir insan aşıksa, ay bile ona yeni gibi görünebilirdi. Arseni Romanoviç makul şeyler söyleyecekti.

"O bıyıklı adamın," ... adamın bıyığının neye benzediğini söyleyip söylememekte tereddüt ederek eliyle bıyığını tuttu; bıyığın mimozaya benzediğini söylese, kimse karşı çıkmazdı, "belki de geçmişimizle o kadar sıkı bağları yoktur. Ama, tarihimizdeki önemli olayları da görmezden gelmek, kanımca yanlış olur."

Svetuhin, "Aleksandr, ben yalnızca bir konuya değinmek istiyorum," diye araya girdi, "eğer senin yazacağın oyun, tarihi anları içeriyorsa, yaşadığımız görkemli dönemi de en iyi biçimde ifade eder."

Pastuhov, "'Tarihi bir an', 'görkemli bir dönem'" diyerek sözünü kesti, "İgor, ne kadar yüksekten uçuyorsun. Bu, Ruslar'ın geleneğine aykırı bir şey. Biz alçakgönüllülükle ün salmış insanlarız. Bu farklılık nerden kaynaklanıyor? Tarih ne güzeldir. Bir yerlerde, beşinci yüzyılın başında, Paris'te geçen olayları okumuştum. Sonra şöyle bir cümleyle karşılaştım. 'Armagnaclar'a karşı, Cabochienler ve Bourgugno kuvvetlerini birleştiriyorlar.' Bunu asla unutmadım. İki ya da üç yüzyıl içinde olanlar, bu gerçeği değiştirmedi. Yine, 'Armagnaclar'a karşı, Cabochienler ve Bourgugnolar, kuvvetlerini birleştiriyorlar. Vesaire, vesaire.' Yani, sonuçta bir değişiklik olmuyor."

Arseni Romanoviç, "O küçük divana oturup, tarihe farklı bir açıdan bakmak nereden icap etti?" dedi, "Bu yitip gitmiş yazılardan, insanlığın acılarının ve görkeminin, ne kadar sürdüğü anlaşılıyor mu? Sizin Solovyov da aynı saçmalıkları söylemiyor mu? Anladım artık her şeyi."

Anoçka bir kez daha konuşacak oldu. Ama bu sefer saflığından eser yoktu, hiç beklenmedik bir buluş yapmış gibi neşeliydi,

"Aleksandr Vladimiroviç. Bence siz bütün bu yazılanlara inandığınız için böyle konuşuyorsunuz. Yanılıyor muyum?"

Pastuhov ona öfkeyle baktı, "'Bütün bunlar' demekle neyi kastediyorsun?"

"Lütfen bana kızmayın. O eczacıya güldünüz. Ama sanata olan

sevgisine niye hiç sevinmediniz? Sizin yazdıklarınıza çok değer veriyordu. O oyunları yazarsanız avlular temizlenir, belki boyutları bile değişir. Aslında bütün oyunlarınızın insanlara yararı olmuştur; mesela, hastalıklardan korunmuş, ölmemişlerdir. Eğer oyunlarınızı yazarsanız, nelerin olabileceğini, siz daha iyi bilirsiniz. Öyle değil mi?"

Anoçka'nın gözleri ışıl ışıldı. Hayatı böyle açık ve kolayca algıladığı için, duygulanmıştı. Anastasia Germanovna, "Zavallı Saşa. Herkes üzerine gidiyor," dedi.

Pastuhov buna pek aldırmıyordu. "Sevgili küçük hanım, bir çan, bir mısranın üzerine konabilir mi? İkimiz de aynı şeyleri söylüyoruz. Ama düşüncelerimiz farklı. Lütfen İgor Pavloviç hakkında ne düşündüğünüzü bize anlatın."

"En başta, beni sorgulamaktan vazgeçin. Sizin görüşlerinize ve fikirlerinize karşı değilim. Ama olayların gelişimi, imgeleminizi tutuşturmuş. Şimdi içinde bulunduğunuz, ruhsal duyarlılığa karşıyım."

Svetuhin, "Çünkü sen öyle değilsin," dedi, "seni daha genç sanırdım."

"Bunun gençlikle ne ilgisi var?"

"Devrim gençliktir."

"Of! Bırakalım bunları. Bu lafları mezar taşıma yazdıracağım. Ne yazık ki gençlerin sanatla bir ilgisi yok. Belki de bu düşünce yanlıştır. Gençlik, sanatla aramıza giriyor."

Anoçka "Bunu anlamıyorum," diye söze karıştı, "eğer gençlik ve devrim aynı şeylerse..." Biraz duraksadı, "Devrim, yazdıklarınızla aranıza girebilir mi?"

Svetuhin'in suratı asıldı, "Eğer yazdıkların devrime karşıysa, bu olur," dedi, sonra kafasını arkasına atıp devam etti: "Hayır. Olamaz. Olamaz. Sanki fırtınalı bir bahçeden geldiniz. Orada fırtına ağaçları sarsıyor, rüzgâr çığlık çığlığa bağırıyordu. Gönlümüzde, böyle bir tiyatro var..."

Pastuhov, "Allah kahretsin," diye bağırdı, "hep aynı şeyler. 'Karmaşa'ymış; iğreniyorum böyle oyuncu sözcüklerinden. Dile yabancı, sonradan uydurma, boş laflar. Gerçekle ilgisi olmayan, sahte birer maske bunlar. Onları üst üste nasıl yığdın İgor? Bu abartılı sözcükleri duyunca, sanki önümde güçlü bir adam diz çö-

küp pazularını gösteriyor."

Biraz duraksayıp soluklanmak için sustu. Konuşmasını sürdürmek için sanki enerji topluyordu. Şimdi, önündeki duvarı delmenin zamanı gelmişti. Ama birden susuverdi. Anoçka yavaşça kalktı. Korku dolu gözlerini kapıya dikmişti. Pavlik içeri girmiş, kız kardeşini arıyordu. Belli ki bütün gün, dur durak bilmeden kızın peşinde koşturmuştu. Anoçka sandalyeden küçük bir kız gibi fırlayarak yanına gitti. Pavlik kardeşini kendine çekip nefes nefese kulağına fısıldadı.

Arseni Romanoviç oturduğu yerden sıçradı, "Annesi nasıl?" diye sordu utanarak. İgor Pavloviç de ayağa kalkmış, beti benzi atmıştı, Anoçka'ya korkuyla bakıyordu. Kendisinin de gideceğini işaret etti.

Anoçka yanına gelince "Evinizi görebilir miyim?" dedi, Svetuhin.

"Lütfen bunu yapmayın."

Kız, Pavlik'in omuzunu tuttu, birlikte odadan çıktılar. Çocuk dönüp bağırdı. "Geri döneceğim Arseni Romanoviç."

Svetuhin gitmek için bir kere daha yeltendi, Pastuhov'a uzattığı eli titriyordu, "Hadi. Yapma. Niye gidiyorsun ki? Kal biraz daha. Altın pabuçlar olmadan yürüyemez misin?" dedi Pastuhov.

"Annoçka'nın annesine ne kadar önem verdiğini bilemezsin," dedi sert bir edayla Svetuhin.

Arseni Romanoviç açıklık getirdi, "Şimdi ölmek üzere."

Pastuhov havayı yumuşatmaya çalıştı, "Nerden bileyim?" Svetuhin'i koridorun sonuna dek uğurladıktan sonra Aleksandr Vladimiroviç odasına döndü.

Anastasia Germanovna kapıyı açtı. Gökyüzü batıda kırmızıydı, ama hava yine durgundu. Yan yana oturuyorlardı. Her şey çok hızlı değişiyordu. Bir süre öylece kalıp düşüncelerini toparladılar. Anastasia Germanovna elini kocasının dizine koyup yavaşça sordu:

"Pilate'nin efsanesini biliyor musun? Pontius Pilate ihtiyar ve şişman bir adamdı. Güneşin altına yatıp kemiklerini ısıtırken eski bir aristokratla konuşuyordu. İkisi de geçmişte yaşıyordu. Mutlu, görkemli ve şimdi uzaklarda kalan geçmişte. Yaşlı adam Pilate'ye, 'Judaea'ya vali olduğunuz günleri hatırlıyor musunuz?' diye sordu. 'Kendi-

ni Yahudiler'in kralı ilan eden, kızıl kafalı peygamberi hatırlar mısınız? Sanırım bu olay, isyandan önce olmuştu. Din bilginleri öldürülmesini istediler. Son peygamberi onlara verdin. Onu Kudüs'te çarmıha gerdiler. Hatırladınız mı? Ona İsa derlerdi.' Pilate güneşin altında biraz yuvarlandı. Gözlerini açmadan yanıtladı: 'Hatırlamıyorum'"

Pastuhov, "Bana bu saçmalığı niye anlattın?" diye sordu. "Hatırladığım kadarıyla Svetuhin, eski arkadaşlarını unuttuğun için, seni azarlamıştı. Sen de utanmıştın. Niye onları arıyorsun?"

"Beni Pilate ile mi karşılaştırıyorsun?"

"Aman Allahım, hayır. Senin niye onları hatırlaman gerektiğini anlayamadım. Onlarla ne ilgin var? Onları kimseyle kıyaslayamazsın ki!"

Anastasia Germanovna kafasını göğsüne yaslamıştı, "Olgunsun. Güçlüsün. Her şey bir tarafa, kimi arayacağını bilirsin."

Bir anlık bir sessizlikten sonra, Pastuhov belli belirsiz yanıt verdi, "Hayır Asya. Ben çok sıradan bir insanım. Zayıfım. Herkesten daha zayıfım."

Açık açık konuştuğuna memnun olmuştu. Asya ona güçlü olduğunu söylerken Pastuhov'un buna karşı çıkacağını (Hayır! Hatalısın!) biliyordu.

Kadın kocasını öptü, beklendiği gibi, itiraz etti, "Sen güçlüsün."

Sonra kocası öpsün diye dudaklarını uzattı.

Pastuhov "Asya, bence burası bize uygun değil. Gitmeliyiz buradan," dedi bir dakika sonra.

"Hayır sevgilim. Gitmeliyiz sözü durumu yeteri kadar iyi vurgulamıyor. Buradan kaçmalıyız."

Bunu fısıltıyla söylemişti. Pastuhov'un derin gözlerine, tutkulu ve umutsuzca baktı.

ON ÜÇ

Olga İvanovna ölmek üzereydi.

Şu anda geceyarısı olmuştu ve yapılabilecek bir şey yoktu. Anoçka yatağa oturup bacaklarını iki yana açmıştı. Kafasını ellerinin arasına alıp duvara yaslandı. Gözlerini kısmış tavana bakıyordu. Pavlik ve babası, annesinin başucundaydılar.

Annesinin sanki uzaklardan, yerin altından gelen hırıltılı nefesini duyuyordu. İnsan nefesine benzemiyordu. Oysa annesinin, Olga İvanovna'nın nefesi, böyle değildi.

Guguklu saat üçü çaldı, sarkacın tıkırtıları işitildi. Bu sesler, mısır patlaklarını andırıyordu. Anoçka başka bir ses duymadı. Zorlukla ayakta duruyor, uykusuzlukla boğuşuyordu. Çünkü annesini yalnız bırakmak istemiyordu. Düşünceleri gibi, sık sık uyandığı için kesilen kısa düşler görüyordu. Babasını, sonra onun bir arkadaşını, hatta kendini bile görmüştü. Sonra annesiyle karşılaşıyordu. Herkes hafif bir perdeden geçiyormuş gibi rüyasına giriyordu.

Olga İvanovna'nın küçük ve telaşlı bir görüntüsü vardı. Bir an müşterisine, dikişini zamanında yetiştirmek için kalabalığın arasından aceleyle ilerliyor, başka bir an da pazarda, lahana yüklü bir arabaya yetişmeye uğraşıyordu. Seçtiği lahana çok güzeldi, fiyatı da uygundu. Ya da annesini, bir masaya eğilmiş kumaş keserken görüyordu. Sonra o telaşlı, çalışkan ve zarif eller, dikiş makinesinde kumaşa şekil verecekti. Annesi, düşebilecekleri bir çukurdan onları kurtarmak için alınteri dökerek çabalıyordu.

Ailenin reisi, Tihon Parabukin umarsız bir alkolikti. Ama asıl reis babaları değil, tabii ki Olga İvanovna'ydı. Kocasının ve çocuklarının sorumluluğunu Olga İvanovna üstlenmişti. Tihon ona tamamen bağımlıydı. Olga İvanovna yardıma muhtaç bir bebeğe bakar gibi bakıyordu kocasına. Kadının bütün amacı, Anoçka ve Pavlik'i her şeye rağmen büyütmekti. Olga İvanovna çok kararlı, yılmaz ve çalışkandı. Ağzına asla alkol koymazdı.

Anoçka'nın eğitimine İzvekova yardımcı oluyordu. Çocuğa

okumayı o öğretmiş, lise seviyesine getirmişti. Öğrencilere Yardım Kurulu'na Anoçka'yı önererek burs verilmesini istedi. Ayrıca kıza yardım etmek için her zaman hazırdı. Bir keresinde Olga İvanovna'ya dikiş makinesi almış, kadın da İzvekova'ya duacı olmuştu. Gerçi bu yardım bir yerde, onun emeğinin karşılığıydı, üstelik onu ailelerinden ayrı görmüyorlardı.

Parabukin birkaç kez karısına yardımcı olmayı denedi. Ama, kazandığından fazlasını harcıyordu. Çocuklarını, özellikle de Anoçka'yı çok seviyordu. Ama bu sevgide bir gariplik vardı. Olga İvanovna ise çok fedakârdı. Kızının her zaman iyi durumda olacağından, yaptıklarının boşa gitmeyeceğinden kuşku duymuyordu.

Anoçka'nın kafasında bütün olanlar yalnızca birer düşünce olarak dolaşmıyordu, bir kısmı belli belirsiz hayaller halindeydi. Annesinin yuvarlak, güzel gözlerine baktığında gördüğü şeyler şimdi ona göre geçmişte kalmış gibiydi. Anoçka yatağına iplerle bağlanmış gibi hareketsiz yatıyordu. Elleri ve ayakları uyuşmuştu. Anıları bölük pörçük hayal ettikçe, annesinin ölümünün aileden birinin ölümü gibi sıradan bir olay olmadığını, ailenin yıkılması anlamına geldiğini düşünüyordu korkuyla.

Odadaki seslerin değiştiğini fark etti. Saatin sarkacı her zamanki gibi salınmıyordu ama tıkırtıdan başka bir ses de işitilmiyordu. Hemen doğruldu. Parmaklarına ve dizlerine giden kan soğumuştu. Derin bir şaşkınlık kapladı içini. Bunu uzun bir sessizlik izledi. Sonra yine hayret ve yine sessizlik.

Yani sonumuz mu gelmişti ve bu şimdi mi gerçekleşmişti? Hep böyle mi olurdu? Evet daha dün, doktor, annesinin durumunun çok ciddi olduğunu söylemişti fakat o annesinin öleceğine inanmamıştı. Bu sabah Olga İvanovna'nın daha iyi olduğunu görünce de Anoçka krizin geçtiğine kanaat getirmiş annesinin kefeni yırttığını düşünmüştü.

Daha önce, Anoçka'nın kucağında taşıyabileceği kadar zayıflamasına neden olan berbat bir tifüsten de kurtulmuştu kadın. İyileşip ayağa kalkmış, dikiş dikmeye bile başlamıştı. Şimdi o zamankinden daha önemsiz bir hastalıktan niye ölsündü ki. Hayır. Bu yalnızca bir krizdi. Krizin sonunda ya da en şiddetli anında da olabilirdi. Olga İvanovna bunu da atlatır, derin bir nefes alırdı.

Niye derin bir nefes alamasındı ki? Belki daha şiddetli ve acılı çırpınacaktı ama yine aynı şeyler olacaktı. Bir insan nasıl böyle hırıltı çıkarabilir, annesinin küçük ve zayıf göğsünden bu sesler nasıl gelebilirdi? Şimdi ortalığı sessizlik kaplamıştı.

Çırpınmalar bitmiş miydi, ona mı öyle geliyordu? Bu son nefesi olabilir miydi? Hayır. İmkansız. Dikkatini tam olarak verseydi, bu durumun farklı olduğunu, annesinin can çekiştiğini anlardı.

Niye başka çırpınma olmamıştı? O zaman ardından, başka çırpınmalar gelirdi.

Annesi son nefesini vermişti. Uzun süredir sessizdi. Çok sessizdi. Her şey bekleyiş halindeydi. Tamam. İşte şimdi başladı. Tamam şimdi başladı. Ama bu çırpıntılar daha farklıydı. Hafif hafif, sarsıntılar halinde geliyorlardı. Ne olabilirdi bunlar? Anoçka titrek bir sesle, "Nedir bunlar?" diye sordu. Ve sonra, annesinin çırpıntıları, yerini hıçkırıklara bıraktı. Sesler aralık kapıdan alt perdeden geliyordu. Babası ağlıyor, vücuduyla yatağın kenarlarına vurarak kesilmek bilmeyen garip sesler çıkarıyordu.

Anoçka, "Nedir bu?" diye bağırdı. Kalkmak istedi, ama zayıf ve ince vücuduna ağırlık çökmüştü. Daha önce başına hiç böyle bir şey gelmemişti. Yatakta hareketsiz, kalakaldı.

Pavlik üstü başı dağınık, odaya geldi, saatin yanına bir sandalye çekti. Tırmanıp sarkacı durdurdu.

Anoçka, "Niye böyle yaptın?" diye sordu. Yatakta oturuyordu.

Pavlik cevap yerine, öfkeli, ela gözleriyle, sert sert baktı. Sanki onu azarlıyordu. Tabii ki ona, aileden biri ölünce bütün sarkaçların durdurulacağı açıklanmıştı.

Güneş çoktan doğmuştu. Yine de eşyalar zor seçiliyordu. Anoçka annesinin odasına girdi. Üzerine dar gelen bir Rus gömleği giymiş olan babası, karyolanın kenarında önüne eğilmiş oturuyordu. Bu uzun boylu zayıf adamın başı, ileri fırlamış omuzlarının üzerinde küçücük kalmıştı. Annesi tuhaf görünüyordu, onu tanımakta zorluk çeken Anoçka korkarak uzaklaştı, duvara yapışıp kaldı. Köşeye çekilip büzüldükçe büzüldü. Ağlayacak gibiydi, ellerini gözlerine götürdü. Bu arada küçük bir rafa çarpmış, üzerinde parlak, renkli çiçekler bulunan bir vazoyu devirmişti. Vazo, evdeki tek süs eşyasıydı.

Babası sesi duyunca doğrulup kalktı. Çarşafı kavradığı gibi parçaladı. Sonra diz çöküp ağlamaya başladı. Olga İvanovna'nın, zarif ayaklarını öpüyordu.

Anoçka vazoyu yerden kaldırıp rafa koydu. Sonra, odadan koşarak çıktı, kendini yatağına attı. Başını yastığın altına soktu.

Evlerine iki gün boyunca çeşit çeşit insan geldi. Komşular, arkadaşlar geldiler, gittiler. Öğütler verdiler, tesellide bulundular. Oysa Olga İvanovna yaşarken, bu kadar ilgi görmemişti. Masanın üzerinde yatıyor; evleri, küçüldükçe küçülüyordu. Anoçka gelen herkesle konuşuyor ama kimin gelip gittiğini hatırlamıyordu.

En önemli ziyeretçi Parabukin'i meyhanede de yalnız bırakmayan arkadaşı Mefodi Siliç'ti. Mefodi daha sonra da sık sık geldi. Geride kalanlara moral vermek gerektiğini düşünüyordu. Geldiğinde sundurmanın altına ya da akasyaların olduğu avluya geçip Mefodi'nin cebinde taşıdığı şişeyi boşalttılar.

Svetuhin'i de çağırmışlardı. O da Olga İvanovna'nın ayak ucuna bir demet leylak bıraktı. Zaten evdeki ağır çiçek kokusundan burasının bir ölü evi olduğu hemen belli oluyordu; o kadar çok çiçek vardı.

O gün İgor Pavloviç, Anoçka'nın yürüyüşe çıkmasını önermişti. Kız öneriyi ilkin kabul etti ama daha kapıdan çıkar çıkmaz ölüyle ilgili konuşmalar ilgisini çekti, bu konuşmalara kendisi de katıldı ve kararını değiştirerek geri döndü.

Vera Nikandrovna da gelmiş, işlemeli ipek bir şal getirmişti. Şalı, kenarlarıyla ellerini kapatacak şekilde Olga İvanovna'nın başına sardılar. Annesi, pırıltılı ipek şalın altında çok saf ve temiz duruyordu. Daha fazla dayanamayan Anoçka diz çöküp yüzünü Vera Nikandrovna'nın etekliğine gömdü. Küçük bir çocuk gibi korkmuştu. Vera Nikandrovna, uzun süre hafif hafif buklelerini okşadı.

Bu acılı görevleri yerine getirirken Pavlik yoğun bir enerji gösterdi; küçük ve hızlı bacakları hiç durmadı. Gerekli adresleri buluyor, babasının işlerine de yardım ediyordu. Mezarlığa geldiğinde oradaki varlığının ne kadar önemli olduğunu anlamış, bundan büyük bir gurur duymuştu.

Bu arada Meşkovlar tarafından çağrılmıştı. Orada Vitya'ya bütün olanları anlattı. Hasta olmasına karşın Elisaveta Merküryevna,

Olga İvanovna'ya gidip, gönül borcunu ödemek istiyordu. Onun yatağından çıkmasına izin vermediler. Ama Olga İvanovna'nın ölümüyle ilgili ayrıntıları öğrendi. Pavlik'i, paraları olup olmadığını öğrenmek için çağırmışlardı.

Hemen oluşturulan aile kurulunda Pavlik, babası ve kız kardeşiyle eşit söz hakkına sahip oldu. Parabukin Meşkovlar'dan yardım kabul etmeyeceğini söyledi,

"Annen hayattayken, Meşkovlar'dan yeterince zarar gördü. Küçükken sizi nasıl kırdıklarını unuttun mu? Cenaze için yardım kabul edeceğiz ve gereğini yapacağız. Şimdilik İzvekovlar'dan, biraz bir şeyler alacağız."

Anoçka, "Vera Nikandrovna bana biraz para verdi ama, bize yetmez," dedi.

"Aktör arkadaşından biraz yardım iste. Seni kırmaz. Aslında, bu bir tür borç vermektir," dedi babası da.

Anoçka hiçbir şey demeden başını eğdi. Babası, Olga İvanovna'nın yatağına, bütün ağırlığıyla çökmüştü. Ağlıyordu. Aynı durum, geçen birkaç gün içinde de tekrar etti. Anoçka bir keresinde yüzünü öne eğip, acı acı konuştu, "Hep senin votkan yüzünden bu duruma geldik baba."

Babası da boynunu bükerek yanıt vermişti, "Evet, evet, benim votkam yüzünden. Ama her şey, votkaya bağlanabilir mi? Ben hiçbir şey yapmadım mı? Yalnızca, votkayla açıklanabilir mi her şey? Beni suçluyorsun. Akıllısın ama, işin iç yüzünü bilmiyorsun. Halbuki uzun zamandır votka içmiyorum. Kamyon mazotuna benzeyen kirli bir karışımla idare ediyorum."

"Vitya'nın annesinden bir şey istemiyorsanız, Arseni Romanoviç'ten yardım isteyeceğim. Bir şeyler alırız," dedi Pavlik.

"Evet bu olabilir oğlum. Bize yardım edecektir. İyi bir insandır."

"Doğru," dedi Anoçka, "bizim yeteri kadar paramız yoksa, ondan isteyebiliriz. Hem de gerçekten ihtiyacımız var."

Birtakım işlemler yavaş yavaş yapıldı. Ne zaman biri ölse böyle sıkıntılar yaşanırdı. Kederli oldukları için ellerinden bir şey gelmiyor, ilk başta aile bu işin altından kalkamayacakmış gibi görünüyordu. Ama yapılması gerekenler birer birer halledildi. Yaşamın onca güzelliğine rağmen kaçınılmaz son geliyor, ölüler son dinlen-

me yerlerine gidiyorlardı. Bu sonsuza kadar tekrarlanacaktı.

Üçüncü günün sabahında taze ahşap kokan tabut geldi. Ölü içine konuldu, sonra yere indirildi. Pavlik Vitya'dan yardım istedi. Vitya, Olga İvanovna'nın ayaklarına denk gelen kısımdan taşımak istiyordu. Ellerini tabutun altına kaydırıp sopalara yapıştığında bütün vücudu kasıldı. Sonunda tabut yerine yerleştirildiğinde ellerine yapışan zifti temizlemeye çalıştı. Ama ne kadar uğraşırsa uğraşsın koku çıkmıyordu. Cenazeye umulduğundan daha çok insan geldi. Ama ölü taşınırken, hepsi kapıda kalmış, mezarlığa çok azı gelmişti.

Bir araba kiralamışlardı. Oradan ayrılırlarken, Parabukin, "Her şey tamam," diye mırıldandı, "Olga İvanovna memnun olmuştur. Burada olsa, 'Teşekkürler Tişa. Teşekkürler' derdi.

O zamanlar, parasızlıktan sadece mezarı kazdırmak için adam tutulur, mezarın doldurulup kapatılmasını cenazenin sahipleri yapardı. Bu iş için, kazma ve kürek gerekiyordu. Cenaze alayı belirli bir yerde durunca Pavlik ve Vitya kazılan mezara koştular. Orada komşuların da yardımıyla yapılması gerekeni yaptılar.

Hava sıcak ve rüzgârsızdı. Kenttekiler, toprağın her zerresinin gökyüzünün maviliğini ve beyazlığını içine çektiği böyle havalara artık alışmıştı. İnsanlar, kendilerine sürekli cenaze arabasını izlemelerini söyleyen sürücüsünün eski püskü giysiler giydiği cenaze arabasının arkasında beklediler. Arabaya koşulu atlar, durmadan başlarını sallıyordu.

Uzaktan bir otomobil belirdi. Araba, tepeye doğru hızla ilerledikten sonra kavşakta durmak zorunda kaldı. Ya geçmesi için cenaze alayı yol verecekti ya da otomobil kaldırıma çıkacaktı. Üstü açık otomobildeki adam doğrulup şapkasını çıkardı. Sonra kapıyı açıp çıktı, cenaze arabasına kadar yürüdü.

Anoçka gelenin Kiril olduğunu anlamıştı. Yanına gelip onunla tokalaşan Kiril, kızın elini uzun süre avucunda tuttu, bir süre bir şey söylemeden durdu. Kızın eli hâlâ avucundayken hızlı hızlı konuştu:

"Sizinle birlikte cenazeye gelmek isterdim, ama olmadı. Bazı acil işler çıktı. Umarım beni affedersiniz."

Anoçka ellerini geri çekti, "Teşekkür ederim."

İlgi odağında olduğunu anlaması için Kiril'e bakması gerekmiyordu. Vera Nikandrovna suçlayan bakışlarla Kiril'i süzdü. Doro-

gomilovlar ise olanları uzaktan izliyorlardı. Kiril'i, çocukluğundan anımsıyorlardı, ama uzun zamandan beri hiç görmemişlerdi. Parabukin gelenin kim olduğunu anlayamamıştı ama otomobille gelmeleri tuhafına gitmişti. Bu arada Pavlik ve Vitya'ya kimin göz kulak olacağını merak ediyordu.

Kiril'i eski bir arkadaşı gibi karşılayan Svetuhin onu önemli bir görevde, ne zaman göreceğini sordu. Ama İzvekov fazla yakınlık göstermedi. İgor Pavloviç de ona uyup geri çekildi. Biraz sonra İzvekov, Mefodi Siiiç'i, bir kenara çekip bu koşullarda iş konuşup konuşamayacaklarını sordu. Mefodi, "Niye olmasın?" dedi omuzlarını silkerek. Sonra şu tekerlemeyi söyledi, "Uyu, ey ölü, ne hüzün, ne de özlem, döndürmez seni; yaşa, ey dünya, bütün yaşam senin."

Svetuhin, geç kalmıştı. Çocuklar kazma ve küreklerle geldiler. Cenaze arabası da yola koyuldu.

Kiril, Anoçka'dan uzaklaştı. "Bir şeye ihtiyacınız olursa, anneme söyleyin. Böylece, benim de haberim olur. Lütfen dikkatli olun," dedi tekrar yaklaşmaya yeltenerek.

Çevredekilerin, onu ayıplamasından korkuyormuş gibi bir hali vardı.

Anoçka başını eğdi.

Kiril, kızın yanı başında yürüyordu. Sonra aceleyle arabaya gitti. Şoföre köşeye çekip durmasını söyledi. Orada, kafası açık, dizleri koltuğa çivilenmiş gibi bir süre durup cenaze törenini uzaktan izledi. Birden Anoçka dönüp arkasına baktı. Bakışı ışıltılı bir hilal gibiydi.

Kiril, bir iki saniye daha seyrettikten sonra yerine oturdu. Otomobil oradan uzaklaştı.

Şoföre, "Acele et," dedi. "Geç kaldım."

Saatini çıkarıp uzun uzun baktı. Otomobil sarsıldıkça, saat de yer değiştirirdiği için onu göremiyor ya da zamanı anlayamıyordu.

Parabukin dikkatle açık çukura bakıyor, mezarın çevresine dizilen herkese usulca yaklaşıyordu. Bir şey sormak ister gibi bir hali vardı. İnsanların sadece yüzlerine bakıyor sonra da uzaklaşıyordu. Mefodi omuzundan çekti "Ne istiyorsun?" diye sordu ona.

Parabukin, "Dindar bir insandı," dedi.

Herkesin duyacağı bir sesle sordu Mefodi, "Dini tören mi yapalım?"

Parabukin "Her şey boş," dedi şaşkın şaşkın, "ama bu ona yakışır, değil mi?"

Sonra utanarak kız kardeşine baktı. Anoçka, Vera Nikadrovna'ya danıştı, Parabukin'in söylediklerine katıldıklarını belirttiler.

Parabukin haçların arasında kayboldu, az sonra da cüppeli bir rahiple geri döndü. Tabutun kapağını açıp yaklaştılar. Rahip kutsal bir kutuyu ölünün üzerinde gezdirdi, duaya başladı. Sesi güçlüydü, sanki yukarılardan geliyordu. Kutsal kutudaki çanlar sanki ağaçlardaki kuşların gittikçe artan cıvıltısına cevap veriyordu.

Dorogomilov, Pavlik ve Vitya'nın arasında, ona çok uzaklardaymış gibi gelen gökyüzüne gözlerini dikmiş duruyordu. Mefodi çok duygulanmış, bas sesiyle ilahiye katılmıştı. "Duy beni Tanrım."

Rahip ölünün yanından ayrılırken gözü işlemeli şala takıldı ve "Şal da gömülecek mi?" diye sordu.

Anoçka bu soruyu "evet" diye yanıtlarken Parabukin mırıldandı: "Her şey onunla birlikte gidiyor, her şey."

Şalı kıskanç bir tavırla eşinin yüzüne örttü. Anoçka annesini son kez görebildi. Korkunç bir güç onu şimdi kendini çok mutlu ve temiz hisseden Olga İvanovna'ya doğru çekti. Kız birden ileri fırlayıp önünde diz çöktü. Tabutun yanında şalı tutarak annesinin sıcak ve yumşacık ellerini öptü. Parmaklarını kaldırıp dudaklarına götürdüğünde, daha ölmemiş olan iğne yaralarını hissetti. İşten yıpranmış bu eller nasıl da sevecendi. Sevgi dolu okşayışları hiç bitmemiş, hep sürmüştü. Anoçka annesinin ellerini kendini paralarcasına öpüyor öpüyor, gözyaşlarıyla ıslatıyordu.

Anoçka'yı tabuttan uzaklaştırmaya çalıştılar. Svetuhin üzerine eğilmişti. Ama o kederden buruşmuş ve sanki ufalmış yüzünü silerek aniden kalkıp uzaklaştı oradan. Mezarlıkta uzun zamandır iş gören yaşlı bir kadın kesti yolunu.

"O senin neyindi? Kız kardeşin mi?" diye sordu. Annesi olduğunu öğrenince de yüksek sesle bir şarkı söylemeye başladı, "Ah, şimdi bir gelin gibisin, zavallım. Martı kadar masumsun. Huzur içinde yat."

Tabutun kapağını örttükten sonra Parabukin çekiçle çaktı. Öyle gürültü çıkmıştı ki ses haçların arasından yankılandı. Mezar kazıcı biraz ilerde dikiliyordu. Bir yumak ip çıkarıldı, tabutun altına yerleştirildi. Tabut mezarın yanındaki yeni kazılmış toprağın üzerine konuldu.

Birden bir işçi gibi bağırdı Mefodi Siliç, "Döndürün tabutu. Döndürün."

Parabukin, cansız sesle "Niye?" diye sordu. "O tarafta bir haç var, ayakları haça çevrili olmalı."

"Ne demek istiyorsun? Haç kafasına dönük olmalı."

"Kime öğretiyorsun? Mahşer günü, ölüler haça ve doğuya bakarak dirilirler. Anladın mı? Haç ayaklara bakmalı."

Parabukin karşı çıktı. Bir süre gürültüyle kavga ettiler. Sonra Mefodi işi karara bağlasın diye rahibi aradı. Fakat rahip çekip gitmişti.

Sinirlenerek mezar kazıcılara baktı, "Niye bir şey söylemiyorsunuz?"

Sözüne değer verdiklerini ama para söz konusu olunca çekip gittiklerini bilen mezar kazıcı isteksizce konuştu, "Tabutu döndürün."

Tabut aşağıya indirilince Parabukin üstüne toprak atmaya başladı. Toplananlar da geleneğe uygun biçimde onu izlediler. Parabukin toprağı öyle bir hızla ve tutkuyla atıyordu ki, mezardan kızıl bir toz bulutu yükseldi. Yanakları solmuş, saçları güneşte bembeyaz olmuştu. Alnından ter damlıyordu.

Mefodi, "Yeter artık, biraz da biz yapalım," dedi onu durdurmaya çalışarak, ama başaramadı. Parmakları inançla kenetlenmiş, kazdıkça kazıyordu. Sanki oradakilerle yarışıyormuş gibi bir ara hızlandı. Yorulunca normal temposunda devam etti.

Parabukin oradaki bir mezardan destek alarak yere çöktü. Bitkin gözüküyordu. "Olga İvanovna... sevgilimiz... ellerimizle..." diye kesik kesik cümlelelerle mırıldanıyordu. Anoçka, onun yanından ayrılmadı. O sırada İgor Pavlaviç küreği Pavlik'in elinden aldı, toprak atmaya devam etti. Onu Arseni Romanoviç takip etti. Sonunda hepsi mezarın içine girerek son biçimini verdiler. Mezar toprakla aynı seviyeye geldikten sonra üzerine biraz

daha toprak atıp küçük bir tepe oluşturdular. Ağacın üstündeki kuşlar cıvıldaşarak uçuşunca hareketlenen dallar Anoçka'nın bir anlık mezarı görememesine neden oldu. Sona kalan toprak nemli, çamur gibi olduğu için artık tozda kalkmıyordu, her şey netleşmişti. O sırada ayağa kalkan Parabukin, "Ben gidiyorum," dedi. Anoçka onu alıkoymak istedi ama o, "Onu görmek istemiyorum, belki sonra," dedi.

İgor Pavloviç, solgun leylakları mezarın üzerine koydu. Sonra herkes sessizlik içinde mezarlıktan ayrıldı. Tramvay durağına geldiklarinde Pavlik, Vitya ile beraber Volga kıyısına gideceğini söyledi. Anoçka ise eve gelmesini, kazmayı ve küreği geri vermesi gerektiğini söyledi. Pavlik'in kaşları çatıldı. Ablasına, ona okuma yazma öğreten ablasına nasıl karşı çıkabilirdi. Evdeki önemli her konuda o karar verirdi.

Belki de şimdi, ev tamamen ondan sorulacaktı. Bunun çok zor olduğunu düşündü Anoçka, çünkü İgor Pavloviç ile birlikte bir tiyatro kuracaklar, böyle olunca da ev için zamanı hiç kalmayacaktı.

"Evde ne var?" diye sordu Pavlik.

"Eskiden ne varsa. Her şey eskisinden daha iyi olmalı," diye yanıtladı Anoçka.

Pavlik öfkelendi, "Ben bir şey yapmıyorum. Hayatın neye benzediğini sen de biliyorsun."

Anoçka belli belirsiz güldü. Tramvay gelmişti.

Değişik duraklarda inen arkadaşları giderken Pavlik'in elini tutup hafifçe omzuna vurarak, hatta sarılıp saçını çekiştirerek ona hoşça kal diyorlardı. İgor Pavloviç çenesine dokunmuş, Vera Nikandrovna da yanağından öpmüştü.

Pavlik, "Bu kadar yeter," diye düşündü.

Anoçka, evin avlusunda dolanırken, Mefodi Siliç'le babasını akasyaların altında gördü. İki büklüm oturuyor, kafa kafaya vermiş, felsefe konuşuyorlardı. Onları rahatsız etmeyeyim, diye düşündü.

Evi toplamak, gözüne ilk kez bazıları fazlaymış gibi görünen eşyaları başka yerlere koymak gerekiyordu. Küçük odalarda çok eşya vardı. Fakat değişiklik yapmak da zordu. Annesinin yatağını

kaldıramazdı. Belki üstüne dikiş makinesini koyduğu sandalye başka bir yere gidebilirdi. Ne garip, ölüm söz konusu olduğunda önemsiz şeyler bile değişiyordu.

Anoçka çalışmaya başlamıştı, ama bir şey üretemiyordu. Anılar çalışma isteğini götürmüşlerdi. Birden kırmızı benekli bir kumaşı tuttuğunu fark etti. Kumaşlar kesildikten sonra artan sayısız parçacıklardan biriydi. Pencerenin yanında, elindeki kumaş parçasıyla hareketsiz duruyordu. Başka bir parçasını, annesi elini kestiği zaman kullanmıştı. Dikiş makinesi çalışırken kumaşı iğnenin altında tutmaya zorlanan Olga İvanovna parmağından ne çok çekerdi. Eline iğne batmıştı yine. Hangi elineydi? Sağ eline mi? Hayır, sol eline. Anoçka, o kumaş parçasını çöpe atamadı. Kitapların üstüne koydu. Sonra, rengi zamanla pembeleşen bir fotografa baktı. Bu fotografa aşıktı. Etekliği yerlere kadar uzanan annesi bir koltukta oturuyordu. Dizinde, bacakları çarpık küçük bir kız vardı. Bu Anoçka'nın ölen kardeşiydi. Onun yanında, kısa bir paltosu, bol pantolonuyla, Parabukin oturuyordu. O zamanlar, trenlerde çalışıyordu Parabukin. Anoçka onu hiç böyle anımsamıyordu. Belleğinde, daha çok, evde giydiği gömlek ya da sonraları üstünden çıkarmadığı Tolstoy stili gömlek yer etmişti. O zamanlar daha rahat işlerin peşindeydi. Gözleri annesinin ve kız kardeşinin gözlerinin benzeriydi. Gözbebeklerindeki küçük noktalar sanki bileylenmiş gibi fıldır fıldırdı.

Bir süre sonra saatin, evi dolduran tik takları işitildi. Orada tıpkı eskisi gibi duran saati eliyle tuttu Anoçka. Annesinin elleri üçü yedi geçe kenetlenmişti. Anoçka biraz duraksayarak konuştu, "Onu çalıştırsa mıydık Pavlik?"

Pavlik böyle bir soru beklemiyordu, yanıt veremedi. Sadece, evde biri öldüğünde saatlerin durdurulduğunu bilirdi. Ama saatlerin ne zaman çalıştırılabileceğini kitap yazmıyordu, tabii saatin yeniden çalıştırılması gerekiyorsa bu söz konusu olabilirdi. Belki de bir daha hiç çalıştırılmamalıydı. Aslında bir insan öldü mü bir daha uyanmayacaktı.

Anoçka, "Bu rakamları hiç unutmayacağım," dedi ellerine bakarak, Pavlik yine yanıtlamadı.

"Git, saatin kaç olduğunu öğren," dedi Anoçka.

Pavlik komşulara sormak için gidince Anoçka sarkaçı çalıştırdı.

Aslında kararları kendi başına verecek gücü yoktu. Dışarıya çıkıp babasının yanına gitti.

Parabukin, bir kütüğün üstündeki mukavva parçasına oturuyor, Mefodi Siliç de bir aşağı bir yukarı volta atıyordu. Belli ki kapışıyorlardı. Birbirlerine şaşırtıcı sorular soruyor, sonra da tartışmaya başlıyorlardı. Ama hiç kavga etmiyor, birbirlerine saygı duyuyorlardı.

Birkaç yıl önce ilk karşılaştıklarında da bu basamakta yüz yüze gelmişlerdi. Biri iniyor, öteki çıkıyordu. Biri çok içtiğinden tiyatrodan uzaklaştırılmış, diğeri hastalığı yüzünden likörü bırakmış, iş bulmaya çalışıyordu. O günden sonra araları düzeldi. Şimdi Parabukin'in durumu arkadaşından daha iyiydi, çünkü bir işi vardı.

Parabukin, kızına oturmasını söyleyerek yana kaydı. Ama Anoçka'nın istediği bu değildi.

"Annemin yatağını Pavlik'e mi vereceğiz diye sormaya geldim. Onunki, kendisine küçük geliyormuş," dedi.

"Ben de aynı şeyi düşünüyorum. Sana yardımcı olayım mı?"

Anoçka döndü, "Hayır. Pavlik bana yardım edecek," dedi.

Babası, o gittikten sonra kafasını salladı, "Annesine, Olga İvanovna'ya benziyor. Zariftir ve içi kımıl kımıldır. Ama, bana da benziyor. Her şeyi istiyor. Kendine özgü istekleri var. Bu da tabii ki tehlikeli."

"Sana benziyorsa kötü," dedi Mefodi, "bir yerde mutluluğu bulamazsa, başka yere gidecektir. Yalnız gururu buna engel olur. Annesini rahipten nasıl da korudu. Ölüm. Ah ölüm, bize çok acı veriyor kardeşim. İlahi söylemek bile fayda etmez."

"İlahiyi benim için ortaya attın değil mi? Şarkı söylerken senin de bize katıldığını görmedim mi sanıyorsun?"

Mefodi, "İlahi söyleyen anılarımdı, ben değil. Eski alışkanlıklarım beni bırakmıyor," dedi utanarak,

"Sen kendin için bir mazeret bulabiliyorsun. Benim böyle bir şansım yok. Rahibin adını neden andım biliyor musun? Ölmüş karıma borcumu ödemek için. Şimdi anlamışsındır. Onun da anıları var."

"Tanrı'dan korkuyor musun?"

"Niye bunlarla uğraşıyorsun?" dedi Parabukin hüzünlü bir

edayla, "Hepsini çöpe atmadık mı? Sen de, ben de. Sanki umutlarımı ve düşlerimi unutmuş gibisin."

Mefodi kahramanca bir edayla konuştu "Senin düşlerin. Onları hep yüceltirsin," dedi. Mukavvanın tam kenarında oturuyordu, "Düşlerini değiştiremiyorsun değil mi? Onları bir kere yakaladın mı, düş olmaktan çıkarlar. Tanrı da böyledir. Onu göremediğin zaman, senin için Tanrı'dır. Ama eğer görürsen, odun yığınından bir farkı kalmaz. Bir idol haline gelir."

Parabukin gücenmişti, "Biraz önce kendin, insanların düşleri olmadan yaşayamayacağını söylemiştin."

"Evet, söyledim. Doğru, böyle bir şey kesinlikle olamaz. Ama düşlerle gerçekleri karıştırmamalıyız. Rüyalarımızın gerçek olmasını istersek, odun yığınıyla karşılaşırız. Anlıyorsun değil mi?"

"Odun yığını sensin."

"Tamam. Felsefe terimlerini kullanırsak, bu düşler, maddeleşmiş düşlerdir."

"Düşünceni kendine sakla. İnsanın en güzel yanı düşleridir. Sen de böyle düşünmüyor musun zaten? Eğer rüyalarımız Tanrı'yı yaratıyorsa ben de Tanrı'yım. İstediğim her şeyi yaparım. Dünyayı güzel bir yer haline getirmek istersem, kimse beni tutamaz. Siz de aynı şeyi söylemiyor musunuz? Ama şimdi beni yalnız bırakıyorsunuz. Filozofluğunuz beni sıktı. Çocuklarıma iyi davranmadım ve yüreğim onları arıyor. Ama dindar değilim."

Parabukin ayağa kalkmış, kütüğü eline almıştı. Mefodi onu kısık gözlerle izliyordu. Belli ki bu durumdan hoşlanmamıştı.

"Bir zamanlar Tanrı gibi olduğunu söylüyorsun. Olga İvanovna'nın anısına bir yemek veremez misin? Rus geleneklerine uygun bir yemek. Menü zengin olmalı."

Parabukin üşümüş gibi titredi. Kendini acındırmaya çalışarak birden Mefodi'ye döndü, "Sen benim arkadaşımsan beni teselli et. İçim yanıyor."

"Oldu. Bekle burada."

Mefodi Siliç kararlı adımlarla uzaklaştı. Yalnız kalan Parabukin yeniden oturdu, başını ellerinin arasına aldı. Mefodi hayatta kendi kendisinin hocasıydı. Üstünlüğü din eğitimine dayanıyordu. Her şeyden duyduğu şüphe, sülfürik asit gibi taşı deler geçerdi.

Dünyanın pratik bir akla göre kurulduğuna inanan Parabukin, herkesin ne yapabileceğini önceden sezerdi. Kendisi gibi yetenekli insanlar da hayatın işleyişine boyun eğmek zorundaydı. Herkesin bir yayı vardı; güçlü olanların uzun, zayıflarınki kısaydı. Yaylara tepki duyuyordu ama yayı uzun olanların geride kalacağına hiç inanmazdı.

Parabukin'in yayı çabuk eskimiş, devrimden sonra olanları, hayatın işleyişini basitleştirerek yorumlamıştı. Yayları olmayanlar bile istediklerini alabilirdi artık. Kendini yeniden yarattığına inanıyordu. Öyle ki, hiçbir şey yapmadan, yeni dünyaya uyum sağlayabilirdi. Değişimi ona göre kendine benzeyen insanlar gerçekleştirmişti. Bilinçli bir adam olduğuna inanıyordu. Fakat eskiden bilinci ona bir parça acı vermişti.

Mefodi Siliç ortadan kaybolduktan az sonra felsefe yapmayı kesti. Yeni durumu değerlendirmeye çalıştığında kendi yayının Olga İvanovna'nın ölümüyle iyice kısaldığını fark ediyordu. Eğer işini kaybederse aç kalırlardı. Eskiden Olga İvanovna taşıyordu onu, ama şimdi o iki çocuğunu taşımak zorundaydı. Tabii ki, Anoçka çalışmalarını tamamlayıp yardım ederdi. Ama ya Pavlik? On iki yaşına girdiğinde on beş yaşındaymış gibi görünebilir, ve bir işe girebilirdi. Belki de kendi çalıştığı yerde çalışırdı. Örneğin ağzına kadar, atılmış ve gözden çıkarılmış kitaplarla dolu depoda gençler oturup kitapların ciltlerini söküyorlardı. Kitapların değeri olmadığı için biriken yığınlarca cilt, ayakkabı fabrikasına gönderilir, bozuk sayfalardan da ambalaj kağıdı olarak yararlanılırdı.

Çocuk hayatını bu kolay işten kazanabilirdi. Tihon Platonoviç aldığı azıcık parayla ona bakamıyordu.

Parabukin içindeki, mantıksal temellere oturtulmuş söylevle karşılaştığı için üzüldü. Kalbi sıkışmıştı.

Bütün yapacağı, Mefodi'yi beklemekti. Bir araya geldiklerinde Mefodi'nin yorgun ve suçlu yüzü, Parabukin'i ağlatırdı. Ama bu gerçek dostu şimdi eli boş dönmüştü.

Parabukin, geldiğinde "Biraz bekleyin," dedi. İnce, uzun bacaklarıyla yürüyüşe çıkar gibi evden uzaklaştı.

Anoçka bu sırada kendini toparlamış, çalışıyordu. Camlar, altın rengi günbatımında ışıl ışıl parlıyordu. Hokkadaki kurumuş

mürekkebi bıçakla sökmeye çalışırken çıkardığı ses süpürgenin hışırtısına karışıyordu. Karyolanın bir ayağı kapının kenarına dayalıydı. Pijamalar düzensizce sağa sola atılmıştı.

Parabukin, "Sana yardımcı olayım kızım," dedi.

"Tamam. Al şu battaniyeleri, içleri üste gelecek biçimde as. Pavlik sana yardımcı olur. Onları pencerenin yakınına as ki, ben de buradan görebileyim."

Babası dışarı çıktı. Pencere pancuruyla eski bir lamba direğinin arasına bir ip çekti. Sonra battaniyeleri oğluyla birlikte taşıyıp astı, demek bu iş olabiliyordu. Ama birden davranışları tuhaflaştı. Kumaşların arasında dolanıyor, Pavlik'i tek başına dışarı göndermek için bahaneler bulmaya çalışıyordu.

Pavlik avludan bir pencereyi tıklatarak kız kardeşine bağırdı, "Bak. Babam bir şeyler yapıyor."

Anoçka hemen kapıya gittiğinde kapıdan annesinin ceketine sarılmış büyük bir bohçanın çıkarıldığını gördü. Babası, kızının arkasında olduğunu fark edince avlunun ortasına kadar gidip koşmaya başlamıştı. Fakat Anoçka onu yakalayıp hızla kapıyı çarptı. Sırtını kapıya dayayarak adamın yoluna dikildi.

Babası orada kalakalmıştı. Anoçka bohçanın bir köşesini yakalayıp açtığında annesinin dikiş makinesini gördü. Makinenin kapağını kendine doğru çekti.

Babası masum bir poz takınarak, "Tamam, tamam" dedi.

Ama Anoçka bu tamama ikna olmamış gibi makineyi çekmeye çalışıyordu.

Adam geriledi. Dudaklarında öfkeli bir gülümsemeyle mırıldandı, "Niye korkuyorsun? Ben senin düşmanın mıyım?"

Pavlik de gelmişti; güneşte alev alev yanan bakışlarla babasına baktı.

"Göstermek için aldım onu," dedi Parabukin, rehine bırakmak için... satmayacaktım... Annenin anısına... Anıları var..."

Anoçka hiçbir şey söylemedi, ama makineye iki eliyle sarılmıştı. Sonra dudaklarını ısırmayı bıraktı.

"Pavlik, babanın elini tut."

Parabukin, boyun eğmişti, "Hadi canım. Ben götürürüm. Pavlik daha küçük. Düşürebilir."

Anoçka öfkeli bir hareketle yine de makineyi ondan aldı. Yapısı o kadar inceydi ki bu ağırlığı kaldıramıyordu. "Onu eve götür," dedi kardeşine. Pavlik de makineyi zorlukla taşıdı. Bir tarafa eğiliyor, sonra boşta kalan eliyle durumu dengeliyor, adımlarını hızlandırmaya çalışıyor, kovayla su taşır gibi taşıyordu. Anoçka ceketi alıp babasına bir şey söylemeden düzeltti.

Parabukin gücenmiş bir tavırla, "Benden ne istiyorsun?" dedi. "Beni değiştireceğini mi sanıyorsun? Annen bunu yapamadı."

"Deneyeceğim," dedi Anoçka. Yavaşça uzaklaşırken ışıltısı kaybolmuştu.

Mefodi Siliç çömelmiş, akasyaların arkasından onları izliyordu.

ON DÖRT

Oznobişin, Lisa'nın yatağının yanına oturmuştu. Yüzünde korku, merak, minnettarlık ve mutluluk vardı.

En güçlü hissettiği duygu ise mutluluktu. Bazen tutkuyla dolup taşıyor ama Lisa "seni maskara" diyerek arzularını gerçekleştirmesine izin vermiyordu.

O zaman Lisa'nın üstünü saygıyla örtüp ellerini kavuşturuyordu. Kendisinin tutuklanması, Lisa'nın hastalanması gibi iki felaketten sonra hüküm süren huzurdan memnundu.

Lisa'nın hastalandığını duyduğunda hemen öleceğinden korkmuştu ama gözlerindeki ışıltıya bakılırsa artık iyileşiyordu. Dahası Lisa onu görmekten mutluydu. Ortadan kaybolup sırra kadem basmasına çok üzülmüş, sonra da hapiste başına neler geldi diye Oznobişin için endişelenmişti. Oznobişin'in başına gelen, kendi hastalığını bile unutturmuş, bunların kendisi yüzünden olduğunu bile geçirmişti Lisa aklından.

Bir kadının bir erkeğin yazgısı yüzünden acı çekeceğini, bu yüzden hastalanacağını kim bilebilirdi. Sevmişti ve çok duygulanmıştı. Lisa'nın, yaşamı tehlikedeyken doktor yerine sevgilisini istemesi kadar güzel bir şey var mıydı?

Küçük oğlunu Oznobişin'i bulması için yollamış, Vitya o soğuk gecede, karanlığın içinde dolaşıp durmuş; Oznobişin'in oralarda yaşayıp yaşamadığını öğrenmeye çalışmıştı. Ona ya cevap vermemişler, ya da tatsız sorular sormuşlardı. Yemin ettirenler ya da kim olduğunu soranlar bile çıkmıştı. Kimse Oznobişin'i tanımıyordu, yalnız oraya Anatoli Mihayloviç diye biri taşınmıştı.

Çocuk bir kapıdan ötekine, bir pencereden ötekine koşturuyor, hiç korkmadan zilleri ve kilitli kapıları zorluyordu. Korku, ağzından kan damlayan annesinin yattığı yerde, çok gerilerde kalmıştı. Lisa'nın, çocuğu sokağa gece salmakta tereddüt etmemesinin nedeni bu kanamayı durduracak tek insanın Oznobişin olmasıydı. Vitya eve elleri boş, terler içinde döndüğünde Oznobişin'i bulamadığı

için çok korkmuştu. Annesi de korkmuştu, onu yolladığı için özür diliyordu üstelik.

Lisa ertesi gün Vitya'yı hem kendisinin hem de Anatoli Mihayloviç'in çalıştığı notere gönderdi. Ama Oznobişin o gün işe gelmemişti. Vitya'yı ikinci kez, bu defa Oznobişin'in adresini öğrenmesi için aynı yere yolladı. Pavlik adresi öğrenince doğru Oznobişin'in evine gidecekti. Ama Vitya şaşırtıcı bir haberle geldi. Anatoli Mihayloviç gece evinde değildi.

Bunun üzerine Lisa Vitya'yı noterde çalışan kadınlara göndermiş, Oznobişin'in akrabalarından ne olduğunu öğrenmesini istemişti. Vitya noterdekilerin, onun akrabalarını bilmedikleri haberini getirdi.

Yapılanlardan hiç hoşnut olmayan Merküri Avdeyeviç şaşırmıştı. Bu olumsuz duygularına karşın Lisa'yla konuşmayı düşündü. Zaman hiç iyi değildi. Her şey tehlikeliydi. Bu gibi durumlarda insanın başına her şey gelebilirdi. Pazara gitmesini bile istemediği çocuğu Lisa bir hiç uğruna bütün kasabada niçin koşturuyor, gece vakti karanlıkta niye yolluyordu. Oznobişin'e niye bu kadar önem veriyordu? Lisa neyin peşindeydi? Kocasının mı? Nişanlısının mı? Belki de bir talibi vardı ya da...

Lisa, "Bu benim işim. O da benim arkadaşım," dedi.

"Eğer arkadaşınsa, kendiliğinden gelir. Dostluğunu sınamak için bir fırsat bu."

"Yalvarırım onu bulmama yardım edin."

Merküri Avdeyeviç daha fazla itirazın bir işe yaramayacağını biliyordu.

Oznobişin'i gece devriyesinin götürdüğünü söyledikten sonra susmanın daha iyi olacağını düşündü. Lisa çıldırmış, gidip kendisinin bulacağını söylüyordu. Ona yardım etmek istemeyenler, Oznobişin'e işkence yapmak istiyordu. Onu bulamazsa, daha kötü olacağı belliydi.

Meşkov askerî karakolları dikkatle taramaya başladı. Aranırsa, tutuklu Anatoli Mihayloviç bulunabilirdi. En sonunda kızına onun bir TH'de olduğunu söyledi. Bu TH Tevkifhane anlamına geliyordu. Yani kodesten bahsediyordu. Lisa haberden hem sarsılmış hem de mutlu olmuştu. Belirsizlik, acı gerçeği öğrenmekten daha kötüy-

dü. İzin verirlerse Oznobişin'i öpmek istediğini söylüyordu Lisa, ki bu bile hastalığının ne kadar ciddi olduğunu gösteriyordu.

Sonra, içerdeyken Oznobişin'e yemek göndermeye başladı. Artık yeni uğraşı buydu. Vitya'nın sattığı eski eşyaların parasıyla Oznobişin'e şeker ve yağ almakta bir sakınca görmüyordu. Paketi vermek için kuyrukta beklemekte de tuhaf bir yan yoktu.

Anatoli Mihayloviç dava gürü rahat olmalı, Vitya da artık büyüdüğü için yaşının gereği gibi davranmalıydı.

Meşkov, kızının, babası için böyle bir fedakarlıkta bulunmayacağını, Oznobişin gibi bir yabancı için ise oğlunu bile esirgemediğini düşünüp söyleniyordu. Peki başka zamanlar Merküri Avdeyeviç, "suda ya da havada, hasta ya da tutsak olsalar da" diye dua etmiyor muydu? İşte, kızı bu "hapistekilerden" birine abayı yakmıştı. Durumu kabullenmekten başka yapacağı bir şey yoktu.

Lisa yattığı yerden Anatoli Mihayloviç'e bakarken, onun için yaptığı fedakarlıkları düşünüyordu. Lisa'nın yolladığı ilk paketi aldığında, hücresinde ağlamıştı. Birlikte oldukları gece onun için çok önemliydi.

Lisa, "Sana neler yaptılar? Nasıldı orası?" diye sordu.

Oznobişin'in neler çektiğini öğrenmek istiyordu.

"Ah Lisa," diye içini çekti Oznobişin. Sorgulanmaktan yorgun düşen vücudu ileri geri sallanıyordu.

"Çok mu kötüydü?"

"Allah'a şükür hepsi bitti Lisa."

"Nasıldı? Niye bana anlatmıyorsun? Yasak mı?"

"Hayır. Nasıl olsa anlatırım. Yalnız şimdi olmaz. Şimdi olmaz."

"Ah zavallı. Nasıl da dayandın?"

"Seni düşünerek dayandım bunlara."

"Hayır, olmaz. Ama sen..."

"Şimdi durumum düzeldi. Akıllı ve anlayışlı bir adam yardım etti bana. Ama öyle bile olsa, her an suçlanabilir ve sorgusuz mahkum olabilirdim. Masum olsam bile. Buna inanabilir misin?"

"Masum da olsan bir şey değişmez. Tabii ki suçlu değilsin. Sen kime ne yaptın ki?" dedi Lisa. Oznobişin'i dinlemediği için konudan uzaklaşmıştı.

"Nasıl biriydi? Bolşevik miydi?" diye sordu.

"Herhalde. Benim davama bakan komisyonun üyesiydi. İsmini anımsamıyorum. Benim için olayı çözeceklerini söylediler. Durumu tam olarak inceledi ve yanlış bir şey bulamadı."

"Ne bulacağını sanıyordun?"

Oznobişin, "Şimdi, eski bir çarlık görevlisinin durumu söz konusu. Ben o rejimde doğup büyüdüm," dedi gülerek, "benim küçük balık olduğumu anladılar. Ağlarını küçük balık için attılar, ama daha büyüğünü yakalayacaklar."

Lisa şaşırmıştı, hafifçe gülümsedi, "Büyük balık için de ağ atacaklar."

"Çok kötü olur. O zaman ben küçük bir canlı olduğumu göstermek zorunda kalırım."

Lisa ciddileşti. Birdenbire onunla ilgili duygularını gözden geçirme ihtiyacı hissetti, Oznobişin'i daha iyi anlamak istiyordu. Duygularını bir daha tahlil edecek ve onu daha iyi tanıyacak, görüşlerini paylaşacaktı.

Düşünüldüğünde ilişkilerini iki döneme ayırabilirdi. İlk bölüm uzun ve olaysız; İkinci bölüm ise kısaydı. Ama bütün gelecekleri orada biçimlenmişti.

Lisa eskiden Oznobişin'i o kadar sık görmezdi. Yılda bir iki kere, ya bir dükkanda, ya da bir caddede, yardım sağlamak için yapılan gösterilerde karşılaşırlardı. Oznobişin onu görünce eğilir, bu selam, samimiyetten daha fazlasını ifade ederdi. Bir keresinde, Lipki Parkında, Lisa, onun kendisini izlediğini fark etti. Buna canı sıkıldı. İkinci kez aynı şey olduğunda, Oznobişin daha resmiydi. Lisa bundan da hoşlanmamış, "Tanrım. Ne kadar hassassın," demişti gülerek. Bundan sonra Oznobişin'i uzun bir süre göremedi.

Anatoli Mihayloviç'le bir sokakta tekrar karşılaştıklarında Lisa kocasından ayrılmıştı. Bu karşılaşma çok hoş olmuştu. Lisa eczaneden çıkmış, elindeki şişeler, kutular, paketlerle zorlukla ilerliyordu. Ağzı açık paketlerden birinden her şey kaldırıma saçıldı. Mevsim bahar olduğundan yer çamurluydu. Lisa paketleri bırakmadan düşenleri toplamaya çalışırken, birdenbire Oznobişin göründü ve yardıma koştu. Bozulan malları az önce satın aldığı gazeteye koydu. Lisa'nın evine kadar gitmek istiyordu. Oznobişin, neşeyle bütün yıl

boyunca Lisa'yı izleyerek, parfümlerinin sırrını keşfettiğini söylüyor, şakalar yapıyordu. En güzel kokunun adını aklında tutmuştu. Kırılan parfüm şişesi yüzünden her taraf çiçek kokularına boğulmuştu. Göz kamaştıran mart güneşinin, kar sularının kokusunu taşıyan rüzgârın belki de konuyla bir ilgisi yoktu, ama Lisa, Oznobişin'in konuşmasındaki içtenlikten hoşlandı. Kesin bir şey söylemek zordu ama, gerçek böyleydi. Oznobişin ona dar omuzları, eğilmiş vücudu ve hantal ayakları ile bir kanguruyu hatırlatıyordu.

Arkadaş olarak ayrıldılar. Lisa onu devrimden önce de bir kere görmüştü.

Şubnikov'dan boşanma işlemleri çok ağır giden Lisa, Oznobişin'den bir avukat tavsiye etmesini istedi. Viktor Semyonoviç işi hep uzatıyor; kilisede, mahkemede Lisa'nın her adımını kurnazca izliyordu. Oznobişin birkaç avukat sayarak sempatik bir tavırla düşüncesini söyledi. Devrimden sonra böyle şeylere hiç gerek kalmamıştı. Taraflardan birinin başvurusu ile evlilik bitiyor, erkeklerle aynı haklara sahip olan kadınlar serbest kalıyordu. Devlet, beylerin ya da hanımların ayrı ya da birlikte olmasına karışmıyordu. İki tarafın da istediğini yapabilmesi için arzularını belirtmesi yeterliydi.

İç savaşın zorlu yıllarında, Lisa da herkes gibi işsizlik sorunuyla karşı karşıyaydı. İş bulma isteğinden bahsettiği Oznobişin ona devlet görevlisi olduğunu gösteren üniformasını atmak istediğini ve savcılıktaki gibi olmayan başka bir iş istediğini anlatmıştı. Önüne çıkan Noter yardımcılığı işini bu yüzden ve geçici olarak kabul etmişti, Lisa'ya da orada çalışmasını öneriyordu. İş tabii ki çok romantik değildi, ama sade ve bürokratikti. Bu konumdaki bir insandan fazla bir şey istenemezdi. Varoşlardaki ve çevredeki emlakların fiyatlarını belirliyor, bunların özel mülkiyet sınırları içinde kalıp kalmadığına bakıyor; vekalet sorunlarıyla ilgileniyordu. Hepsi bu kadardı. Merküri Avdeyeviç içinse noterde çalışmak, neresinden bakarsan bak iyiydi, Lisa da işe girmişti işte.

Lisa, ona bir kadının ilgisini çekecek güzel şeyler sunan Anatoli Mihayloviç ile her gün buluşmaya başladı. Bazen işten birlikte çıkarlar, Volga'nın boş sokaklarında dolaşırlardı. Annesinin ölümünden sonra, kendisini daha yalnız hissetmeye başlayan Lisa'nın dünyada en sevdiği varlık oğluydu. Yine de, her gün artsa da anne-

lik sevgisinin yeterli olup olmadığından kuşku duyuyordu.

Benzer deneyimlerin, insanları bir araya getirdiği yargısı Lisa ile Anatoli Mihayloviç için de doğruydu. Mihayloviç de yalnızlığa, hayatın sıkıcılığına ve verdiği acılara alışkın bir bekardı. Ama kendine mutsuz diyemezdi. Yine de Lisa ona mutlu olup olmadığını sorduğunda onu yanıtlıyordu. On yıl kendine bir yer edinmek için uğraşmış ve mutlu olmasının bunu başarmasına bağlı olduğunu düşünmüştü. Ama bu süreçte öyle acılı deneyimler yaşamıştı ki, mutlu olması artık olanaksızdı. Bu açıklamasıyla Lisa'nın güvenini kazandı. Lisa'ya göre mutluluk kendiliğinden gelmiyordu, sonradan zorlayarak kazanılan bir şeydi. Ama parmaklarının arasından kayıp gittiğinden beri mutluluğun sırrını yitirmiş, geleceğini nasıl tasarlayacağını bilemez olmuştu. Farklı farklı nedenlerden kaynaklansa da bu iki insanı, yalnızlıkları ve mutsuzlukları birbirine yaklaştırıyordu. Duygularını tam olarak ifade edemeseler de birbirlerini arzuladıklarını ve çok sevdiklerini biliyorlardı.

Lisa'nın hastalığı her şeyi değiştirdi.

Baharın başında Lisa'nın ne kadar zayıfladığını fark eden Merküri Avdeyeviç bir doktora görünmesi için onu zorluyordu. Kızı sürekli öksürüyor, heyecanlanıyor ve çok çabuk yorulduğu için dinlenmek ve sükunet istiyordu. Oznobişin de tıp fakültesinden birkaç iyi uzmanın adresini almıştı. Lisa doktora gitme işini yine de erteliyor, Oznobişin de bunu niye yaptığını anlayamıyordu. Lisa bir gün ona çok eskiden bir doktora göründüğünü söyledi. Doktorun söyledikleri o kadar ürkütücüydü ki ailesine bile anlatamamıştı. Öyle ki hayatının sonuna geldiğini düşünmüş, kendini bu dünyada yersiz yurtsuz hissetmişti. Vitya için de endişeleniyordu. Oğlunu kendisinden uzak tutması gerektiğini düşünüyor, ama bunu nasıl yapacağını bilemiyordu. Verem tedavisi de yoksulların altından kalkamayacağı kadar masraflıydı. Tedavi olanağından ancak zenginlerin yararlanabildiği, yoksulların ise kendilerini kedinin oynadığı fare kadar çaresiz hissettiği bu hastalık karşısında Lisa'ya yazgısına boyun eğmekten başka bir yol kalmamış gibi geliyordu.

Anatoli Mihayloviç buna katılmıyordu. Kafasında eski önyargılar dolaşan Lisa üstesinden gelemiyorsa, yönetimi kendisi üstlenecekti. Çok yaygın olan bu hastalık hakkında epey araştırma yapıl-

mıştı, milyonlarca insan yakalanıyor, sonra da iyileşebiliyordu. Üniversite kentinde oturmaları da büyük bir şanstı.

Bu yüzden bilgi edinmek çok kolaydı. Yeterki kararlı olsunlardı. Şayet Lisa babasına hastalığının ne olduğunu söylemek istemiyorsa ona başka bir ad da takabilirdi ama gerekenler yapılmalıydı. Anatoli Mihayloviç bunu üstlenebilirdi.

Oznobişin için Lisa'yı iyileştirmektense coşkulu nutuklar atmak daha kolaydı. Bir avukat olarak iyi bir hatip olabilirdi ama ilaçlara laflardan daha çok güveniyordu. Seçkin doktorları öğrendikten sonra halkın inançlarına da kulak vermek gerektiğini düşünüyordu. Halkı küçük görmemek gerekiyordu. Her gün yeni bir tedavi yöntemi bulunuyordu. Ödağacı ve tereyağı da bunların içindeydi. Bu tedavilerin etki ve yan etkilerini inceliyordu. İşyerindeki masasında birçok küçük şişe, pencerede ise dikenleri koyu yeşil ödağacı yaprakları duruyordu.

Lisa, Oznobişin'in söylediklerine memnuniyetle uyuyordu. Hastalık onları birbirinden uzaklaştıracağına daha sıkı bağlamıştı. Oznobişin'in Lisa'ya duyduğu yakınlık artıp tam anlamıyla sevgiye dönüştü. Sanki Lisa evrenin merkezinde duruyormuş gibi Oznobişin'in tüm düşünceleri onda yoğunlaşıyordu. Lisa da Oznobişin olmasa hayatındaki temel dayanağın ortadan kalkacağını anlamıştı.

Oznobişin'in dikenli yaprakları getirdiği gün iki sevgili birlikte yürüyüşe çıktılar. Yürürken anılardan söz ediyorlardı. Öyle çok şeyi birlikte yaşamışlardı ki yüreklerini tamamen açabiliyorlardı.

Bir orkestranın çaldığı parkta oturdular. Müzik, konuşmalarına bazen uygun bir fon oluşturuyor bazen da bölüyordu. Etrafta dolaşanlar yaşam hakkında güzel ve neşeli şeyler düşünüyor olmalıydı. Bu soğuk gecede Lisa, Oznobişin'in kolunun omuzunda olmasından hoşnuttu. Parktan bu halde çıkıp henüz sessizliğe gömülmemiş kentte dolaşmaya başladılar.

Lisa'nın soğuk almasından korktuğu için Anatoli Mihayloviç paltosunu Lisa'nın omzuna atmıştı.

Eve yaklaşırken "Zor günleri atlatırsak, kolay olanlar sorun çıkarmaz," dedi Oznobişin, "şimdi bile zor günler rahat geçiyor."

Sonra birden soruverdi, "Karım olur musun sevgilim?"

Lisa ne "sevgilim", ne de "karım" sözcüğüne hazırlıklıydı.

Çünkü "karım" sözcüğü yaşanmış, geçmişte kalmış ve unutulmuş bir zaman parçasıyla ilgiliydi. Bir süre cevap veremedi, sonra aklına ilk aklına geleni söyledi, "Böyle bir şey söylemeden önce çok düşünmüş olmalısın."

"Zamanım çoktu."

Lisa çok mutluydu ama ciddi bir edayla konuştu, "Büyük bir ciddiyetle söylüyorsun ama beni öpmedin bile, ben de bunu bekliyorum."

Oznobişin birden durdu, yüzünü yüzüne yaklaştırıp onu sıkıca öptü. Sımsıkı sarılmışlardı. Sessizce yürüdüler. Kapıya geldiklerinde paltosunu çıkaran sevgilisinin ellerini yüzünde hissetti Lisa. Bir kez daha öpüştüler. Sonra titreyerek açtığı kapıyı ardından hızla çarparak karanlıkta evine yürüdü.

Bütün hastalar gibi Lisa da yatağında uzun uzun düşüncelere dalıyor, kafasındaki düşünceler, ağır ağır yüzen bulutlar gibi yaşamının bir ucundan ötekine yayılıyordu. Lisa renklerini ve boyutlarını karşılaştırdığı bulutların arasında kendisini görüyor; bir rüzgâr gibi akışlarını tersine çevirip biçimlerini bozarak şimdiye dek attığı bütün adımları tekrar tekrar gözden geçiriyordu.

Kiril'in içeri düştüğü zaman olduğu gibi Oznobişin'i de kendisinden alıp götüren, hapse girmesine neden olan koşulları anlayamıyordu Lisa.

Kiril'e yardım etmek için ne yapabilirdi ki? Hiçbir şey. Oznobişin'i, Kiril'i sevdiğinden daha mı çok sevmişti? Hayır. Yatağa bağımlı olduğu halde kendisini güçlü hissettiği şimdiki halinden daha çaresizdi o zaman. Şimdi, babası bile ona boyun eğiyordu. Eskiden ise sağlığı yerinde olsa da güçsüzdü. Kimden yardım bekleyebilirdi? Samimi olduğu kız arkadaşları yoktu çevresinde; olsa bile ona kadınca meraklarından başka ne gösterebilirlerdi ki. Vera Nikandrovna ona bir çocukmuş gibi davranmıştı. Doğal buluyordu bunu, ilk aşkı da çocuksuydu çünkü. Çok güzeldi hem de. Ellerini tuttuğunda Kiril'in gücünü hisseder, çekingenliğinden ve duyduğu coşkudan donup kalırdı. Bunlar sanki daha dün yaşanmıştı. Hatırlayınca şu an bile kanı dudaklarına hücum ediyordu. Kiril'i kimseyle kıyaslaması mümkün değildi.

"Birbirimize yüksek sesle en sevdiğimiz yazarları okuyacağız.

Mutsuz halkları okuyup daha mutlu olacağız. Onlar gibi mutsuz olmadığımıza bakarak, şanslı olduğumuzu düşüneceğiz," demişti bir keresinde ona.

"Hayır," diye karşı çıkmıştı Kiril de, "halkların mutsuz olduğunu anladığımızda onları mutlu kılmanın yollarını arayacağız. Beni mutlu edecek olan budur."

Lisa bunları ayrıntılarıyla anımsıyordu. Kiril konuşurken gözleri ışıldardı. Ona nasıl baktığını da hatırlıyordu, gözlerindeki ışıltının, içinden geldiğine inanırdı. O gözlerin ne renk olduğunu anımsıyor muydu peki? Kahverengiydiler. Açık kahverengi, fındık renginde. Gölgeli miydiler? Pavlik Parabukin'in gözleri de açık kahverengiydi, ama Kiril'inkilere benzemiyordu. Onunkilerin rengi sürekli değişir, eski bir bronz gibi ışıldar, bir amber gibi parlardı. Geceleri öyle karanlık olurlardı ki, Lisa, "Bana çingene gözleriyle bakma," derdi gülerek.

"Vitya'nın babası Kiril olsaydı..."

O zaman sevdiği gözler hep yanında olacak, içlerindeki ışıltı hiç azalmayacaktı. Fakat Vitya'nın gözleri annesine çekmişti. Çocukta Şubnikov'dan hiçbir eser yoktu. O kendi oğluydu ve hep öyle kalacaktı. Çok garip ama, çocuk babasından çok Kiril'e benziyordu yine de. Bu tuhaf durumu çözemiyordu Lisa. Hamileyken, çocuğun babasından çok Kiril'i düşünüyordu. Kadınlar bunun önemini bilirler.

Şimdi bile düşüncelerini İzvekov kaplıyordu. Gerçi gittikçe ona olan ilgisi azalmıştı ama duyguları derinliğine kök salmıştı. Hâlâ sakladığı eşyalarının arasındaki defterine baktığında "E" ve "K" harflerini görebiliyordu. Parmaklarıyla sıkıca tutup saatlerce oturup kaldığı defterin ilk sayfasında Kiril'in adı yazılıydı, ilk günkü gibi solmadan duruyordu. Lisa'ya bütün geleceğin nasıl olacağını ifade eden "Özgürlük, Bağımsızlık" yazısı da o sayfadaydı. Sonradan bunları okuduğunda ne yitirdiğini anlamış, çok kereler bu defter elinde, ağlamıştı.

Bir keresinde deftere Lermontov'un "Elveda" isimli şiirini yazıyordu, bir sayfanın tamamı dolmuş, ikinci sayfanın başına geçmişti.

Elveda elveda
Kim bilebilirdi

bir sözcüğün
bu kadar çok hüzün
çağrıştırabileceğini!
Sen gittiğinde
kalmamıştı hiç neşem
bitmişti yaşamım
yaralıydı kalbim.
İncesin sen
uzak bir kıyı gibi
ve yüzünü
göremeyeceğim bir daha.
ah gel bana
muştula umudu
sevgiyi
ve arzuyu...

Tam burada şiir yarım kalmıştı. Çünkü Lisa Viktor Şubnikov'un geldiğini duymuştu. Berber dükkanının ve rüzgârın kokusunu taşıyan adamın keyfi yerindeydi, coşkuyla seslenmişti Lisa'ya:

"Hadi çabuk hazırlan, acele et, ses kaydı yapan ithal bir film makinesi göreceğiz. Harika bir şey olduğunu söylüyorlar. Sahnede tabak kırdıklarında rahatlıkla duyabilirsin. Ya da sahnede bir otomobil varsa kornasını duyarsın, düt, düt. Sokaktaki gibi tıpkı. Acele et, yoksa geç kalacağız. Semaver aşağıda bekliyor. (Saratov'da benzeri olmayan 'Semaver' dediği otomobiliyle gurur duyuyordu.)

Böylece şiir bitmeden kaldı ve Lisa deftere başka bir şey yazmaya cesaret edemedi. Bazen defteri alır, ama yazacak bir şey bulamaz, kırık dizelerdeki eksik sözcükleri fısıldardı kendi kendine.

Yatıştır arzunu
tutkunun ateşiyle.

Evet çocuksu bir sevgiydi bu. Lisa yitirdiklerini düşününce bir daha hiç ağlamadı. Şimdilerde düşünceli ve teselliye muhtaç görünse de, fazla üzgün değildi. Geçende mezuniyet fotoğrafını bulmuştu. Resmin ortasında yer alan müdür ve hocaları çıkarınca öğrenciler boşluğun oluşturduğu merkezin çevresinde oval bir şekilde sı-

ralanmıştı. Saçları başlarının üstünde toplanmış, çenelerinin altında kurdeleler olan kızların gözleri yuvalarından fırlamış gibiydi.

Lisa Meşkova, sert ifadeli sakalı çok büyük din hocasının yanında duruyordu. Onun nerdeyse omuzlarına geliyordu. Belki de hocanın tuhaflığı ürkütmüştü onu. Lisa'nın saçları tepesinde toplanmış, hocanın saçları ise çok kabarıktı.

Aşkı gerçekten de çok çocuksuydu. Kiril'i hapse götürecek kin ve kötülüklere göğüs gererek, Lisa çok şeyle uğraşmıştı. Kiril sürgüne gitse, belki o da gidecekti. Ama babası bu evliliğe karşı çıktı. Kocasından ilk ayrıldığında babasının evine dönmek değil Olonetler'deki ıssızlığa sığınmak istemişti. Fakat evliliği buna engeldi. Çünkü o sırada bir çocuklarının olacağını öğrendi. Lisa belki de, umutsuzluğu ve sefilliği dayatsalar da böyle cürretkar fikirleri kafasına sokmamalıydı. Gerçekten de öyle olmalıydı. Çünkü aklın da ötesine geçen bu düşünceler yüreğimizdeki tüm gerçekleşmemiş iyi niyetli tasarılar gibi emin ellerdeydiler.

Lisa geçmişte yaptıklarını haklı çıkarmak için bir şey yapmadı. O zaman ne kadar çaresiz olduğunu bir tek kendisi anlıyordu. Kendi arzusuna göre davranmamıştı, ama gerçek arzusunun ne olduğunu da Kiril'i yitirdikten sonra anlamıştı.

Olgunlaşmak için acıyı tatmak gerekirdi, ama olgun insanların bile kaldıramayacağı acılar vardı. Viktor Semyonoviç ile geçirdiği altı yıl bir kabus gibiydi.

Şubnikov'un biyografisindeki sayısız olaya karşın, evliliği hiç ışık sızdırmayan bir karanlıktı. O evde çocuğu için kalmış, kocasının evinden yine çocuğu için kaçmıştı. Oğlunu büyütmeyi bir görev sayıyor, ona karşı sorumluluk duyuyordu. Ama çocuğu babasının evinde büyütmek ikinci bir Şubnikov yaratmak anlamına gelecekti. Bir çocuk, babasını örnek alıp ona benzerdi. Aynı görev duygusuyla sonunda evini terk etti. Eskiden bu duyguyu yanlış değerlendirmişti.

Oğlan beş yaşına geldiğinde çocuğu yatağından alıp uyandırmadan evin arka kapısından kaçtı. Üzerindeki elbiseden başka yanına bir şey almamıştı. Kocasını altı yıl önce de terk etme girişiminde bulunmuş, kararını uzun süre bekletmişti. Çünkü saçma bir hareketin, her şeyi bozacağına inanıyor, sürekli birilerinden yardım

bekliyordu. Yardımın hemen geleceğini ummuş, olmayacak yerlerden beklemişti. Svetuhin'den de ummuştu bunu. Hatta bir keresinde ümitsiz ve beceriksiz bir halde tiyatro salonunun holünde onunla birlikte yürümüştü. Çok huzursuz ve çaresizdi. Program kağıtcığını elinde kıvırıp duruyordu.

İgor Pavloviç'i birkaç yıldır görmemişti. Bu yüzden her karşılaştıklarında onda yeni özellikler keşfediyordu. Ama şimdi gözlerini kamaştıran büyüsü kaybolmuş, İgor Pavloviç çok değişmişti. Galiba gözünde adamın bitmesine neden olan kendi değişimiydi. Bir zamanlar romantik bulduğu İgor Pavloviç'in haraketleri ona yapmacık geliyordu. Lisa buna inanmamaya çalışsa da adam sanki kabalaşmıştı. Yine de tok sesinden etkileniyordu Lisa.

Holde iyi giyimli, ağırbaşlı çiftler dolaşıyor, kendileri gibi iyi giyimli ve ağırbaşlı Şubnikov ve Svetuhin'e bakıyorlardı. Baktıkları, ünlü kişilerdi.

Lisa, İgor Pavloviç'e açıkça çok büyük hatalar yaptığını, artık bir şeyleri değiştirmek istediğini ama ne yapacağını bilemediğini de anlatırken adam onu dikkatle dinliyordu. Lisa sözünü bitirdiğinde, eski hoş halinden eser kalmamış, ne kadar mutsuz olduğu ortaya çıkmıştı.

"Neydi eski hoş halim?" dedi Lisa.

İgor Pavloviç içini çekti, "Yüreğinin temizliği."

Bu, üzülecek bir şeydi. Adam Lisa'yı Meryem'e benzetiyordu. Ona bir dize okudu. "En saf sevginin, temiz imgesi."

Lisa üzerindeki ağırlığı hafifletmeye çalışırken adamın sesinde bir bayağılık vardı.

"Bir keresinde beni bir tüccara karşı uyarmıştınız," dedi Lisa

"Evet. Ama beni dinlememiştiniz. Şimdi uyarıda bulunmak için çok geç. Öğütleri dikkate almalısınız."

"Ne öğüdü? Sizin hayat deneyiminiz çok fazla. Söylediğiniz her şeyi dinlemeye hazırım."

"Çok fazla dürüstlük bekliyorsunuz," dedi İgor Pavloviç düşünceli bir edayla, sesi yorgundu, "İnsanların yaratılışında iki yönlülük vardır. Bir dilenci bile, kendisini izleyenler olmazsa, kötü şeyler yapar. Hayatın zorunluluklarından olan bu tür davranışlardan kaçınamayız. Faydası bile vardır."

"Daha açık konuşamaz mısınız? Bu akla nasıl sahip olabilirim?"

Adam, Mefisto'nun sinsi, alaycı bakışıyla baktı, sesi yumuşaktı, "Zarif bir yalan pis kokulu bir gerçekten iyidir."

Lisa bu sözlere üzülmüştü, sessizce birkaç adım yürüdü. Biraz sarsıldığı için hemen yanıt veremedi, "Şair çok iyi ifade etmiş. 'Değer verdiğini aldat.' Böyle değil mi?"

"Evet ama, anımsadığım kadarıyla siz şiirden fazla hoşlanmazdınız. Bu yüzden düşüncemi nesirle belirttim."

"Ama siz şiirle başladınız, itirazınız yoksa ben de şiirle bitireceğim. Ben 'temiz bir imge' olarak kalmak istiyorum. Lütfen beni locama götürün."

Sözleri ve çapkın tavırları Svetuhin'i Lisa'nın gözünden düşürmüştü. Oysa Lisa'nın en iyi dostu olabilirdi. Çünkü Şubnikov'un garip davranışları, kızı arayışa sokuyor, Şubnikov'la geçen yaşamını anımsamak istemiyordu.

Hastalanmasından az önce evliliği bütün canlılığıyla gözünün önünden geçti. Ölümden dönüp de iyileşenler hayatın değerinin en iyi ölüm anında anlaşıldığını söylüyorlardı.

Bir gün Şubnikovlar'a ait büyük dükkanın bulunduğu sokaktan geçerken bir kargaşaya tanık oldu. İş tulumları içindeki bir grup işçi toplanmış, çevrelerini de onları seyreden serseriler almıştı. İnsanlar evlerindeki sobalardan getirdikleri ateşlerle yangın çıkarmışlardı. Maşalarla vurulan kapakların çıkardığı gürültüyü duydu Lisa. Sokağın karşı tarafına geçtiğinde eylemin dükkanın önünde yapıldığını anladı. Gayri ihtiyari hızlandı.

İşçiler itfaiyecilere ait kancalarla dükkanın tabelasını söküyorlardı. Plaka, kancalar yüzünden inleyip büyük çiviler çürük tahtalardaki paslı yuvalarından gürültüyle sökülürken ŞUBNİKOV yazısındaki kocaman harfler metal çerçeveden dışarı fırlamıştı. Tabela küçük çocuk çığlıkları arasında kaldırıma düştü. Her şey bir anda olmuş, tabela gürültüyle asfalta çarpmıştı. Lisa o gün birdenbire kendinden geçerek geçmişine döndü. Kendini kah Şubnikov'un dükkanında kasanın arkasında otururken kah Şubnikov ailesinin arasında görüyordu. Fotoğraf makinesinin flaşı gibi beliriveren görüntüler son derece eziyet vericiydi. Ama bir süre sonra duyduğu

nedensiz korku kayboldu, yüreği hafifledi.

Kancaların takırtısı, çocuk bağırışları, çerçevenin metal kısımdan ayrılırken çıkan gürültü, neşeli bahar sesleri gibi geldi ona. Yüreği güvenle doldu. Hem şimdi hem de bütün gelecek zamanlar için Şubnikovlar'ın işi bitmişti. Anıları çağırmak bile saçmaydı artık çünkü onlar da güçlerini tüketmişti.

Kiril, Svetuhin, Şubnikov'un görüntüleri Lisa'nın kafasından birbirinden farklı ama birbiriyle bağlantılı bulutlar gibi akıp geçtiler. Sonra Oznobişin geldi Lisa'nın aklına, o en yakındaki buluttu. Renkli, cennetin yarısını kaplayan kocaman bir bulut. Yakınlaştığında sınırları seçilemiyordu artık. Peki Lisa için bu dörtlü arasından kim daha çok özveride bulunmuştu. Oznobişin! Hastalığının zorlu günlerinde Lisa en büyük ilgi ve desteği ondan görmüş, kendisinin dayanağı olmuştu ve kimse bu yakınlığa bir gerekçe bulamazdı.

Oznobişin gerçekten iyi bir insandı. Ama Lisa bazen onun gözlerinde sinsi bir ışıltı fark ederdi. Sevecen bakışlarına birden zarif bir alay ifadesi yerleşir, yüzünde kurnazlık okunurdu. Ama bu uzun sürmez, suratında yine iyi bir insanın yatıştırıcı gülüşü belirirdi. Ahlaklı olmanın erdemlerini tartışırlardı bazen. İnsanların, iyiliğin kötülükten üstün olduğunu öğrenmeleri gerekirdi.

"Kötülüğün iyilikten daha kârlı sayılmasında bir hesap hatası vardır. İyi bir adam, kötü bir adamdan daha şanslıdır. Ayrıca iyi adamın böbreği her zaman daha iyi durumdadır. Hep güvenilir olan bu tür insanlara her zaman yardım etmek isteyen birileri çıkar. Çünkü insanlar kötü günleri de hesap ederler. Şimdi ben sana yardım ediyorum, sonra da sen bana yardım edeceksin," demişti Oznobişin bir gün.

Lisa, "Bana durmadan iyilik yapmamı öğütlediler. Farklı farklı üsluplar kullanmalarına rağmen söylenenler özünde aynıydı. İyilik yap, iyilik yap. Babam sabahtan akşama kadar beynimi bu laflarla doldururdu. Annem de aynı şeyleri yapardı. Okulda, kilisede de aynı şeyler tekrarlanırdı. İyilik, iyilik, iyilik. Başka bir şey duymadım ben. Sonra bana sevmemi, bağışlamamı, Tanrı'dan korkmamı, barış ve huzur içinde yaşamamı öğrettiler. Büyüdüğümde, çevreme baktım. Her yerde gördüğüm, savaş, nefret, korku ve barut kokusuydu. İyi davranmam için bana yapılan öğütlerin, hâlâ kulağımda

da çınlayan sözlerin anlamı neydi peki? Şimdi ben çocuğuma ne öğreteceğim?" demişti düşünceli bir ifadeyle.

Oznobişin "Ona iyilik yapmayı öğret," dedi duraksamadan. "Annesi gibi çaresiz kalsın diye mi? Hani bazı kır manzaraları vardır. Sakin, küçük, yeşil bir kasaba; Volga'da kayarak uzaklaşan bir şarkı; her tarafta bahçeler; kayıklarda dinlenen balıkçılar; yeşil tarlalarda otlayan keçiler; gözün alabildiğine uzanan güzel çayırlar resmedilir. Kitaplıktaki masada *Niva* dergisinin birkaç sayısı vardı. Bu dergiden bir manzarayı kopya ettim. Duvarda bir guguklu saat vardı. Bence yaşam böyle olmalı. Ama seni hapise attılar."

Oznobişin halinden hoşnut, gülümsedi, "Ama beni dışarı iyilik çıkardı," dedi, "kötü bir şey yapmadığıma inandılar ve beni serbest bıraktılar."

Sonra pişmanlıkla sürdürdü, "Savcılık'ta çalışırken, hapishanenin adil bir kurum olduğuna dair inancım vardı. Ama oraya girince, düşüncem tamamen değişti. Garip değil mi? Şimdi yapılacak tek şeyin, insanları serbest bırakmak olduğunu düşünüyorum. Bana yapılanlara da bir karşılık vermek istiyorum. Ancak ondan sonra huzur bulacağım."

Lisa bu sözlerden sonra, eskileri konuşmanın acı vereceğini düşündüğünden hapiste neler olduğunu sormadı. Oznobişin'in yanında olması şimdilik ona yetiyordu.

Bu deneyimden sonra Oznobişin'in aklı karışmıştı. Sık sık aniden hücresindeki sessizliği anımsıyor, olanları bir kere daha yaşıyordu. Yeniden hücreye düşme korkusuyla, böyle bir olasılığı ortadan kaldırmak için ne yapması gerektiğine kafa yoruyordu. Hiçbir kuşku uyandırmaması, söylediklerinin doğru olduğuna onları inandırması gerekirdi.

Artık, Gubernia'daki arşive götürülen savcılık evrakları arasında yaptığı araştırmada, bir kısmı bağlanmış, bir kısmı yere üst üste yığılmış dosyaların arasında bir şey bulmak imkansız gibi görünse de Oznobişin'in şansı yaver gitti. Bu basık ve rutubetli tabutlukta onca karışıklığın ortasında işine yarayacak bazı tozlanmış dosyalar ve evraklar buldu. Eskiden tanıdığı yaşlı bir kadının burada çalışıyor olması işini kolaylaştırmıştı. Mahkemede çalışan bütün görevliler ona Geçmişim ve Düşüncelerim diyordu. Bu ünlü bir anı

kitabının adıydı.

Tanıdığı yaşlı kadın 1910'dan sonraki kayıtların dipteki odalarda olduğunu, dilerse bakabileceğini söylemiş, o da kendini kağıt dağlarının arasında buluvermişti. Kendine pencerenin yanında açtığı yerde dosyaların başlıklarını incelemeye başladı. Hiç ummadığı halde 1910 tarihini taşıyan evraklar da bulmuştu. Biraz sonra sadece peşinde olduğu evrağın izini sürmeye karar verdi ve nihayet Savcı Yardımcısı'na yazılmış resmi raporu buldu. Raporda Ksenia Afanasyevna Ragozina'nın, hapishanede çocuğunu doğururken öldüğü yazılıydı.

Dosyadan kadının şu şu no'lu mezara gömüldüğünü öğrendi. Anılarının onu aldatmadığına çok sevindi. Sayfaları taramayı sürdürdü. Elinin altındaki savcılık dosyalarından Ragozina ile ilgili başka şeyler de bulucağını umuyor, teker teker açıp okuyordu.

Savcılığın çarlıkla yazışmaları da oradaydı. Her birinin altında savcının imzası görülüyordu. Oznobişin kendini birden çok tanıdık bir çevrede buldu. Uzun bir aradan sonra, sanki evinin kapısını açıyor, üstlerinin ve meslektaşlarının seslerini duyuyordu. Rotasyonları, tayinleri, terfileri, masrafları tartışıyorlar, Anna ve Stanislav ödülünü alacak adayı kararlaştırıyorlardı.

Sesler arasında kendininkini de buldu. Anlayışlı, alçaktan çıkan sesi, kaleme aldığı bir uygulama önerisinin sözcülüğünü en iyi biçimde yapıyordu.

O, Anatoli Mihayloviç Oznobişin, yargıçlığa adaydı. Savcı Yardımcısına, Piyotr Petroviç Ragozin davasında, kendisini araştırma komisyonuna almadılar diye şikayet dilekçesi yazıyordu. Bu belge, devlete karşı suç işlemiş Ragozin'in davasında Çar'a ve ülkesine hizmet etmeye Oznobişin'in ne kadar arzulu olduğunu kanıtlıyordu. İlgili kağıdın en üstüne Ekselansları şöyle yazmıştı: "Savcı Yardımısı'yla görüşün, bu isteğinizin bizi çok sevindirdiğini söyleyin."

Anatoli Mihayloviç elinde dosyayla donakaldı. Bu unutulmayacak bir evraktı, korkunç bir şeydi, Oznobişin'in şu anda yadsıdığı bir hayat tarzının yanındaydı. Artık sürdüremeyecekleri o eski hayatı Oznobişin bile bir kere yadsımıştı. Ve eğer Oznobişin kendini kurtarmak istiyorsa şu anda elinde duran ve bir görevlinin tahta bağlılığının göstergesi olan bu evraktaki hususları yadsımaya de-

vam etmeliydi. Anatoli Mihayloviç doğramaları paslanmış pencereye döndü. Sıcağın kavurduğu ağaçlardan düşen yapraklar görülüyordu. Dışarıdaki seslere kulak verdi. Arşiv de ne kadar sessizdi. Kağıdı ıslak avucuna alarak hafifçe kıvırdı dosyadan sessizce çıkardığı evrağı cebine soktu. Dosya çok sıkı dikilmiş, evraklar numaralanmıştı. Ama içindekiler listesi yoktu. Yani, hangi evrağın eksik olduğunu kimse söyleyemezdi. Oznobişin bu dosyayı, karanlık bir köşedeki kağıt yığınının altına gömüp pencerenin yanına gitti. Okuduğu kağıtları bağlayıp pencerenin kenarına yerleştirdi. Sonra, mendiliyle yüzünü sildi. Parmakları azıcık titriyordu.

Arşivden çıkarken pencerenin kenarına koyduğu evraklara kimsenin dokunmamasını, onlara sonra çok ihitiyaç duyulabileceğini söyledi. "Çok önemli biri bu konuyla ilgileniyor," dedi imayla, "o evrakların tarih ve devrim açısından önemi var."

Arşivde çalışanlar bu isteğini yerine getireceklerdi. Ama pek önemsemeden söz vermişlerdi. Arabaların her gün dağ gibi evrak taşıdığı arşivin dağınıklığı doğal bir afetten değil düzensizlikten kaynaklanıyordu. Koridorlar ve merdivenler kağıtlarla dolmuştu. Bir araba dolusu evrak kaybolsa bile kimse farkına varmazdı.

Anatoli Mihayloviç çaldığı kağıdı yakmayı düşündü. Ama evine varınca vazgeçti. Komşular kokuyu alabilir ya da külleri yok edemeyebilirdi. Evrağı çok küçük parçalara ayırıp, çöpe atmayı düşündü ama bu da tehlikeli olabilirdi.

Birden aklına harika bir fikir geldi. Evinin mahzeninde bulunan bir parça unu değerlendirecekti. Hemen bir hamur yapıp kağıdı onunla yoğurdu. Sonra hamur topağını gazeteye sarıp dışarı çıktı.

Volga'ya geldiğinde hava kararmıştı, sıcaktan bunalmış insanlar nehir boyunca yürüyerek kente doğru gidiyorlardı. Eritilmiş kurşun gibi ağır ağır, sessizce akan nehrin karşı kıyısı koyu bir sisin altındaydı.

Oznobişin hamur parçasını nehre atarak, dibe çöküşünü izledi. Bir süre, oluşan daireleri izledikten sonra uzaklaştı. Keşke bütün geçmişini böyle kolayca yok edebilseydi. Ama geçmiş peşini bırakmıyor, gittikçe başına daha çok dert açıyordu. Belki arşiv denizinde başka evraklar da vardı. Hem Oznobişin arşive girmekle ilgi çekmiş olabilirdi. Kim bilir?

Ertesi gün, hapiste kendisini sorguya çekenin Piyotr Petroviç Ragozin olduğunu öğrendi. Her şey birdenbire aleyhine dönmüş, toprak ayaklarının altında yarılıvermişti. Kurtarıcısı olarak düşündüğü, minnet duyduğu adamın ciddi, akıllı ve yerine göre kurnaz olduğunu anladı. Felaket henüz geçmemişti demek, Anatoli Mihayloviç'i bir bilinmeyene sürüklüyordu.

Oznobişin hemen Lisa'ya koştu, hapishanede olanları sıkıntıyla anlattı. Lisa onu tehdit eden kötü durumların şokunu henüz üzerinden atamamışken kendisine anlatılan bu olaylardan sarsılıp şaşırdı. Şimdi herhangi bir önlem alıp almamaları gerektiğini düşünmeleri gerekiyordu. Belki de kendilerini yeni sürprizler bekliyordu.

Merküri Avdeyeviç işten her zamankinden çok erken geldi. Oznobişin'in varlığından rahatsızlık duymuştu ama bu hemen geçti. Kızının yatağına oturup Anatoli Mihayloviç'le sanki bir akrabasıymış gibi konuştu.

"Birden kendi geçmişimle yüzleştim. Herhangi bir durumda, neler olabileceğini Lisa bilsin istedim. Ama seni burada bulduğuma çok sevindim. Çünkü sen de bana öğüt verebilirsin."

Konuşması tatsız, bakışları ölgündü ve koşuyormuş gibi soluklanıyordu.

"Hım. İşten beni gönderdiler. Acil bir durum varmış. Saat üçte dönmem lazım. Siz de görüyorsunuz."

Oznobişin'e bir kağıt uzattı. Şehir Sovyeti'nin maliye bölümü yurttaş Meşkov'un 40 no'lu odada rapor vermesini istiyordu. Orada onu bekleyen bir yoldaş..."

Anatoli Mihayloviç, "Ragozin," diye kesti, Meşkov'un çağrıldığı kağıdı sessizce okuyordu.

Lisa dirseklerinin üzerinde doğruldu "Hapiste mi?" diye fısıldayarak sordu.

Merküri Avdeyeviç "Hapiste mi?" dedi aynı soruyu yineleyerek, "Niye hapiste o?"

Oznobişin ayağa kalkıp birkaç adım attı. Bir süre hiç kimse ağzını açamadı. Merküri Avdeyeviç, dirseklerinin üzerinde duran kızına korkuyla bakıyordu. Lisa'nın boynundaki kara lekeler çok belirgindi.

Anatoli Mihayloviç "Belki başka bir Ragozin'dir o?" dedi du-

raksayarak.

Merküri Avdeyeviç kötüleyen bir tavırla yanıt verdi, "Nasıl başkası olsun? Bizim tanıdığımız Ragozin olduğundan eminim."

Oznobişin sordu "Aynısı mı? Hapisteki mi?"

"Bir zamanlar öyleydi. Şimdi hepsinin durumu iyi. Avludaki küçük evi kiralayan da aynı Ragozin'di. Şimdi anımsadım. On yıl olmuş. Onu tutukladıklarında orada yaşıyordu."

Lisa, "Tabii ki Piyotr Petroviç değildir," dedi.

"Mutlaka odur."

"Ama bu çok iyi. Seni kesinlikle anımsar."

"Hangisi iyi bilemiyorum. Anımsaması mı, unutması mı? İkiniz hapishane hakkında neler söylüyordunuz?"

Anatoli Mihayloviç ona Ragozin'le tanışmasını anlattı. Üçü birlikte zorlu düğümü çözmeye çalışıyorlardı.

"Meşkov şaşkınlıkla sordu, "Bu da ne demek oluyor? Hapishanenin başında, maliye bölümünün de başında. Bir anlamda başpatron sanki. Değil mi?"

"Niye olmasın? Çarlık onunla başa çıkamadı," dedi Anatoli Mihayloviç, "belki de yalnızca ismi maliye bölümüdür. Ama biraz burnunu soksan, hapiste bulursun kendini. Öyle değil mi?"

Anatoli Mihayloviç kendine güvenle karşı çıktı, "Ama niye? Şehir Sovyeti diyerek kendini tanımlıyor zaten," diye karşı çıktı.

Meşkov "Ama 40 no'lu odada ne oluyor?" dedi gözlerini dikerek, sonra da derin bir iç çekti. Tarağını cüzdanından çıkarıp sakalını taramaya kalkıştı, sonra hemen vazgeçip cüzdanını zorlukla cebine soktu.

"Nerdeyse gitme zamanı. Aman Tanrım. Bana ne yapmamı önerirsiniz? 40 no'lu odada nasıl davranayım?"

"Gerçeği söyle Merküri Avdeyeviç. Hepsi bu. Şeytan doğrunun olduğu yerde çaresizdir."

Merküri Avdeyeviç dikkatle Oznobişin'e baktı. Yapmacık tavırları onu etkilemişti. İç çektikten sonra kızına, "Yanında böyle bir adam olduğu için memnunum," dedi. "Niye bu davalarla uğraşıyoruz? Yaşamımda yeteri kadar iyilik yapmadım mı? Evimi bu Ragozin'e kiralamıştım, kendisi gözetim altındayken. Ona karşı iyiydim. Fazla parasını almazdım. Bilmem bizi anımsar mı? Tabii ki anımsa-

maz. İnsanlar bu günlerde iyi şeyleri anımsamıyorlar. Ah, ne yazık!"

Lisa, Anatoli Mihayloviç'e yalvararak baktı, "Evet anımsıyorlar," dedi. Meşkov üzerine eğilip kızını öptü. "Giderken yanına alması için bir şeyler vermeli miyiz?" dedi endişeyle.

Oznobişin sordu, "Niçin? Geri gelmeyecek miyim?"

Onu gören yabancı bir yerde bulunduğunu sanırdı. Anatoli Mihayloviç, Oznobişin'e yürüdü, bir an duraksadıktan sonra kollarını fazla açmadan onu kucakladı. "Eğer bana bir şey olursa, Lisa'ya ve torunuma iyi bak."

Meşkov kızına baktı, "Aranızdaki bütün sorunlar çözüldü mü?" Kendi sorusunu kafasını sallayarak kendi yanıtladı, "Tanrı'ya şükürler olsun," dedi, "iyi öyleyse... Ben dönmezsem... Dualarım seninle."

Önce Lisa'nın, sonra da Anatoli Mihayloviç'in önünde istavroz çıkardı. "Allaha ısmarladık. Benim için Vitya'yı öp Lisa. Nerde o? Ben gidiyorum. Hadi, elveda." Konuşurken kem küm etmişti. Üstü başı karmakarışıktı.

Lisa bir süre hiç kıpırdamadan durdu. Sonra yüzünü duvara döndü.

ON BEŞ

Çocuklar Alyoşa'dan, Dorogomilov'un evinden çıkarılmakla tehdit edildiğini öğrendiler. Arseni Romanoviç ile Zubinski arasındaki kavgayı gördükten sonra, Alyoşa annesiyle babası arasında önemli bir konuşmaya tanık olmuştu.

Bu konuşma Arseni Romanoviç'in Alyoşa'nın babasından sakladığı bir sırla ilgiliydi. Bu sır konuşulurken Ragozin'in ismi geçiyordu. Birileri Ragozin'i kovalamış, Arseni Romanoviç de onu saklamıştı. Şimdi Ragozin, Arseni Romanoviç'i Zubinski'den koruyabilirdi. Ama bunu Arseni Romanoviç'in ruhu bile duymazdı. Gizemin anahtarı işte buydu.

Pavlik Parabukin, Alyoşa'ya ağzını sıkı tutmasını söyledi ama kendisi hiç durmuyordu. Babasına Ragozin'in kim olduğunu sormuş, ertesi gün Vitya'ya, Ragozin'in en önemli komiser olduğunu söylemişti..

Vitya, "En önemlisi mi dedin?" diye alay etti. "Ondan daha önemli olanlar var."

Pavlik, "Hayır yok," dedi, "çünkü bütün mali işlere o bakıyor. Her istediğini yapabilir."

"Hayır yapamaz. Askeri Komiser en önemli kişidir. Çünkü savaşan odur."

"Sen de kendini akıllı sayıyorsun. Silahları bedavadan mı dağıtıyorlar sanki? Para kimde peki?"

Bir süre atıştılar, ama sonunda Ragozin'e gidip Arseni Romanoviç için yardım istemeye karar verdiler. Pavlik Ragozin'in bankada bulunacağını söyledi. Başka nerede olabilirdi ki? Karargahı da mutlaka paranın saklandığı yerde olmalıydı.

Pavlik Vitya'yı Tiyatro Meydanı'na götürdü. Bankalar meydanın en gösterişli kısmındaydı. Binaların cephelerine fazla önem verilmiyor, şimdi renkli çinilerden ya da cilalı kapılardan daha önemli şeyler olduğu düşünülüyordu.

Ekim Devrimi'nden sonra bankalar kamu malı olmuştu. Bu çok

yavaş gelişen bir işlemdi. Çünkü bankalar Sovyet politikasını sabote ediyor, zarar veriyorlardı. Her şeyin gerçek değerini gizleyerek basılan çok miktarda paranın amortismanını artırıyorlardı. Herkes belirleyici olanın üç cephede süren mücadele olduğunu; savaş, ekmek ve para cephesinde galip gelenin ülkenin sahibi olacağını biliyordu.

Makineleşme para cephesinde de hızlı ve kesintisiz gerçekleşmeliydi, yoksa durumun kötü sonuçları bir nehir gibi kabararak birikecekti. Sel evleri ve başkentteki sarayları basar, fabrikaların üretimini durdurur, köylerdeki kulübeleri yıkardı. Ana damarlar tıkanır, çatının kirişleri zayıflar, eklemler gerilirdi. İlişkiler zayıflar ve bütün çalışmalar dururdu. Para cephesindeki atalet devrime karşı büyük bir tehditti.

Mali konularla ilgilenenler bankaların ardında binlerce yıllık bir gelenek olduğunu görüyorlardı.

Kullandıkları silahlar sağlam ve kullanışlıydı. İhtiyaca göre, etkisini hemen ya da çok sonraları gösterebilen zehirleri vardı. Devrimin başından beri bankalar kadar hiçbir kurum erdemli olduklarını söylememiştir. Maliye bölümü para ve döviz işlemleri yapanlara karşı kavga bayrağı açmıştı.

Rusya'da bankalar arasındaki iletişim ağı çok genişti. Yabancı bankalar da bu ağa dahildi. Bankaların kamulaştırılması, etkisini dış politikada hemen hissettiriyordu. Bu, bütün banka sermayesinin devletin malı olduğunu söylemek kadar basit değildi, kapitalin hareketini sağlamak ve dış ülkelere gitmesini önlemek gerekiyordu. Bu yüzden merkezi hükümetin kamulaştırma politikasının uzak kentlerde ve bölgelerde tam olarak anlaşılmasında zorluklar görülüyordu. Dahası başkentten tüm yurda farklı görüntüler yansımaktaydı.

Saratov'un fazla parası yoktu. Tüm vergi gelirleri harcandığı için bütün umut para basmaya bağlanmıştı. Para basımı kolaylaşmış olsa da talep bu yöntemle karşılanamıyordu. Sonuçta para tramvay bileti gibi olmuş ve herkes bilete "para yerine geçer" demeye başlamıştı. Yeni para çıkışını önlemek için Tiyatro Meydanı'ndaki bütün bankalar seferber edilmiş en sonunda da işe kent yönetimi el koymuştu. Bütün bankaların idaresi Yetkili Komisyon adı altında kurulan bir kuruma devredildi. Bu, kimsenin beklemediği yeni bir şeydi. Bu yüzden sükunet halindeki tüm cepheler bu durumdan

etkilendi. Önce tüm ticari bankalar birer birer ortadan kayboldu.

Bir yıl içinde de, şokun etkisi kent maliyesinde oldukça çarpıcı hissedildi. Yönetim bir kişinin elinde toplansa da etki yoğundu. Savaşı sürdürmek ve yaşamı örgütlemek için gereken paranın bulunması zorunluydu. Evet, zor bir dönemdi ama yönetimdeki el de ona göre güçlüydü.

Bütün gözler Piyotr Petroviç Ragozin'e çevrilmişti. Onun elini tanıyor ve güveniyorlardı.

İcra Komitesi'nin toplantısında bu göreve aday gösterildiğinde, kent ve çevresinde mali bir kriz yaşanıyordu. Parayla ilgili konulardan anlamadığı için Ragozin Mali Komiserlik görevini reddettiğini bildirdi. İki girişli defterlere hiç güveni yoktu, çünkü her kayıt iki sayfaya yapılıyordu.

Korkusunu gidermek için, ona komiser denmeyeceği, yalnızca Mali Bölüm Başkanı olacağı söylendi. Ragozin paradan anlamadan bu işin sürdürülemeyeceğini söyledi gülümseyerek. Ama ona mali konuları hemen öğrenebilmesinin mali uzmanlara göre bir avantaj olduğunu söylediler. Üstelik dürüstlük konusunda da hiçbir yardıma gereksinimi yoktu. Toplantıda Kiril İzvekov da vardı. Tek kelime etmemişti. Fakat Ragozin ikna edildikten sonra gülüşünü eliyle saklayarak göz ucuyla ona baktı. Ragozin de ona zıpkın gibi bir bakışla karşılık verdi.

Ragozin görevi reddedemezdi. On yıllık parti üyesi olarak yaşamının ana ilkesi Bolşevik olmak ve çoğunluğun arzusuna rıza göstermekti. Hayatında bundan başka bir şeye yer yoktu. Görev olarak üstlendiği her sorumluluğa daha sonra alışıyordu.

Ragozin yeni görevine başladığında, karmaşık ve zorlu bir dünya ile karşılaştı. Bu dünyada insanların arzularını karşılamak, onları bir düzen dahilinde ele almak çok güç görünüyordu.

Piyotr Petroviç işe önce bir plan yapmakla başladı. Ayrıntılarda boğulmadan önemli konularda yoğunlaşmayı düşünüyordu. Üç önemli görevi vardı. Birincisi sermayenin korunmasıydı. İkincisi değerli varlıkların korunmasını sağlamaktı, ki bunun için, eğer savaş kentin çok yakınlarına gelirse, bazı yerlerin boşaltılması gerekiyordu. Üçüncüsü de para gelirlerinin dağılımını düzenlemekti.

Acilen doldurulması gereken yerler için sayısız başvuru vardı

ama astlarını pek iyi tanımıyordu. Para, ekmek gibi olmuştu ve açlık çeken biri için ekmeği geri çevirmek olanaksızdı.

Ragozin'in yönetimindeki yirmi yerde ağızdan dökülen yegane sözcük, "Yok"tu. Bunu sık sık yinelemek zorunda kalıyor, bütün günü ricalara ve isteklere yanıt vererek geçiriyorlardı. Müracaat bölümü hisse senedi sahipleri ve orta çapta hissedarlarla dolup taşıyordu. Sıradan avukatlar, subaylar, öğretmenler, varoşlarda oturanlar ve doktorlar geliyordu. Devlet, yasaya göre, bin rubleyi geçmiyorsa, aldığı tahvilleri geri veriyordu.

Ragozin'in odasına ağlayan bir kadın girdi. Akan göz makyajını silerken, ısrarla kasasındaki eşyaların değerlerinin yanlış hesaplandığını söylüyordu. Küpelerinin ikisi de gerçek zümrüt olduğu halde biri taklit olarak geçiyordu. Taklit bir küpeyi kasada saklamanın ne anlamı vardı ki. Zaten onları her gece sahnede kullanıyor, değerli olanları deri bir kutuda saklıyordu. İsterseniz bakın yoldaş komiser, dört gerdanlık, iki iğne, bilezikler ve küpeler. Saymaya gerek bile yok. Bunların zümrüt olduğunu iddia etmiyorum ama kasamdakiler gerçek zümrüttür. Duru bir su gibi parıldarlar.

Bu bir çift küpeyi düzenledikleri son yardım gösterisinden sonra ona hayranları vermişti. "Bütün sahne arkadaşlarım bana tanıklık edebilir." Yardım gösterilerinin artık yapılmaması onun suçu değildir. Artık böyle armağanlar almayı hayal bile edemez. Şimdi yaşamak zorunda. Dürüst yoldan kazandıkları kasadadır, hiçbir abartı ve müsriflik yoktur. Yalnızca, bir oyuncunun zorlukla kazandığı geliri vardır. Bankada ya gerçek küpeleri sahteleriyle değiştirdiler ya da kasadakileri haince yanlış belirlediler. Burada çalışanlar da, bu sorumluluğu üstlenenler de artık böyle şeylere alışmıştır. Ama kendisi artık bir öğrenci değildir. Kimse onu aldatamaz. Durumunu uzmanlardan oluşan bir komitenin incelemesini talep etmektedir. Kendisine sahte mücevherler armağan edildiğini göreceğine ölmeyi tercih eder. Hayranları iyi ki aralarına karışan Almanlar gibi değildir.

Ragozin fırsat bulursa Sağlık Bölümü başkanına da bir saat ayıracaktı. Bu başkan tecrübeli ve saygın bir doktor kadındı. Onun söylediklerine karşı çıkmaya kimsenin gücü yetmezdi. Piyotr Petroviç kadının haklı olduğunu bilmekteydi ama kendisi de haklıydı. Doktorun paraya ihtiyacı vardı, çünkü halkın sağlığıyla uğraşmak-

taydı. Ama Ragozin'in de parası yoktu, çünkü bu şartlar altında hükümet para sağlayamıyordu. Tabii ki darphane şartlara uyuyordu. Eskiden 10'larla çalışanlar, şimdi 1000'lerle uğraşıyordu. Yarın belki üç sıfır daha eklenecekti. Ama pazardaki fiyatlar da, tavşanın peşindeki tazı gibiydi. Hiçbir dönüş ya da aldatmaca tavşanı kurtaramazdı.

Ragozin yirmi odadaki bütün çalışanların aynı anda "Para yok!" diye bağırdığını duyar gibiydi.

Doktor, "Kendinizi benim yerime koyun," diyordu, "merkezi hükümetten hiç yardım beklemiyoruz. Oraya başvurduk ve bize tıbbi örgütlerin yerel fonlardan destekleneceğini söylediler. Merkezi hükümet bize bir ruble bile vermiyor. Hizmet vermeyi nasıl sürdürelim? Ayakta kalmaya çalışıyoruz, ama bize sadece savaş esirleri, askeri koğuşlar ve kolerayla savaş için bir şeyler veriyorlar. Hastaları geri çeviriyoruz çünkü battaniyelerimiz yok. Terliklerimiz yok. Çalışmalarımızı kontrol etmek için komisyon kurmuşlar. Komisyon bize, "Niye yastıklarınız yok?" diye soruyor. Nerden bulayım ben onları? Ben finans uzmanı değilim. Ben bir doktorum ve nasıl para bulacağımı bilemiyorum. Bize mültecilerin ölmemesi gerektiğini söylüyorlar. Ama ben parayı bir taraftan alıp öteki tarafa versem, örneğin kolera için ayrılan parayı tifüs tedavisinde kullansam, beni mahkemeye verirler. Tifüs salgını bitmeden, kolera ortaya çıktıysa ben ne yapabilirim? Nasıl boğuştuğumuzu bir bilseniz. Bir de bize, 'Komünist doktorlar her şeyi bozuyor' diyorlar."

Ragozin utanarak yanıtladı, "Hayır, böyle bir şey yok. Ben böyle bir şey söylemem. Ben yalnızca işi kotarmanızı ve paranın nerden geleceğine dair tahminlerde bulunmanızı istiyorum."

"Tahminler ölüleri geri getirmez. Paraya ihtiyacımız var. Hemen şimdi. Şu dakikada. Kentin dış mahalleleri çamur içinde yüzüyor. Dört yıl önce, kentin beşte birini tam olarak temizleyebilirdik ve çöpleri toplamak için dört yüz bidonumuz vardı. Geçen yaz kaç tane vardı biliyor musunuz? Altmış yedi tane. Ya şimdi kaç tane var? Yirmi tane. Bunu hiç düşündünüz mü?"

Ragozin biraz gücenmiş bir halde, "Bidonlar mı? Onlar tam olarak benim alanımda değil," dedi.

"Bizim bidonlar için paraya ihtiyacımız var, para da sizde.

Doğru kişiyle konuşuyorum değil mi? Tıbbi ihtiyaçlarımızı karşılamak için temizlik vergisi koymanızı istiyorum."

"Bu olmaz."

"Niçin? Sizden önce, Sovyet Mali Komisyonu zenginlere vergi koymadı mı? Geçen sene oldu bu. Tüccarlar kim ne kadar ödeyecek diye kavga ettiler. Daha zengin olan tüccarlar, verginin yükünü parası daha az olanlara yüklemek istediler. Sonunda Sovyet'e gittiler ve kimin ne kadar ödeyeceği tam olarak belirtilsin dediler."

Ragozin "Yumruk yumruğa kavga ettiler, değil mi?" dedi neşeyle.

"Bunu bilmiyorum. Ama bu vergi yüklüce bir gelir getirdi ve Kızıl Ordu'nun iyileştirilmesinde kullanıldı. Bu para Kızıl Ordu'ya harcandı da, niye tıbbi bir amaç için kullanılmadı?"

Ragozin yüzünde pişman bir ifadeyle, "Bundan sonra her aklına esen vergi çıkaramayacak. Bunu önlemek için kanun var," dedi.

Ragozin konuşmalara böyle başladı. Bazen aranan çözüm bulunamadan günlerce süren diyaloglar yaptı.

O hiç parası olmayan ama yine de ümitsizce cebini araştıran bir adama benziyordu. Zaman zaman karamsarlığa düşer, gerinip çatıların arasından ışıldayan nehre bakardı. Geceleri balık tutmaya gidemeyeceğini düşünüyordu kendi kendine. Ama kapı açılıp da Eğitim Bölümü'nden ya da Sosyal Refah Bölümü'nden bir temsilci girdi mi, iç geçirmeyi ve özlem gidermeyi kesmek zorunda kalırdı. Bunlar için fazla zamanı yoktu. Bunlar ve benzerleri onu görmek için bekler Ragozin bir kez masasına oturdu mu artık bir insan olmadığı düşüncesi yerleşirdi beynine. O bu andan itibaren canlı bir banknottu.

Yüksek sesle bağırırdı, "Tamam. Bırakın gelsinler. Sıra kimde?"

Tiyatro Meydanı'nın görkemli girişinde bekleyen iki çocuğun, bankaların kamulaştırılması, buradaki işler ve Ragozin'in endişeleri hakkında en ufak bilgisi yoktu. Kapıyı açıp açmama konusunda uzun süre çekingenlik gösterdiler. Pirinç kapı kolu eskimiş olmasına karşın yine de çok etkileyiciydi. Daha girişken olan Pavlik Vitya'nın sırtına vurdu, "Ne bekliyorsun? Hadi girsene."

Kendilerini geniş bir merdivenin başında buldular. Merdiven bi-

raz eski, ama yine de görkemli bir kırmızı halıyla kaplanmıştı. Halının kenarları çizgiliydi. İkinci kattaki abaküslerin çatıya düşen yağmur damlalarının tıkırtısına benzeyen sesi dışında hiçbir şey duyulmuyordu.

Cam bir kapıdan sakalı göğsüne kadar uzamış yaşlı bir adam göründü. Bir elinde ibriğinden buhar çıkan bir çaydanlık, diğerinde de boş bir fincan vardı. "Ne yapıyorsunuz burada?" diye sordu.

"Yoldaş Ragozin'i görmeye geldik," dedi Pavlik.

"Yani onu görmek istiyorsunuz."

Yaşlı adam fincana biraz sıcak su koyup içmeye başladı. Birkaç yudumdan sonra sordu, "Onu niye göreceksiniz?"

"Bizi ona yolladılar," dedi Vitya.

"Kim yolladı?"

Vitya, Pavlik'e baktı. "Bizi buraya gönderdiler," diye yineledi Pavlik.

Yaşlı adam birinci fincanı bitirdi, ikincisini doldururken "Burası Volga-Kama Bankası," dedi.

Dikkatle çocukların ayaklarına bakıyordu, "Böyle bir yere girerken, ayaklarınızı paspasa silmelisiniz. Burası baraka değil. Kurulduğundan beri buraya Ragozin adında biri gelmedi."

Pavlik, "Öyleyse nerede o?" diye sordu.

"Kim? Sizin Ragozin mi?"

Çocuklar bir süre sustu, sonra Vitya konuştu, "O bir başkan."

Yaşlı adamın göğsüne gelen sakalıyla burun buruna gelmişlerdi. Şimdi omuzlarını açmıştı. Hâlâ bir elinde çaydanlık, öbür elinde de fincan tutuyordu, "Size sıcak suyu dokunduracağım. Bunu yapmam lazım. Belki ondan sonra burnunuzu her işe sokmazsınız."

Vitya ve Pavlik kapıya doğru geriledi. Yaşlı adam, "Başkan!" diye bağırdı. "Bugünlerde herkes başkan zaten. Başkanların bulunduğu katta arayın onu."

Pavlik hemen kapıya yanaştı ve, "Neresi orası?" diye sordu.

"Başkanlar Sovyet katındadır. Haydi fırlayın!"

Ağır kapı, arkalarında kapanırken Pavlik, "Ne herifti be!" dedi.

"Ben Sovyet'in nerede olduğunu biliyorum."

"Ben de. Hadi koşalım."

Oradan hemen uzaklaştılar. Ragozin her türden ziyaretçinin

gelmesine alışmıştı ama iki çocuğun odasına girmesine şaşırdı. Bir yanlışlık olmalıydı. Çocukların kızarmış suratlarına ve ayrık dudaklarına hoşnutlukla baktı. Ayağa kalkıp sessizce süzdü. Gülümseyerek sakalını çekiştiriyordu. Pavlik sesini yumuşatarak, "Siz Yoldaş Ragozin misiniz?" diye sordu.

"Diyelim ki öyleyim."

"Yo, doğruyu söyleyin. Sizin burada olduğunuzu söylediler."

"Öyleyim. Gözlerinize inanmıyor musunuz?"

"Yani siz misiniz?"

"Benzemiyor muyum?"

"Bilmiyorum," dedi Vitya, "çünkü daha önce onu hiç görmedik."

"Şimdi görün."

Biraz gerileyerek Vitya'ya arkasından fısıldadı. "Sen söyle ona."

"Biz Arseni Romanoviç'in yanından geliyoruz Yoldaş Ragozin."

Pavlik yine ileri çıktı "Arseni Romanoviç'in yanından değil," diye düzeltti, "çünkü buraya geldiğimizi Arseni Romanoviç bilmiyor."

Vitya, "Arseni Romanoviç bilmiyor ama, Arseni Romanoviç'in yanından geliyoruz," diye açıkladı.

"Kim olabilir bu Arseni Romanoviç?"

Çocuklar şaşkınlıkla Ragozin'e baktılar. "Evet. Kim o? Beni göreceğinizi niye ona söylemediniz?"

Vitya çok zor duyulabilecek bir sesle, "Gerçekten Arseni Romanoviç'i tanımıyor musunuz?"

"Kim o?"

"Arseni Romanoviç mi? O, Dorogomilov."

Ragozin zıpladı, odanın ortasına kadar gitti. "Dorogomilov mu?" diye yineledi kelini kaşırken, "Arseni Romanoviç Dorogomilov! Burada mı o?"

Pavlik aceleyle araya girdi, "Burada değil. İşte, çalışıyor. Ona söylemedik, çünkü sizden bir şey istemekten yana değildi. Yani kendimiz geldik. Vitya ve ben."

"Niye beni görmek istemiyor? Ne oldu ona?"

"Şimdilik iyi. Ama korkuyoruz. Bir asker geldi ve kitapları da dahil, her şeyiyle birlikte onu dairesinden çıkaracağını söyledi."

Ragozin, "Demek kitaplarını da atıyorlar," diye bağırdı, "şu işe bakın. Ama görünüşe göre yaşıyor. Aynı yerde kalıyor, kitaplarıyla birlikte. İyi, iyi."

Bir iskemle aldı, sonra iki tane daha getirerek hepsini sıraya dizdi. Çocukları yanlara oturtup kendisi ortada kaldı, "Haydi çocuklar. Bana her şeyi en başından anlatın."

Anlatacak başka bir şey yoktu. Her şeyi söylemişlerdi. Arseni Romanoviç'in başına bir şey gelsin istemiyorlardı. Dorogomilov'un eski evindeki her şeyi çok iyi biliyorlardı ve Arseni Romanoviç hakkında ne öğrenmek istiyorsa anlatabilirlerdi. Çocuklar anlattıkça, Ragozin kitap raflarının arasında nasıl sessizce oturup eskimiş sayfaları karıştırdığını ve yaşlı adamın bulaşıkları yıkamasına nasıl yardım ettiğini anımsadı. İhtiyar, hep coşkulu ve kalenderdi. Elinde bir bez ve süngerle durup Fransız ütopyalarını eleştirirdi coşkuyla. Onu dinleyen bu işten zarar görmüş olabilecek kadar yaşlı olduğunu sanırdı. Şapkası ve paltosuyla tuhaf bir görünümü vardı.

Nehrin şafak sökerkenki manzarasını hatırladı Ragozin. Kayığa oturmuş, kayalıkların ve kayıkların arasından sessizce nehre çıkıyordu. Köprülerin altından ilerliyor, iskelenin katranlı köşesinden dönüyordu. Manzaraya son kez bakıp bir bayrak gibi şapkasını sallamış sonra da Volga'da bilinmeyene doğru yolculuğa çıkmıştı. Sürüklenip giderken ardında en sevdiği şeyi, Ksana'sını bırakmıştı. Çocuk bekliyorlardı. Eski arkadaşları, uyuyan kent, tepelerle kuşatılmıştı.

Çocukları dinlerken, "Durun bir dakika! Aynı eski Arseni Romanoviç," diye bağırdı.

Odasına girdikleri sırada kalp atışlarının hızlandığını hissetmişti. Pavlik onu çok etkilemişti. Küçük bir kafası ve neşeyle parlayan gözleri vardı. Kafası kızıl, burnu da sivriydi.

Ragozin sık sık ona dönüp, "Dur bir dakika!" diyordu. Bir yandan da bu çocuğun küçük Ragozin'e benzeyip benzemediğini merak ediyordu. Bir gün oğlunu arayıp bulacaktı. Üstünde oğlunun resminin bulunduğu raporun gelmesini bekliyordu.

"Kaç yaşındasın?" diye sordu Pavlik'e.

"On bir. Ben Vitya'dan büyüğüm."

Ragozin, "Vitya'dan büyük," diye mırıldandı, "başka bir çocuktan da büyük."

"Kimden büyük?"

Ragozin güldü, "Başka bir küçük çocuktan. Sana benziyor," dedi. Elini Pavlik'in omuzuna koyup hafifçe sıktı. Onun ince boyun kemiklerini hissetti. Bir süre kimse konuşmadı, sonra Ragozin ayağa kalktı. Çocuklar da onun gibi yaptı. Sandalyeleri eski yerlerine götürdüler.

"Tamam arkadaşlar. Arseni Romanoviç'e endişelenmemesini söyleyin. Kimse onu yerinden çıkaramaz. Eğer biri böyle bir şey yaparsa, bana gelin. Bu arada söyleyin o da gelsin. Onu görmek istediğimi söyleyin. Eğer dikleşir ve gelmem derse, ben ona giderim."

İki çocuğun ellerini aynı anda avucuna alıp sıkıca sarstı. Küçükler çok hoşlanmış ve gülmeye başlamışlardı.

Onlar çıkıp kapı kapandıktan sonra Ragozin pencerenin yanına gitti. Orada oturup kasabaya baktı. Çatılar ve ağaç tepeleri kıpkırmızıydı. Gökyüzü pırıl pırıldı. Pencerenin yanından ayrılırken, "Hayır," dedi, "bir daha asla balığa çıkmayacağım. Balığa çok zaman ayırdım."

Hızlı hızlı koridorda giderken Pavlik "Hele bir dokunsunlar Arseni Romanoviç'e," dedi.

Vitya, "Bir denesinler hele," diye yineledi: "Günlerini görürler."

Sıkışık merdivenden koşarak indiler. Önce birbirlerinden uzaklaştılar, sonra yine buluştular. Yukarı çıkanlara çarpmamaya çalışıyorlardı.

Kapının tam girişinde biri "Vitya!" diye bağırdı. Durdular. Merküri Avdeyeviç orada dikiliyordu.

Meşkov torununun kolunu yakaladı. "Ne yapıyorsun burada?"

Vitya, "Biz... burada..." diye kekeledi.

Yardım umarak Pavlik'e baktı, "... görmeye geldik... Bizi Arseni Romanoviç yolladı... 40 No'lu Oda'ya..." dedi soğuk bir edayla. Korumak ister gibi Vitya'yı kendine çekti.

"40 No'lu Oda mı?" Merküri Avdeyeviç terleyen kaşlarını sildi, "Nasıl biri o?"

Vitya, "Kim?" diye sordu.

Meşkov, "40 No'lu Oda'da duran Ragozin değil mi? Nasıl biri? Kötü mü?" dedi çekinerek.

Vitya heyecanla bağırdı, "Kötü biri mi? Çok saçma bir laf!"

"Kaba mı?"

"Dünyada gördüğüm en iyi insan," diye karşı çıktı Vitya cesaretle.

Pavlik, "İstemediklerini içeri almaz," dedi.

"Saf yavrular. Sizin yerinizde olmayı ne kadar çok isterdim? Pavlik istediğin yere gidebilirsin, yalnız torunum yanımda kalsın," dedi Merküri Avdeyeviç.

"Niçin?"

"Bana 40 No'lu Oda'yı gösterecek. Dışarı çıkana kadar da beni bekleyecek... Eğer çıkabilirsem..."

Vitya'nın elini tuttu. Bekleme salonunda hasır şapkasını çıkardı. Şapkanın rengi çok kullanılmaktan kararmıştı. Onu Vitya'ya verdi. Çocuğa başka sorular da sormak istiyordu, ama heyecandan ve sıcaktan ötürü ağzına yapışmıştı. Birazdan kendini yutacak olan kapıdan gözlerini ayıramıyordu.

Vitya ise sıkılmıştı, "Dede, eve gitmek istiyorum," diye söyleniyordu. Ama dedesi kafasını sallayıp şapkayı buruşturmasını önlemek için onun parmaklarını sıktı.

Birden birinin çok tuhaf bir ismi yüksek sesle çağırdığı duyuldu: "Yurttaş Meşkov."

Meşkov sıçradı. Topallayarak kapıya yöneldi. Eşiğe geldiğinde, masanın önünde eğilerek selam verdi. Bu reveransı yapmayı önceden planlamıştı, herhangi bir zararı olmazdı. Ragozin onu tanırsa kendisi için iyi olurdu "Bakın da Meşkov'un atından nasıl indiğini görün." Tanımazsa da fark etmezdi, bundan da bir yarar sağlayabilirdi. "Bakın da, tüccarların köpeklerini görün. Hepsi ne kadar bakımlı."

Birisi ona, "Lütfen oturun," dedi.

Konuşmasındaki kibarlık ve saygılı tavır Meşkov'u şaşırttı. Kulakları galiba onu yanıltıyordu. Araya giren düşüncelerinden kurtulmaya çalışarak Ragozin Meşkov'u önyargısız izledi. Gözleri kalın kaşlarının altında parlıyordu. Önünde kimin oturduğunun farkındaydı. Mali karışıklıklardan kurtulmak için hazırladığı planın-

daki üç ana noktayı işaretledi. Sanki oyun oynuyordu. Olayları yönlendirmek hem görevi, hem de alışık olduğu bir şeydi. Asla akıntıda sürüklenip gitmezdi. Ya yolu keser, ya da eline geçirmek için savaşırdı.

Kiralık kasaları olanların listesinde Meşkov'a rastlamıştı. Bunların istikrarlı ama, çok kazançlı olmayan işlerini anımsadı. Eski servetlerini inceledikleri arasında onu ilk sıraya almıştı.

Meşkov'un sivilceli yüzüne ve hırpani görünüşüne bakıp "Hiç bildiğimiz gibi değil," diye düşündü Ragozin.

"Sizinle önceden tanışıyoruz," dedi Meşkov.

Bu lafın sırası değildi.

Merküri Avdeyeviç, "Demeyin," diye bağırdı.

"Size avludaki küçük evi kiralayan Piyotr Petroviç'i unuttunuz mu?"

"Piyotr Petroviç mi? Vay canına! O siz miydiniz?"

Meşkov elini kaldırdı. Sağ eli masanın üzerinde Ragozin'in eliyle aynı yönde duruyordu. Elini kaldırırsa, Ragozin'in kolayca sıkabileceğini düşünmüştü. Ama bakalım eski dostu bunu yapacak mıydı? Bir süre kararsız kaldı, elini tam çekecekken Ragozin ileri çıkıp hafifçe ellerini tuttu. Her şeye karşın, Ragozin sevecen bir insandı. Kendinden emin bir konuşma tarzı vardı, "Bakın neler oluyor. Zaman değişti değil mi?"

"Çok doğru Piyotr Petroviç. Zaman değişti. Ama Tanrı'ya şükürler olsun, siz iyi görünüyorsunuz. Sizin... Şey..."

Bıyığının ucunu kıvırırken, alaycı bir edayla "Beni düşündünüz demek," dedi Ragozin, "ne düşündünüz benim hakkımda?"

"Eşimle sizi konuştuk. 'İyi bir insandır Piyotr Petroviç' dedik. 'Gerçekten dürüst biridir.'"

Ragozin "Karınız öldü değil mi?" diye sordu. Sonra da, ekledi, "Benimki de öldü."

"Demeyin," dedi Meşkov, şaşırmıştı. "Çok iyi bir insandı. O zamanlar onun için çok endişelenmiştik."

"Endişelendiniz mi?"

"Tabii. Her şey bir yana, onu götürdüklerinde hamileydi. Size bir mirasçı bırakmış olabilir. Belki de çocuk doğdu. Bir şey duydunuz mu?"

Ragozin "Hayır duymadım," dedi yavaşça, sesi biraz sertleşmişti. Sanki onun yerine bir başkası konuşuyordu. "Sizi servetinizi incelemek için çağırdım. Mali Bölüm, servetinizin tamamını bilmek istiyor."

Meşkov alaycı bir edayla, "Bilmek mi istiyor?" dedi, "Neyi bilecekler? Benim artık servetim yok."

"Evraklarınızı kasanızda saklamıyor musunuz?"

"Evet. Volga-Kama Bankası'nda."

"İki yüz yirmi bin rublelik bono bildiriminde bulunmuşsunuz."

"İki yüz yirmi bin beş yüz."

"Ve bunun elinizdeki yegane sermaye olduğunu söylüyorsunuz."

"Evet. Bütün sermayem bu."

"Ama eskiden bir dükkanınız vardı. Yukarı Pazar'da bir hırdavat dükkanıydı yanılmıyorsam. Bu bonoları alacak para nereden geldi?."

"Dükkandan."

"Nasıl yani?"

"Yani dükkanı satıp bono aldım."

Meşkov gücenmiş gibi duruyordu. Ragozin'le konuşması dostane bir havada başlamış ama sonra durum değişmişti. Serveti hakkında konuşulmasına canı iyice sıkıldı.

"Sizinle ilgili işlere girdiğim için beni bağışlayın," dedi Ragozin gülerek, sanki Meşkov'un düşüncelerini okuyordu.

"Bana daha fazla güvenmenizi istiyorum."

"İç çamaşırlarıma kadar her şeyimi aldılar. Paylaşacak ne kaldı?"

Ragozin'in tavrı yumuşadı, "Sinirlenmeyin, sinirlenmeyin."

"Durmayın, daha çok soru sorun Piyotr Petroviç. Yanıtlayacağım. Ama kimse sinirlendiğimi söyleyemez."

"Anlıyorum. Ama buraya sizi azarlamak için çağırmadım. Lütfen bana servetinizin nakit mi, gayri menkul mü, yoksa ziynet eşyasından mı oluştuğunu söyleyin. En ince ayrıntısına kadar. Her şey ispat edilecektir."

Meşkov, "Sizin de söylediğiniz gibi, saklayacak bir şeyim yok,"

dedi. Yumuşamıştı, "Anımsıyacağınız gibi, 1916'da işler kötüydü ve hiçbir iyiye gidiş emaresi de görülmüyordu. Bu yüzden dükkandan kurtulmaya karar verdim, onu hemen sattım. Beklediğimden daha iyi bir fiyata. Yüz seksen bin ruble elime geçti. Savaştan önce paranın değeri daha düşük olduğu için böyle oldu. Bu satıştan biraz önce de evlerimden birini bir tüccara satmıştım. Anımsarsan un ve iplerin durduğu depo da çok eskiydi. Onu da kereste fiyatına yıkıcılara sattım. Bunlardan önce hiç nakitim yoktu, yalnızca gayri menkullerim vardı. Ama gördüğünüz gibi her şeyi paraya çevirdim."

Ragozin, "Nerde sakladın bunları. Bankaya mı yatırdın?" diye sordu.

"Evet."

"Bayağı kabarık bir hesabın var değil mi?"

"Evet, öyleydi. Hesabım büyüktü ama, üzerinde bir şey yoktu. Toprak devletindi ve benim bir şeyim kalmamıştı."

"Kendi evin ne oldu?"

"Neyi soruyorsun Piyotr Petroviç? Onu da kent yönetimi aldı."

"Kasandan Özgürlük Bonoları'ndan başka bir şey çıkmadı. Sen devrimden önce bütün mallarını paraya çevirip, onunla da bono mu aldın?"

Meşkov "Son kuruşuna kadar öyle yaptım," dedi iç çekerek. Sanki buhar banyosundan çıkmış gibi terli yüzünü sildi.

"Niye dikkatli davranmadın da, hepsini aynı bonoya yatırdın?"

"Niye öyle yaptığımı size anlatacağım Piyotr Petroviç. Açıkçası kandırıldım. Bana o kadar saygılı davrandılar ki, neye uğradığımı şaşırdım. Banka müdürü benimle, sanki şehirdeki en becerikli, en akıllı işadamı benmişim gibi konuştu. İlk devrimden sonra, Almanlar'a karşı zafer kazanmıştık. Bu çok önemli bir olaydı. Özgürlük Bonoları sağlam gibi görünüyordu. Diğer bonolar, fiyatı ne olursa olsun onun kadar güvenilir gözükmüyordu. Banka müdürüyle ben, Özgürlük Bonosu'nun faizine çok güveniyorduk. Kandırıldık!"

Ragozin güldü, "Yanlış hesap yapmışsın yani," dedi, "seni Kerenski mi kandırdı?"

"Beni en iyi siz anlarsınız. Politikadan fazla anlamam."

Bir an sessizlik oldu. Birden Ragozin açıkça, yumuşak bir tonda konuştu, "Ben politikadan iyi anlarım... Hiç altınınız olmadığından emin misiniz?"

Gözünü Meşkov'a dikmişti. Merküri Avdeyeviç omuzlarını silkti. "İsterseniz yatağımı arayabilirsiniz. Patron sizsiniz."

Ragozin ayağa kalktı "Yok artık," dedi, "niye yatağınızı arayayım? Ama bankaların kayıtları elimizde. Buradan, söylediklerinizin doğru olup olmadığını öğreneceğiz. Sizi daha fazla tutmayacağım."

Meşkov çoktandır kalkmayı düşünüyordu ama bir şey sormak için durdu, "Ama sonra beni tutuklayacaksınız değil mi?"

"Bütün yanıtlarınız doğruysa niye böyle bir şey yapayım?"

"İzninizle Piyotr Petroviç. Sizden bir şey saklayamam. Her şeyimi biliyorsunuz. Evden ve dükkandan ne kadar kira aldığımı öğrendiniz. Niye bir şey saklayayım? Bana her zaman iyi davrandınız. Yüreğimde her zaman özel bir yeriniz vardır."

"Oldu," dedi Ragozin ve kafasını salladı.

"Bu tamamen doğru. Hiçbir zaman sizi kötüleyen bir şey söylemedim. Evimin yeraltı çalışmalarının yapıldığı bir yer olduğunun öğrenilmesinden sonra sivil polislerden neler çektim. Siz de yoktunuz..."

Ragozin, "Siz de mi acı çektiniz? Sivil polisten hem de?" dedi, gülüyordu, "Benim gibi bir günahkar yüzünden ha? Zavallı arkadaşım."

Katıla katıla gülüyordu. Elleriyle, bedenini masadan uzaklaştırdı. Eğiliyor, mutluluktan gözlerindeki yaşlar parlıyordu, "Ben de sizi üzmüşüm," diye mırıldandı, "yalnızca Kerenski değil."

Meşkov'un da gözyaşları parlıyordu ama yüzünün kanı çekilmiş, sararmıştı. Kaşları hiddetten kalkmıştı.

O anda kapı çalındı. Ragozin bağırdı, "Buyrun. Hesapta olmayan bir şey. Ama sonuç değişmez. Siz çok üzgünsünüz. Bunu görmezlikten gelemeyiz."

İçeri iki adamla bir kız girdiğinde Ragozin hâlâ gülüyordu. Adamlar paltolarını omuzlarına almış, tenisçiler gibi sıkı kemerler takmışlardı. Kızın üstünde pembe bir bluz ve kısa bir eteklik vardı. Dışarıdaki parıltıyı içeri taşımışlardı sanki. Erkeklerin giydiği göm-

leklerin renkleri çok canlıydı. Biri açık beyaz, diğeri kırmızı. Temiz ve traşlı yüzleri de ışıl ışıldı. Eğilerek selam vermeleri, sonra masaya doğru yürümeleri bile farklı, özgüvenliydi. Hareketleri ölçülüydü.

Ragozin gülerken onlara "Görkemli vahşiler!" dedi.

Sakinleştiğinde Meşkov'a döndü, "Hiç şüphe yok ki, size Özgürlük Bonoları'ndan daha az acı vermekteyim. Sanırım bugünlük bu kadar yeter."

Meşkov serbest bırakılmasına sevinmedi. Yeni konuklar olmasa görüşmeyi daha iyi bağlardım diye düşünüyordu. Birden tanıdık bir sesin yapmacık tınısını duydu.

Mavi gömlekli adam, "Aktör Svetuhin" diye kendini tanıttı, sonra kırmızı gömlekli adamı göstererek "Pastuhov" dedi. En son olarak da dirseğine dokunup alçak sesle kızı takdim etti, "Öğrencilerimden biri."

"Biliyorum," dedi Ragozin onlara sandalyeleri işaret ederken. Birinde Meşkov oturuyordu. Ragozin kimsenin yer işgal ediyor duruma düşmesini istemiyordu. Bu yüzden otururlarken biraz sessizlik oldu. Merküri Avdeyeviç Pastuhov'un oturması için kenara çekildi. Pastuhov otururken de cesaretini toplayıp "Beni tanımadınız mı?" dedi içtenlikle.

Aleksandr Vladimiroviç geçmişte kendisine iyi davranmış olanları anımsardı ama Meşkov'u gerçekten unutmuştu. Bir an ona baktı, sonra Ragozin'e döndü. Bu yaşlı arkadaşın kim olduğunu merak ediyordu. Ragozin de hiç yardımcı olmuyordu. Kafasını sallayarak "Hoşça kalın," dedi Meşkov'a, "eğer ihtiyacım olursa sizi çağırırım."

Meşkov eğilerek Piyotr Petroviç'i selamladı. Sonra kafasını kaldırdı, öfkeli kaşlarıyla Pastuhov'u deldi geçti.

"Bugünlerde başlarla ayaklar arasında hiçbir fark kalmadı," dedi azarlayıcı bir tonla. "Fazla gururlu davranmamakta fayda var. Ragozin'i örnek alın. (Ragozin'in kaşlarını gösteriyordu) Bizden daha önemli biri o..."

Tam o sırada küçük kız ona doğru yürüdü, "Nasılsınız Merküri Avdeyeviç? Sizi uzun zamandır görmediğim için tanıyamadım. Ben Anna Parabukina'yım" dedi.

Merküri Avdeyeviç her şey bozulmuş türünden bir şeyler gevelerken kızın zarif elini çekinerek sıktı. Svetuhin de adamı selamladı. Şaşırmış Pastuhov da kafasıyla selam verdi. Merküri Avdeyeviç kapıya doğru giderken, hepsi gözleriyle onu izledi.

Svetuhin gösterişli bir edayla, "Yoldaş Ragozin," dedi. "Sizinle çok önemli bir konuyu görüşmeye geldik. Yolda Aleksandr Vladimiroviç'e rastladık ve onu da yanımıza aldık."

"Söyleyeceğiniz her şeyi dinlemeye hazırım."

"Şimdi söz sırası bende ve girişi uzatmadan sadede geleceğim."

"Hemen başla."

"Kentimizde bir tiyatro stüdyosu oluşturduk..."

Svetuhin konuşurken kapı bir anda açıldı, Kiril İzvekov'un sesi geldi. "Piyotr Petroviç birkaç saniyeliğine odama gelir misin?"

"Sen buraya gel. Bak kimler var," dedi Ragozin, eliyle konukları gösteriyordu.

Kiril zaten onları görmüştü. Odaya girdi, "Olağan bir dernek toplantısı."

Anoçka'ya yaklaşırken, gülmemek için yüzünü kapatıyordu. Svetuhin Anoçka'nın Kiril'i nasıl selamlayacağına bakıyordu. Okulda öğretilenlere göre, kendisinden yaşlı biri yanına gelince ayağa kalkması gerekiyordu. Ama sıkılgan bir edayla elini uzattı. Kadınlara özgü bir inceliği ve utangaçlığı vardı.

Svetuhin Pastuhov'a döndü, "Bu Yoldaş İzvekov. Eskiden küçük bir çocuktu. Bilmem anımsar mısın?"

"O kadar da küçük değildim," dedi Kiril, Ragozin'e doğru giderken. Ragozin'e de "Neler düşünüyorsun?" diye sordu.

Ragozin güldü, "Benim boynuzlarım olduğu söyleniyor, onlar da beni boynuzlarımdan çekip götürmeye gelmişler."

Svetuhin, bu şakayı cesaret vermek için yaptığını sandı, "Üçümüz bu işin altından kalkabiliriz. Belki Yoldaş İzvekov da bize yardımcı olur. Stüdyomuzu kurduk. Bizim ne istediğimizin sanırım farkındasınızdır."

"Yoldaş İzvekov'u fazla tanımıyorum, ama hemen harekete geçelim."

Svetuhin "İnşallah böyle olmaz. Herkes sana gelip büyük para-

lar istiyordur. Ama biz aktörler zorluklara alışkınız. Ayrıca çok da alçakgönüllüyüz," dedi gülerek.

Ragozin elini uzattı, "İhtiyacınız olan miktar belli mi?"

"Ödenek almaya geleceğimiz gün, ihtiyacımız olan parayı belirleyeceğiz. Biz şimdilik prensip olarak istediğimiz parayı konuşmaya geldik..."

Ragozin Svetuhin'in sözünü kesti, "Ya, demek öyle," dedi, "bizden para alıp ona göre bir şeyler yapacaksınız. Niye böyle oluyor? İhtiyaçlarınızı karşılayacak paranız yok mu? Stüdyonuz Sanat Bölümü'nün idaresine bağlı değil mi?"

"Hayır. Biz eskiden de, şimdi de bağımsızız. Stüdyomuz da Kızıl Ordu'ya bağlı bir derneğin malı. Yerel garnizona bağlıyız."

"Kızıl Ordu'nun kendi fonları var. Niye bana geliyorsunuz?"

"Aslında.." diye söze başladı İgor Pavloviç, ama Ragozin sözünü kesti, "Stüdyonuzda neler yapıyorsunuz?"

"Biz drama oynuyoruz."

"Yani, esas olarak ne yapıyorsunuz?"

Svetuhin gücenik bir edayla omuzlarını silkti "Biz aktörüz ve rol yaparız," dedi sonra.

"Bu belli. Ama kimler için? Hangi amaçla?"

"Kimin için mi? Tabii ki izleyiciler için... izleyicilere... Belirtmeliyim ki, biz esas olarak insanları eğitmek istiyoruz. Ama.."

"İzleyicilere göre eğitim mi veriyorsunuz? Öyle mi?"

"Tam olarak öyle. Ama ilk önce geleceğin oyuncularını eğitmek, yetiştirmek istiyoruz. Bu oyuncu kızımız da buna bir örnek..."

Svetuhin, alacakları yardımı vurgulayarak, eğittikleri oyunculardan birini göstermek için Anoçka'ya bakmıştı.

Pastuhov ilk başta konuşmaya ilgisiz ve uzaktı, ama şimdi konu ilgisini çekmişti. İşin nereye varacağını merak ediyordu. İgor Pavloviç'i izliyor, bir karşıtlıkla yüz yüze geldiği için seviniyordu.

"Ama dernekten para almıyor musunuz?"

"Dernek tiyatro çevrelerindeki sıradan çalışmalara para veriyor. Ama biz oyuncularımıza para veriyoruz ve genellikle kendi yapıtlarımızı sahneye koyuyoruz."

"Ama anladığım kadarıyla siz oyuncularla değil, öğrencilerle çalışıyorsunuz. Bu durumda maaşları konuşmaya gerek yok. Belki de baştakilerin maaşları söz konusu olabilir."

Svetuhin ayağa kalktı. Böyle yaparak onlara kendini dinletebileceğini düşünmüştü, gerçekten de bakışları etkileyiciydi, "Ana hedeflerimizi size açıklamalıyım. Devrimci hedeflerimiz var. Sanırım bunları onaylarsınız."

Bu sırada Pastuhov'a kötü kötü bakıyordu, bir gözlemci gibi durması canını sıkmıştı. "Benim asıl amacım devrimci bir tiyatro kurmaktır. Bununla neyi anlatmaya çalışıyorum. Bir oyuncunun değeri, izleyicilerin ona verdiği değer kadardır. İzleyiciler ve oyuncular birdir, ayrılamazlar. İzleyicilerin düşleri ve arzuları varsa, oyuncu da imgeleminde gezinir durur. Ama eğer izleyiciler günlük hayatın dertlerinden bunalmışlarsa, oyuncu da yerlerde sürünür. İzleyicilerin duyguları alev alev yanıyorsa, oyuncu da coşarak kendinden geçer. Oyuncu ile izleyici arasında uyum varsa, tiyatro da gelenekten ayrılmalıdır. Biz kendimizi sıradanlığın ve geleneğin düşmanları ilan ediyoruz. Geçmişte kalmış her şeye karşıyız. Toprağa kök salmış o büyük tiyatrolar, tapınak değil sanatın zindanıdır. Geleneğe zincilerle bağlıdırlar. Biz sanatı zindandan çıkarıp tapınağa sokmak istiyoruz. Oyuncuların ellerindeki ve ayaklarındaki zincirleri çıkaracağız. Tapınaklarımız her yere yayılacak. Oyuncular devamlı hareket halinde olacak ve yaşama ayna tutacaklar. Dünya şimdi bir ateşin içindeyken tiyatrolarda yerli dramlar oynamanın sırası değil. Amacımız sahnede duygusal bir fırtına yapmaktır. Bu fırtına, yaşamımızdaki arzuların kopardığı fırtınayı yansıtacak."

Svetuhin sustu ve oturdu. Ama otururken bile sanki ayakta duruyormuş gibiydi. Dimdik ve yapılı bir adamdı.

"Çok soyut kaçtı," dedi Ragozin kibarca, "bütün bunları daha yalın açıklayabilir misin?"

Svetuhin yine abartılı bir ifadeyle, "Bizim çalışmalarımız da düşüncelerimiz kadar yalındır" dedi, "düşüncelerimizin kökleri gençlerdedir."

Bu arada eliyle Anoçka'yı gösterdi. "Biz profesyoneller gençlere yanlızca işin tekniğini gösteriyoruz. Ama gençler bize işin özünü

öğretiyor. Bu da yaşama ve devrime inanmaktır."

İzvekov Pastuhov'a döndü birden, "Siz de bu stüdyoda mı çalışıyorsunuz?"

Aleksandr cevap vermeden önce biraz düşündü. Önceki sözlerinden farklı şeyler söylemek istiyordu. "Ben onlara yeni katıldım," dedi sonunda, "stüdyo kurulurken yoktum. Ama kuruluş ilkelerine benzer düşüncelerim vardı."

"Onları destekliyor musun?"

"İgor Pavloviç'in gösterisinin soyut olduğu fikrine katılıyorum. Aslına bakılırsa, tartışılan konunun tek yeniliği gezici bir tiyatro olmasıdır. Bu düşünce desteklenmelidir. Ama bunun, zavallı geleneksel tiyatroya bir üstünlük sağlayacağını sanmıyorum."

Svetuhin "Göreceğiz," dedi öfkeyle.

"Bu benim kişisel düşüncem. Yeni karşıtlıklar bulmaya çalışmıyorum. Tam tersine, bütün kalbimle destekliyorum... Bu umut veren yeniliği, özellikle işin başındaki büyük yetenek İgor Pavloviç'i kutluyorum. Ama yine de tekrarlayayım, bu tiyatroda devrimci bir taraf göremiyorum."

Svetuhin yine öfkeyle mırıldandı, "Tabii biz senin kadar devrimle ilgili konuları bilemeyiz."

Fazla ilerlemeden kendini kurtarmak istiyordu. Çünkü konuşmanın akışından anlaşıldığına göre İzvekov sorular soracak, onları zorlayacaktı. "Evet. Makalenizi okudum. Siz de devrime katılmışsınız. Hangi partiye üyeydiniz?"

Aleksandr Vladimiroviç yine sessiz kaldı ve ağırlığını hissettirdi, "Ben hiçbir partiye katılmadım."

"Ama yeraltı çalışmalarına katıldınız, değil mi?"

Pastuhov, "Hayır" dedi, utangaç bir edayla.

"Horozla boğanın masalına mı döneceğiz?" diye sordu İzvekov.

Pastuhov başını eğdi. Konuşmanın akışını değiştirmek istiyordu, İgor Pavloviç'in yüzündeki acılı ifadeyi görmüştü. Hemen elini dudaklarına götürüp kendi hoşnutsuzluğunu silmek istedi, "Piliç ve boğa" dedi gülümseyerek: "Söylenenler biraz abartılı. Yoldaş Ragozin. Sivil polis benim ve İgor Pavloviç'in bildiri dağıttığımızdan şüphelenmiş. Hepsi bu. Görünüşe bakılırsa bildirileri siz bas-

mışsınız."

"Ve siz de tutuklanmışsınız."

"Hayır. Bizi bir kere aradıktan sonra bıraktılar."

"Ama yine de bir şeyler çektiniz."

Ragozin katıla katıla gülüyordu, herkes şaşırmıştı. Yanaklarına yaşlar dökülene kadar güldü. Sonra gülüşü Anoçka'ya bulaştı, o da kıkırdamaya başlamıştı. Şimdi herkesin yüzünde gülücükler vardı.

"Ne gündü be!" dedi Ragozin kafasını sallayarak, "Bana hep benden ötürü acı çekmiş, sızlanan insanlar gelirdi. Ama bugün gelenler, benim için acı çekmeye dünden razılar. Ah o korkunç Ragozin!"

Sonra Kiril'e döndü: "Görünüşe bakılırsa, benim yüzümden acı çekmiş ya da benim için acı çekmeye hazır olmayan tek insan sensin."

"Bu doğru. Peki siz bu stüdyonun yaptıklarında hiç devrimci bir unsur görüyor musunuz?" dedi Kiril de Pastuhov'a bakarak.

"Hiçbir şey görmüyorum," dedi Pastuhov öç alır gibi, "amatör tiyatro çevrelerine benziyorlar. Aynı perde, aynı sütunlar var burada da. Tek farkları oynayacak bir tiyatrolarının bulunmayışı."

Ragozin Svetuhin'e yan gözle baktı, "İyi bir taraftar bulmuşsunuz kendinize," dedi ve güldü.

İgor Pavloviç öfkelenmişti, "Şansızlık işte. Yanılmışım"

"Ben sizi para talep ederken destekleyeceğimi söylemiştim. Tiyatro ilkeleriniz için değil."

Anoçka, "Aleksandr Vladimiroviç!" diye bağırdı, anlaşılan derinden yaralanmıştı, "En iyisi biraz sessiz kalın." Yumruklarını sıkıp vücudunu gerdi. Yerinden fırlamamak için kendini zor tutuyordu.

Kiril Anoçka'yı fark etti, hemen pencerenin yanına gitti. Oradan Pastuhov'u izleyebiliyordu.

"Düşüncem sorulduğunda niye sessiz kalayım? Sanatsal konulara en az İgor Pavloviç kadar kafa yormuşumdur. Düşüncemi söyleme hakkım da var. İgor Pavloviç sürekli devinimden ve yaşamın aynasından söz ediyor. Ama sürekli devinim yalnızca kenelerin, böceklerin dolaşıp kemirdiği kafalarda olur.

Yaşamın aynası ise, *Baba Sergius* filminin oynadığı tiyatro gibidir. Sen tiyatronda ne sergiliyorsun; Schiller'i mi? Ve buna devrimcilik diyorsun öyle mi? Eğer istediğin devrimse sokaklara çık, mey-

dana git. On yedinci yüzyıldan kalma mavnalar yaptır ki Stephan Razin taraftarları Volga'da yüzsünler. Kıyıdaki halk da çarlık casuslarının yelkenlere tırmandığını görsün. Davalarına ihanet edenleri nasıl boğduklarını herkes bilsin."

Svetuhin Pastuhov'a, "Bu olayla ilgili bir şeyler yazacak mısın?" diye sordu.

"Benim bu olaylarla ne ilgim var? Sanatta devrimci olduğunu söyleyen sizsiniz. Bana göre, eğer iyi oyuncular varsa, izleyiciler evlerine mutlu döner. Devrim olsun olmasın."

"Siz stüdyo için devrimci bir oyun niye yazmıyorsunuz?" diye sordu İzvekov, "Aranızda çok yetenekli aktörler olduğundan hiç kuşkum yok."

Anoçka hemen Kiril'e döndü, "Bunu önceden Aleksandr Vladimiroviç'e söylemiştik. Çok iyi olur."

"Niye olmasın?" dedi Kiril Anoçka'nın edasıyla, "Eğer Piyotr Petroviç'ten yeterli desteği alırsak, iyi şeyler yapmak için yeterli paramız olacaktır."

"İşte size bir destek," dedi Ragozin, "ama benden halkın parasını çalılıktaki kuşlar için harcamamı beklemeyin."

Anoçka ayağa kalktı, "Biz çalılıktaki kuş değiliz. İgor Pavloviç'in elindeki kuşlarız biz."

Ragozin gülümsedi, "Onun elindeki kuşlar bile kararımı değiştiremez."

Anoçka sanki ondan destek ister gibi Kiril'e döndü, "Ama bu konular çok basit," dedi, "bize çalılıktaki kuşlar diyorsunuz, çünkü burdaki tartışma bizi ancak cennete ya da kim bilir nereye götürür. Sanatın ilerde nasıl olacağını tartışarak niye zaman kaybedelim? Herkesin geleceğe dair farklı bir görüşü vardır. Şimdi bizim önerilerimizle bir ilgilenirseniz, her şeyin açıklığa kavuşacağını görürsünüz. Zamansız bir alçakgönüllülük taslamadan söyleyecek olursak, biz farklı ve yeni bir tiyatro kurduk."

Ragozin, "Kızıl Ordu'dakiler sizin çalışmalarınızı beğeniyor mu?" diye sordu.

"Tabii ki beğeniyorlar."

"Onlarla cepheye gidecek misiniz?"

"Tabii ki gideceğiz. Değil mi İgor Pavloviç?"

"Amaçlarımızdan biri de bu," dedi Svetuhin, "eğer bizim provalarınızı izleyecek olursanız, bize gerekli parayı vereceğinize eminim."

Kiril güldü, "Endişelenmeyin. Size para verecek," dedi. Ragozin öfkelenmişti, "Beni işin içine sokmayın. Tamam burada patron benim. Öyleyse paramı rüzgâra savurmam. Aslında benim bu işle bir ilgim yok. Herhangi biri gibi tiyatronuzu destekledim... Biraz da stüdyoyla ilgilensek. Geleceği parlak görünüyor."

Kiril masanın yanına geldi. "Ama Yoldaş Pastuhov devrimci bir oyun yazma konusunda düşüncesini belirtmedi."

Aleksandr Vladimiroviç terbiyeli bir edayla, "O konuda bana yeterli esin gelmedi," diye yanıtladı.

"Biz bir tane önerelim mi?"

"Bir konu mu önereceksiniz?"

"Evet."

"Bu öneriden çok, bir emre benziyor."

"Siz ne derseniz öyle."

"Ama özgürce konusunu seçemeyen bir yazar, özgür değildir."

"Biz sizin özgürlüğünüze karışmıyoruz. Ama özgürlüğünüz çerçevesinde, yeni tiyatro için bir şeyler yapamaz mısınız? Her şeye karşın halk sizin eski oyunlarınızı sevdi. Değil mi?"

"Evet. Halk onları sevdi."

"Daha o zamandan, seni seven halka güvendiğin bir gerçek, değil mi? O zamanla şimdiki tek fark, halkın değişmesidir."

"Benim size bağlı olduğumu mu söylemek istiyorsunuz?"

"Tabii ki. Eğer yeni oyunlarınız, halkımızın hoşuna giderse."

"Ama beni bağımlı yaparak, özgürlüğümü kısıtlıyorsunuz."

"Bu durum sizin eski konumuzla ilgilidir. Sizin onlara karşı bağımlılığınızı kırdık. Onlara bağımlıykenki özgürlüğünüzü kısıtladık."

"Bu özgürlüğü kendinize mi kattınız?"

"O hepimizin malı. Bu özgürlük beğeninizin ürünüdür."

Pastuhov hafifçe omuz silkti. Ahlak öğretisi yapan bir fablı ezbere okuyormuş gibi, ses tonu havalıydı, "Bundan on yıl önce sa-

nat dünyasında bir yeni yetmeyken, bir tartışmadan ötekine koştururdum. Bir gün bir arkadaşım beni, *Altın Post* isminde bir derginin yazılışlerine götürdü. Orada bir konferans vardı. Derginin sahibi hepinizin bildiği gibi Ryabuşinski adında bir milyonerdi. Bir gün bir şeye canı sıkıldı ve şöyle dedi: 'Bir yazarla bir fahişe arasında çok az bir fark olduğunu belirtmeliyim. Yazar yanına gelen herhangi bir kişiye bir şeyler satmak ister. En yüksek parayı verenin her istediğini yapar...'"

İzvekov konuşmayı kesti, "Tam düşündüğümüzü söylüyor," dedi.

Meraklı gözlerle Kiril'i arayan Pastuhov konuştu, "Düşüncelerinin Ryabuşinski ile uyuştuğunu mu ima ediyorsun?"

"Seni Ryabuşinskiler'den kurtardığımızı ima ediyorum."

"Teşekkür ederim. Ama bırakın da özgür kalayım."

Kiril, "Nasıl istersen öyle olsun," dedi, Svetuhin'e döndü.

"Demek ki devrimci sanat, mücadelesini sizsiz sürdürecek. Sanıyorum başarılı da olacak."

Svetuhin öfkeyle, "Bence de," dedi.

"Aranızda böyle tartışmalar olduğuna göre, bu işe para koymak için çok erken," dedi Ragozin, ve ayağa kalktı.

Kiril durumu değerlendirdi, "Bugün çok erken ama, yarın da çok geç olabilir, sizi desteklememek gibi bir düşüncemiz yok. Yalnız kimin bize karşı ve kimin yanımızda olduğunu anlamamız lazım. Dernektekilerden stüdyonun nerede olduğunu öğrenip, para sorunu varsa yardımcı olacağız. Bir dakikalığına odama gelir misiniz Piyotr Petroviç?"

Kiril odadan çıkarken eğilerek selam vermişti. Selamı sanki yalnızca Anoçka'yaydı. Çünkü Kiril'e ciddi ve minnettar bir biçimde bakan yalnızca oydu. Yolda, düğmesinin açıldığını fark edip sıkıntıyla kapamaya çalıştı.

Ragozin'inin yanından ayrılanların hiçbiri konuşmalardan tatmin olmamıştı. Odadan ilk çıkan Pastuhov'un yüzünde acılı bir kayıtsızlık vardı.

Caddeye kadar arkadaşlarına bakmadı. Caddede bir kapının önünde durup bakıştılar. Pastuhov özür diledi, "Senin meslek ha-

yatını söndürmüşüm gibi bir hava doğdu İgor. Ben de aynı durumdayım. Ama moralini bozma. Savaş zamanı mesleğinde yükselmen daha kolay olur. Devrim sırasında ise, iki kat hızlı yükselirsin."

Anoçka, "İgor Pavloviç'in tek derdi mesleğinde yükselmek mi sanıyorsun?" diye bağırdı. Yüzü öfkeden kıpkırmızı kesilmişti. Pastuhov ona göz kırptı. Sonra gülümsedi. Vücudu öfkeden gerilmiş, ses tonu sinirliydi, "Herkes az da olsa mesleğinde yükselmek ister. Yapımcılar bunu daha iyi bilir. Aklını başına devşir güzel kızım. Sana ün sağlayabilirler, ama bunun bedeli çok yüksektir."

Anoçka, "Sen... böyle düşünmek çok ayıp," diye bağırdı. Güçlü bir ışıktan kamaşıyormuş gibi elleriyle gözlerini kapattı. Svetuhin "Sen nesin biliyor musun?" diye parladı, "Sen bir alçaksın. Hepsi bu."

Sonra farklı yönlere doğru yürüdüler. İgor Pavloviç Anoçka'yı yanına almıştı.

ON ALTI

Yaz kötü başladı.

Saratov sakinleri, rüzgârın bu verimli topraklara kuraklık getireceğini biliyordu. Baharda sadece bir kez yağmur yağmış, ama toprağın üzerinde ıslatmadan gezinmişti. Rüzgâr rutubeti kurutmuş, toprağın üzerinde sert bir kabuk oluşmuştu. Yeşil tepeler boz bir renk almıştı, üstelik giderek daha belirginleşiyordu bu. Volganın sularının çekildiği yerde büyüyen kum tepecikleri suları yutmuş gibi görünüyordu.

Bir pazar sabahı Kiril evinden çıkarken, hafif bir mavilik eklenmiş bembeyaz gökyüzüne baktı. Ufukta renkler titreşiyor, Volganın ötelerindeki steplerden, havanın en sıcak anında birtakım hayali görüntüler ortaya çıkıyordu. İnsan birden nehrin kıyılarından yükselen bir çınar ormanı gördüğünü sanabilir ama topraktan bir renk şeridiyle ayrılan ormanın nehrin kıyısında mı yoksa sudan mı doğduğunu anlayamaz, ışık hızıyla devinen serin yeşillik gözlerini alırdı.

Rüzgâr estikçe Kiril, çürümüş balık kokusu alıyor, koku gittikçe daha baskın hale geliyordu. Volga'da rüzgâr estiğinde, en uzaktaki tepeler bile, ısıdan ve suyun sığlığından sıçradığı söylenen ringa balıklarının set üstlerinde çürürken çıkardığı bu kokuyla tanışıyordu.

Balık çok boldu. Sürünün başı kuzeyde Hvalinsk, Syzan ve Samara Kavşağı'na dek uzanıyor, aşağılardan da yeni sürüler geliyordu. Balık bata çıka yorgun bir halde ilerliyor, geriliyor, sonunda da ölüyordu. Aşağı Volga'daki dalyanlar bu göçü önlemekte yetersizdi. Kocaman sürüler uzaklara gidip telef oluyordu. Aşağı Volga'nın balıktan daha önemli sorunları vardı.

Yazın başında Beyaz Ordu'nun Güney Rusya'daki kuvvetleri, Kızıl Ordu'ya karşı büyük bir saldırıya geçmişlerdi. Daha önce Güneyde savaş başlamamıştı, Kırım'ı almaları emredilen Denikin gönüllüleri Harkov'a ilerliyorlardı, Kırım yarımadasından kaçışları önleyeceklerdi. Daha uzakta, doğudaki Don Kazakları kuzeydeki devrimci güçlere doğru ilerleyişlerini sürdürüyor; Salsk Steple-

ri'nden Çarlık Kenti'ne kadar uzanan Kazak Ordusu'na Wrangel komuta ediyordu. Kuzey Kafkas Güçleri'nin Astrakan'ı almak için ayrı kolları vardı. Altı ilerleme kolu, Ekaterinodar'da Denikin'in elindeki bir desteden güneye doğru bir yelpaze gibi açılmıştı. Hareketin başlangıcı iyi düşünülmüştü. Çarlık generallerinin, soyluların, kazakların neşe ve umutla katıldığı ordu yazın kanlı olaylar gerçekleştirdiler.

Ama Kızıl Ordu bir karşı saldırı düzenleyerek Kafkas ordusunu çekilmeye zorladı ve çarlık kentinin alınmasını önledi. Astrakan'ın gönderdiği takviye kuvvetlere rağmen kent, Terek kazaklarının müfrezelerinden oluşan Kuzey Kafkas Ordusu'na karşı kahramanca direndi. Volga deltasına iki koldan saldıran Terek Kazakları'nın bir kolu Kutsal Haç steplerini aşıyor, diğeri Hazar Denizi'nden Kilysar'a kadar uzanıyordu. Savaş Aşağı Volga'nın kurumuş eteklerinde daha fazla gürültüyle sürüyordu. Sessiz, huzurlu günler geride kalmıştı. Volga balıkçıları bile artık eskisi gibi ticaret yapmıyordu.

Kiril savaşın ne demek olduğunu bilirdi. Bu sabah Volga'dan esen rüzgâr onu kavganın sürdüğü yerlere sürüklüyordu. Cepheden son birkaç gündür gelen haberleri düşündü. Yaptıklarının geniş alanlarda süren kavgaya bir faydası vardı, ama bazen geleceği kurmakta olan olaylardan ayrı düştüğüne üzülüyordu. Bu fikir aklından hiç çıkmıyordu ama rüzgâr ona başka şeyler de düşündürüyordu.

Kiril Volga'da olmak için yanıp tutuşuyor, adada bir yere kurulmak, balıkların ve suların kokusunu hissetmek, kumlara uzanmak, sıcağı vücudunda duyumsamak, sahile vuran dalgaların sesini dinlemek, kumların vücuduna yapıştığını görmek istiyordu.

Evden Dibiç'i hastanede ziyaret etmek gibi farklı bir niyetle çıkmıştı. Bunu erteleyemezdi, çünkü kim bilir bir daha ne zaman boş zamanları olacaktı. En iyi askeri hastanelerden birine yerleşmesini sağladığı Dibiç de ona kendisiyle konuşmak istediğini belirten bir not göndermişti.

Hastanedeki dört haftadan sonra Vasili Daniloviç, kendisi de nasıl olduğunu anlayamadan iyileşmişti. Gözleri temizlenmiş, göz kapaklarındaki kırmızılıklar gitmişti. Traşlı yüzü zarif, sağlıklı ve genç gözüküyordu. Sesi berraklaşmıştı ve çenesindeki yarık, güldüğünde göz kırpıyordu.

Aslında gülünecek zaman değildi. Dibiç dört yataklı bir koğuşta kalıyordu, yataklardan ikisinde yatanlar sürekli değişiyordu. Üçüncüsünde ise alay karargahında görevli eski bir subay vardı. Dibiç kadar uzun bir zamandan beri oradaydı. Kısa boylu, gözlerinin altında mor torbalar olan adamın açık renkli, yumuşak ve devamlı hareket eden elleri vardı. Karaciğeri sorunluydu. Canlandığı zamanlarda gevezelik etmeye bayılıyor, Dibiç'i de sık sık konuşmaya davet ediyordu. Sıkı bir tartışmacıydı.

Buraya gelen herkes bir şeyler bildiğinden, Dibiç de epey şey öğrenmişti.

Devrim sırasında bu bilgiler ikiye katlanır; herkesin kendi gözlem ve yaşadıkları hayatı mahkemelerde acı içinde geçenlerin aktardığı bilgilere eklenirdi. Şimdi de emirerleri, hemşireler, doktorlar, berberler, gönüllüler ve cepheden gelenler Dibiç'e hiç bilmediği şeyler öğretiyor, o da savaş esiriyken haberdar olmadığı konularla ilgili eksikliklerini tamamlıyordu. Bu yüzden konuşmaktan çok dinlemeyi tercih ediyordu. Diğer insanların düşüncelerindeki asıl özü yakalayarak onların bu duruma gelinceye dek ne kadar çok sıkıntı çektiklerini anlayabiliyordu. İnsanlar bazen silik bazen berrak, bazen soğuk bazen coşkulu, bazen alıngan bazen de sevecen olabiliyordu. Dünyaya ikinci kez gelmiş gibi hisseden Dibiç böyle görüyordu.

Dördüncü haftanın sonunda kaldıkları yere yeni bir hasta geldi. Archangelsk'den gelen bir kazan ustasıydı bu. Otuz yaşının üstündeydi, çilli bir yüzü ve çıkık elmacık kemikleri vardı. Sık sık düşünceli bir hal alması, ağır ağır konuşması ve diğer hareketleri ağır bir adam olduğunu gösteriyordu. Kemersiz pantolonu buharlı vincin dişlilerine takılınca yaralanmış, aldığı güçlü darbeden kendini kaybetmişti. Onu önce iki gün acil vakaların bakıldığı bir hastanede tutmuşlar, sonra da buraya göndermişlerdi. Denizden uzun süre uzak kalamayacağını söyleyip duruyordu. Onu Volga'ya getirdikleri için şanslıydı. Beyazlar'dan kaçarken, Archangelsk'de Volga Donanması'na ait gemilerin onarıldığı Zaton'da karaya çıkmıştı.

İşte bu adamı o sırada boş olan dördüncü yatağa yatırdılar. Koğuşta üç kişi vardı. Kurmay subay durmadan kuzeyliyi soruyor, kim ve nasıl bir insan olduğunu merak ediyordu. Sonra o da ko-

nuşmalara katılacaktı.

"Hiç Murmansk'e gittin mi?"

Denizci ağır ağır yanıtladı, "Tabii ki, bir geminin güvertesine ilk çıktığımda on yaşındaydım. O zamandan beri de gemiden ayrılmadım. On beş yaşında kazancı oldum. Ne denizler geçtim. Ne ülkeler gördüm."

"Her şeyi güvertede mi öğrendin?" diye sordu kurmay subay.

"Çoğunu orada öğrendim. Şimdi hayal meyal hatırlıyorum. Murmansk'tan Archangelsk'e son gidişimde her şey kafamda netleşti."

"Rus sularında yaşarken yurtdışındaki hayatı nasıl öğrendin?"

"Bu çok kolay oldu. Kuzeydeki Rus gemileri bugünlerde İngiliz bayrağı taşıyor."

"Ne demek bu?"

"Şu demek. İngilizler yolculuk boyunca kamaralarında viski içip pipo tüttürüyorlar. Bu arada bizim arkadaşlar, yani subaylar ve köylüler ambara kapatılıyor, Murmansk'dan Archangelsk'e kadar kokmuş balıklarla birlikte gidiyorlar."

Kurmay subay öfkeyle elini salladı.

"Tabii. Eğer Bolşevikler'den kurtulacaksak, bir yıl ambarda kokmuş balıklarla kalınır. Bu biraz zor ama, olsun."

Dibiç kıpkırmızı kesildi. Bir şey söylemeden önce kendini toparladı, "Ben ambarda istediğiniz kadar kalırım. Yeter ki bu yabancı bayrakları gemilerimizden söküp atalım."

Kurmay subay, "Tabii," dedi, "yalnız bir sorun var. Avrupa ülkeleri hiçbir zaman Sovyetler'i tanımayacaklardır. Onlara göre yönetim babadan oğula geçer."

"Bu sizin Avrupalı devletleriniz, yalnızca Çar'ın borçlarını ödeyen yönetimi tanır," dedi Dibiç.

"Niye benim olsunlar anlayamadım. Benden çok, sizin devletleriniz olurlar. Siz benden daha çok yurtdışında kalmışsınız."

Dibiç sustu. Denizci, bir kurmay subaya, bir Dibiç'e baktı.

"Ambarda kalıp, sonra da Bolşevikler'e katılacağıma o insanlara biraz bakardım," dedi, "geçen sene Beyaz Muhafızlar, İngiliz gönüllüleri karşılamak için Dvina kıyılarına geldiler. Bölükler, Archangelsk'in bir ucundan ötekine esas duruşa geçmişler. Çaykovs-

ki'nin Allah'ın belası hükümeti onları selamlamak için köprüdeymiş. 'Evinizdeymiş gibi rahat olun arkadaşlar. Çekinmeyin, rahat olun' demişler onlara."

"Rütbesine bakmadan İngilizler bütün Ruslar'ı ambara mı atıyorlarmış?" dedi kurmay subay, sorusunu kafasında tartarak, "Ama kendimizi bir seviye aşağıya indiren yine biziz. Komutanlarla birlikte komutan olmayanlar aynı koğuşta kalıyoruz. Avrupalılar, bunun Rus geleneğinde olduğunu sanıyor. Yani, sürü gibi aynı yerdeyiz. Ama gemidekilerin erlerle subayları ayırt etmeyeceklerine inanamıyorum."

Denizci aşırı bir kayıtsızlıkla, "Söylediklerime inanabilirsiniz," dedi, "gözlerimle gördüğümü anlatıyorum. İngilizler, Beyaz Muhafızlar için bir topçu okulu açtılar. Hepsi de özel bir statüye sahip. Bir İngiliz çavuşun bir Rus subayını tokatlaması kimseye ters gelmiyor."

"Hadi canım, yapmayın bu kadar," dedi kurmay subay, yatağında doğrularak.

Dibiç parladı, "Yakışır onlara, çavuşlar Rus subaylarını tokatlasın. Daha beter olsunlar. Nasıl subay bunlar? Niye kendilerini aşağılamak için yabancıları çağırıyorlar? Hepsinin canı cehenneme. Bir çavuşun tokadından daha fazlasını hak ediyorlar."

Kurmay subay, "Bu ne demek Yoldaş Dibiç?" diye bağırdı. Bacaklarını yatağın kenarından sarkıtmış, gözlerinin altındaki keseler morarmıştı. Ayağa kalkınca daha da kısa boylu görünüyordu. Dudakları sarkık, yüzü kocamandı, "Siz bir Rus subayı değil misiniz?"

Dibiç, "Hayır," diye bağırdı, "ben bir Rus subayı değilim. İngiliz çavuşlarından eğitim alan subaylardan değilim. Ben..."

"Kaçamak yapmayın. Aşağıladığınız diğer subaylar gibi siz de yemin etmediniz mi?"

"Yemin mi?" Dibiç yataktan fırladı, dizlerine kadar gelen yeşil bornozunu vücuduna sardı. Yerde çıplak ayakla duruyor, midesini tutuyordu. Birden titremeye başladı, ince boynunun taşıdığı kafasını önce subaya sonra da denizciye çevirdi.

"Yemin mi? Kime karşı? Bağlılık yemini ettiğimiz düzen artık yok. Onun için yemin ettiğim ordu da artık yok. Tabii ki yemin de artık geçerli değil. Bir ülkem kaldı geriye. Değil mi? Babalarının

yurdu. Doğduğum yer. Yeminim, yurduma el koyan herkesi uzaklaştırmamı gerektiriyor. Bu yemine bağlıyım. Ama yabancıları getirip kendi subaylarını tokatlatanlar yemine bağlı değiller. Bana durum böyle görünüyor..."

Coşkulu sesi gitgide çatallaşan Dibiç yatağına çıktı. Cümlesini kırıcı bir edayla tamamladı, "Görünüşe göre komutan yoldaş, siz bu ordudan değilsiniz..."

Kurmay subay, "Ben bunu saklamıyorum," dedi.

Şimdi biraz daha sakindi, "Ama yüz elli milyon insanın aynı şeyi düşünmesini bekleyemezsin. Tabii yabancılar kendilerine göre bir şeyler yapıyor. Enternasyonal diye bir şey var. Değil mi? Yabancılar bizim gibi düşünüyorsa ne yapalım?"

"Ama biz bizim gibi düşünenlere ülkemizi vermiyoruz."

"Ülke konusu özel bir konu," dedi denizci asık bir suratla. Ayaklarını ayırmış, yatağın kenarında oturuyordu. Dizlerini kocaman elleriyle sarmıştı. Siyah beyaz çizgili giysi üstünde küçük duruyordu, "Evimde ne yaptığım, yalnız beni ilgilendirir. Bir misafirimi şeref konuğu yaparım, ötekini taraçaya yollarım. Ev bana dedelerimden kalmış. Onlar kurmuş, kanlarıyla savunmuşlar. Orada nasıl davranacağımı bana kimse söyleyemez. Eğer biri bana konuk olacaksa, nasıl davranacağını bilmelidir. Eğer biri burnunu başka işlere sokuyorsa, cevabını alacaktır. Yabancıların başımıza tanrı olmasını istemiyoruz. Ülkemdeki bütün ağaçları satarım da, yabancıları başımızda istemem."

"Durma. İstediğin kadar sat," dedi tekrar yatağına çıkarken.

Bu arada biraz gürültü çıkarmıştı.

Biraz buruk bir edayla "Bunu hoşlandığımdan söylemedim," dedi denizci, "kim ağaçları satmak ister? Onlara 'Evimden uzaklaşmam için bana zaman verdiğiniz için size teşekkür ederim' demek isterim. Yabancı bir çavuşun emri altında ancak mezarda olmak isterim."

Sonuçta tartışma kapandı. Ama ertesi gün Dibiç, İzvekov'a bir not yazıp sabırsızlıkla onu bekledi.

Kiril koğuşa aceleyle girmişti. Odanın ortasında durup yataklardakilere bakarken kafasının arkasını kaşıdı. Pencerenin yanındaki yatakta gülerek onu selamlayan, baygın yatarken anımsadığı Dibiç

değildi. Şimdi daha çok, bölük komutanı olduğu zamandaki halini andırıyordu. Sanki Lomov'a hendekte ne yapacağını anlatmaktaydı. Fakat yine de Dibiç tam o günlerdeki gibi de değildi. Bir kere, daha inceydi. Biraz rahatlamıştı da. Daha tasasız bir ifadesi vardı.

"Yakında seni çıkaracaklar. Kıtan seni bekliyor."

İzvekov'un sesi rahattı. Öbür hastalara da saygıyla baktı. Koğuşları gezenler çoğunlukla böyle davranmazdı.

Dibiç gülümsedi, "Tekrar kıtama dönmenin zamanı geldi diye düşünüyorum."

"Biraz acele etmiyor musun? Gerçekten iyi misin? Başından geçen bunca şeyden sonra bu çok zor."

"Bir haftadır jimnastik yapıyorum. Dün o sandalyeyi ayağımla kaldırdım."

"Ön ayağınla mı, arka ayağınla mı?"

"Arka ayağımla."

"Onu ön ayağınla kaldırdığın zaman, buradan çıkabilirsin demektir."

İzvekov kahkahayla güldü.

Genç ve espri duygusuna sahip ruhları onları birbirlerine yaklaştırmış, ikisi de çocuklaşmıştı. Birbirlerine nerede okuduklarını sordular. Paydoslarda nasıl tek ayak üzerinde zıpladıklarını, yaptıkları bilek güreşlerini anımsattılar. Bilek güreşinde, rakibin dirsekten masaya kenetlenmiş elini bastırmak önemliydi. Birden Kiril bağırdı. "Haydi şimdi yine yapalım."

Dibiç'in karşısındaki yatağa oturdu. Sağ ellerini birleştirip dirseklerini şiltenin üstüne rastgele koydular. Dibiç suratı kıpkırmızı oluncaya kadar epey dayandı ama yenilmişti. Şiltenin üzerine serildi.

Kiril "Buradan gitmek için çok erken olduğunu söylemiştim," dedi neşeyle. Sonra öteki hastalara dönüp "Başka denemek isteyen var mı?" diye sordu.

Kurmay subay, "Hastanedeki kolay lokmaları mı arıyorsunuz?" diye sordu, "Onların kolay lokma olduğunu sanmıyorum." Archangelskli denizciyi gösterek, "İsterseniz gelip deneyin," dedi.

Subay hemen yanıtlamadı, sanki soruyu düşünüyordu. Denizci tereddütle sordu, "İkinizle birden karşılaşsam olur mu?"

"Hadi Yoldaş Dibiç, gösterelim ona kim olduğumuzu."

Kiril ve Dibiç ellerini birleştirip dirseklerini denizcininkinin yanındaki sert yatağa koydular. Denizci, onların karşısına geçti. Kocaman, sıcak pençesiyle ikisinin ellerini kavradı. Bir manivelayı oynatır gibi, onları kolayca yatağa yapıştırdı. Kiril denizcinin açık göğsünde bir dövme gördü. Bir yüreğe bir ok giriyordu. Hemen sordu, "Denizci. Senin ismin ne?"

"Straşnov" dedi denizci kafasını sallayarak.

Kiril yine Dibiç'in yatağının yanına oturdu, denizciye hayranlıkla baktı.

"Niçin bana hangi tarafa katılacağını sormadın?" diye sordu Dibiç.

"Niçin sorayım. Sana bakınca anlıyorum."

Dibiç güldü, "Uyanıksın, değil mi?"

"Kesin mi sence?"

"Oldukça."

"İyi. Buradan çıkar çıkmaz bana gel. Sana referans veririm. Yeni birimler oluşturacağız. Bize yardımcı olursun."

"Annemi görmeye gidebilir miyim, diye düşünüyorum. Hemencecik!"

Kiril, "Nasıl istersen," dedi.

"Bana bir vapur bileti ayarlar mısınız?"

"Tabii."

İlk defa hepsi sustu.

"Senin gazeteleri görmene izin veriyorlar mı?" diye sordu Kiril.

"Evet. Neler oluyor Cephe'de?"

"Gazeteler yazıyor. Ufa'yı aldık. Şimdi Urallar'ın ötesine gideceğiz."

"Ya Güney'de neler olacak?"

"Güney'de durumlar kötü."

"Denikin bizi şaşırtan saldırılar yapıyor."

İzvekov yanındaki yatağa baktı. Kurmay subay onu ilgiyle izliyordu.

"Kararları verecek olan biz Bolşevikler'iz," dedi Kiril yüksek sesle. Sonra, bir tepki gelir mi diye bekledi.

Oda sessizleşmişti, "İnsanlar bizi destekliyor. Değil mi?"

Dibiç, "Evet," dedi, "buna şüphe yok. Bir şeyi fark ettiniz mi?

Herkes aslında onların istediğini yaptığımızın farkında. Bu bir tesadüf değil. Amaçlarımız Rusya'nın yararını gözetmek. Önemli zamanlarda halkın arzuları ile bizim hedeflerimiz çakışıyor. Örneğin şuna bakalım. İnsanlar savaşı bitirmek istediler, soyluları uzaklaştırdılar. Şimdi de müdahelecileri kovuyoruz. Her durumda halkı destekledik. Değil mi?"

Kiril gözünü Dibiç'in komşusundan ayırmıyordu. Denizcinin, gözlerini kısarak onu izlediğini fark etti. İnsan birine güvenmezse hep böyle yapardı. Birden Kiril profesyonel bir propagandacı olduğunu anımsayarak heyecanlandı. Hem kendi adıyla, hem de Lomov adını kullanarak bu işi yapmıştı. Kendisi konuşurken, Dibiç'in desteklemesi onu çok mutlu ediyordu. Subayı kızdırdığı için de ayrıca seviniyordu. Cephede buna, "yarasına tuz basmak" denirdi.

En sonunda subaya döndü, "Sanırım siz bunlara tam katılmıyorsunuz."

"Efendim? Burası bir hastane ve benim de böbreğim rahatsız."

"Evet. Ciddi bir durum. Oldu, Yoldaş Dibiç. Anlaşılan evine gideceksin," dedi İzvekov, sonra da ayağa kalktı.

"Buradan çıkar çıkmaz seni görmeye geleceğim."

"Bekliyorum."

"Fazla kaldırma onu," dedi Kiril sandalyeyi gösterip, "yürürken de arkana bakma. Sana kem gözle bakanlar kaya gibi kaskatı olacaktır."

Dışarı çıkarken Straşnov'un yanında bir saniye durdu.

"Lütfen bana kim olduğunuzu söyler misiniz?" dedi denizci ona.

"Ben Sovyet sekreteriyim. İsmim İzvekov."

Denizci şaşırdı, "Sizi duymuştum. Tabii biliyorum."

Kiril güldü, "Niye tabii?"

"Doğal olarak biliyoruz," diye yineledi adam, gülümsedi ve güçlü eliyle Kiril'i tuttu.

Birkaç saniye birbirlerine gülümseyerek baktılar. Sonra Kiril çıktı. Sıcak yüzünden salınarak yürüyordu. Ne de olsa biraz talim yapmıştı. Birden canı Ragozin'i görmek istedi.

Piyotr Petroviç'i basık tavanlı odasında, pencerenin yanında

otururken buldu. Gürleyen gökyüzünde uzaklardan gelen toz bulutları havayı kirletmişti. Sinekler de çoktu.

"Burada otururken terliyorum, kumsalı düşlüyorum. Bu durum dayanamıyorum."

"Yüzmeye gidelim mi? Sevindin değil mi? Aklımdan geçenleri okuyor olmalısın. Neler istediğimi biliyorsun," dedi Kiril.

Ragozin, "Gerçekten mi?" dedi, "Ya buna ne dersin? Tanıdığım yaşlı bir adam var. Çubuğu, ipi, çaydanlığı ve gerekli her şeyi var. Bir arkadaşı da sandalcı. Hadi yüzmeye gidelim. Balık da tutarız. Sabaha kadar oltayla şansımızı deneriz. Sabah da işe döneriz. Ne dersin buna?"

Anlaştılar. Kiril motor bulmak için garaja gitti, evdekilere de sabaha döneceğini söyledi. Ardından nehrin kıyısına indi. Erzakları ve olta takımlarını getirecek olan Ragozin'le iki saat sonra limanda buluştular.

Kiril'in elleri boştu. Ragozin ve yaşlı bir adam ise her şeyi yüklenmişlerdi. Yaşlı adam idare etmenin kolay olacağını söyleyince, bazı kitaplarda adı Medea olarak geçen yıpranmış, çirkin, dört kürekli bir sandal seçtiler.

Ragozin heyecanlı, arzulu ve aceleciydi. Hemen yerleşmek istiyor, yıllardır düşlediği plan son anda bozulacak diye korkuyordu. Her şey hazır olduğunda İzvekov'a döndü, "Onu tanımadın mı?"

Kiril yaşlı adama baktı. Güneş yanığı yüzü çillerle kaplıydı. Büyük, kemerli burnunun üstünde gümüş çerçeveli gözlükleri vardı. "Aynı kişi mi?" diye sordu Kiril bu kez farklı bir sesle.

İzvekov'un burnundaki çiller yazın artıyor, yüzü kararıp genişliyordu. Daha genç durduğu bu soğukkanlı adamın yanında gülerken dikkatli olmalıydı.

Ragozin, "Aynı kişi," diye yanıtladı. Kollarını, kanat gibi açarak sevgiyle yaşlı adamın omzuna koydu, "Böyle insanlar sayesinde kazandık. Demir gibi sağlamdır o. Büyük Organizatör!"

Yaşlı adam kayığa binerken, "Demek bana böyle diyorsun," dedi "ben ismimin Matvei olduğunu sanıyordum."

Kiril düşünceli bir edayla konuştu: "Bana ilk yoldaş diyen sensin. O zamanlar çok küçüktüm."

"Onun nerede kaldığını biliyor musun? Bildirileri yazdığımız

yerde, Meşkovlar'da."

"Onlar yüce asaletleriyle aynı çatı altında," dedi yaşlı adam. Bu arada dümeni idare ediyordu.

Ragozin, "Geçenlerde tesadüfen Meşkov'u gördüm. Çok değişmiş," dedi.

Matvei yanıt verdi, "Eskisi gibi değil ama, öfkeli."

Kiril bir şey söylemedi. Öndeki küreklere geçti. Piyotr Petroviç arkadaki küreklerdeydi. Uzaklaşmaya başladılar.

İkinci akarsu Tarhanha'ya gelince, sessizce, akıntıya karşı gittiler. Her şeyin güneşte yıkandığı o anda çürüyen balıkların kokusu çok kötüydü. Kumlarda tek bir gölge yoktu. Işıldayan dalgacıklar da eskisi gibiydi. Küreklerin suya her dalışında gökyüzünün açılıp kapandığı boğucu havadan kurtuluş yoktu.

Ragozin, "Uzun zamandır kürek çekmemişim," dedi.

"En son Oka'da, Kolomna'nın yakınlarında kürek çekmiştim."

Kimse ona cevap vermedi. Yaşlı adam gözlüklerini geriye, şapkasının altına itmişti. İleri bakarken kıstığı gözkapaklarının arasından gözbebekleri görünüyordu. Kiril ise gözlerini kapatmış ve kendini tamamen küreklere kaptırmıştı. Yeşil Ada'nın yanından geçerlerken gömleğini çıkardı. Vücudu terlemişti ve parlıyordu.

"Dikkatli ol. Sonra kötü yanacaksın," dedi Ragozin.

Kiril yine bir şey söylemedi.

İlk kumulun çevresinde dolandılar ve kendilerini nehrin akışına bıraktılar.

Ekşi balık kokusu gitgide dayanılmaz bir hal almıştı.

Nehrin kıyısındaki kumsal, renkleri giderek azalan iki üç sıra halinde gümüşi parıltılar saçıyordu. Kıyıdan itibaren başlayan önce saf gümüş rengini, sonra koyu, daha sonra da tamamen siyah renk izliyordu. Hemen kıyıda pulları güneşte ışıldayan gümüş renkli balıklar seçiliyordu.

Ragozin "Uzaklara gidelim," dedi yaşlı adama, "burası çok sıkıcı."

Matvei kafasını salladı, "Zavallı ringa balığı. İşçi yemeği. Ne kadar çok yiyecek heba oldu."

"Bize zaman verin. Her şeyi düzelteceğiz," dedi Ragozin.

"Ne zaman? İnsanlar yemek istiyor. Durumdan şikayet ediyorlar."

"Bazı insanlar yalnızca şikayet eder."

Kürek çekmek güçleşmişti. Ortadan gidiyor, bütün güçlerini kullanıyorlardı. Ragozin de gömleğini çıkardı, ıslak mendilini şapkasının içine koydu. Yaşlı adam kayığın sahile vurmasını engellemek için akıntıya karşı kürek çekiyordu. En son adayı geçtiklerinde Volga'nın tüm görkemi ortaya çıktı. Matvei dümeni bıraktı, kayık aşağı doğru ilerledi.

"Haydi!" diye bağırdı Ragozin. Küreklerini havaya kaldırmıştı, üstlerine sular damladı. Ayaklarını suya sarkıttı.

Kiril'e "Kürek çekebilirsin çocuğum," dedi.

Üçü de susmuştu. Kendilerini aşağı doğru kayıp giden kayığın akışına bırakmış dinleniyorlardı. Sol kıyıdan sıcak ama pis bir rüzgâr esiyordu. Nehrin ortasından giderken insan sınırsız bir özgürlük duygusuna kapılıyordu.

Yaşlı adam sığ ve sakin bir yere yanaştı. Kayıktan iner inmez, Ragozin ve Kiril yüzmek istediler, Matvei'yi de kandırmaya çalıştılar, ama o gündüz yüzdüğü için reddetti, olta mantarlarıyla uğraşmayı tercih etti.

Piyotr Petroviç, "Eminim yüzmeyi bilmiyordur," diye takıldı. "Sen yardım iste de, gör o zaman biliyor muyum bilmiyor muyum."

Kiril ve Ragozin Volga tarzında yüzüyorlardı. Piyotr Petroviç kafasını suya sokunca kelliği ortaya çıktı. Bir süre sonra soluk soluğa döndü, ağzıyla su fışkırttı. Sonra da Kiril suya atlayıp uzaklaştı, omuzları güneşte makinelerin yavaş dönen çarkları gibi parlıyordu.

Yüzmeyi bitirdiklerinde işleri bölüştüler. Yaşlı adam oltalara takmak için balık almaya gitti. Ragozin misinaları hazırlayacak, Kiril ateş yakmak için odun arayacaktı. Bu işler çok zaman alıyordu. Bir yerden bir başkasına sarnıyesinde geçen yem balığı çok çevikti. Odunlar ise uzaktaki bir sırttaydı.

Çekilen nehir bütün oltaları da beraberinde sürükleyince oltalar çalılıklara takıldı. Onları çalılardan kurtarmak da bir hayli zordu. Mantarlar misinaları kesince hemen yeni kancalar takılmalıydı. Yaptıkları işler yüzünden üç adam da terlemişti.

Yemler sonunda misinalara takıldığında artık güneş batmak

üzereydi. Dört tane misina hazırlamış, yüzlerce kanca takmışlardı. Bunlara yem takmak ise başlı başına bir işti. Son kancalara takıncaya kadar diğer yem balıkları sıcaktan ölmüşlerdi. Bu arada ters dönen ilk misinadaki yemlerin değiştirilmesi gerekiyordu. Sonunda Ragozin son misinanın kurşununu suya attı. Yemler kurşunla birlikte birer birer kıyıdan uzaklaştılar. Üçü de bu duruma çok sevinmişti. Kurşun havada parlayıp suya süzüldü. Dalları hemen kıyıda kumlara gömüp misinaları bağladılar. En üste de bir çan taktılar.

Ragozin, "Kiril, sağdaki en son sıra senin," dedi, "soldaki en son sıra da benim. Aradaki ikisi ise Matvei'nin. Şimdi biraz çay içelim."

Güneş batarken, ateşin çevresine oturmuş dumanı üstünde çaylarını yudumluyorlardı. Rüzgâr dinmişti, suyun yüzeyinde binlerce renk geziniyordu.

Uzun bir süre sessizce oturdular. Belki de yaşamlarındaki en mutlu anları anımsıyor ya da sözcük kullanmadan konuşuyorlardı.

Yaşlı adam konuşmaya başladığında bile bu sessizlik bozulmuş gibi olmadı.

"Bazı insanların şikayet etmekten hoşlandığını söylerken haklıydın Petroviç. Sanırım insanların şikayetleri artıyor. Yulaflar çok pahalı. Kış ekinini örtecek kadar kar da yok. Sığırlara yeterince yem veremiyoruz. Bir çift el çalışıyor, on iki ağız yiyecek bekliyor. Çok sık yağan yağmur yüzünden tarlalarda her şey çürüyor. Toprak az, üstelik kil ve kum oranı çok fazla. Her şey köküne kadar kurudu. Kiralar çok yüksek. Birileri bağırsaklarımızı söküyor. Hariçten para kazanmak imkansız. Evler yıkılıyor. Fiyatlar yükseliyor..."

Kiril, "Hepsi doğru," dedi. "Tabii doğru, ama değiştirmek için bir şeyler yapmak lazım. Sen bunları değiştirmek için işe koyulursan, şikayetçiler azalır. Şikayet etmenin bir yararı yok."

"Sen olsan ne yapmak isterdin?"

"İstediğim çok şey var. İnsanların şikayet etmeyi kesip, yanlış olanı değiştirmelerini isterdim."

"Onlara bir örnek göstermeli. Bunu başaracağız."

"Dahası, biz bunu yapıyoruz," dedi Ragozin, "şimdiden bir iki başarımız var."

Kiril, "Tabii," diye onayladı, "ama şimdi insan ilişkilerini yeniden yapılandırıyoruz, Matvei de günlük yaşam koşullarından dem vuruyor."

Yaşlı adam hafifçe güldü, "Bir ispinozun aç karnına şarkı söylemesini bekleyebilir misin? Kuşun şarkısına can katan, yediği şeylerdir. İnsanlara şarkı söylemesini ve düşmanla savaşmasını öğretmeliyiz. Her şeyi de aynı anda düşünmeliler."

Ragozin, "Her şeyi aynı anda düşünmeleri için zaman var," dedi, "biz bunun önemini biliyoruz ama düşmanlar hiçbir şey yapmamıza izin vermiyor."

Yaşlı adam sustu. Belki de söyleyecek başka bir şeyi yoktu. Ya da uygun bir yanıt bulamamıştı.

Sonra sadece "Teknede kendi kendime şunları düşündüm. Bütün işler bitmiş gibi şimdi. Halbuki daha yapılacak çok iş var. Bütün pisliğin temizlenmesi lazım. Bir düşünün," dedi.

Kiril kimseyi kastetmeden "Descartes 'Güneş balçıkla sıvanmaz' demişti," diye konuştu.

Yaşlı adam ayağa kalktı, yanıtlarken gerindi.

"Bizi kim kurtaracak? Bir bilgin ya da başka biri mi? Güneş söz konusu olduğuna göre bir bilgin herhalde. Ama balçığı herkes mutlaka görür."

Üç adam ellerini gözlerine siper ederek güneşin batışını izlediler.

Sonra yaşlı adam bağırdı, "Gelen kim?"

Kıyıda kocaman hasır şapkalı bir adam yürüyordu. Yanındaki, kah arkada kalan, kah onu geçen iki küçük, suda sektirdikleri taşları sayıp aralarında yarışıyorlardı. Giderek iki sekiş arasındaki süre azalmaktaydı. "B-e-ş, altı, yedi, sekiz dokuz on."

Birden Ragozin sıçradı. "Bak! Ben..." Bir adım öne çıkıp bağırdı, "Tabii ki o. Arseni Romanoviç!"

Sonra adama doğru ağır bir tempoyla koştu. "Arseni Romanoviç!" diye bağırdı.

Çocuklar da koşuyordu. Ragozin'in yanına gelmeden şaşırıp Dorogomilov'a döndüler. O da acele ediyordu.

Ragozin, "Merhaba!" dedi. Pavlik ve Vitya'yı hemen tanımıştı, "Endişeli arkadaşınıza bir bakalım."

Çocuklar geriye dönüp Arseni Romanoviç'in ellerini tuttular. O

da çocuklarla biraz koştu, yine şaşkın bir haldeydi. Saçlarını düzeltmek ya da iyice karıştırmak için şapkasını çıkardı. Ama ayaklarını düzeltti. Gömleğinin, bir çift askıyla tutan pantalonunun içine tıkıştırılmış olmasından üzüntü duydu.

Ragozin ışıl ışıldı, "Öpüşmemizde bir sakınca yok," dedi, "nasılsın yaşlı dostum?" Öpüştüler.

Bunu gören çocuklar sıçradı. Daha önce Dorogomilov'un birini öptüğünü görmemişlerdi. Kirli ellerini Ragozin'e uzatmak için yarışıyorlardı.

Dorogomilov, "Umarım bu küçük yaramazların yaptıklarını bağışlarsınız Piyotr Petroviç," dedi. Bunları söylerken hem mutlu, hem de sıkıntılıydı, "Yalvarırım yanlış şeyler düşünme... fikir benden çıkmadı... sana gelmeleri yani... bu saçma işler... Bu işi kendi kendilerine yaptılar."

"Ama Piyotr Petroviç bunu bizim yaptığımızı artık biliyor. Vitya'nın ve benim..."

"Bir saniye. Bırakın açıklayayım..."

"Açıklanacak bir şey yok! Hiçbir şey yok!" diye onları susturdu Ragozin, "Her şeyi biliyorum. Anlamadığım tek nokta, bu durumu benden saklamanız. Şeytan bile ne kadar meşgul olduğumu bilir. Ama siz..."

Dorogomilov bağırdı, "Evet tam bu noktaya, özellikle bu noktaya dikkat etmek lazım, buna dikkat etmeleri gerekirdi. Bu yüzden çok utanıyorum... Unutun gitsin. Nehrin göbeğinde ne yapıyorsunuz?"

"Balık tutmaya geldik. Sandalımız arkada," dedi Pavlik'e eliyle göstererek, "yemekten sonra sekiz kamış hazırladık, ama bir tek balık tutamadık. Anlaşılan bundan sonra da tutamayacağız."

Vitya, "Misinaları hazırladınız mı?" diye sordu.

Pavlik ekledi, "Yem olarak balık mı kullanıyorsunuz?"

"Solucanlardan iyi yem olmuyor değil mi?" diye sordu Vitya. Yetişkinlerin konuşmasına imkan tanımadan, sorularını sağanak halinde indirdiler.

Ateşin yanına ulaştıklarında, "Şimdi kurallara uymanın zamanı geldi. İsimlerinizi söyleyin," dedi Ragozin.

Çocuklar adlarını okulda yaptıkları gibi tam olarak söylediler.

Vitya Şubnikov ve Pavel Parabukin.

Kiril bu iki ismin yan yana gelmiş olmasına şaşırdı. Sanki bir kasıt vardı. Çocukları her zamanki rahatlığıyla selamladı. Yüzünden çok etkilendiği Vitya'nın tavırları onu anılarına, geçmişe sürükledi.

"Annenin adı Elisaveta Merküryevna mı?"

"Evet," dedi Vitya sessizce, "onu tanıyor muydunuz?"

Kiril bir an sustu, sonra "Onun tek çocuğu musun?" diye sordu.

"Evet. Matvei Dayı bizimle yaşıyor."

Yaşlı adam Vitya'ya doğru kafasını salladı, "Meşkov'un torunudur."

Ragozin Kiril'e dikkatle baktı, ama çoktan çocukların dünyasına dalmıştı. Vitya'yla ilgilenirken Pavlik'i de unutmadı ve "Uzun zamandır arkadaşsınız, değil mi?" diye sordu.

Pavlik "Hep arkadaşız değil mi Arseni Romanoviç?" diye yanıtladı.

Kiril çocuklarla konuşurken, birden Dorogomilov'u fark etmişti, onun da kendisini fark etmesini bekliyordu. Lisa'nın oğlu ve Anoçka'nın kardeşiyle karşılaşınca çok şaşırmıştı. Çocuklarla konuşmayı kısa kesip öne çıkmak istedi.

Pek tanımadığı halde çocukluğundan beri hoşlanmadığı Arseni Romanoviç'in dostane bakışlarına şimdi karşılık vermek eğilimindeydi. Babasını kaybedince, adama artık düşmanlık duymaya başlamıştı. Küçükken, kimi çocukların Dorogomilov'a yakıştırdığı "İhtiyar Kurt" tabirini severdi. Bu tanımı hiç unutmamıştı.

Ragozin gösterişli bir üslupla, "Size Dorogomilov'u takdim edeyim," dedi. Kiril yanıtladı, "İzvekov." Kelimeyi özellikle vurgulamıştı. Sonra "İhtiyar Kurt"a dikkatle baktı. Adamın yıpranmış ve solgun bir görünüşü vardı. Kiril soramadığı soruya kendince doğru bir yanıt buldu. Evet, Dorogomilov suçluydu. Herkesin duyacağı bir sesle sormak istiyordu, "Lütfen babamın nerede boğulduğunu söyler misiniz?"

Ya da daha kötü bir tavır takınabilirdi, "Babamı nerde boğdunuz?"

Ama Arseni Romanoviç'in güçsüz elleriyle onunla içten tokalaşması aklına daha makul bir soru getirdi. Bir kazadan kurtulan ki-

şi boğulanlara karşı eziklik duyar mı? Böyle bir kişinin aklı yerinde olur mu, ya da arkadaşlarını kurtarmak için herhangi bir çaba göstermiş miydi?

Ragozin, "1910'da hayatımı Arseni Romanoviç sayesinde kurtardım Kiril," dedi. Yine heyecanlı ve coşkuluydu.

Dorogomilov protesto edercesine şapkasını sallarken, "Canımın içi neler söylüyorsun," dedi, "böyle bir şey yok. Yalvarırım böyle konuşma."

Yüzündeki solgunluk geçmiş, yüzüne kan gelmişti. Bu sözlerden çok etkilendiği için gösterişli bir edayla şunları söyledi.

"Sizler burdayken aklımdakileri söyleyeyim." Bu sırada kafasını Ragozin'den Kiril'e çevirmişti, "Bu çocukların hatırı için bunu yapıyorum. İşte benim küçük arkadaşlarım." Bir öğretmenin sevgi dolu otoriter tavrıyla onları yanına çekti, "Bu adamlara iyi bakın ve onları hiç unutmayın. Onlar yaşamlarını sizin şimdiki ve gelecekteki mutluluğunuza adadılar. Sizler büyürken, yaşamınız daha kolay olacak. Hâlâ uğraştığınız zorluklar ve haksızlıklar geride kalacak. Bu adamlar dünyayı gökyüzü gibi berraklaştırmak istiyor. Umarım beni bağışlarsınız... Ben küçük bir..."

Sustu, bakışlarını batan güneşe dikmişti. Bir iki adım attı ama öksürmeye başladı.

Kiril, bu saçı başı dağınık adamda kendisine kitap sevgisini aşılayan eski adamı gördü. Sürgündeyken karşılaştığı kitap kurdu adamı düşünürken içi rahatladı.

Çocuklar gözlerini ona dikmişlerdi. Vitya birdenbire bir soru sorarak Dorogomilov'un konuşmasını uzattı.

"Matvei Dayı yemleri nasıl takalım? Ağızdan mı, sırttan mı?"

Ragozin gülerek küçük yoldaşları ateşe doğru sürükledi.

"Buraya gelip çay alın. Hangisinin daha iyi olacağını kararlaştırırız."

Bu arada gerçekleşen küçük bir olay, aradaki buzları en samimi konuşmanın yapabileceğinden daha kolay eritti. Daha yeni oturmuşlardı ki, Vitya ayağa fırlayıp bağırdı.

"Bir balık vurdu."

Herkes hemen misinalara baktı. Suyun rengini alan hareketsiz dalların arkada olanlarından biri fırlayıp düştü. Bu anda çan da

çalmaya başlamıştı. Vitya, Pavlik ve Kiril yerlerinden sıçradılar. Ragozin onları yakalayıp geriye doğru çekti.

Tedirgin bir fısıltıyla "Bırakın biraz daha vursun," dedi Ragozin.

Ama bir yandan çocukları geriye çekip öte yandan Kiril'in kolunu yakalayıp oturturken çok fazla öne eğilmişti. Sanki cehennemin kıyısındaydı. Kaşları çatılmış, gözleri yerinden uğramıştı. Ragozin, ateşin yanından ayağa bile kalkmadan kollarını ve bacaklarını gerip örümcek gibi uzaklaştı. Bu arada arkasından dört ayak üstünde çocuklar ve Kiril geliyordu. Teşkilatı kuran Arseni Romanoviç'in askılarından biri gerilime dayanamadığından ayaklarının arasında sallanmaya başlamıştı.

Dallar bir kez daha sarsılıp titreşti, etrafa damlacıklar savruldu. Çan da çınlamaya başladı. Ragozin gözlerini dallardan ayırmadan diğerlerinin uzaklaşmasını önledi. Kendisi de su kenarına gitti. Uzaklardan bir motorun öksürüğü işitiliyor, dallar hareketsiz duruyordu.

Ragozin belli belirsiz bir sesle, "Hiç yoktan iyidir," diye bağırıp misinalara doğru atıldı.

Herkes o yana doğru koştururken misinayı tutup bir tarafa attı. Sonra gerileyerek bekledi. Suyun altında neler olduğunu hissedebiliyordu.

"Matvei! Kepçeyi getir!" diye bağırdı.

Ayaklarını kumda zorlukla hareket ettiren yaşlı adam omuzunda kepçeyle geldi.

"Bana ver kepçeyi. O zaten benim. Senin misinan öteki tarafta," dedi Kiril Ragozin'e solgun bir yüzle.

Ragozin Kiril'i tutup misinayı çıkarmaya çalışırken "Biraz bekle, biraz bekle," dedi, "yavaş hareket etmezsen hepimiz kaybederiz."

İzvekov suya girdi, "Bana bırak," diye ısrar ederek, Ragozin'in elinden misinayı aldı. Piyotr Petroviç dizlerine kadar suya girmiş, misinayı iyice kavramıştı.

"Kaçıracaksın. Sana söylüyorum. Yavaş. Yavaş. Misina kopacak."

Ragozin misinayı biraz gevşetip yavaşça çekmeye başladı. Yem takılmış kancalar ağır ağır ortaya çıktılar. Havada salınıyor, misi-

nanın çevresinde dönüyorlardı.

Kiril "Bağırıyor," dedi çocuk gibi. Elleri gergin, misinaya yapışmıştı. Bu sırada gayri ihtiyarı ellerini uzattı.

"Matvei. Kepçeyi uzat."

Yaşlı adam nasırlı elleriyle kepçeyi misinanın altından geçirdi. Kepçenin yuvarlak gövdesi nehrin dibindeki kumları karıştırdı. Balık önce misinanın sol tarafını, sonra da sağ tarafını hareket ettirdi.

Oltacılar bunun iri bir balık olduğunu öne sürdüler; suyun içinde öfkeyle gidip geliyordu.

Yaşlı adam, "Acele etme," dedi.

Ragozin misinayı gevşetip omuzunun üstünden Kiril'e baktı. Misinayı ona bırakmıştı "İstersen sen çek onu."

Kiril çok hızlı çekiyor; kancalar bir sağa bir sola gidiyordu. Biri koluna, biri de Matvei'nin gömleğine takıldı.

"Dikkatli ol!" diye bağırdı Yaşlı adam. Sular birden bir şelale gibi köpürmeye başladı. Bu köpüklerden iki adım ötedeki balıkçılar, balığın keskin bir kılıça benzeyen kuyruğunu gördüler.

Dizini kepçenin altına koyan Matvei sağ elini ileri uzatıp sol eliyle balığı çekti. Kepçenin içinde çırpınan canavar çevreyi ıslatıyordu. Dördü de aynı anda bağırdı. "Tuttuk! Tuttuk!"

Vitya, Pavlik, kıyıda dolanan Arseni Romanoviç ve Kiril, kepçe kalkarken hepsi oradaydı. Kiril sonunda turnayı eliyle yakaladı. Balığın karnı beyaz, sırtı kahverengiydi.

Kiril, terleyen yüzünü gömleğiyle silerken balığı gösterdi, "En az dört kilo gelir," dedi.

Ragozin balığı eline alıp tarttı, "Üç kilodan fazla gelmez."

Matvei'de aynı şeyi yaptı, "İki kilodan fazla etmez."

Arseni Romanoviç, turnanın kuyruğunu çekiştiren çocukları henüz ölmemiş bir turnanın ağzına parmaklarını sokmamaları için uyardı. Balık yakalamanın heyecanına öyle kapılmışlardı ki, yaklaşan motorun artan gürültüsünü fark etmediler. Motoru ilk gören yaşlı adam oldu, "Görünüşe göre buraya geliyor."

"Bize ne," dedi Ragozin.

Yaşlı adam gözlerini kısıp baktı, "Kimin motoru olabilir bu?"

Piyotr Petroviç, "Bizim için fark etmez," dedi.

Yine balığın başına döndüler. Bundan mutlaka iyi çorba çıkar-

dı. Ama daha güneş batmamıştı ve balıklar yemlere dokunuyordu. Bir sorun daha vardı ki, bu da balıkçıların balığa giderken, dönerkenkinden daha çok balıkları olmasıydı.

Matvei bir kere daha yineledi, "Bu motor buraya geliyor."

"Ne var bunda? Balıkları kaçıracağından mı korkuyorsun?"

"Bizi kaçırmasınlar da."

Bütün gözler, tam misinaların bulunduğu yere doğru ilerleyen motora çevrildi. Motorun, burnuyla bir çavlan gibi yardığı sular arkasından iki şerit halinde çekiliyordu. Birden durdu. Yarılan sular sessizce yol aldılar. Burnu kumlara yaklaşınca motorun gürültüsü kesilmiş geride sadece yankısı kalmıştı. İçerden çıkan gösterişli üniforma giymiş genç adam İzvekov'un yanına geldi. Kumlar yüzünden çizmeleriyle iyi bir selam veremedi.

"Zubinski, Yoldaş İzvekov ve Yoldaş Ragozin'i şehre götürmek için Askeri Komiser'den emir aldı."

"Niçin?"

"Bir mektup var."

Kiril mühürü ve zarfı açtı. Sovyet Komitesi onu ve Piyotr Petroviç'i hemen parti toplantısına çağırıyordu.

İzvekov, kağıdı Ragozin'e uzattı. Bir an bakıştıktan sonra ayakkabılarını giymek için ateşin yanına gittiler.

Hazır olduklarında Ragozin Matvei'nin omzunu tuttu, "Hoşça kal yaşlı adam. Görüyorsun durumumuzu."

"Anlıyorum," dedi Matvei, "bir şey olursa, beni güverteye alırsınız."

Yaşlı adamın elini tutacakken, birinin arkadan dirseğini çektiği Ragozin "Haydi surat asma," diye karşılık verdi.

Arseni Romanoviç Ragozin'i heyecanla bir kenara itti, aceleyle fısıldadı. Bu arada gözlerini Zubinski'den ayırmıyordu.

"Piyotr Petroviç bu adama dikkat et. Düşman olabilir."

"Endişelenme arkadaşım. Biz kendimizi kollayacak kadar büyüdük. Lütfen Matvei kayık ve oltalar için seni çağırırsa yardımcı ol. Becerebilirsen tabii."

Pavlik bağırdı, "Turna ne olacak?" Ragozin çocuğu yanına çekti, başparmağını onun dışarı fırlamış gözüne bastırdı. Sonra da gözlerinin içine baktı.

"Turna senin. İstersen çorba yapıp herkese verirsin istersen tek başına yersin." Çocuğu şakalaşarak kenara itti.

Motor, Kiril, Ragozin, Zubinski ve onu kullanan arkadaşları tarafından itilerek kumdan çıkarıldı. Yüzmeye başlayınca da içine atladılar. Zubinski ıslanmış giysilerini kurutmaya çalışıyordu. Güneş batarken yaşlı adam ve iki çocuğun durduğu kumsala kimse bakmadı. Ön tarafıyla suları tokatlayarak giden motorun gürültüsü öteki sesleri bastırmıştı. Yol boyunca hiç konuşmadılar. Uzaktan şehrin kızıl görüntüsü ortaya çıktığında Kiril Zubinski'nin kulağına fısıldadı, "Ne olduğunu biliyor musun?"

"Kazaklar Ural Cephesi'nde ilerliyor."

"Hangi yönde?"

"Pugaçov'a doğru diyorlar."

Zubinski'nin ayakkabıları kurumuştu; kendini yaptığı işe iyice kaptırarak sağ ayağındakini sol ayağının tozluğuyla parlattı.

Kiril, "Burda olduğumuzu nereden anladın?" diye sordu.

"Garajdakiler sizin nehirin ana kolunda olacağınızı söylemişlerdi. Kıyıda bizi bir araç bekliyor."

Bağlı kayıkların yanlarından geçerken, Kiril, Ragozin ve Zubinski motorun ucunda oturuyordu. Motor çok hızlı yanaşınca ikisi de sarsıldı. Sonra hemen toparlanıp karaya çıktılar.

Koşarcasına gidiyorlardı fakat onları beklediği söylenen araç ortalıkta yoktu. "Araba gönderileceğini kim söyledi?"

Zubinski bozuk bir sesle, "Şubnikov Usta," dedi, "geç kaldı. Allah kahretsin. Ben garaja kadar koşacağım, siz de tepeyi tırmanın."

Zubinski, kollarını profesyonel bir koşucu gibi oynatarak koşmaya başlayınca Ragozin ve Kiril de tepeyi birer asker gibi tırmandılar.

Karanlık çoktan bastırmıştı. Genç çiftler tepeden aşağı, bandonun çaldığı müziğin ritmiyle ahenkli, fenerlerin aydınlattığı rıhtıma iniyorlardı.

Kiril, "Bu tüccarı niye garajda tutuyorlar," diye homurdandı.

Ragozin, "Çünkü işini çok iyi yapıyor," diye karşılık verdi.

"Biz de iyiyiz," diye söylendi İzvekov. Mantığını bir tarafa bırakmıştı, "Eğer geçen sene Kazaklar'ın sınırı geçmesine izin verme-

seydik, bugün Ural Cephesi diye bir şey olmazdı."

"Geçen seneki durumumuzu anımsıyor musun? Tam techizatlı üç alay saldırmıştı üstümüze, peki karşı koymak için biz ne yaptık? Günübirlik politika yapıyoruz. Halbuki, Kazaklar'la zaten eninde sonunda karşılaşacağımız belliydi."

Tepeyi aceleyle çıkınca, soluklanmak için biraz durdular. Yukarısı çok sıcaktı. Ortalıkta kimsenin olmadığı bu bölgede tek hayat belirtisi yarı açık panjurlar ve karanlıkta seçilen avlulardı.

Ragozin kolunu Kiril'in omuzuna attı. "Belki de en zorlandığımız zaman bu yaz olmayacak. Ama yine de zor olacak. Sence buna dayanabilir miyiz?"

Kiril, "Dayanmak zorundayız," dedi.

Ragozin'in koluna sevgiyle sarılmıştı. Adımlarını hızlandırdılar, varacakları yere kadar da hiç konuşmadılar.

ON YEDİ

SAVAŞ GÖRÜNTÜLERİ

I

Eski Rusya'ya bir bakarsanız, Kazaklar'ın yaşadığı yerlerin at nalı biçiminde yayıldığını görürsünüz. Güney'de Don Nehri'nden Karadeniz'e kadar uzanırlar. Doğu'da Kuzey Kafkasya'dan Hazar Denizi'ne kadar, Kuzey'de de Hazar'dan Urallar'a kadar uzanan topraklar onlarındır. Don, Kuban, Terek, Astrakan, Ural ve Orenburg Kazakları'nın toprakları sanki el ele tutuşmuş gibi aynı sırada durur.

İç savaşta Beyaz Kazaklar'ın cephesi de at nalının bir ucundan öteki ucuna kadar uzanmıştır. Bu cephe hiç bozulmamış, yalnız Volga'nın aşağılarında, Çarlık Kenti ve Saratov'da iki kez yarılmıştır.

Karşıdevrimci generallerin en önemlilerinden biri olan Kaledin'in amacı, at nalının içindeki bütün toprakları ele geçirmekti. Orenburg Kazakları'nın başkanına yazdığı mektupta şöyle yazıyordu: "Volga'yı ne pahasına olursa olsun ele geçirmek zorundayız. Ancak o zaman güçlerimizi sağlama alıp Moskova'ya doğru yürüyebiliriz. Saratov yolumuzun üstünde; bu kenti, bütün gücümüzü toplayıp en kısa zamanda almalıyız. Bunu en kolay sen başarırsın..."

Bunun üzerine Dutov bütün gücünü toplamış; Ekim Devrimi'nden birkaç gün sonra en iyi konumdaki kolordusunu Saratov'a göndermeye karar vermişti. 24 saat içinde Volga bölgesinin başkentini alması emredilen Orenburg Kolordusu harekete geçti. Ama başkanın emri hiçbir zaman yerine getirilemedi. Yirmi dört saat değil iki ay süren çarpışmalar şehri koruyan Kızıl Ordu güçlerini dize getiremedi. Bu, Saratov bölgesindeki ilk Beyaz Kazak Cephesi'ydi.

1918 yılı güneydeki ayaklanma ile başladı. Astrakan Kazakları Astrakan'ı kuşatıp Saratov'a giden demiryolunu kestiler. Bu da ikinci Beyaz Kazak Cephesi'ydi. Bu yüzden Saratov'u koruyan birlikler savaşı Volga'nın arkasına taşıdı. Dağ ordusu denen savaş görmüş birlikler Astrakan'a yardıma gönderildi. Demiryolu bir sü-

re sonra isyancılardan temizlenince Astrakan kuzeydeki kuvvetlerle tekrar birleşebildi. Ama Don'un Beyaz Kazakları bu duruma boyun eğecek gibi görünmüyorlardı. Ukrayna'yı işgal eden Almanlardan yardım alarak sınırları aştılar ve doğuya doğru ilerlediler. Don Kazakları Volga'nın üzerine yürüyordu, Saratov'dan kenti korumak için adam, top ve kırk makineli tüfek gönderildi.

Saratov Bölgesi'nde kurulan Üçüncü Beyaz Kazak Cephesi iç savaş sırasında birçok kez ilgi odağı haline geldi. Moskova, çarlık kentini en önemli stratejik bölgelerden biri olarak tanımıştı. Temmuz ayında Stalin savunmayı tek başına yönetiyordu. 1918 yılı boyunca Krasnov Don Kazaklarını bu yenilmeyen kente yolladı. Şehir surlarında Kazaklar'ı durduran yalnızca kenti savunanların yiğitliği değildi. Kazak komutan ve erleri burada en yeni manevra teknikleriyle, ayrıca en modern techizatla karşılaştılar.

Devrimci askerlerin yeni kumanda anlayışı Volga steplerinde ve ırmağın sağındaki tepelerde doğdu, bu tarihi günlerin anısına ithafen Çarlık Kenti'nin adı Stalingrad olarak değiştirildi. Don Kazakları'nın tehdidi altındaki Saratovlular partizan müfrezelerinden düzenli orduya geçmeye karar verdiler. Bu ordunun çekirdeği, Astrakan'da karşıdevrimcilere karşı çarpışan seçme birliklerden oluşturuldu. Ama bu yeni ordu Çarlık Kenti Cephesi'nde savaşmayacaktı.

1918'in baharında Ural Kazakları Ural Sovyeti'ndekileri tutukladılar, şehri ele geçirdiler ve Bolşevik Saratov'a da bir ders vermenin zamanının geldiğini öne sürdüler. Yeni orduya Doğu Ordusu deniyordu ve bu ordu Don Kazakları'ndan değil, Ural Ordusu denilen dördüncü Beyaz Kazak Cephesi'nden oluşuyordu. Ve bu cephe Volga'nın öteki tarafındaydı.

Cephenin günlüğü Sovyet kuvvetlerinin doğuya doğru hareketinde başlamaktaydı. Nikolayevsk'den başlayan bakımsız yollardan ilerleyen Vasili Çapayev'i, demiryollarını kullanan Saratov, Tambov ve Novo-Uzensk'den gelen kuvvetler izliyordu. Bunlar Altata'da birleşecek, Semiglavi-Mar'dan geçerek açık steplerde ilerleyerek Uralsk şehrine saldıracaklardı. Uralsk için yapılan savaşta çeşitli düşman alayları yenilmiş ama Beyazlar karşı saldırı başlatarak Sovyet birliklerini geriletmişlerdi. On gün sonra toplanan Askeri Konsey, Saratov İcra Komitesi'nde Sovyet saldırılarının yeniden başlayacağını duyur-

du. Bu oturumda Astrakan'dan gelen Yiğit Kazaklar'ın delegeleri kardeşlerinden bir şey istediler. "Halkın hükümetini temsil eden Sovyetler'in kurulmasına katkıda bulunan bütün bireylerin ordudan kovulmasını istiyoruz," diyerek başvuruda bulunuyorlardı.

Bu başvuru savaşa gidenleri yüreklendirdi. Bu sırada Uralsk'daki ilk zaferleri sönükleştiren olaylar oldu ve Kazaklar birliklerini güçlendirdiler. Ana birlikler Ural Cephesi'ne gönderilince, Saratov garnizonunda kalan birlikler arasında da isyan çıktı. Gizli servise bağlı bir örgüt, sağcı devrimcileri bir araya getiriyor, cepheye gidecek bazı grupların ayaklanmasını sağlıyordu. Askerlere içki verilmiş ve kavga çıkmasına neden olunmuştu. Bu bahaneyle Sovyet'i temsil eden askeri görevliyi tutuklayıp kendi paylarına düşen silahları kırdılar. İsyan bastırıldığı sırada Viktorov isminde bir Kazak görevli Sovyet'e ait binanın yıkılmasını önerdikten sonra bir sabah erken bir saatte şehre ateş açtı. İsyanda açılan ateşe karşılık verilene kadar, Sovyet'e yapılan saldırıları yüz elli işçiden oluşan bir müfreze önledi. Tabii ki bu üç günlük olay cephedeki savaşı etkileyecek mahiyette değildi, ama sonradan oluşacak ayaklanmaların küçük birer habercisiydi ki Saratov Bölgesi'ni silip süpüreceklerdi. Ayaklanma bölgesi harita üzerinde bir huniyi andırıyor, bütün Orta Volga'yı kapsıyor, Urallar'ı aşıyor, Sibirya topraklarına taşıyordu.

Beyaz Muhafızlarla birlik halindeki Eski Çekoslovak savaş esirleri Rtişçevo'yu işgal edip Saratov ve Penza'ya doğru ilerlemekteydi. Onları Saratov'un işçilerden oluşan çevik kuvvetleri durdurdu, Rtişçevo'ya geri dönmelerini sağladı. Coşkuyla onlara katılan Atharsk ve Balaşov'lu işçiler de Çekler'in aldığı toprakları yeniden ele geçirdiler. Samara yolunda isyancılar onları takip edenlere ateşle karşılık verdiler. Bu kavganın uzun süreceği belli oluyordu.

Samara Çekler'in ve Kurucu Meclisin eline geçince Saratov yandaşları isyancıların eline düştü. Sonunda da Volga'nın iki yakasındaki Alman sömürgeciler ayaklandı.

Saratov'un, isyanları bastırdıktan sonra birleşip "Volks Ordusu"nu kuracak olan yeterince sağlam birliği vardı. Bu ordu Çekoslovak güçleri toparlanırken Volga'yı izleyerek kuzeye gitti. Saratov alaylarından biri Çekler geldikten sonra ilk iş olarak Samara'ya girmişti.

Volga'nın sağ kıyısı temizlendikten sonra isyancılar Saratov'u nehrin sol kıyısında rahatsız etmeye başladılar. Beyaz hükümetin yardım olarak Samara'dan gönderdiği kuvvetlerle birlikte Çekler Nikolayevsk'i aldılar.

Tehlikeyi fark eden Çapayev ise süvarilerini Uralsk'dan Nikolayevsk'e çekti. Çekler yaz sonunda kovuldu ve Bolşoy Irgız'daki Samara hükümetinin birlikleri tamamen yok edildi. Burası Çapayev'in doğduğu Balakov'a çok yakındı.

Sonra Çapayev'in kolordusu Samara'ya doğru ilerledi. Nikolayevsk-Pugaçov'u yiğitçe ele geçiren aynı Pugaçov alayı şehre girdi.

Daha sonra Çapayev bir kez daha kolordusundaki Nikolayevsk tugayını Uralsk'a karşı yöneltti. Kazaklar da saflarını sıklaştırmıştı. Step kasabası Taloyava'ya yakın bir yerde Çapayev kuşatıldı, ancak zorlu bir mücadeleden sonra kuşatmayı yarıp Pugaçov'a geri çekilebildi.

1919'un başlarında Volga'nın arkasında durum buydu.

Ural Cephesi hareketliliği bakımından tarihte benzersizdir, onunla kıyaslanabilecek başka bir örnek bulunamaz; savaşlarda en olaylı yer olmuştur.

Uralsk Şubat'ta Kızıl Ordu'nun eline geçmişti. Beyaz Kazaklar donmuş steplere geri çekilmek zorunda kalmış, atları yorulmuş, tipilerde gece gündüz yalpalamak zorunda kalmışlardı. Atları karınlarına kadar kara gömülmüşlerdi. Sonbaharı ve kışın başını Moskova Askeri Akademisi'nde geçirdikten sonra, Çapayev bir kere daha kolordusunun başına geçmiş ve Uralsk steplerine girmişti. Güneye doğru ilerlemiş ve Şubat'ın sonunda Aleksandrov-Gai'yi ele geçirmişlerdi. Mart'ın ortasında da Slomikhinskaya'yı alıp Hazar denizine doğru Kazaklar'ın peşinden gittiler. Yüzlerce kilometrelik yol alan Çapayev süvarileri tarihin buyruğunda bir o kadar daha, hatta binlerce kilometre yürüyecek gibiydiler.

Baharda Orta Volga'da beliren Kolçak'ın Beyaz kuvvetleri, devrimci güçlerin hepsini Doğu Cephesi'nde toplanmaya zorladı. Çapayev'in alayları ise, daha Nisan'dan önce Ural steplerinden kuzeye, Samara steplerine taşınmış, kuzeyde Kolçak'ın ana güçlerine karşı saldırılar düzenlemişlerdi. Mayıs'ın ortasında Frunze'nin mükemmel harekatı sırasında da bu kuvvetler Belebei'ye girip Kap-

pel'in birliklerini dağıtarak şehri almışlardı. Beyazlar ise haziran başında Ufa'ya doğru hareket ederek burayı kuşattılar. Daha önce Kolçak'ın büyük güçlerine karşı savaşmış olanlarla kapışmak, Beyaz Ural Kazaklarına süre kazandıracaktı. Bu sürede yaralarını sarmışlar, nisanın ortasında Lbişçenk'e saldırmışlar ve ayın sonuna doğru da Uralsk'ı kuşatmışlardı. Böylece seksen gün sürecek olan Kızıl Uralsk kuşatması başladı.

Haziran'ın ortasında, kuşatmanın on beşinci günü Lenin, Ordu Komutanı Frunze'ye şu mesajı gönderdi:

"Uralsk'ı elli gündür savunan kahramanlara morallerini bozmamalarını ve birkaç hafta daha dayanmalarını lütfen bildirin."

Daha o gün Frunze, Çapayev'e kolordusunu Ufa'dan güneye götürmesini ve Uralsk şehrini kurtarmak için Beyaz Kazaklar'a saldırmasını emretti. Beş gün içinde Çapayev'in süvarileri yürüyüşe geçtiler.

Beyaz Ural Kazakları'nın bahar harekat planında Ural kuşatması, batıda Pugaçov'a doğru ilerleme, demiryolunu kullanarak Saratov'a yol alma vardı. Kolçak Kızıl Ordu'ya karşı savaştığı için bu plan çok kolay gerçekleşiyordu. Ayrıca, Ural Cephesinden uzaklaşan Sovyet birliklerinin bir kısmı Güney'e yol alıyordu. Çünkü güneyde de savaş vardı.

Mayıs'ın başında Don boyunca, Boguçar-Veshenskaya Bölgesi'nde Kazak ayaklanmaları oldu. Bu isyandan yararlanan Don Ordusu kuşatmayı mayıs ortasında kırdı. Mayısın sonunda da Denikin Kızıl Cephe'yi yararak Donet Stepleri'nden Millerova'ya doğru Boguçar yönünde ilerledi.

Kendisinden sonra General Kaledin ve General Krasnov'un geleceğini düşleyen Denikin, birliklerini Volga'nın ötesinde Beyaz Kazaklar'la birleştirmeyi düşünüyor, ulaşamadığı Ural Cephesi'yle birleşmek istiyordu. Adamları şubat 1919'dan beri, İngilizler'in elinde tuttuğu Bakü üzerinden ya da Petrovsk üzerinden o cepheyle irtibat halindeydi. Denikin, Ural Kazakları'na buralardan para, üniforma, tüfek, techizat, top ve zırhlılar yolluyordu. Anlaşmada yer alan aşırı koşulları yerine getirmesine karşın bu, Beyazlar'a yetmiyordu.

Şimdilik Kızıl Ordu'yu ve devrimi yok etmek için onları tam olarak destekliyorlardı, ama Kazak orduları henüz ulaşamadıkları Vol-

ga'da birleşmek zorundaydı. Bu yüzden, Denikin haziranın sonunda Ural Kazakları'na Uralsk kentini almalarını ve Buzuluk ya da Samara'ya doğru ilerlemelerini söyledi. Böylece Kızıl Ordu'nun arkasında harekatlar yapacak ve kaçan Kolçak'a yardım edeceklerdi. Ama bugünlerde sıcak Ural steplerinde Çapayev'in süvarilerinin de toynak sesleri duyuluyor; Ufa'dan güneye doğru dalga dalga ilerliyorlardı.

Aynı zamanda kuşatılmış Uralsk'dan savaşçılar uçakla Samara'ya geldi. Şehri savunanlardan Kızıl Ordu'ya bir selam getirerek, söz verilen yardım için minnet duygularını, kuşatma boyunca üç büyük savaş yaptıklarını, birçok küçük saldırıyı püskürttüklerini, şehir bombalanırken çözülmediklerini, ilettiler. Ayrıca kentte, Beyaz Muhafızlar'ın düzenlediği, eğer gerçekleşseydi bütün kilise çanlarının General Tolstoy için çalacağı bir suikastı önlediler. Coşkulu mektuplarını şu sözlerle noktalıyorlardı:

"Belki de size, Uralsk'ı koruyanlar nasıl silahlara sahip ki, kimse onları geçemiyor, diye soracaklardır. İşte cevabı; Silahımız devrimci bir ruh ve Uralsk'ın tarlalarının bizim için taşıdığı önemdir. Bu tarlalar Moskova ve Petrograd gibi kızıl başkentleri beslemektedir..."

Bu sözler, güneydoğuda acımasız bir savaşı sürdüren Rus halkının temel düşüncelerine tercüman olmaktaydı. Devrimin ekmeğe ve petrole ihtiyacı vardı. Bu yüzden devrim Volga'yı Beyazlar'a bırakmazdı.

II

Geriye dönüp savaş haritasına bakanlar ya da savaşa tanıklık etmiş olanların torunları, bu haritadakilerin yadsınamayacak olduğunu görürler. Bu gerçekler şimdi olanlardan daha karmaşıktı. Haritayı inceleyenler, kimi girinti ve çıkıntılara bakıp bu çizginin ya da şu çizginin niye oraya değil de buraya çizildiğini sorarlar. Ayın sonunda çizginin yer değiştirdiğini görüp, neden daha önce ya da daha sonra olmadı bu, diye merak ederler. Niye bir başkası yerine geçince diğerinin ortadan kalktığına şaşırırlar. Şimdilerde, bir insan savaş haritasını o günkü hava raporu gibi algılayabilir. Sabahleyin bulutlu, akşama doğru yağmurlu geçer; sonra hafif bir rüzgâr her şeyi süpürür. Askeri operasyonlar ilerledikçe, insanı hayran bırakacak detaylar ortaya çıkar. Haritadaki her çizginin ayrı bir önemi vardır. Çağdaş bir insana göre kağıda dökülmüş bir savaş oyunu çok anlamlıdır. Her işaret kanla, acıyla, umutla ve coşkuyla beslenir.

Kiril İzvekov'un kafası sürekli, planlarla, yani güçlerin dağılımı, savaş cepheleri, askeri harekatların zamanları, büyüklüğü ve önemi gibi sorunlarla meşguldü.

Saat başı değişen günlük olaylar da bu planlara girmekteydi. Kiril akşam yatıp sabah uyandığında dünkü olayları gözünde canlandırıyordu. O gün olacakları bilemiyordu ama zaman geçtikçe tahmin edebiliyor, kaçınılmaz sonu görebiliyordu.

Balığa gittikleri akşamdan sonra, Ragozin'le birlikte Sovyet'e ne yaptıklarına dair rapor verdiler. Kazaklar'ın Pugaçov kentini bir akınla ele geçirdiğini ve yüz kişilik bir komünist müfrezeyi yok ettiğini öğrendiler. Çapayev bu olaydan beş gün önce Ufa'dan ayrılmıştı ve şimdi kolordusunu Urallar'a çekiyordu. Amacı steplerin derinliklerine dalmaktı. Bu arada Volga'ya birkaç gün uzaklıktaki Kazak devriyeleri, her an nehrin sağ yakasındaki Pugaçov'a geçebilirdi.

Bu yıl birçok insan askere alınmıştı. Bir grup gider gitmez sıra hemen ikinci tertibe geliyordu. Bu iş valiliğe ve resmi otoritelere bağlıydı. Merkezi Hükümetin bile söz hakkı vardı. Komünistler, işçiler, doktorlar, köylüler, sendika yöneticileri, burjuvalar, çarlık subayları herkes orduya alınıyor, bunlar gıda tugaylarına, tıbbi hizmetlere, savunma müfrezelerine, yakıt bölümlerine dağıtılıyor-

dü. Gönüllüler büyük bir coşkuyla geliyor, bir sevkiyat bitmeden diğeri başlıyordu. Cephede, herhangi bir yenilgi, ihanet gibi kötü bir durum ortaya çıksa mutlaka yeni askerler alınıyor, devreye bu yeniler giriyordu.

Kazaklar Pugaçov'u alınca, Volga'nın arkasındaki tehdit büyüdü, ama Saratov'u koruyanların kararlılığı da arttı. Cepheye yollanan askeri birlikler hemen seçildi.

Bu birimlere fırtına gibi bir müfreze eklendi. Bu müfrezedeki Bolşevikler hemen kayıtlara geçirildi.

Kiril ve Ragozin de bu listelere gireceklerine inanıyorlardı. Bu düşünceye Volga'da gezintiye çıktıklarında aranmaları ve kente motorla getirilmeleri üzerine varmışlardı. Ayrıca katıldıkları parti toplantısında bastırılmaya çalışılan bir coşku hakimdi ve gece geç saatlere kadar ölen yoldaşların anısına yapılmış "Yaşamlarınızı verdiniz, bir adak gibi" şarkısı, sonra da parti marşı söylenmişti. Kiril ve Ragozin yapmaları gerekeni büyük bir coşkuyla yaparak kendilerini gönüllüler listesine yazdırdılar. Cepheye gitmek istiyorlardı. Arzularını açıkça belli etmelerine karşın mevkilerinden dolayı bu olanaksızdı. Şimdiki makamlarını bırakamazlardı; kent Sovyeti'nde bu kadar önemli bir konumda olan parti üyesi işçilerin askere alınmasına izin verilmiyordu.

Kiril, "Allah kahretsin şu Sovyet sekreterliğini," diye bağırdı, "Sovyet sekreterliğinden önemli şeyler var şu anda."

"Ne zaman durumun önemini kavrayıp izin vereceksiniz?" diye sordu Ragozin öfkeyle, "Belki de İlyinskaya Meydanı'ndaki silahları kullanarak Sovyet'i yıktıkları zaman. Öyle mi?"

Ama öfkelerinin kimseye faydası yoktu. Sovyet'teki bölüm başkanlarının askere alınmaması yolundaki karar kabul edilmişti.

Ragozin kendini tutamıyordu, "Benim yerime koyacak bir makine bulursunuz. Şu anda hangisi daha önemli? Cephe mi, borçlar mı, alacaklar mı? Ne kadar uğraşırsanız uğraşsın, benden bir Maliye Bakanı olmaz. Bir aptal olur benden. Bana paraları saydırdığınızdan beri, ne gibi bir gelişme oldu? Fiyatlar düştü mü? Kerenski tahvillerinin fiyatı arttı mı? Dairede zaten gereğinden fazla adam yok mu? Muhasebe'yi bir düzene sokamadım. Çünkü o kadar karışık ki, insan kendini bile kaybedebilir."

Konuşmasında, "bakış açısının yetersizliği"ne ve "Parti disiplinine başvurulması"nın gerekliliğine değindi.

Bağırmanın kimseye yararı yoktu. İzvekov ve Ragozin'i bakış açılarının yetersiz olmasıyla suçlayabilirlerdi. Ama onların görüşleri devrimle bütünleşmemiş miydi? Sovyet'ten çıkıp karanlık sokaklarda yan yana yürürken bunları düşünüyorlardı?

Gece kara, bulutlu ve serindi. Yağmur yağabilirdi. Yoğun bir sessizlik vardı. Şehir yatıyor, ama uyumuyordu. Sanki görünmez bir düşman, ağaçların, parmaklıkların ve çatıların üzerinden Kiril ve Ragozin'i izliyordu.

Vera Nikandrovna oğlunun geceyi kumsalda geçireceğini bildiği için, İzvekov geceyi Ragozin'de geçirmeye karar verdi. Ragozin'in evi Sovyet'e yakın olduğu için de işe erken gidebilirdi. Kimi zaman olduğu gibi elektrik yine kesikti, pencereyi açıp gaz lambasını yaktılar.

Yemekten artakalanlarla karınlarını doyurdular. Sonra da soyunup yere serdikleri şiltelere yattılar. Fakat uyku tutmuyordu. Sıcak yüzünden mi yoksa kafalarına üşüşen düşünceler yüzünden mi uyuyamadıklarını ikisi de bilmiyordu.

Kiril'in bozuk paralarla oynaması ve ikide bir iç geçirmesi Ragozin'i bağırttı, "Bize, 'Aydınlanmanın tohumlarını ekin' diyorlar. Uzun zamandır bunu yapıyoruz. Saçma işlerle zaman öldürüyoruz."

Kiril öfkeyle soluyordu, "Sen balık tutarken, başkalarının sinekleri kovmasını bekle. Hayır arkadaşım. Oltaya yemi takarken, sinekleri de kovacaksın. Matvei haklıydı."

Biraz bekledikten sonra konuştu, "Ama niye şikayet ediyorsun? Kimse seni aydınlanma işinden alıkoymuyor ki."

"Öyle mi sanıyorsun? Bütün gün oturup tahvilleri say ve imza at."

"Niye kaldırmıyoruz bu tahvilleri?"

"Kolçak kaldırdı."

"Sanırım o bizim sandığımızdan daha akıllı."

"Hayır, değil. Onun subayları ceplerini bu tahvillerle doldurmuşlar. Kolçak tahvilleri yürürlükten kaldırınca, subaylar da isyan etmiş. Paralarının kıymeti kalmamış. Tarlalardaki köylülerde de

var bunlardan. Bu tahvilleri artık çok iyi biliyoruz."

"Sen çok şey bildiğine göre, doğru yerdesin. İyisi mi orda kal."

Ragozin ayağa kalktı. O kadar karanlıktı ki Kiril onun uzun, beyaz vücudunu fark edemiyordu. Ancak pencerenin kanadına oturunca, şafağın ilk ışıkları altında biraz seçebildi.

"Orada oturup sayılarla oynayayım ve Beyazlar'ın Sokol Tepesi'ni almasını bekleyeyim, bunu mu diyorsun?"

Kiril sakindi, "Hayır," dedi, "Beyazlar Sokol Tepesi'ne gelirse, şehirde kalamazsın."

"Niye? Peşimden mi geliyorlar?"

"Burdan ilk önce seni götürürler."

"Teşekkürler. Beni götürecek olan sensin. Bana bu işi de sen bulmuştun. Benimle birlikte değerli eşyalarım da gider herhalde."

Kiril yere oturdu. Bir Türk gibi bağdaş kurdu. Sesi yüksek çıkıyordu, "Üç yıldan daha uzun zamandır ordudayım. Orduya alışmıştım ve yerim orasıydı. Ama mürekkep hokkalarıyla uğraşıp kağıtları karalıyorum."

"Ne söylemeye çalışıyorsun?"

"Sen de benim gibisin. Bana söylenenleri yapıyorum."

"Evet, ben de aynı durumdayım."

"Peki niye ortalığı karıştırıyorlar?"

Kiril yastığını aldı ve nefes alışları düzene girene kadar hareketsiz yattı. Belki de yorgunluktan uykuya dalmıştı, ya da numara yapıyordu. Bir önceki gün çok çalışmıştı ve daha önce böyle bir şey hiç olmamıştı.

Ertesi gün hiçbir şey yolunda gitmedi. Dayanılmaz bir sıcak vardı, göğsü ve sırtı yanıyordu. Öyle ki kendini güneşleniyormuş gibi hissediyordu. Yine de konferanslara girip çıkıyor, telefonları yanıtlıyor, kağıtları okuyup kontrol ediyordu. Akşam yemeğine dek bunlarla uğraştı. Sonra arabayı çağırıp evine yollandı.

Eve geldiğinde Anoçka'yı buldu. Kız kalkmak üzereydi. Onu her gördüğünde kızın utangaçlığı ona zarif ve duygulu, bambaşka bir dünyanın kapısını aralıyordu.

Vera Nikandrovna Anoçka'nın gitmesine karşı çıktı. "Oturmalısın," dedi ona, "bir kere erkeklerin kafası bu konulara daha yatkındır ve ayrıca, yemeğini de bizimle yersin."

Ama Kiril'in görünümü Vera Nikandrovna'yı üzmüştü, "Geceyi kumsalda mı geçirdiniz?"

Kiril çok yavaş yanıtlıyordu: "Geç vakit döndük. Ama araba yoktu. Ben de geceyi Ragozin'de geçirdim."

"Sanırım tuttuklarınızı sen taşımadın."

"Bu doğru," dedi heyecanla, "kocaman bir turna yakaladım." Kollarını o kadar açmıştı ki, Anoçka gerilemek zorunda kaldı.

"Onu kamyonla mı getirdiniz?" diye sordu kız sakin bir edayla.

"Kütük taşıyormuş gibi yaptık. Kamyon ve arkasındaki treylerle bu işi hallettik!"

Vera Nikandrovna havayı bozmamak için güldü. Kiril'in çok içtenlikle şaka yapması daha ciddi konulara ilişkin soru sorulmasını istemediğini gösteriyordu. Ayrıca kasabalıların geçen geceki Parti toplantısıyla ilgili ne konuştuklarına önem veriyordu. Annesinin düşüncelerini okuyan Anoçka kadının yardımına koştu, "Kötü haberler var diyorlar. Bu doğru mu?" "Önemli bir şey yok," dedi Kiril hemen, "ben girdiğimde ne konuşuyordunuz?"

"Anoçka kardeşinden şikayet ediyordu ve ben de ona bu konuda öğüt vermek istemiyorum, Kiril sen söyle Anoçka'ya."

Anoçka sıkıldı, "Pavlik'den başka dünya kadar derdi vardır," dedi.

Ama Kiril ısrarla Anoçka'nın konuşmasını istiyordu. Cevap vermesi için sorular sormalarını talep etti.

Görünüşe göre annesinin ölümünden sonra, Pavlik evden uzaklaşmak eğilimine girmişti. Zamanını sokaklarda, nehrin kıyısında kimsesiz çocuklarla geçiriyordu.

Kiril annesine imalı bir bakışla baktı, "Onu nehrin kıyısında Dorogomilov'la gördüm," dedi, "böyle bir birliktelikten bir zarar gelmez, değil mi?"

"Arseni Romanoviç, Pavlik'in değişmesinden şikayet ediyor. Kitap bile okumuyor, diyor."

Kiril iç çekti, "Ne bekliyorsunuz? Şimdi tatildeler. Eğer imkanım olsa, ben de günlerimi Volga'da geçiririm. Şanslı çocuk doğrusu."

Vera Nikandrovna öfkelenmişti, "Bütün aksilik burda. Tatil değil de okul zamanı olsaydı, okul onu biraz olsun frenlerdi." Sanki Okul Yönetimi'ne çatıyordu.

Kiril "Niye bana danışıyorsun?" diye sordu gülerek, "Öğretmen sensin. Ne yapılacağını daha iyi bilirsin."

Vera Nikandrovna, "Pavlik'i denetlemek çok zor," dedi.

Kiril hemen, "Beni zaptetmek kolay mı peki?" diye sordu ve Anoçka'ya döndü. "Onun bir pısırık olmasını istemiyorsunuz, değil mi?"

"Onun sokak serserisi olmasını da istemiyorum. Ama geleceği öyle görünüyor. Ona ayıracak fazla zamanım yok ve beni saymıyor. Geçen gün orduya katılacağını söyledi. Onu nasıl durdurabiliriz?"

Kiril güldü, "Ben de onunla birlikte gideceğim."

Vera Nikandrovna çocuğuna dikkatle baktı. Mutlaka önemli bir şey saklıyordu. Anoçka, "Pavlik durmadan saçmalıyor. 'Siz hayatı bilmiyorsunuz' gibi laflar ediyor," dedi.

Kiril yine güldü, "Tabii ki bilmiyorsunuz. Her gün Sovyet'te bana böyle küçük kahramanlar getirirler. Kaçmasında bir sakınca yok. Kaçacak ve savaşa katılacaktır."

"Babasını bile dinlemiyor. Babası ona Eski Mallar Bölümü'nde bir iş buldu. Kitapları yırtacaklardı..."

Kiril şaşırmıştı. Bir süre sustu, sonra sordu, "Kitapları yırtmak da ne demek?"

"Şu demek, babası, Pavlik'i değersiz kitapları parça parça ettikleri depoya götürdü. Pavlik ağlayarak yanıma geldi ve 'Sizin devriminiz faydasız. Hayatı tanımıyorsunuz. Gidin görün babam kitapları ne yapıyor' dedi."

Kiril'in yüzü çok ciddileşmişti, "Kitapları mı parçalıyorlar?" dedi, "İlk defa böyle bir şey duyuyorum. Bu konuyla ilgileneceğim. Bakalım neymiş?"

Kendi raflarının yanına gitti. Boştular. Köşede bir yığın gazete ve yirmi, otuz tane kitapçık vardı. En üstte kitaplığını bölümlere ayırmak için kartona yazılmış yazılar duruyordu. "Ekonomi" ve "Anlatı" yazan başlıkları eline aldı. Sonra sordu, "Hangi kitabın değerli ya da değersiz olduğuna babanız mı karar veriyor?"

"Hayır. Bu işin uzmanları var. Babamın işi başka. Ama babam... hasta... biliyorsunuz... Rus hastalığı..."

Kiril gülümseyerek, "Niye buna Rus hastalığı diyorlar?" dedi,

"Yalnızca Ruslar içmiyor ki. İngilizler de içer. Ama biz İngiliz hastalığına raşitizm deriz. Rom demeyiz."

Bir yerde okuduğu bu basit espriden utandı. Ama Anoçka gülmekten kırılıyordu. Bu coşkulu kahkahalar bütün kız öğrencilerde vardı. Gülmeleri için belli bir neden gerekmezdi. Bunun açıklaması, sadece genç ve sevgi dolu olmalarıydı. Kiril eliyle ağzını kapadı. Söylediği laf ve söyleyiş biçimi gerçekten komikti. Ayrıca Anoçka'nın heyecanını görmek ve ağzından çıkan sesleri duymak sevindiriciydi.

Bu sırada yemekle ilgilenmeyi daha doğru bulan Vera Nikandrovna Kiril ve Anoçka'yı baş başa bıraktı. Kiril, Anoçka'nın sakinleşmesini bekliyordu ama o kadar uzun süre konuşmadan durdular ki, bu ilginç kızla yalnız kalmaktan sıkıldı. Sıkıntısını yenmek için, işlerle ilgili bir soru sordu, "Kardeşiniz için ne yapabiliriz?"

"Eğer babam daha çok para kazanabilseydi, Pavlik evi daha çekici bulabilirdi... Belki bir hobisi olurdu... Ya da ev daha güzel diye evde otururdu..."

"Babanız için bir şeyler yapacağım," dedi Kiril.

Anoçka hiçbir şey demeden pencereye koştu. Ellerini kafasının arkasına koymuş, Kiril'den utandığı için de kızarmıştı. Mutluluktan yerinde duramıyordu. Kiril onu rahatlatmak için, "Bu kadar hassas olmayın," dedi.

"Bunu söylemek istemedim... Yakında ben de para kazanacağım ve sonra..."

"Tabii," dedi Kiril, "sizin tiyatronuz ayaklarının üstünde dursun, her şey düzelecek."

"Doğru mu söylüyorsunuz?" Anoçka'nın gözleri ışıl ışıldı.

"Bize yardım edecek misiniz?"

"Tabii. Ragozin de yardım edecek. Sanatın kendi kendine ortaya çıkamayacağını anladı. O da, ben de oyun sahneleyemeyiz."

Anoçka, "Demeyin," diye bağırdı.

"Tabii ki. O da, ben de oyuncu değiliz."

Anoçka coşkuyla gülüyordu, "Bunu demek istemedim," dedi, "bizim tiyatroya gerçekten inanıp inanmadığınızı anlamak istedim."

"Siz inanıyorsunuz, değil mi? Ben de size baktığımda ona inanıyorum."

Anoçka bir an duraksadı, "Tiyatroya mı, bana mı inanıyorsunuz?"

"Ben de aynı soruyu soruyorum. Tiyatroya mı inanıyorsunuz, yoksa onunla ilgili insanlara mı?"

Anoçka biraz düşündükten sonra, "İkisi de aynı kapıya çıkar," dedi. Sonra ciddi bir eda takındı, sanki Kiril'in düşüncelerini okuyordu, "Svetuhin'i mi düşünüyorsunuz?

Anoçka konuyu böyle açtığı için, Kiril alındı. Ama kendini tuttu, "Çok iyi şeyler yapabilecek gibi gözüküyor, ama çok coşkulu ve hevesli. Bu yüzden her şeyi bozabilir, çünkü o bir hayalperest."

"Siz hiç hata yapmıyor musunuz?" diye sordu Anoçka öfkeyle.

"Hayır, yapmam."

"Hiç hata yapmamaktan hoşnut musunuz?"

Kiril ciddi bir tavır takınarak, "Tabii ki. Bunu kesinlikle söyleyebilirim," dedi. Odada dolanıp durmaya başlayan Anoçka'nın, istemediği bir duyguyu bastırmaya çalıştığını hemen anladı.

"Ben de hata yapmaktan hoşlanmam, ama insanlar hayatlarını ortaya koydukları bir işte mutlaka hata yaparlar," dedi kız.

"Sanatta mı?"

"Evet."

"Kim söyledi size bunu?"

"Tecrübeli oyuncuların nasıl çalıştıklarını gördüm. İstediklerini nasıl bulmaya çalıştıklarını, buldukları zaman ne yaptıklarını gördüm. Ama sonra her şeyi bırakıp yeniden başa dönüyorlar."

Kiril, "Bu her alanda böyledir," dedi. Anoçka onu utandırmak için kafasını sallayarak ona inanmadığını gösterdi.

"Siz söylediklerinizi tam olarak benimsemiyorsunuz. Her iş dalında insanlar kendilerinden öncekilerin yarattığı başarıları taklit eder. Ama sanatta taklit yoktur. Bir oyuncu kendinden öncekileri taklit ederse ölmüş demektir. Hayatındaki tek düşü kendini herkesten farklı ortaya koymaktır. Oyuncu dünkü halinden bile farklı olmalıdır."

"Svetuhin mi öğretti size bunları? Ona katılmıyorum. Bir oyuncu kendi kişiliğinde bütün toplumu ifade edebilmelidir. Ve olduğu

gibi ifade etmelidir. Öbür türlü anlaşılmaz."

Anoçka derin düşüncelere daldı. Bir bilmece çözer gibi dikkatini toplamaya çalışıyordu. Elini farkında olmadan dudaklarına götürdü. Birden sanki çok özel bir şeyi açıklıyormuş gibi ağırbaşlı ama coşkuyla şunları söyledi:

"Size katılıyorum. İgor Pavloviç de katılacaktır. Sanırım size göre sanatın amacı anlaşılmak. Ben de bu amacı gerçekleştirirken yapılan hataları söyleyeceğim. Araştırırken, çalışırken yapılan hataları açıklayacağım. Bir konuya yakınlaşmadan hiçbir amaç gerçekleştirilemez, değil mi? İşte bu sırada yanlışlar oluyor."

"Yanlış yapmak günah değil. Ama niye hep başkalarının yanlışlarını yineliyorsunuz?"

Anoçka topuklarının üzerinde bir kuğu gibi salındı,

"Hayır. Svetuhin'i hiç tanımıyorsunuz."

Masa çoktan kurulmuştu. Anoçka şamata yaparken, Vera Nikandrovna duyduğu konuşmalardan oğlunun dikkatinin başka yöne kaydığını anladı. Hep beraber masaya oturduklarında, Anoçka kendinden geçerek coşmuş, her şeyin tatlıya bağlandığına çok sevinmişti.

"Sizi küçük tartışınacı sizi. Anlaşılan tiyatronuzu çok seviyorsunuz. Hiç durmayın sarılın işinize, kimse sizi tutamaz."

"Tabii," diye bağırdı Anoçka, "kimse beni tutamaz, çünkü duygularım çok güçlü. Çok da canlı. Ayrıca eksik bir yanımız yok. Çok güçlüyüz."

Bu sırada Anoçka, Kiril'in kendisine bir erkeğin gözleriyle baktığını fark etti, hemen aklı karıştı.

"Mmm... bana biraz çorba verir misiniz Vera Nikandrovna?.. Ne çorbası o?"

Bu neşeli başlangıç yemeğin sonuna kadar sürdü. Bu esprili hava Kiril'in kendini sadece evinde değil, yakın bir aile çevresinde hissetmesine yol açmıştı. Kiril, Anoçka'yı arabasıyla kente bırakmayı önerdiğinde o da seve seve Mercedes'e atladı. Araba, üstündeki çiziklere karşın yine de çok gösterişliydi.

Rüzgâr sıcak esiyordu, ama serinleticiydi. Başlangıçta pek ses çıkarmayan Anoçka bu hız denemesinden pek hoşlanmamışa benziyordu. Araba çukurlara girip sarsıldıkça sıkıntısı artıyordu. Kiril

onun arabanın kenarında büzüldüğünü fark etti. Anoçka'nın Burun delikleri genişleyip uzuyordu, kafası rüzgârın estiği yöndeydi. Zarif boynu uzamıştı. Yüzünün çizgileri genç kızların sevecenliğini yansıtıyordu. Kiril arabayı sürerken kızın zayıf iniltisini işitti.

"... En güçlü duygular. En canlı, dolu dolu coşkular."

Kötü bir tümseğe çarptılar. Arabanın içindeki aletler takırdadı. Bu sırada Kiril'in dizine çarpan Anoçka hemen doğruldu, ama Kiril, kızın yakaladığı elini bir süre daha tutmak istiyordu; Anoçka kafasını çevirip elini çekti.

"Demek öyle," dedi Kiril.

Anoçka yanıt vermedi. Hız onu sersemletmişti. Ancak gideceksleri yere yaklaştıkları sırada kendine gelebildi.

"Benim nasıl biri olduğumu biliyor musun? Beni şimdiye dek hiç düşünmedin, ama ben seninle ilgili her şeyi biliyorum."

"Her şeyi mi?" dedi Kiril.

"Evet, nasıl kodese girdiğini, nasıl sürgünde yaşadığını ve sonunda savaşa gittiğini biliyorum."

Kiril, "Hepsi bu kadar değil," dedi.

"Başka ne var? Lisa Meşkova ile yaşadıklarını mı soruyorsun? Onu da biliyorum. Görüyorsun her şeyden haberim var."

Anoçka yol boyunca ilk defa Kiril'e döndü. Yüzünde çapkınca bir merak vardı. Kiril gözlerini yere dikti. Anoçka şimdi arabadan inecekti. Yine bir tümseğin önünde durduklarında Kiril ona kendine dair bir şeyler söylemek istedi ama uygun sözcükleri bulamadı.

"Bir daha görüşelim," dedi sadece, kaldırımda dimdik duran Anoçka'ya elini uzattı. Kızın kısa elbisesi göz kamaştırıcıydı.

"Olur," dedi Kiril'e.

"Yarından sonra, akşam anneme gelir misin?"

Anoçka, "Tamam" dedi. Kafasını salladı, evlerinin köşesinde gözden kayboldu.

O iki gün boyunca Kiril coşkuyla çalıştı. Ama iş ne kadar yoğun olursa olsun zaman ağır geçiyordu. Akşam olduğunda, şaşkınlıkla randevuyu neden bugün ya da ertesi gün değil de iki gün sonraya verdiğini sordu kendi kendine.

"Senin işin bitmiş oğlum, işin bitmiş," diyordu.

Zamanın bu sonsuz sürüklenişine alışkındı. Eski yitik umutları-

nı aylaklıkla teselli ediyordu. Bu durum Olonet Ormanları'nda sürgündeyken ondan sonraları da Sormovo'daki yıllarda ortaya çıkmıştı. Sormovo'da çalışkan ama sıkıcı teknik ressam Lomov rolünü oynuyordu. O sıralar duyguları gürül gürül Lisa'ya akıyordu.

Şimdi hissettikleri geçmişte hissettiklerinden pek farklı değildi ama yeni ve farklı duygular da eklenmişti, ayrıca sabırsızlıktan yerinde duramıyordu. Eskiyle karşılaştırılacak başka şeyler de vardı. Geçmişte Lisa'yı özlerken bir yandan da sürekli Svetuhin'i düşünürdü. Şimdi de Anoçka'yı düşünürken, aklına hep Svetuhin geliyordu. Bu adamla geçmişteki çekişmesi, içine bir tehlike kuşkusunun doğmasından kaynaklanıyordu. O vakitlerden bu yana Svetuhin gittikçe silikleşen bir hayal olmuştu ama şimdi yine gerçek bir tehdit haline gelmişti. Bu duygunun nedenini Kiril de anlamıyordu.

Anoçka'yla buluşmasından bir önceki gece, Kiril açık pencerenin önüne yatıp hareketsiz, yıldızsız gökyüzüne saatlerce baktı. Bu tuhaf duyguya bir açıklama getirmek istiyordu.

Aslında Svetuhin'le kişisel bir düşmanlığı yoktu, üstelik adam devrim sırasında bir sanatçıdan beklendiği gibi hareket ediyordu. Doğru, Kiril sanatta ne yapılması gerektiğini bilmiyordu ama sanatın devrimle paralel hareket etmesi, barikatın aynı tarafında yer almaları gerektiğini biliyordu. Svetuhin de aynı görüşü paylaşıyor, yanlarında yer aldığını söylüyordu. Bu durumda Kiril, Svetuhin'i desteklemekte haklıydı. Ama onu destekleyince, Anoçka'nın tiyatro sevgisini de desteklemiş oluyordu. Peki bunda bir terslik mi vardı? Hayır aksine bu çok iyi bir şeydi. Gençlik coşkusu. Gençliğin bağlılığı... Evet, bunlar güzeldi. Ve Kiril İzvekov ilke olarak doğru bir girişimi, kişisel sorunlar yüzünden iptal edemezdi. Bu İzvekov'un dürüst ve entelektüel yapısına ters düşerdi. Sonuç olarak, bu kişisel sorunlar nelerdi? Kiril onlara niye kişisel diyordu? Anoçka için özel duygular besliyor muydu? Kişisel duygular beslese ve bu duygular ona rüzgâr, fırtına, tayfun gibi abansa, yine de Kiril iki farklı şeyi karıştırmazdı. Allah kahretsin! O sosyal ve kişisel olanı ayırırdı. Allah'a şükür iradesi güçlüydü. Bütün bunların sonunda, Anoçka onun kişisel duygularına karşı çıkabilirdi. Bu da kesin olmamakla beraber bir gerçekti.

Anoçka'nın da kendine göre duygu ve düşünceleri vardı ve ta-

vır alabilir, Kiril'e hayatına niye karıştığını sorabilirdi. Hele Svetuhin'i seviyorsa... İşte bu tam bir sorundu. Eğer Anoçka, onu seviyorsa, Svetuhin'e yardım ederek, gerçek sevgilisine destek veriyordu. Demek ki destek verdiği devrimci sanat değildi. Bu noktada ise aktör romantizmi her şeyin yerine geçerdi, gerisi de boştu.

Kiril bu gösterişli Adonis'i, kadınların idolünü hep küçük görmüştü. Yeteneğini şeytan görsün onun! Onun sahnesiyle kaynaşmak, hayatında en son istediği şeydi. Sonra niye onlarla kaynaşsın ki? Bu züppenin heyecanını sona erdirmek Anoçka'nın hayatını söndürebilirdi. Aslında hayatın kendini yinelemesi ne kadar mükemmel bir şeydi. Bu cıvıl cıvıl kızlar kendilerini birbiri ardına ateşe atmışlardı. Anoçka ne kadar canlıydı. Gülüşü çın çın çınlıyordu. Kafasının çabucak ve zerafetle dönüşü ne kadar büyüleyiciydi. Öfkelenmesi, sıkılması ya da düşüncelere dalması insanı şaşırtıyordu. Tartıştığında da aynı şeyler oluyordu... Lisa'yla kıyaslanabilir miydi? Ama Lisa'nın nasıl olduğunu Kiril anımsayamıyordu. Lisa diye biri gerçekten var mıydı? Kiril bilmiyordu. O da Anoçka gibi, sıcak bir gecede onu kandırmış, hep kendine mi çekmişti?

Kiril pencereye yürüdü.

"Allah kahretsin. Bu sıcak ne zaman bitecek?" diye söylendi.

Su mu içseydi? Yoksa banyoya mı girseydi? Su da yatağı kadar sıcaktı. Pencerenin gerisinde biraz nefes aldıracak en küçük bir hareket bile yoktu. Bu durgun havada kent bölük pörçük uykulara dalmış, devinimsiz bir haldeydi. Yıldızlar yukarıda çakılıp kalmıştı, gökyüzü durağandı. Bu sıcak, dipsiz derinliği yıldızlardan başka hiçbir şeye bakamadan ve hiçbir ferahlık hissetmeden saatlerce seyredebilirdiniz. Yalnızca yıldızlara, sonsuzluğa, geleceğe ve hiçbir zaman değişmeyene bakardınız.

Bardağındaki son yudumu pencereden dökerken, "Hep aynı şey," dedi Kiril. Yoluna her zaman yabancı, tatsız ve istenmeyen birileri çıkardı. Svetuhin ya da başkası; her kimse, bir rakibinin olduğunu bilmek çok tatsızdı. "Rakip" gibi bir sözcüğü kullanmak da çok tatsızdı.

Bu sözcük akla geldiğinde hemen başka bir sözcükle, Anoçka gibi özlem yüklü bir sözcükle değiştirmek gerekiyordu. Yavaş yavaş ve ısrarla söylendiğinde bu sözcük tüm duyguları zarafetle bas-

tırabilir, bir arzu havuzunda boğup uyutabilirdi.

Sonunda Kiril'in iple çektiği gün geldi. Annesinin evine vardığında Anoçka henüz gelmemişti. Bugün arabayı almamıştı.

"Bugün erkencisin," dedi Vera Nikandrovna, oğlundaki değişikliği fark etmiş ama ne olduğunu anlayamamıştı.

Kiril, "Bugün yorgunum. Yürümek istedim," dedi.

Kafasından bir şeyler geçtiği belliydi. Ağzından dökülen sözler pek konuşmak istemediğini gösteriyordu. Annesinden önemli bir konuyu gizliyordu, ona bir şey sorulmamalıydı. Tahminde bulunmak da kadına azap veriyordu.

Sonra birden durum değişti. Sadece annesinin değil çok ilgisiz bir kişinin bile Kiril'in sorununu anlayabileceği önemsiz ama güzel bir şey oldu.

Her zamanki neşesi ve canlılığıyla Anoçka geldi. Olağan bir biçimde ama Vera Nikandrovna'nın sonradan anımsayacağı gibi biraz daha coşkulu, kadının yanağından öptü.

Sonra Anoçka kendi sorunlarını anlatmaya başladı. Ama Kiril, Anoçka'nın konuşmasını bitirmesine izin vermeden yürüyüşe çıkacağını söyledi. Yazgısının, karşısına anlaşabileceği bir arkadaş çıkarması ne kadar harika bir şeydi.

"Benimle karpuz bostanına bir yürüyüş yapmaya ne dersin?" diye sordu.

Kaderi Vera Nikandrovna'ya uzak bir köşeden göz kırpmış, yüreğinden büyük bir yük kalkmıştı.

Şakayla karışık konuştu, "Fazla uzaklara gitmeyin. Bostanın uzak köşesinde bir delinin kulübesi var."

Anoçka, "Tam bize göre," dedi gülerek, "Kiril Nikolayeviç, benim gibi düşünen insanların yeri orasıdır, diyor. Her şeyi önceden düşünmüş anlaşılan."

Odadan çıkarlarken "Doğru," dedi Kiril, "her şeyi düşündüm önceden."

Onlar merdivenlerden inerken, içi rahatlayan Vera Nikandrovna, "Her şeyi düşünmüş. Her şeyi düşünmüş," diye kendi kendine tekrarladı. Karanlık sokakta ilerlerlerken, pencereden onlara bakmamak için direniyordu.

Kiril ile Anoçka birbirlerine mesafeli yürüyorlardı ama ilerleyip

yokuşa yaklaştıkça uzaklık kapanıyordu. Vera Nikandrovna evlerin, ısırgan ve otlarla kaplı çitlerin, tozlu evlerin yanından, demiryolu köprüsünün altından yürürlerken artlarından gitmemek için kendini zor tuttu.

Sonunda rüzgârın özgürce estiği açık alana geldiler. Kiril'in annesi, kahverengi karpuz köklerinin çalılarla karıştığı, yeşil ve siyah çizgili karpuzların gizlendiği bu açık bostanlarda, ne konuştuklarını merak ediyordu.

Durmayı sevmeyen bu hareketli iki insan; Anoçka ve Kiril ne anlatmışlardı birbirlerine? İşte şimdi de yükleri iki katına çıkmış gibi adımlarını yavaşlatmışlar, hızlı yürümekten vazgeçmişlerdi. Bostanı bölen patikada yürüyor, ayakları bazen karpuz köklerine dolanıyordu. Bazen de omuzlarına toplanan sinekleri söğüt dallarıyla kovuyorlardı. Uzaktaki tepeler karanlığa boğulmuştu. Tam karşılarında ise güneş alev alev batıyordu. Yamaçlardaki renkler kararıyor, topraksa yanıyordu. Yeşil tarlalar, işte bu toprağın ışıltısını ve gökyüzündeki alevleri kendilerine çekiyordu. Adımları daha da küçülen Anoçka ve Kiril bu arada sivrisinekleri uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. İkisi de yürümekten hoşnuttu ve sessizliği seviyorlardı.

Tepesi süpürgeye benzeyen bir söğüdün altında durdular. Yanlarında tek gözlü bir atın hasta bacaklarıyla çevirdiği gıcırdayan, eski bir Pers değirmeni vardı. Kuyunun dibine indirilip sonra yavaşça yukarı çekilen kovalardan etrafa sıçrayan sular yağmur tıpırtısını andıran sesler çıkarıyordu. Bostanın çatlaklarla dolu tahta sulama kanallarına açılan oluktan havaya çürük tahta kokusuyla karışmış serinletici bir rutubet yayılıyordu.

Bostana bakan yaşlı adam iki yumruk büyüklüğünde bir karpuz buldu. Sıkıştırıp içinden gelen sesi dinlediği karpuzu önce havaya attı sonra Anoçka'ya uzattı,

"Buyurun genç bayan. İlk ürünümüzü siz tadın."

Kiril karpuzu, yaşlı adamın yerdeki paltoya sildiği küçük bir bıçakla kesti. Kara çekirdekli pembe karpuz sulu ve tatlıydı. Paltonun üstüne oturan Anoçka, çekirdeklerini atıp, karpuzun suyunu emiyordu. Kiril de hemen yanı başında yedikçe yeni karpuz dilimleri kesiyordu.

Anoçka, küçük bir çocuk gibi yüzüne karpuzu sürerek bir bıyık

yaptı. Kiril ona güldü, ama yine de sessizliğini bozmadı. Biraz dinlendikten sonra yine yürümeye başladılar. Gökyüzünün, soldaki tepelerin ve sağdaki Volga'nın rengi sürekli değişiyordu. Sonunda toprak hafif, kısa bir uykuya daldı.

"Hiç konuşmayacak mıyız?" diye sordu Anoçka.

"Belli ki istemiyoruz. Niye kendimizi zorlayalım? Bana kendinle ilgili hiçbir şey söylemiyorsun ama, benimle ilgili her şeyi biliyorsun."

"Seninle ilgili her şeyi biliyorum, dememe mi bozuldun?"

Kiril cevap vermedi. Anoçka ona gittikçe artan bir merakla, erkeğinin kalbinden geçenleri anlamak isteyen bir kadın gibi baktı.

"Biliyor musun? Ben küçük bir kızken, sana Lisa'nın mektuplarını getirirdim."

Kiril'in omuzları titredi.

"Döndüğünden beri onu görmediğin doğru mu?"

"Evet."

"Niye görmedin?"

"Onu görmem olanaksızdı. Görebilecek duruma geldiğimde ise, bunu istemedim."

"Seni çok severdi."

Kiril bir şey söyleyemedi.

"Annen bana bir keresinde Lisa'nın çok zayıf olduğunu, güçlü bir erkeği mutlu edemeyeceğini söyledi."

Kiril, "Güçlü bir erkeğin yanında o da güçlü olur, değil mi?" diye sordu.

Anoçka bu düşünceyi her zamanki gibi kaşlarını çatarak tarttı, "Bu herhalde kadının erkeğe boyun eğip eğmemesine bağlı."

"Kadının erkeğe güvenip güvenmemesine bağlı. Zayıf olan güçlü olana güvenmeli."

Anoçka Kiril'in böyle konuşmasına şaştı. Anoçka'yla birlikte olmak, Kiril'in karakterinin yeni ve yumuşak bir yanını ortaya çıkarmıştı.

Kız coşkuyla sordu, "İnsanların senden korkmasını mı istiyorsun?"

Kiril sıkılmıştı. Eliyle ağzını kapatıp konuştu, "Kusura bakma ama, bu aptalca bir soru."

Anoçka güldü ama dikbaşlılığını sürdürdü.

"Evet. Bundan hoşlanıyorsun. Biliyorum. Ayrıca sorum aptalca değil..."

Alacakaranlık ağır ağır çöküyordu, güneşin son ışıkları kuru çam iğnelerinin rengini alıp kızıllaşmış; ötüşen bir çekirge korosu konser vermeye başlamıştı. Havaya sıcak kumların ve sığırların bırakıp gittiği çayırların kokusu sinmişti.

"Böyle bir akşamda ağzımızı açmadan da konuşabiliriz," dedi Kiril.

Anoçka sessizce, "Benim çok konuştuğumu mu söylemek istiyorsun?" dedi, "Durma. Konuş. Seni dinlemeyi seviyorum."

Ama hiçbir şey konuşmadan tarlalardan geçip oturdukları yere geldiler. Sokağın köşesini döner dönmez, okulun önünde bir otomobilin yanıp sönen ışıklarını gördüler.

Kiril bir saniye durup sonra birdenbire konuştu, "Benim için geldiler."

Adımlarını hızlandırdılar.

Şoför Kiril'i görür görmez ona doğru koştu, şapkasından bir mektup çıkardı, "Işıkları yakın."

Anoçka ışık selinin altında Kiril'in ellerinin titremesini kontrol edemediğini gördü.

"Ben gidiyorum," dedi, yazıyı okur okumaz.

Arabaya adım atmışken döndü, Anoçka'nın elini tuttu, "Bunu ilk olarak sana söylüyorum. Anladın mı? Çarlık Kenti düşmüş."

Hemen arabaya binip arkasına bakmadan uzaklaştı.

O sırada Vera Nikandrovna evden dışarı çıkmıştı, konuşmak için yanıp tutuşuyordu, ne olduğunu sordu Anoçka'ya: "Bilmiyorum. Bir şey söylemedi," dedi kız.

Konstantin Aleksandroviç Fedin (1892-1977) Uzun yıllar Yazarlar Birliği başkanlığını yürüten ünlü Sovyet yazarı. Saratov'da doğdu. Ekim Devrimi'nden sonra çeşitli dergilerin redaksiyonunda çalıştı. Maksim Gorki ile yakın dostluk kurduğu '20'li yıllarda, edebi çalışmalarına başladı. Kendine özgü anlatımıyla I. Dünya Savaşı ve Devrim dönemini anlattığı ilk romanı Kentler ve Yıllar (1924) ile adını yurtdışında da duyurdu. Ekim Devrimi arifesinden '50'li yıllara dek uzanan süreci, İlk Sevinçler (1945), Olağandışı Bir Yaz (2 Cilt, 1948) ve Ateş (1961) roman üçlüsünde anlattı. Fedin bu romanlarda halkın çeşitli katmanlarının temsilcilerinin karmaşık, zaman zaman da çelişkili gelişimini ustalıkla ortaya koyar ve Sovyet halkının katettiği büyük yolun etkili bir tablosunu çizer.

Devrimin Denikin'in Beyaz Orduları'nı ve onun destekçisi dış güçleri yendiği günlerin, 1919 yılının romanı Olağandışı Bir Yaz. Devrim öncesinin anlatıldığı İlk Sevinçler'in devamı olan bu iki cilt, hem roman kahramanlarının yaşamlarının hem de bütünüyle açık aktarılmamış olayların arka planlarını da yansıtıyor. Romanda Çarlık döneminde profesyonel devrimcilerin çalışmaları, yaşamları anlatılırken, ilk cilde ek yapılmakla yetinilmiyor, dünyayı sarsan bir devrimin kökleri de açıklanıyor. Konstantin Fedin'in, Stalin Ödülü'nü kazanan bu romanı, güzel bir gelecek için savaşanların çabalarının boşa gitmediğinin kanıtı.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 975-6845-51-2
9 799756 865513